

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

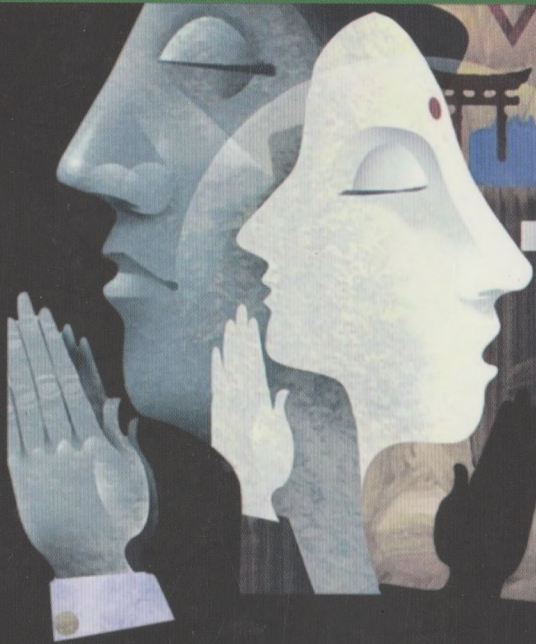
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AYDIN TONGA

DERİN İSLAM

MEZHEPLER VE HADİSLER IŞIĞINDA ÖTEKİ DİN

DOĞU KİTABEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

AYDIN TONGA

DERİN İSLAM

MEZHEPLER VE HADİSLER IŞIĞINDA ÖTEKİ DİN

AYDIN TONGA

1982 yılında Tokat'ta dünyaya gelen yazar ilkökulu Tokat'ta, Ortaokul ve Lise eğitimini İstanbul'da tamamlar. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden mezun olan yazar, Marmara Üniversitesi Kalkınma İktisadi Bölümü'nde Yüksek Lisans Eğitimi'ni tamamladıktan sonra, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisat alanında doktora eğitimine başlar ancak devam ettirmez.

Genelde Dinler Tarihi özelde ise İslam Tarihi alanında yaptığı çalışmalarla adını duyuran Aydın Tonga'nın "Kapital İslamın Temeli Muaviye" ve "Kabile Gücünden Din Önderliğine Yükselişin Öyküsü; Emeviler" adlı yayımlanmış iki kitabı vardır. Dinler tarihi alanında çalışmalarını sürdüren Tonga, din ve inançları, var oldukları koşullarının sınıfsal dinamikleri ve dönemin ekonomi-politik güçleri ile birlikte ele almaktadır. Yazarın güncel ve tarihsel konularda ele aldığı makaleler ise gazete ve dergiler ile çeşitli internet sitelerinde yayımlanmıştır.

AYDIN TONGA

DERİN İSLAM

MEZHEPLER VE HADİSLER IŞIĞINDA ÖTEKİ DİN

DOĞU(KİTABEVİ

DERİN İSLAM
(MEZHEPLER VE HADİSLER İŞİÇİNDE ÖTEKİ DİN)
Aydın Tonga

Din Sosyolojisi Dizisi - 12

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16997
1. Baskı: Kasım 2015

Bu kitabın tüm yayın hakları Doğu Kitabevi'ne aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar,
Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği
yayınevinin iznini gerektirir.

Genel Yayın Yönetmeni: İbrahim Horuz
Dizgi Konsept: Atilla Ceylan
Kapak Tasarımı: Atilla Ceylan
Redaksiyon: Hakan Erpolat

Baskı ve Cilt: Ofis Matbaa Yayın Kağıt San. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi, B Blok No: 386-387
Topkapı-İstanbul / Tel: 0212 576 47 15

ISBN: 978-605-9093-52-1

Doğu Kitabevi
Cağaloğlu Yokuşu, Narlıbahçe Sokak, No: 6 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 0212 527 29 26 Faks: 0212 527 29 26

www.dogukitabevi.com
iletisim@dogukitabevi.com

*“Gezinin”
Çocukları
ile
Sevgili Oğlum
Poyraz’a*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
MEZHEPLER	15
• Hanefi Mezhebi	19
• Maliki Mezhebi	22
• Şafi Mezhebi	23
• Hanbeli Mezhebi	24
• İtikadi Mezhepler	25
• Eşari Mezhebi/Ekolü	25
• Eşari Mezhebi/Ekolü	27
• Mezheplerin Yarattığı Dini Kaos	29
• Din ve İnanç Özgürlüğüne Mezheplerin Bakışı	50
• Mezheplerden Tarikatlara Bağnazlık	75
• Tarikatta Rabıta	84
İKİNCİ BÖLÜM	
HADİSLER	97
• Hadislerin Kısa Tarihi	98
• Hadis Rivayet Eden Sahabe Sayısı	104
• Uydurma Hadisler	108
• HADİS KİTAPLARININ ELEŞTİRİSİ	131
• Sahih-i Buhari (el-Camiu's-Sahih)	132
• Sahih-i Müslim	146
• Sünen-i Ebu Davud	150
• Sünen-i Tirmizi	156
• Sünen-i İbn Mace	161
• Sünen-i Nesai	164
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
HADİS ETRAFINDA ŞEKİLLENEN DİN	167
• Tarihsel Olarak Hadis ve Rey Ehli Kavgası	167
• Hadisçilerin Hakimiyeti ve "Ehli-Kafir" İlan Edilen Reyciler	179

• Hadislere Göre Müslüman Birey ve Onun Dünyası	189
• Sevap-Günah İkileminde Müslüman	189
• Hadis külliyatında Kadının Yeri	195
• Hadisler’de İslam Peygamberi	200
• Peygamberin Yoksullukla Geçen Hayatı	201
• Peygamberin, “Peygamber” olarak Sahip Olduğu Bazı Ayrıcalıklar ve Gösterdiği Mucizeler	204
• Hadislerde Tanıtılan Muhammed Peygamber Portresinin Analizi	207
• Hadis Külliyatında Allah	218
• Hadis Rivayetinde Aişe	226

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLER VE MEZHEPLER BAĞLAMINDA İSLAM 237

• Hadislerin Sunduğu İslam	238
• Din İçinde Din: Hadisler	248
• Mezheplerin Gösterdiği İslam	255
• Mezhep Yargısından Dinsel Bağnazlığa	264
• Kapanan İctihat Kapısı ve Bağnazlığın Hâkimiyeti	268
• Sünnetin, Vahye Dönüşmesi	272
• Gazali ve Bağnaz Din Anlayışı	279
• Osmanlı’nın En Kudretli Şeyhülislamlarından Ebu Suud ve Fetvaları	285
• Osmanlı’da Günlük Yaşama İlişkin Diğer Fetvalar	292
• Bağnazlığın Gölgesinde Bilim ve İslam	298
• İslam-Bilim İlişkisi	299
• Abbasiler ve Bilimin İlerleyişi	303
• İslam Tarihi İçerisinde Bilim Karşıtlığı	306
• Felsefe Düşmanlığı ve Dinsizlik Suçlaması	311
• Tasavvuf’da İlim Anlayışı ve Aklın Sefaleti	320
• İslam Ülkelerinde Bilimin Durumu	327
• Türkiye’de Eğitimin Niteliği ve Bilime Verilen Önem	343

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSLAM İNANCININ GÜNCEL DURUMU VE

GENEL DEĞERLENDİRME 347

• Dinlerin Yaşanabilirliği ve İslam	347
• Hristiyan Tarihinden İbretlik Örnekler	349
• Engizisyon ve Bağnaz Dönem	350
• Dinsel Metinlere Yaslanarak Hayat Bulmaya Çalışan Kötülük: İŞİD	377
• İŞİD’in Uyguladığı Cezalara Dayanak Gösterdiği Dini Metinler	385

Kaynakça	394

ÖNSÖZ

Din ve inanç alanı geçmişten bugüne toplumların yaşamında yer edinen sosyolojik bir gerçekliktir. Kimi zaman hayatın içinde bilgece bir öğüt ve kimi zaman ise iktidarı hedefleyen öğretiler bütünü olarak işlev gören bu gerçeklik, tarihsel süreç içerisinde eş zamanlı olarak önemli roller üstlenmiştir. Bu bağlamda inancın misyonu, o inancın yorumu ile şekillenip, farklı biçimler alabilmiştir.

İslam dini kuşkusuz söz konusu inanç tarihinin önemli sayfalarından birini oluşturmaktadır. Ne var ki, bu tarih ağırlıklı olarak kendini İslamcı olarak nitelendiren grupların, iktidarı ele geçirmek üzere oluşturdukları bir geçmiş bütünü olarak karşımızda durmaktadır. Bugün itibariyle de, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde hüküm sürmekte olan din/inanç anlayışı bu yönde bir gelişim sürdürmektedir. Kendini yaşamın “aklı” olarak sunan ve Müslüman olsun ya da olmasın kalan diğer tüm kitleleri de, bu akıl etrafından toplamak isteyen, bunu yaparken de gerektiğinde silaha ve zora başvuran İslamcı yapılar, yaşanan kanlı “dünden” kendilerine bir sonuç çıkarmadığı gibi, bugün de aynı metotlarla dine ve topluma yaklaşmaktadırlar.

Öncelikli olarak “inanç özgürlüğü” üst başlığında, kendi din yorumunu hakim ve mutlak doğru olarak sunup, bu yo-

rumun yaşam alanında varlık göstermesi üzerinden politika üretmeye çalışan dini örgüt ve yapılar, sonrasında da bu yorumun iktidar olması için gerekli tüm politik kanalları zorlamaktadırlar. Daha ilk halifeler döneminden itibaren, ortaya çıkan dini yapıların iktidar mücadelesi, zaman içerisinde “disipliner örgütlü doğrular bütünü” olarak ifade edebileceğimiz “kurumsal din anlayışını” ortaya çıkarmış, bu öğretiler çepe- rinde buluşan insanlar da, din ve inanç alanını, bu öğretiler- in dünyaya hâkim olması temelinde sürdürme mücadelesi olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlamanın sonu ise savaş, kan, ölüm ve bitmek bilmeyen bir kaos halini almıştır.

Kitabımız tam bu noktada, “kurumsal din anlayışının” kö- kenlerini sorgulama ve bu anlayışın din/inanç dinamikleri- ni ele alma; gelişim ve ilerleme çizgilerini ortaya çıkarma irade- sinin bir tezahürü biçiminde kaleme alınmıştır. Hali hazırda, bir buçuk milyara yaklaşan İslam dünyasında inanç ve po- litik görüş ayrılıklarının açığa kavuşturulması için, söz konu- su ayrılıklara temel teşkil eden sebeplerin tarihsel ve yapısal bir analizle ortaya konması gerekmektedir. Kitabımız boyun- ca ifade edegeldiğimiz perspektif üzerinden, bu ayrılıkların nedenlerini ve temel yapı taşlarını ortaya koymaya çalıştık.

Bu noktada şunu ifade etmeliyiz ki, bir inanç yapısı içe- risinde farklı görüş ve yaklaşımların ortaya çıkması bir so- runa değil, aksine düşünsel bir zenginliğe işaret etmektedir. Çünkü böylesi bir durum inancın/dinin “totaliter” yorumun- dan uzaklaşmasının ve özgürlükçü bir söylem zenginliğine kavuşmasının sonucu olarak görülebilir. Bununla birlikte İsl- lam dünyasında vuku bulan bu ayrışmalar neticesinde, ne- redeyse her bir din ekolü kendini “mutlak doğru” olarak su- nup, bu doğrunun dışında kalanları “kafir” “münafık”

“din düşmanı” vb. sıfatlarla nitelendirme, dahası bu kitleleri yok etme yoluna bile gitmişlerdir. İslam dünyasının say-faları bu zehirli dilin örnekleri ile doludur. Bu bağlamda işte bizim asıl sorguladığımız husus, dini grupların zehirli söylemlerini meşrulaştırmak üzere kendilerine referans aldıkları, tarihsel geçmiş ve kuramsal din doktrinleridir.

Genel hatları ile mezhepler temelinde belirginleşen “doktriner din anlayışının” açığa çıkarılması ve bu anlayışa zemin hazırlayan “hadis külliyatının” sorgulanması, kitabın yola çıkış amacın oluşturmaktadır. Bugünü yüzeysel ve basit analizlerin dışına çıkarıp tartışacaksak, dahası geleceğe dair yaşanabilecek bir inanç dünyası tasavvur edeceksek, esas olarak “mezhepler” temelinde gelişim gösteren “kuramsal din anlayışının” ele alınması elzem bir durum olacaktır. Çünkü önce_____ olarak din yorumu/ dini ekol biçiminde siyasi ve itikadi pratiklerde yer bulmaya çalışan mezheplerin, ilerleyen dönemlerde bu kimliğini bir tarafa bırakarak “mutlak dini doğru” biçiminde kitlelerle buluşması, akabinde bu doğruların “totatliter” bir söylemle iktidarı hedeflemesi, geline nokta ise, diğer onlarca dini grubun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Mezheplerin dayatmacı ve baskıya dayalı din anlayışının nedeni, hiç kuşkusuz iktidar perspektifleri ve kendilerini diğer mezhep/ ekollerden ayırma iradeleridir. Bugün için de, ağırlıklı olarak İslamcı örgütler, temel varoluş gayelerini bu yönelimle sürdürmektedirler. Diğer taraftan mezheplerin dışlayıcı/ ötekileştirici argümanlarının temel dayanağını sorguladığımızda, karşımıza çıkan esas belirleyici unsurun “hadisler” olduğunu görmekteyiz. İslam Peygamberine atfedilen bu sözler, tarih boyunca, dini ekoller arasında bir ayrışma gerek-

çesi ve bu ekollerin dinsel dayatmacı söylemlerinin meşru dayanağı olarak kullanılmıştır. Kimi zaman İslami ekollerin kendi içlerinde bile kavga etmelerine sebep olan hadis külliyatı, ağırlıklı olarak da dinsel grupların zora ve baskıya dayalı din anlayışlarının kuramsal dayanağını oluşturmuştur.

Müslüman olsa bile, sırf “namaz kılmadığı” için öldürülme cezası ile karşı karşıya kalan, “zina suçu” işlediği gerekçeyle taşlanarak öldürülen, dini mensubiyetini bıraktığı gerekçeyle katline ferman yazılan bir mezhep ve hadis külliyatından bahsediyoruz. Kitabımız içerisinde de yer vermeye çalıştığımız İŞİD adlı örgütün “hunharca” eylemleri, her ne kadar egemen İslami yapılarca kınansa da, bu örgütün söylemlerinin birçoğunun bırakın cemaat ve tarikatları, mezheplerce de dile getirildiğini görmekteyiz. Üstelik bu mezhepler kendilerine “hak mezhep” sıfatını layık görmüş, İslam dünyası da ağırlıklı olarak bu sıfatı kabul etmiştir. Bizim açımızdan tam da kırılmanın yaşandığı nokta burasıdır. Kurumsal din anlayışının örgütlü İslami yapıları, yüzyıllar boyunca bağınaz ve despot din yorumu ile Müslüman kitleleri, başkasını kâfirleştiren, benzerini de “takva sahibi” görmeyen din yorumu ile zehirlemişler, bu uğurda silaha ve şiddete başvurmaktan da çekinmemişlerdir. Kitap, bu kanlı tarihin ibretlik örnekleri ile dolu olduğundan, burada tekrar örnek vermek istemiyoruz. Fakat şunu ifade etmeli ki, bugün yaşanan kuramsal ve politik pratiğin bir neticesinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla aslolan, bugünün örgütlü din yapılarının ne söylediğinden ziyade, onlara bu söylemi miras bırakan tarihin gözler önüne serilmesidir.

İnanç özgürlüğü, özgürlükçü inanç biçiminde formüle edilmediği sürece, toplumlar inançlardan felsefi ve bilgece öğütler, söylemler olarak istifade edemeyecek, aksine hakim

inanç bütünü'nün "müritleri" olarak, akli ve ruhu ile kendilerini hiçleştireceklerdir. Bu noktada bize, inanca ve yaşama rehberlik edecek olan "gönül halini" şu önemli örnekte görebiliriz: "Mutezile mezhebinin önder düşünürlerinden Amr b.Ubeyd'e meşhur, 'Cenin anne karnında 40 günlük olunca bir melek gelir ve bu çocuğun kaderini / alınyazısını yani ömrünü, rızkını, cennetlik mi cehennemlik mi olduğunu tayin eder / yazar' hadisini (Peygamber sözü) sorarlar. Amr b.Ubeyd, önce hadisin ravilerinden (naklediciler) birinin yalancı olduğunu söyleyerek bu hadisin uydurma olduğunu ileri sürer. Daha sonra da şöyle devam eder: "Velev ki bu hadis doğru olsaydı ve ben de Hz.Muhammed'in yanında olsaydım, O'na karşı çıkardım. Eğer bu fikir / iddia, hadis değil de ayet olarak inseydi, Allah'a: 'Bu, bizden aldığın misaka (anlaşmaya) aykırı değil mi?' diye sorardım", diyor.* Sözü'nün değeri, akıl süzgecinden ve gönül eleğinden geçince daha çok ortaya çıkıyor.. Tıpkı Amr b.Ubeyd'in dizelerinde olduğu gibi..

Nihayetinde Yunus'u, Mevlana'yı, Hacı Bektaş'ı, Nesimi'yi, Şems-i Tebrizi'yi değerli kılan, onlardan bize akan dinin, sözü'm ona "egemenlik ve hakikat" dili değil, "bilgeliğin" denizlerinde yoğrulan ve üzerimize damla olup düşen, sevgi ve gönül dilidir. Bu dilin rehberliğinde kaleme aldığımız kitabımız, eksikleri ve noksanlıkları ile elbette geliştirilmeye muhtaçtır. Ve muhtaçlığımız da bakidir kuşkusuz. Öğrenerek, tartışarak, yürüdüğümüz bu yolda "bilme hali" arayışımız eksik olmayacaktır. Burada özellikle bir noktanın altını kalın çizgilerle çizmemiz gerekiyor: Kitabımız "Kurumsal İslam"

* İlhami Güler, Direniş Teolojisi, Başbuğ ve Başbakan'ın Eleştiriye Kükreyişlerinin 'Siyasi İlahiyat' Açısından Değerlendirilmesi, Ankara 2011, s. 101-102.

anlayışı olarak ifade edebileceğimiz öğreti, cemaat ve örgütlü yapıların insanlara dikte ettikleri din anlayışını sorgulamakta ve bu anlayışın tarihsel kökenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yoksa İslam inancının temel metinlerini değerlendirmeyi değil. Öyle ki, tarih boyunca İslam dini, politik aktörler tarafından iktidar aracı olarak kullanılmış bundan dolayı da inanç metinleri, siyasi yapıların despot hükümlerine dönüşmüştür. Bu durum şüphesiz Hristiyan ve Yahudi dini başta olmak üzere, diğer inançlar için de geçerlidir. Bu bağlamda biz İslam inancı ve diğer inanç öğretilerinin, ancak “özgürlükçü / demokratik” temelde ortaya konulduğunda, insanların “saf” inanç halini yaşayacaklarını düşünüyoruz. Aksi durumda kişi, inanç ehli değil, politik bir yaklaşımın taraftarı olacaktır. İşte kitabımız bu “taraftar yaklaşımına” karşı çıkmaktadır. “İnanç ehli” ise, şüphesiz geçmişten günümüze, bilgece yaşamın yanında durmaya niyet etmiş, kötülüklerden uzak kalarak, iyiliği rehber edinmiş ve kendisinden sonra gelen kuşaklara da bu inanç anlayışını aktarmıştır.

Sözü noktalarken kitabımızın, sizlerle buluşmasını sağlayan Doğu Kitabevi’nin değerli yöneticisi İbrahim Horuz ve diğer yayınevi çalışanlarına, geriye dönüp baktığımda yaşam telaşında her zaman yanımda olan aileme teşekkür ettiğimi ifade etmek isterim. Son olarak bu kitabı başta Uğur Kaymaz ve Ceylan Önkol olmak üzere ömürlerinin baharlarında yaşamlarını kaybeden bütün çocuklarımıza ve elbette gezi direnişinde yaşamlarını kaybeden Berkin’e, Ali İsmail’e, Ethem’e, Abdullah’a ve bütün gezi direnişçilerine ithaf etmeyi bir borç olarak gördüğümü ifade etmek isterim. Yitirdiklerimiz ışıklar içinde yatsınlar, kalanların ışığı da yolumuzdan eksik olmasın hiç..

BİRİNCİ BÖLÜM MEZHEPLER

“Tarihî tecrübeye rağmen, aynı safta namaz kılan farklı mezhep müntesiplerinin birbirine güvenememesini, kem gözle bakmasını, bir İslam diyarında camiye gelenlerin, güvenlik endişesi taşımasını nasıl anlayabiliriz? Bugün İslam coğrafyasının pek çok yerinde mezhep taassubu sebebiyle akan kan, tahrip edilen camiler, medreseler, gerçekleştirilen intihar saldırıları, nasıl izah edilebilir?”*

Önce kısa bir girizgah ile başlayalım. İslam inancı ile tartışmalarda gözden kaçırılan önemli bir husus var; Mezhepler. Nihai olarak bugünün İslam anlayışının egemen olmasında anılan dini ekoller belirleyici olmuşlar; ötesi “tartışmasız” otoriteler olarak kabul edilir hale gelmişleridir. Mezhepler bağlamındaki en büyük sıkıntı da işte buradan geliyor. Öyle ki, kelime anlamı olarak, “yol, gidişat” manasına gelen ve ortaya çıkışı itibarıyla döneminin “din bilginlerinin” itikadi konularda öne sürdükleri görüşler olarak bilinen “mezhep öğretileri”, bir süre sonra her biri kendi içerisinde adeta bir “ideolojiye” dönüştürülmüş, dahası “kutsanmıştır”. Bırakın mezhepleri, mezhepler bağlamında ortaya çı-

*Diyamet Dergisi, Ocak 2014 Editör.

kan kimi tarikat şeyhleri bile itikadi yaşamın “kutsal öznelere” konumuna yükseltilmiştir.

Dini konularda farklı görüşlerin olması elbette önemlidir; bu noktada öne sürülen görüşler de kıymetlidir. Ama bu kıymetin değerini belirleyen, öncelikle çoğulcu din anlayışı ve beraberinde akla ve etik değerlere vurgu yapan görüşleri olmalıdır. Yoksa sultanların fermanları ile yazılan menfaat temelli din görüşleri ile, inancı “faşizan” bir kimliğe sokmaya çalışan din düşüncesinin dün, bugün ve yarında bir kıymeti ve değeri yoktur.

Devam edelim;

Mezhepler bağlamında vuku bulan din anlayışına geçmeden önce, ayrıntıya boğmadan; ama mezheplerinin gelişimine etki eden temel değişkenleri de ötelemekten, kısa bir mezhep yolculuğuna çıkalım sizlerle. Bu yolculuğa çıkmadan şu kısa hatırlatmayı yapalım; bugün hakim Müslüman öğretilerce “dört hak mezhep” olarak sunulan mezhep anlayışı, sonradan kabul edilen bir görüş olup, bir “hak payesini de” bu mezheplere veren hiç bir itikadi kaynak yoktur. Dahası dünün kimi mezhepleri, bugünün “hak mezhep” olarak ifade edilen mezheplerinden daha değerlidir; ama ya mensubu olan kimse kalmadığından ya da unutulup gittiğinden tarihin tozlu sayfalarında yok olup gitmişlerdir. Bu durum bizatihi egemen İslam alimlerinin sözleri ile de sabittir. Örneğin Şafi mezhebinin kurucu ismi imam Şafi: “İslam hukukçusu ve din bilgini olan Leys b.Sa’d için ‘İmam Malik’ten daha büyük fakihtir. Ancak talebeleri mezhebini yayamadıklarından unutuldu gitti’” demektedir. Hilafiyet (Mukayeseli İslam Hukuku) kitaplarının çoğu Ahmed b.Hanbeli zikretmezler. Tahavi, İhtilafı Fukaha’da, Debbü-

si Tesisün-Nazar'da; Neseî, Manzumhanesinde onu hiç zikretmezler. İbni Kuteybe dördüncü İmam olarak Süfyan Sevrî'yi gösterir. Taberî, Ahmed b.Hanbel "muhaddistir*", fakih değildir" der ve O'nu fukahadan (İslam hukukçularından) saymaz (Keskiöğlü 27; 1964).

Bu noktayı belirttikten sonra mezheplerin ortaya çıkmasına giden sürece de kısaca değinmek gerekiyor. Şöyle ki, İslam Peygamberinin ölümünden sonra özellikle Emeviler döneminde ortaya çıkan kaos ortamı ile birlikte İslam inancı üzerine çalışmalar yapan alimler (Medine'de Said b.el-Müseyyib, Mekke'de Ata'b E.Rabah, Kufe'de İbrahim en Nehai, Basra'da Hasan el Basri, Şam'da Mekhul b.Muslim el-Huzeli) arasında gelişen toplumsal ve siyasal koşulların etkisiyle fikri ayrılıkları ortaya çıkmaya başladı. Bu fikri ayrışmalar bir süre sonra bölge ismiyle anılan fıkıh-hukuk- ekollerinin ortaya çıkmasına sebep oldu. Hicaz ve Irak ya da Medine ve Kufe ekolleri bunlardan birkaçıdır. Peki bu fikri ayrılıklar esas olarak hangi farklı metot ve yönelimleri öne çıkarmıştı? Kanaatimizce burası oldukça önemli. Önemli, çünkü bu ayrışma İslam'ın tarihsel gelişim süreci içerisinde de hep belirleyici öge olmuştur. Andığımız ekoller mevcut ya da yeni ortaya çıkan dini ya da dünyevi konuların çözümünde akıl, içtihat ya da hadis, Kuran'a başvurmaları noktasında ayrılma-ya başlamışlardı. Örneğin Hicaz'da, gerek sahabelerin varlığı gerekse de İslam'ın vücut bulduğu bölge olarak, Peygam-

* **Hadis bilimiyle** uğraşan kimselere verilen İslâmi bir ünvandır. Muhaddisler hadisleri derleyen ve onları kendi tespit ettikleri kriterlere göre sınıflandıran kişilerdir. Buna karşın Fakihler hadisin anlamı, içeriği ile ve hadislerden çıkarılabilecek ikinci anlamlar gibi konularla ilgilidirler. Bu kapsamda **şariat** ve **ibadetlerle** ilgili dini kuralları fakihler koyarlar.

bere ait olduğu öne sürülen sözler nedeniyle dini konularda hadis gibi dini kaynaklar üzerinden çözüme gidiliyordu. Öte taraftan, Irak gibi anılan bölgeye uzak illerde, iddia edilen Hadislerin doğruluğundan şüphe edilmesi vb. sebeplerle dini konuların çözümünde “akla” da önem verilmeye başlanmış; hatta dini alimlerin görüşleri de göz önünde tutulmuştur. İşte tam da bu sebepten dolayı Iraklılara, “Rey veya Kıyas Ehli”, Hicazlılara ise daha çok hadis ve geleneklerden hareket ettikleri için, “Hadis veya Eser Ehli” adı verilmiştir. (Şener, 376; 1983) Irak yani Rey ekolünün en büyük temsilcisi Ebu Hanife’dir. Ayrıca bu ekol temsilcileri, Halife Ali ile Abdullah b. Mesud gibi Peygamber döneminde yaşayan kimseleri kendilerine önder kabul etmişlerdir. Said b. el Müseyyin’in başını çektiği hadis ehli de, kendilerine Halife Ömer’i önder kabul etmişlerdir. Tamda bu eksende yürüyen ayrışmalar eşliğinde ortaya çıkan görüş farklılığı, İslam mezheplerini doğurmuştur. Burada şu noktanın ise özellikle vurgulanması gerekiyor: “Re’y ve Hadis ekoleleri arasındaki asıl fark, Hadisi tanımamak veya büsbütün Re’ye yer vermemek değildir. Her iki okul mensupları da, derece farkıyla, Hadis veya Re’yi kabul etmektedirler.” (Şener, 27; 1983) Fakat şu da var ki, bazen bu derece farkı olabildiğince açılmıştır. Örneğin mezheplerin ilk oluşum sürecinde “Hicaz halkı Irak ve hatta Suriyelilerin rivayet ettiği hadisleri, kendi literatürlerinde bir kökü bulunmaması halinde reddediyorlardı. Bu nedenle Hicaz’dan bir fıkıhçıya, Iraklıların en güvenilir olduğuna inandığı bir hadisin isnadını neden sorguladığı sorulduğunda, Hicaz literatüründe bu rivayete ilişkin bir kanıt bulunmadıkça bu hadisi kabul etmeyeceği cevabını verirdi (Alvani, 79; 2011).

Hanefi Mezhebi

Irak Kufe ekolünün en güçlü temsilcisi İmam A'zam Ebu Hanife tarafından kurulan bu mezhep/ekollün ayrıntılarına geçmeden önce, Ebu Hanife hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz. Asıl adı Numan b.Sabittir. 699 yılında Kufe'de doğan, farklı kaynaklarda acem ya da Türk olduğu ileri sürülen Ebu Hanife, 767 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Ailesi gibi kendisi de gençliğinde ve hocalığında ticaretle, özellikle kumaş alımı satımı ile uğraşmıştır. İslam inancı ile ilgili çalışmalarının neticesinde fıkhıta karar kılan Ebu Hanife'nin, fıkhi düşüncelerinde ticari tecrübelerinin etkisi olduğu ifade edilmektedir. Yaşadığı dönemde Kelam'cılarla* sert tartışmalara girse de, kendisinin de Kelam bilgini olduğu kabul edilmektedir. Kelamcılar için ettiği şu sözler hayli çarpıcıdır: "Gördüm ki, kelamla uğraşan ve kelam meseleleri üzerinde tartışmalarda bulunan kimselerin simaları eskilerin simalarına, metotları da Salihlerin metotlarına uymamaktadır. Yine gördüm ki cedelcilerin- 'bir düşüncedeki çelişkileri tartışarak gösterme sanatı' - kalpleri katı, ruhları kabadır. Onlar kitap, sünnet ve selef-i salihle muhalefetten çekinmiyorlar vera ve takvadan uzaktırlar". (Şener 379; 1983).

Devam edelim. Hocası Hammad b.Ebu Süleyman'ın vefatı üzerine onun yerine geçmiş ve ders vermeye başlamıştır. Ebu Hanife'nin dini konularda akıl ile nakil ve hadis ile rey arasında dengeli bir tutum izlediği öne sürülmektedir. Emeviler döneminde, çeşitli baskılara maruz kalan Ebu Ha-

* İmanla ilgili sorulara aklî deliller kullanarak izâh ve ispat getirme amacıyla geliştirilen teolojik felsefe.

nife ile ilgili şu bilgiler nakledilmektedir: “Emeviler onu kırbaçlatacakları zaman, halka duyuru yapıyorlardı. Halk toplanınca 10 ila 120 kırbaç arası bir cezayı uygularlardı. Cezanın bitimiyle serbest bırakmıyorlardı. Kentin kalabalık yerlerinde ibret için dolaştırıyorlardı.” (Öztürk, 214; 2009). Yine ölümü ile ilgili farklı tarihi kayıtlar mevcuttur. Buna göre Abbasi Halifesi Mansur tarafından zehirli bir şerbet içirildikten sonra öldürüldüğü bilgisi ile, aynı halife tarafından dayak cezası sonrasında yaşamını kaybettiği bilgisi de tarihi kayıtlarda mevcuttur. (Öztürk, a.g.e, 218)

Ebu Hanefi'nin bir konu ile ilgili dini bir içtihat oluştururken; Kuran, Sünnet, İcma*, Sahabelerin söz ve eylemleri, Kıyas**, İstihsan*** Örf ve Teamül sırasını izleyerek oluşturduğu nakledilmektedir. Ebu Hanefinin kendi ictihat ve görüşlerine taassup derecesinde bağlı olmadığı; “Bu bizim bildiğimiz en iyi görüştür, kim bundan daha iyisine ulaşırsa, bize değil, ona uysun” dediği de ifade edilmektedir. (Şener, 380; 1983).

Fıkha dair başlı başına bir eser yazmayan Ebu Hanife'nin, kendisine nisbet edilen risalelerinin günümüze kadar ulaştığı bilinmektedir. Ebu Hanefinin hukuki ictihatlarına gelin-

* İcmâ İslam hukukuna göre, herhangi bir çağ veya dönemde yaşamış İslam bilgini ve müctehidlerin Kitap (Kur'an), Sünnet ve bazı mezheplere göre kıyasın delillerinden birine dayanarak, İslami hükümlerin bir meselesi konusunda aynı hükmü vermeleri, aynı hükümde birleşmeleridir.

** Kıyas, hükmü hakkında nass (ayet ve/veya sünnet) bulunmayan bir meseleyi, aralarındaki ortak sebep-sonuç bağından dolayı hükmü ayet veya hadisler ile çözülmüş bir konuya benzeterek çözmektir.

*** Müctehidin daha kuvvetli gördüğü bir delil veya bir husustan dolayı, bir meselede benzerlerine verdiği hükümden vazgeçip başka bir hüküm vermesidir.

ce onlara da ancak öğrencileri tarafından kaleme alınan eserler aracılığıyla ulaşılmaktadır.

Ebu Hanefi hakkında bu söylediklerimizin yeterli olduğu kanaatindeyiz. Adı ile anılan mezhebin gelişimine gelince, Hanefilik asıl olarak Ebu Hanefinin öğrencileri aracılığıyla yayılmıştır. Ebu Yusuf, Muhammed b.El Hasan eş Şeybani, Zufer b.El Huzeyl, Hasan b.Ziyad el Lul'lu önde gelen öğrencileri arasındadır. Bununla birlikte Ebu Yusuf ve Muhammed b.El Hasan eş Şeybani Hanefiliğin kitleselleşmesinde söz sahibi olan ilk iki isimdir diyebiliriz. Özellikle Ebu Yusuf'un Abbasiler döneminde Başkadılığa kadar yükselmesi, mezhebin resmi mezheb boyutuna kadar ulaşmasına neden olmuştur. Ahmed Hassaf, Tahavi, Hakim Şehid başta olmak üzere, çok sayıda fıkıh bilginine sahip olan Hanefiliğin sonraki hukukçular tarafından başvurulmuş fıkıh kitapları ise el-Muhtasar, el-Vikaye, el-Muhtar ve şerhi, el-İhtiyar, Mecma'u'l Bahreyn, Kenzu'd Dakaik'tir.

Son olarak Hanefi mezhebinin coğrafi yayılımına bakalım. Mezhep, Abbasi devletinin hakim olduğu bütün yerlerde yayılmıştır. Öncelikle Türkiye, Fethedilen Doğu İslam ülkeleri, Irak, Suriye, Horasan, Sicistan, Kafkasya, Azerbaycan, Kırım, Kazan, Çin, Afganistan, Yemen, Japonya, Pakistan ve Habeşistan'ın büyük bir kısmı Hanefliğe bağlıdır. Mısır ve Kuzey Afrika'da pek etkinlik gösteremeyen Hanefilik; Libya, Cezayir, Tunus gibi Kuzey Afrika ülkelerinde Maliki mezhebi karşısında çetin bir savaş vermiş olsa da etkinlik sağlayamamıştır. Yine geçmişte Türkistan ve Maverannehir bölgelerinde Hanefiler ve Şafiler arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir. Genel olarak baktığımızda ise dünyadaki Müslümanların yaklaşık olarak üçte ikisi Hanefi mezhebine bağlıdır. (a,g,e 383-384;1983)

Maliki Mezhebi

Mezhep kurucusu, İmam Malik olarak bilinen Malik b.Enes el-Asbahi'dir. 713 yılında Medine'de doğan Maliki, yine aynı şehirde 793 yılında vefat etmiştir. Halife Ömer ve oğlu Abdullah ile Zeyd b Sabit, Abdullah b.Abbas ve Peygamberin eşlerinden Aişe, ictihat ve fetvaları ile Maliki mezhebinin oluşumunda dayanak alınan isimler arasında sayılmaktadır. Otuz yıl derslerini de aldığı Abdullah b.Hürmüz, en önemli hocasıdır. Ayrıca diğer mezhep önderi İmam Şafi, ondan dokuz yıl boyunca ders almıştır.

Kuran, Sünnet, İcma, Sahabelerin Fetvaları, Medinelilerin İcma ve Amelleri, Kıyas, Masalih-i Mürsel- yani hakkında herhangi bir dini dayanak bulunmayan kamu yararları- Maliki'nin ictihat oluşturken izlediği aşamaları oluşturmaktadır. En önemli eseri kendisine özgün ilk fıkıh ve hadis kitaplarından biri de olan ve kırk yılda yazıldığı öne sürülen el-Muvatta'dır. Kitabın içeriğini Hicazlıların rivayet ettiği hadisler, sahabe ve onları tanıyanların sözleri, Medine'deki hukuki tatbikat ve teammüler oluşturmaktadır. Abbasi halifesi el Mansur'un teklifi üzerine kaleme alınan bu eser, daha sonra bütün hakimler tarafından başvurulması gereken kitap olarak gündeme gelmiş, fakat halife Mansur'un bu önerisi, hukukla ilgili hadis ve tatbikat alanının bu kitaptan ibaret olmadığı, böyle bir durumun ictihat alanını daraltacağı ve din adamlarının sınırlandıracağı gibi gerekçeler öne sürülerek bizatihi Maliki tarafından reddedilmiştir. Abdulmelik b.Habib Sülemi, İsmail b.İshak, İbn-i Ferhun başta gelen önemli Maliki ulemelerindandır.

Öğrencileri tarafından yazdıkları derlenen ve bugüne ulaştırılan Malikinin ictihatları, yine onun öğrencileri tarafından yayılmıştır. Medine’de ortaya çıkan bu mezhep sonrasında Hicaz, Kuzey Afrika ile Mağrib ve Endülüs’te egemen olmuştur. Maliki mezhebinin bugünkü coğrafi dağılımına baktığımızda ise anılan ekolün özellikle Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır ve Sudan gibi Afrika ülkeleri ile Bahreyn ve Kuveyt’te varlık gösterdiğini ifade edebiliriz.

Şafi Mezhebi

Şafi Mezhebi ya da ekolünün kurucusu İmam Şafi diye bilinen, Muhammed b.İdris es-Şafi’dir. 767 yılında Gazze’de doğan Şafi 819 yılında Mısır’da vefat etmiştir. Dini eğitime Mekke’de başlayan Şafi, daha sonra Medine’ye gider İmam Malik’ten dokuz yıla yakın bir süre ders alır. İmam Malik’in ölümünün ardından Yemen’e gider, bir süre orada kaldıktan sonra Bağdat’ta kalır ve nihai olarak ömrünün son demini de Mısır’da geçirir.

Önceleri İmam Malik ve Hadis ekolünü benimseyen Şafi, sonrasında kendi ekolünü oluşturur. Irak ve Mısır’da geçirdiği yıllar onun ekolünün de kendi içinde bir ayrışma yaratır. Irak’ta iken geliştirdiği görüş ve İctihatlarını Mısır’da yeniden gözden geçirir ve bu ictihatlardan bazılarını değiştirerek, öğrencilerine eserlerini yeniden yazdırır. Kitap ve Sünnet, İcma, Sahabelerin İttifak halindeki ve itilaf halindeki sözleri ile Kıyas, Şafi’nin ictihad oluşturken izlediği yöntemdir. Şafi, bununla birlikte Hanefilerin ictihad oluşturken kullandığı İstihsan ve Malikilerin Istıslah prensiplerini uygun görmemiştir. Mekke, Bağdat ve Mısır’da öğrencileri bulunan Şa-

fi'nin genel olarak dini ictihadlarında hadis ve rey arasında bir noktada durduğu belirtilmektedir.

Şafi Mezhebi, Mısır, Suriye, İran, Kafkasya, Hindistan, Filipin, Seylan, Malaya, Endonezya ve ülkemizde ise Doğu bölgelerimizde etkinlik alanı bulmuştur. Ömrünün önemli bölümlerini geçirdiği yerler olan Mısır ve Irak'ta, Şafi mezhebinin belirgin bir ağırlık kazandığı da bilinmektedir.

Hanbeli Mezhebi

Hanbeli mezhebinin kurucusu; tam adı Ahmed b.Hanbel eş-Şeybani olan İmam Hanbeli'dir. 780 yılında Bağdat'ta doğan Hanbeli 855 yılında yine bu şehirde vefat etmiştir. Hanbeli, rey ya da ictihattan ziyade kitap ve sünnete göre fetva vermesi ile diğer fıkhi mezhep imamlarından ayrılmıştır. Günümüz selefi anlayışının kökenlerinde de, bu mezhep İmam'ının görüşleri belirleyici olmuştur. Dahası bu yönüyle kimi din bilginleri İmam Hanbeli'yi fakih değil hadisçi olarak görmüşlerdir. Kitap, Sünnet, İcma, Sahabelerin İhtilaf halinde olmayan fetvaları ile İtilaf halindeki görüşleri, Mürsel ve Zayıf hadisler ile Kıyas Hanbeli'nin ictihad oluştururken izlediği yöntemi oluşturmaktadır.

Belirttiğimiz üzere Hadis yönü ile öne çıkan bir mezhep İmamıdır Hanbeli. Öyle ki yaşadığı dönemde 70 bin hadis topladığı ve bunların içerisinden 29 binini "Müsned" adlı kitabına yazdırdığı rivayet edilmektedir. Öte yandan "Müsned" adlı bu kitapta "uydurma" hadislerin de yer aldığı, bununla birlikte bu hadislerin söz konusu kitaba Ebu Bekr el-Kati'i tarafından sokulduğu da öne sürülmektedir. (Şener, 392; 1983)

Hanbeli mezhebinin yayıldığı yerler, diğer üç mezhep ekolüne göre oldukça sınırlı ve azdır. Önce Bağdat'ta yayılmaya başlayan bu mezhep, hicri dördüncü yüzyılda Suriye ve Hicaz'da; ardından da Mısır'da yayılma imkanı bulmuştur. Bu ekolü İbni Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye gibi bilginler kabul etmiş ve genişlemesine çalışmışlardır. Nihai olarak 17.yüzyılda Arabistan'ın Necid bölgesinde Muhammed Abdulvahhab tarafından başlatılan ve "Vahabilik hareketi" diye bilinen akım sayesinde Hanbeli mezhebi güçlenmiş ve ve ilerleyen yıllarda Suudi Arabistan'da Hanbelilik resmi mezhep olarak kabul edilmiştir. Günümüzde ise Filistin, Şam, Irak ve Arabistan'da anılan mezhebin etkin olduğu bilinmektedir.

İtikadi Mezhepler

Fıkhi mezhep olarak belirtilen ve İslam inancında amel yani ibadet, ahlak ve hukuk konuları ile ticari konular bağlamında ortaya çıkan mezhepler sonrasında, itikadi meselelerle ilgili de tartışmalar baş göstermiş, bu doğrultuda da "itikadi mezhepler" ortaya çıkmıştır. Kitabımızın sınırları dâhilinde, biz bu noktada kısaca "ehli sünnet" mezhepleri olarak tanımlanan itikadi mezheplerden Eşari ve Maturidi mezheplerine değinmeyi yeterli görüyoruz.

Eşari Mezhebi/Ekolü

Mezhebin kurucusu, 40 yaşına kadar İslam inancında "akılcı görüşleri" öne çıkarmasıyla bilinen Mutezile ekolü içerisinde yetişmiş, ama sonrasında bu ekolden ayrılmış olan

Ebal-Hasan Ali al-Eş'ari'dir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte; 874 ya da 883'de Basra'da doğduğu ve 942 ya da 951 yıllarında Bağdat'ta öldüğü rivayet edilmektedir. Eşari, tarihi anlatımlara göre Mutezile içerisinde iken karşılaştığı sorunlar karşısında derin bir düşünme içerisine girmiş, akabinde Mutezile'nin görüşleri karşısında şüpheyeye düşmüştür. Bu şüphe onu düşünsel bir krize sokacak kadar ileri bir noktaya taşımış ve yine tarihi rivayetlere göre, bir gece rüyasında gördüğü Hz. Muhammed'in onu "sünnet yoluna girmesini" emretmesi üzerine o güne kadar sahip çıktığı eski inançlarından bir kısmını reddetmiş ve bunları camide aleni olarak halka anlatmıştır.

İlerleyen yıllar içerisinde Irak ve Suriye'de yayılan Eşarilik, Selçukluların ilk dönemlerinde baskı altına alınmış olsa da, sonrasında özellikle Selçuklu veziri Nizamu'l Mülk döneminde desteklenmiş Mısır, Tunus, Fas ve Cezayir'de Eşariliğin yayılması sağlanmıştır. Eşari'den sonra Bakıllani, İbn Füreke, Bağdadi, Cuveyni, Gazali, Şehristani vd. meşhur âlimler tarafından geliştirilerek savunulan Eşarilik, çok özet olarak Allah'ın zatı ve kaim sıfatları olduğunu savunan, Kuran ve Allah'ın kelamını kadim olarak gören, Fiilleri Allah'ın yarattığını öne süren; Amel'i imanın bir parçası olarak kabul eden ve bu doğrultuda, "İman; marifet ve kalp ile tasdik edilir", "günahkar fasıktır" görüşünü benimseyen bir mezheptir. Yine Eşariliğe göre, Allah'ın izniyle İslam Peygamberinin müminlere şefaati haktır. İmam seçimle iş başına gelmelidir; fakat İmanın Kureyş'ten olması şarttır, Peygamberlik için erkeklik şart değildir, Peygamberlerin mucize, evliyanın da keramet göstermesi caizdir. İslamın şartlarını inkar eden kafir olur.

Maturidi Mezhebi/Ekolü

Doğum tarihi olarak 844 / 852 / 863 gibi yıllara rastladığımız Maturidi mezhebinin kurucu ismi Ebû Mansûr Mâturidi, Semerkand'ın Maturidi semtinde doğmuş, 944 yılında ise vefat etmiştir. Ağırlıklı olarak Türkler arasında yaşayan ve kendisinin de Türk olduğu kimi kaynaklarda belirtilen Maturidi, Ebu Hanefi'nin itikadi ve fıkhi görüşleri üzerine adıyla anılan ekolü oluşturmuştur.

Genel olarak fıkhıta Hanefi mezhebine bağlı olan Müslümanların, itikatta benimsedikleri mezhep Maturidiliktir. Çalışmamıza mezhebin temel görüşlerini karşılaştırmalı bir söylem üzerinden oldukça isabetli bir dille açıklayan bir alıntı ile devam edelim: “Bu mezhebe göre tekvin (yaratmak, öldürmek) sıfatı, yapılan şeyden başkadır. Çünkü tekvin Allah'ın sıfatıdır. Yapılan iş ise yaratılmıştır. Ona göre Allah'ın sıfatları zatının aynı sayılamaz. Sıfatlar zattan ayrı bir şey de değildirler. Nasıl bir kumaşın rengi, kumaşın aynı da, gayrı da değilse, Allah'ın sıfatları da zatının aynı veya zatından ayrı bir şey sayılamaz. Eş'-arilere göre ise Allah'ın öldürmek veya diriltmek gibi fiil sıfatları sonradan olmadır, yani hâdistir. Başka bir deyişle bu gibi sıfatlar Allah'ın zatından başka bir şeydir. Demek ki Eş'-ariler tekvin sıfatını zati sıfatlardan saymamıştır. Mâturidiler ise bunu zati sıfat olarak kabul etmişlerdir.

Mâturidi, Eş'ari gibi Kur'an'ın kadim olduğunu doğrulamıştır. Nasıl Allah'ın zati ezdi ise, kelâni sıfatı da ezelidir. Bilindiği üzere Mu'tezile, Kur'an'ın yaratıldığını iddia etmiştir. Mâturidi'ye göre iman, dil ile söylemek, kalp ile doğrulamaktır. Mu'tezile, insanların özgür bir surette kendi fi-

illerini yaptıklarını ileri sürmüştür. Mâturidi ise Allah'ın in-sanda fiil ile beraber her an güç yarattığını ve kulun bu güç-le fiile etki yaptığını söylemiştir. Bu sebeple de kul, yaptık-larından sorumludur. Evet, her şeyi Yüce Allah yaratmıştır. Fakat Tanrı insanlara cüzi irade de vermiştir. Yüce Allah, kul-ların kaderini genel olarak Levh-i Mahfuz'a yazmıştır. Fa-kat Allah bu yazıyı, kulu bir fiili işlemeğe zorlamak için de-ğil, istikbalde olacak işleri bildiği için yazmıştır. Yüce Allah kulların kötü işler yapmasından razı olmaz. Maturdiye göre iyi ve kötü fiiller akıl ile bilinir; Allah iyi şeyleri emretmiş-tir. Kötü şeyleri ise yasaklamıştır. Eş'arilere göre ise iyi veya kötü şeyler akıl ile bilinemez. Bunlar Allah'ın emir ve yasak-ları ile bilinir. Eş'ari, Allah'ı tanımanın Şeriatla vacip oldu-ğunu söylemiştir. Mâturidi ise Allah' ı akıl ile tanımanın va-cip olduğunu beyan etmiştir. Kur'an'da Allah, yer ve gök hak-kında insanları düşünmeğe çağırmıştır. Evrenin düzenli iş-leyişini hatırlatmıştır. Kısacası Yüce Allah insanları hikme-ti hakkında düşündürmek istemiştir. İnsan, taklit ve heves-ten uzak olarak doğru yola yönelirse, her şeyin sebebini araş-tırırsa ve hakikati yürekten bilmek isterse, Yüce Allah'ın var-lığına akli ile inanır. Fakat akıl, şeriat hükümlerini bilemez. Şeriat hükümleri ancak peygamberlere inen vahiyle ve on-ların açıklamaları ile bilinebilir.

Eş'ari, Allah'ın kullarına güçleri yetmeyeceği şeyleri teklif etmesinin caiz olduğunu söylemiştir. İmam Mâturidi ise Allah'ın kulun gücünün yetmeyeceği şeyi teklif etmeye-ceği kanaatindedir. Eş'ari, Allah'ın fiileri için sebep aranma-sını doğru bulmaz. Mâturidî ise Allah'ın her şeyi hikmeti kabı yaptığını, abesle meşgul olmadığını ve fiileri için bir sebep yarattığını kaydetmiştir.

Eş'arilere göre kadınlar nebi olabilir. Meselâ Hz. Meryem, Asya, Sare, Hacer ve Hz. Havva birer nebi sayılabilirler. İmam Mâturidi'ye göre nübüvvetin şartlarından birisi erkek olmaktır. Kadınlar nebi olamazlar. Eş'ari Müslüman olmayanların ibadetle yükümlü bulunduğunu söylemiştir. Ona göre böyle kimseler, hem inkârları, hem de ibadet yapmamaları sebebiyle ceza görürler. İmam Mâturidi ise, Müslüman olmayanların ibadetle yükümlü bulunmadıklarını söylemiştir. Ancak böyle kimseler İslâmiyeti inkârları sebebiyle ceza görürler. Eş'arilere göre tevbe-i ye's-son nefeste tevbe- makbul değildir. Mâturidilere göre tevbe-i ye's makbuldür" (Çubukçu, 116-119; 1989).

Burada maddeler halinde itikadi mezheplerin tek tek ne söylediklerinin analizini yapmayacağız tabi. Genel esaslar halinde mezheplerin İslam inancını itikadi düzlemde nasıl ele aldıklarını gördük, bu noktada yorumu size bırakıyoruz; ama şu kadarını ifade etmeden geçemeyeceğiz; nasıl bir inanç, yaratıcı ve felsefi tasavvurdur ki, Yaratan, kulun gücünün yetmediğini bildiği olgu üzerinden, kulu sorguya çekebilir. Bu savı dile getiren getirmiş ama kabul eden de etmiş işte. Neylersin, söz konusu Eşarilik ve tabi bir de hak mezhep olunca!

Mezheplerin Yarattığı Dini Kaos

Siyasi ve itikadi tartışmalar ışığında, her nasıl oluyorsa kendilerini otorite ilan eden mezheplere biraz daha yakından bakıldığında, sanki her birinin neredeyse ayrı bir din olarak kendini açığa çıkardığı görülebilmektedir. Öyle ki, birinin helal dediğine diğeri haram diyen bu ekollerde, inançlı bir Müslümanın varacağı nokta tam anlamıyla bir çıkmaz olacaktır. Ör-

neğin Müslüma bir erkeğin sarı elbise giymesi Maliki'ye göre Haram, diğer dört mezhebe göre ise Helaldır. Bu durumda maliki mezhebinden biri diğer üç mezhebe göre haram işlemekte, diğer bir ifade ile İslam'ın yasak koyduğu fiili hayata geçirmektedir. Ya da ud, zurna, davul gibi çalgıları çalmanın Hanefilerde Mekruh, Maliki ve Şafi'de Helal, Hanbeli'de Haram olduğu gibi. Elbette kişiler inanç dünyaları ile ilgili dine dair farklı bakış açılarına sahip olabilirler; ama Mezheplerin din anlayışında ortaya çıkan durum bu kadar naif değildir. Çünkü burada oldukça kalın çizgilerle inancın "yasakları" ya da "helalleri" belirlenmiş, kişiler için ictihat yolu kapanmıştır.

Dahası örneğin namaz kılmayanı öldürmeyen Hanefi düşüncesi, diğer üç mezhebe göre İslam inancına karşı çıkmakta, dinden dönen bir kişinin katlini onaylamamaktadır. Durum bu kadar vahim ve içler acısıdır. Yukarıda yer verdiğimiz mezhepler arasındaki hüküm örneklerine belki yüzlerce daha örnek verilebilir; ama kitabımızın sınırları dâhilinde buna gerek yoktur. Dileyen konu ile ilgili fıkıh kitaplarına bakabilir. Burada esas olan mezheplerin kendi içlerinde bile ayrışması, birinin helal dediğine diğerin haram demesi; birinin verdiği cezayı diğerinin onaylamamasıdır. Aynı dinin mensupları arasında bu derecede bir ayrışmanın olması, kendilerine mezhep alimi diyen kimselerin böylesine katı hükümlerle ortaya çıkması ise, inancın kaosundan başka bir şey doğurmayacaktır. Kaldı ki, tarihsel olarak mezhepler arasında büyük çatışma ve mücadeleler baş göstermiş, dahası yaşanan bu kaotik durumun sonrasında mezhep üyelerinin birbirlerini öldürdükleri bile gözlenmiştir.

Diğer taraftan yaşanan kaos sadece bununla da kalmamış, bir süre sonra mezhep taassubu öyle bir noktaya varmıştır

ki, mezhepler dinin temel kaynaklarının önüne bile geçmeye başlamıştır. Bu noktada "Sultanu'l ulema" ve mücdehit diye anılan Şafi fıkıh bilgini İbn Abdisselam'ın söyledikleri hayli çarpıcıdır. Şöyle diyor ünlü fıkıh bilgini: "Şaşılacak şeydir ki, mücdehit olmayan fıkıhçılar, imamlarının bir görüşünün zayıf mesnedinin çürük olduğuna vakıf oldukları halde genede onu taklit ediyorlar. Kitab ve Sünnetin teyid ettiği karşılıklı görüşü kabul etmiyorlar, imamlarını müdafa için uzak ve sapa tevil yollarına sapıyorlar. (aktaran Karaman, 2003)

Mezhep, bir kimlik siyasetine, dini mensubiyeti yüksek bir aidiyet olgusuna büründükten sonra, mezheplerin önde gelenleri için esas olan dinin yaşanmasından ziyade o mezhebin doğruluğunun mücadelesi olmuştur. Bu noktada mezhepleri gelenlerinin kimi zayıf da olsa kendi mezheplerinin icdihadlarına uyan hadisleri takviyeye, sahih de (doğru / güvenilir) olsa mezheplerine uymayan hadisleri ise zaafını isbatta gayret etmişler, üzücü taassup örnekleri vermişleridir. (El-bânî, 'den aktaran Karaman, 2003) İslam inancında dünden bugüne varolan düşünce özgürlüğünü dini ifadelerle icdihadı kısıtlamak, icdihatlar ile bazı mezhep hükümlerini kabul etmeyen alimlere cephe almak, onlara eziyet etmek bu üzücü taassup örneklerinden sadece birkaçıdır. (a..g.e 2003) Mezhep taassubunun geldiği noktayı görmek açısından bir hadiseye daha yer vermek istiyoruz. Hanefi fıkıhçılarından Babberti, Hanefi mezhebinin tercihi konusunda kaleme aldığı bir risalede, Şafi ve Hanefi mezheplerinin bazı hükümlerini mukayese ederken, sıra "büyük günah işleyen veya küçük günahta ısrar eden halifenin düşüp düşmeyeceği yani in'izal" hükmüne gelince, "Şafilere göre mün'aiz olur yani düşer. Hanefilere göre düşmez" dedikten sonra zamanının hükümda-

rına şöyle hitap ediyor. “Ey dikkatli ve uyanık Melik! Bu mezhebi taklid yani ona uymak, benimsemek gerekli olur mu olmaz mı? Melik ‘gereklilik vurgusu’, üzerinden açıkça yönlendirilemiyor mu burada! Nasıl olsa Kral için esas olan sarayının korunması ve onun orada kalmasıdır. O halde benimse-necek olan yol da bellidir!” (a,g,e, 2003)

Gelelim tarihte olan mezhep kavgalarına. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, kendi mezheplerinin doğruluğunu kanıtlamak ve mezheplerinin etkinlik alanını genişletmek için, ortaya çıkan kavgalar öyle noktalara varmıştır ki, binlerce Müslüman çıkan bu çarpışmalarda hayatını kaybetmiş, şehirler talan edilmiştir. Konu bağlamında tarihte ortaya çıkan onlarca vaka örnek gösterilebilir; ama biz meselenin özünü kavramak açısından aşağıda aktaracağımız hadiselerin yeterli olduğunu düşünüyoruz.

O hadiselerden bazıları şunlardır:

1. Tuğrul Beğ’in veziri Amîdu’l-Mülk Kundürî’nin tesiriyle câmilerde, minberlerde Eş’arîler lânetlenmiş, Hanefîler ile Şâfiîler birbirine düşmüş, kavgalar olmuş, kargaşa ve fitne Horasan, Şam Hicaz ve Irak’a yayılmış, Kuşeyrî, İmâmû’l-Harameyn, İbn Muvaffak gibi zevâta eziyet edilmiş, hapis ve nefyedilmişler, memleketi terketmek mecburiyetinde kalmışlardır. Eş’arîlerin lânetlenmesi âdeti Sultan Alparslan ve vezir Nizâmü’l-Mülk zamanına kadar devam etmiş, ancak onların zamanında önü alınmış ve ülkelerini terkeden ulemânın geri dönüşü sağlanmıştır.

2. Ebû’l-Kâsım Kuşeyrî’nin oğlu Ebû Nasr 469 / 1077 tarihinde hacdan dönerken Bağdat’a uğramış ve Nizâmiye’de vaazlar vermiştir. Vaazlarında Hanbelîlerin aleyhinde bulunduğu, onları mücessime (Sünniler ve Şia tarafından İslam dışı

kabul edilen itikadi ekol) olmakla itham ettiği için taraflar birbirine girdi.

Hanbelîler Eş'arilere saldırıp adam öldürüyorlardı. Bağdat'ta bulunan Ebû İshâk Şirâzî ile Nizâmü'l-Mülk arasında yazışmalar oldu, vezir devletin mezhepler karşısında tarafsız olduğunu, mezheplerin ve bu arada Ahmed b. Hanbel'in muhterem olduğunu ifade etti; alınan tedbirlerle fitne yatıştı; bu arada vaazlarda mezheplerden bahsetmek yasaklandı ve vezir Fahruddevle azledildi.

3. Hicrî 317 tarihinde, Halîfe Muktedir zamanında Bağdat'ta, "Makam-ı Mahmud"un tefsîri sebebiyle mezhepler arasındaki ihtilâf büyümüş, Hanbelîler ile diğer mezhep sâlikleri arasında kavgalar, çarpışmalar olmuş, birçok Müslüman ölmüştür.

4. 475/1082 yılında Mağrib'den gelen, mezhep itibarıyla da Şâfiî ve Eş'ârî olan, Ebu'l-Kâsım el-Bekrî, Nizâmü'l-Mülk tarafından kendisine maaş bağlanarak Bağdat'a gönderildi. O, vaazlarında Ahmed b. Hanbel'i medh (övgüye değer), fakat Hanbelîleri zemmediyordu (kınamak, kötülemek). Bu da Hanbelîleri kıskırtmış ve kadı Abdullah Damganî'nin evi bir ilmî münakaşa esnasında basılmış ve kitapları yağma edilmiştir. Bu gerginliğin devamı dolayısıyla halîfe, Ebû İshâk Şirâzî ile Ebû Bekir Şâşî'yi Melikşah'a gönderdi. Bu büyük şahsiyetler her geçtikleri beldeye ta'zimle (saygıyla) karşılanıyor ve teberrüken (bereket ve saadette) rikâblarına (elbise, eşya vb.) el sürülüyordu. Sultan Melikşâh ve vezîri Nizâmü'l-Mülk huzurunda onlarla İmâmü'l-Harameyn Ebû'l-Ma'âlî el-Cuveynî arasında cereyan eden müzakere ve münazaralardan sonra bütün fikir ve istekleri kabul edildi. Nizâmiye'de Eş'arîlik hakkında vaazlarına müsâade edildi ve

bir hâdisenin önlenmesi için de medresenin kapılarına Türk muhafızları kondu. Böylece devlet, ictimâî nizam ile birlikte fikir ve din hürriyetini temine çalışıyordu.

5. Ebu'l-Muzaffer İbnu's-Sem'ânî (H. 426-489) hac dönüşü gördüğü rüyâlara dayanarak, gürültülü bir şekilde Hanefîliği terkedip Şâfiî mezhebine geçince (H. 468) iki mezhebin mensupları arasında münakaşalar çıkmış, bunlar büyüyerek fitne ve mukatele (çatışma) halini almış, Horasan'dan Irak'a kadar yayılmıştır. Bu arada Merv'de büyük câmi kapanmış ve Şâfiîler bir müddet cuma namazı kılamamışlardır.

6. Hicrî VII. asırda, İsfahan şehrini ziyâret eden meşhur coğrafyacı Yakût, Mu'cem'de şu satırlara yer vermiştir: "Zamanımızda ve daha önce bu şehir ile civarı defalarca harap edilmiştir? Bunun sebebi Şâfiîlerle Hanefîler arasındaki daimî geçimsizlik, taassup ve savaştır. Hangi grup galip gelirse diğerinin bölge ve mahallesini yağmalamış, yıkmış ve yakmıştır...

7. Hicrî 617 târihinde Rey şehrini ziyâret eden Yakût burasının da harap olduğunu görünce sebebini soruşturmuş ve şu cevabı almıştır:

"Sebeup basit; fakat Allah bir şeyi murad edince oluyor: Bu şehrin ahâlisi üç grup idi: Şâfiî, az idi; Hanefîler, daha çok idiler ve Şiîler, bunlar ekseriyeti teşkil ediyorlardı. Civar ahâlisi ise çoğunlukla Şiî idi ve biraz da Hanefîler vardı. Önce Şiâ ile Sünnîler arasında taassup savaşı başladı, uzun müddet vuruştular; Hanefî ve Şâfiîler arasında taassup başgösterdi, harb başladı ve sayıları az olmasına rağmen Şâfiîler galip geldiler. Civardaki Hanefîlerin silâhlı olarak gelip mezhebdaşlarına yardım etmeleri de fayda ver-

medi. İşte bu gördüğün harap yerler Şiîler ile Hanefîlere ait olan yerlerdir. Onlardan ancak mezhebini gizleyen kalmıştır. (a,g,e; 2003)

Mezhepler konusu bağlamında dikkatimizi çeken hususlardan birisi de, kimi “Müslüman din bilginlerinin” söylemleri olmuştur. Beklenileceği üzere bu söylemler oldukça üst perdeden ve aşırı tenkit yoluyla ve “hakaretvari” bir dille gerçekleştirilmiştir. Bu duruma en çok maruz kalan isimlerden birisi de hiç şüphesiz Hanefîlik mezhebinin kurucusu Ebu Hanefî olmuştur. Örneğin ünlü tarihçi Hatib el-Bağdadi “Tarihü Bağdad” isimli eserinde Ebu Hanefî ile ilgili şu dizele-ri kaleme almıştır: “Onun hakkında, dinin hem esaslarına hem de fûruatına (icthadi mesele) ilişkin şenaatleri –çok çirkin söz ve davranışları-yüzünden çok sözler söylenmiştir. Gerçek şu ki, Ebu Hanefî, bütün ilmi kudretine rağmen, bizim bu eserimizde tanıttığımız ulema gibi örnek alınacak türden bir insan değildir.” (Öztürk, 419; 2009:)

Abbassiler döneminde Kufe kadılığında da bulunan ve talebelerinden İshak b. Yûsuf el-Ezrak’ın “kendisinden 9000 hadis rivayet ettim” (Zehebî, A’lâmü’n-nübelâ’, VIII, 201) diye önemle andığı Kadı Şerik’in, Ebu Hanife ile ilgili söyledikleri de meselenin geldiği noktayı göstermesi açısından hayli düşündürücüdür: “Ebu Hanife Allah’ın kitabından iki ayeti inkar etti. Ebu Hanife, imanın artıp eksilmeyeceğini iddia etti. Ve o, namazın Allah’ın dininden bir parça olmadığını savundu.” Şerik’in Ebu Hanife ile ilgili söyledikleri bunlarla da sınırlı değildir. Şu sözler de ona aittir: “Kufe’nin her karışında ayrı ayrı şarap içmiş bir adamın günahı, Ebu Hanife’nin sözlerinden birini nakleden adamın günahından daha hafiftir.” (Öztürk, 420; 2009)

Döneminin en büyük din âlimlerinden biri olarak görülen ve talebeleri arasında İmam Malik'in de yer aldığı Süfyan es-Sevri'nin, Ebu Hanife ile ilgili söyledikleri de tabiri caizse yenilir yutulur cinsten değildir. Sırası ile aktaralım:

"Bu ümmet içinde, Ebu Hanife'den daha uğursuz birini analar doğurmadı.

İslam bünyesine, Ebu Hanife'nin yerleştirdiği şerden daha büyük bir şer yerleştirilmedi.

Ebu Hanife hem daldır hem de mudıll. Yani hem kendisi doğru yoldan sapmıştır hem de başkalarını saptırmıştır."

Süfyan es Servi, Ebu Hanife'nin ölüm haberini ise şu sözlerle karşılamıştır: "Toplunun büyük kesimine musallat olan bir beladan bizi kurtaran Allah'a hamt olsun. Ümmetin fitne kaynağı yok oldu (Öztürk, 420; 2009).

Dikkat buyurunuz yukarıda ifade edilen sözler, öyle bir çırpıda bakıp geçebileceğimiz türden sözler değildir. Örneğin İmam Şafi'ye ders veren, İmam Malik ve İmam Hanbeli'nin kendisinden hadis naklettiği ileri sürülen Süfyan b.Uvyen', "1100 şeyhten hadis almama rağmen bunlar arasında Süfyân'dan daha faziletli bir kimseden yazmadım" dediği öne sürülmektedir.

Bu anlamda mesele iki açıdan önemlidir. Öncelikle Süfyan es Servi denilen kimse, döneminin otoritelerinden biri sayılmaktadır. Dolayısıyla söyledikleri "doğruluğundan" bağımsız olarak önemlidir. Önemlidir; zira bugün Müslüman dünyasının yarından fazlasının mezhep imamı olarak kabul ettiği bir kimse hakkında, "fitne kaynağı" "şer" "uğursuz" gibi sözleri rahatlıkla kullanabiliyor. Yani ortada açık bir hedef gösterme, kışkırtma ve aşağılama, dahası hedef gösterme var. Diğer taraftan bugünün tartışılmaz önderlerinden biri

olarak kabul edilen Ebu Hanife'nin, dün hiç de öyle görülmediği açıkça ortadadır. Kaldı ki, Süfyan es-Servi'nin sözleri nefret yüklü olsa bile Ebu Hanife'nin yaşadığı dönem ve sonrasında rahatlıkla eleştirildiği, "mezhep" diye bir "otorite" halinin kabul edilmediği açıktır. Ötesi, Müslüman dünyasının neredeyse aynı "bilgelikte" gördüğü kişiler arasında ortaya çıkan bu çatışma hali, bugün itibariyle her açıdan sorgulanmaya ve analiz edilmeye muhtaç değil midir?

Ebu Hanife hakkında dile getirilen "sert" itham ve eleştirilerle devam edelim.

Örneğin, döneminin otorite kabul edilen isimlerinden biri olan ve fıkıh ilminde içtihat seviyesine kadar yükseldiği belirtilen Evzai'nin, Ebu Hanife hakkında söylediği sözler artık eleştirinin ötesine taşmıştır. O Evzai'ki yaşadığı dönemde mezhep lideri olarak kabul edilmiş, Şam, Fas, Tunus, Cezayir gibi yerlerde yaşayan insanlar da onun mezhebine bağlanmıştır. Bakın Evzai neler söylüyor Ebu Hanife ile ilgili:

"Ebu Hanife İslam'ın can damarlarına musallat oldu ve onları birer birer parçaladı".

Ebu Hanife'nin ölüm haberini alması sonrasında ise, "El-hamdülillah! Yok, olup gitti. Yaşamaya devam etseydi, İslam'ın can damarlarını parçalamaya devam edecekti."

Ebu Hanife hakkında bu derecede öfke yüklü sözleri sarf eden mezhep imamı sadece o da değil. Maliki mezhebinin imamı İmam Malik, Ebu Hanife'nin konuşulduğu bir ortamda bakın O'nunla ilgili neler söylüyor: "Benim için Ebu Hanife'nin sözüyle hayvan pisliği arasında hiçbir fark yoktur. (Öztürk, 420; 2009). Açıkça görüldüğü üzere, bugün bile, "dört hak mezhep"ten birinin kurucusu olarak kabul edilen Malik, bir diğer mezhep imamı hakkında hakarete varan ağır

sözler sarf ediyor. Sizce bu durum, mezheplerin dünü ve bugününü politik ve itikadi tarafları ile yeniden ele almayı gerektirmiyor mu? Öyle ya, aynı bilgelikte kabul edilen isimlerden biri, nasıl oluyor da eşdeğeri birinin "sözünü" hayvan pisliğine benzetebiliyor! Diğer taraftan burada her haliyle göze çarpan mezhep bağnazlığını, ötesinde inanç taassubunu görmezlikten gelmek mümkün mü? Şiddet yanlısı İslamcı örgüt ve cemaatler işte böyle bir tarihe yaslanmaktadır. Hanefiliğinin kurucusu Ebu Hanife hakkında, hem de "imanından şüphe edilmeyen" isimler böyle konuşuyorsa ve o isimler bugün hala büyük saygınlıkla anılıyorsa, barışçı, çoğulcu bir inanç anlayışını kurmak nasıl mümkün olacaktır bilemiyoruz; konu bu yönüyle de oldukça önemlidir deyip, Ebu Hanife'ye yönelik eleştirilerle devam edelim.

Şafi mezhebine ve itikadi olarakta Eşariliğe bağlı olan ve 11.yüzyılda hadis ve fıkıh ilimlerinde yaptığı çalışmalarla adını duyuran, döneminin otorite isimlerden Hatib el-Bağdadi'nin Ebu Hanefi ile ilgili söyledikleri ise, şimdiye kadar söylenenlerin hepsinden farklı; ama aynı derecede yıkıcı söylemlerle doludur. Öyle ki, Ebu Hanife anılan zatın rüyalarına kadar girmiş ve Bağdadi kitabına yazacak kadar bu rüyaların etkisi altında kalmıştır.

Birlikte okuyalım.

"Bir gece rüyamda mescitte idim. Hz. Peygamber görünürdü. Yanında sahabeden bazıları da vardı. Tam o sırada oracıkta, üstü başı kir pas içinde bir adam beliriverdi. Hz. Peygamber bana sordu: 'Bu adamın kim olduğunu biliyor musun? 'Hayır' diye cevap verdim. Buyurdu ki, 'Bu adam Ebu Hanife'dir. Bu adam aklı tarafından günah ve kötülüğe itilmiş biridir'."

Bağdadi'nin söyledikleri bunlarla da sınırlı değil. Ve O "Rüyaları" anlatmakta / aktarmakta oldukça ısrarcı. Birlikte okuyalım: "Muhammed bin Amir et-Tai şöyle bir rüya anlatmıştır: 'Şam Meydanında halkın toplandığını gördüm. Kalabalık arasında birbiriyle boğuşan iki ihtiyar dikkat çekiyordu. Bunlardan biri ötekini yakasından tutmuş, itip kalkıyor ve şöyle bağıırıyordu. 'Ey İnsanlar! Bu adam, Muhammed'in dini ni tahrif etmiş bir adamdır.' Yanımdakilere sordum: 'Bu iki ihtiyar kim?' Dediler ki, 'Hz.Ebu Bekir'le Ebu Hanife. Ebu-bekir onu yakasından tutmuş, sürüklüyor.'" (Öztürk, 421; 2009)

Bu satırları kaleme alan ve rüyaları ile kitaplarını dolduran şahsın 60'dan fazla kitabı olduğu, 100 binden fazla hadis bildiği ve yaşadığı zamanda hadis ilminde İmam ve en büyük alim olarak kabul edildiğini savlarını göz önünde bulundurursak, ortaya çıkan vahametinin her açıdan ne büyük olduğunu görebiliriz sanırım. Bir de Bağdadi aynı zamanda Fıkıh ilminde de Şafi alimlerinin en büyüklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ne diyelim nereden bakarsak bakalım ortada çok büyük çelişki ve tutarsızlıklar vardır. Dahası tüm bu gerçeklikler ışığında, İslam inancı şekillenip bugüne gelmiştir!

Yukarıda hakim Sünni İslam anlayışının önemli isimlerden birkaçının Ebu Hanife ile ilgili eleştirilerini dile getirdik. Bu isimlerin her biri İslam anlayışında kimilerince saygıyla anılan, otorite kabul edilen isimlerdi. Ama şimdi size bahsedeceğimiz isim kimilerince değil; neredeyse tüm İslam alemince muteber kabul edilen, ortak bir saygıyla anılan ve hakkında methiyeler düzülen bir isim; Buhari. Sünni dünyasında Kuran'dan sonra dinin en büyük kaynağı olarak görülen es-Sahih adlı kitabın yazarı olan Buhari, Ebu Hanife hakkın-

da bakın ne diyor: “Güvenilmez adam”, “Sapık Murcie mezhebinin mensubu”, “küfründen dönmesi için iki defa tövbe-ye çağrılan adam” diğer bir ifade ile kafir.. (Öztürk, 465; 2002)

Tam bu noktada Hanefilerin içine düştükleri duruma bir göz atalım. Öyle ki bir taraftan mensubu oldukları İmam, “kafirleştiriliyor” daha da fenası İmam’ı kafir olarak gören kimse yine kendilerinin en muteber saydığı, yüzlerce hadisini paylaştığı, en çok güvenilen hadis kitabının yazarı olarak bildikleri bir isim. Nereden bakarsak bakalım ortada çok ciddi bir itikadi, politik ve düşünsel yarılma söz konusudur. Bu durumda siz hem Buhari’yi saygınlıkla yad edip, hem de Hanefi mezhebinden olduğunuzu söyleyemezsiniz. Bırakınız saygınlıkla yad etmeyi, Ebu Hanife için bu sözleri kaleme alan kişinin artık kitabına aldığı “hadisler” bile kuşkuya düşebilir sizin için. Çünkü sizin imanından şüphe etmediğiniz biri için “kafirlik” sıfatını layık gören biri, artık yazdıkları ve çalışmaları ile sorgulanmaya muhtaçtır, öyle olmalıdır! Çok normal bir düşünsel sorgulama ile ortaya çıkması gereken ilk durum budur. İkincisi ise hep söylüyoruz, yüzlerce yıldır otorite kabul edilen mezhep âlimlerinin dini yaklaşımlarının sorgulanması, yaşanan hadiselerin bize gösterdiği açık bir sonuçtur. Bununla birlikte esas olması gereken hal ise tahakküm-cü, totaliter din anlayışının son bulmasıdır.

Olmaması gereken bu; ama ne tarih boyunca ne de bugün totaliter İslam anlayışından kurtuluş yaşanmamış bir türlü. Bu durumun oluşmasına neden olan pek çok politik, itikadi ve sosyolojik sebep sunabiliriz. Ama başlı başına, Hanefî mezhebinin sistemleştirilmesinde önemli katkıları bulunan, Irak Hanefîliği çizgisinin önde gelen temsilcisi, usul-cü, fıkıh uzmanı olarak görülen Ubeydullah el-Kerhî’nin şu

sözü bile, olan bitenin vehametini göstermeye yetiyor kanaa-
timizce: “Mezhebimizin hükümlerine uymayan her ayet ya
tevil edilmiştir yahut da mensuhtur. Her hadis de böyledir.”
(Aktaran, Öztürk 448; 2002)

Devam edelim;

Daha önce gördüğümüz üzere ehlisünnet olarak bilinen mezhepler bile, Peygamberin ölümünden yaklaşık 150 yıl sonra oluşmaya başlamıştır. Bu noktada en eski mezhep âlimi olarak bilinen Ebu Hanife'nin ölümü 767 yılında gerçekleşmiştir. Ahmed b. Hanbel ise 855 yılında vefat etmiştir. Yani peygamberin ölümünden yaklaşık 223 yıl sonra. Mezheplerin itikadi ve fıkhi olarak görüşlerinin bir bütün olarak tamamlanıp, Müslümanların bu hükümlere bağlanması ise, Peygamberin ölümünden yaklaşık 350 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Diyeceğimiz oldukça geç bir tarihte, hadislerin getirmiş olduğu olanaklar ile vuku bulan ve sonrasında her biri, dini kendi söylemleri üzerinden doğrulatmaya çalışan mezhep anlayışı, İslam inancını temsil edebilir mi? Dahası bu mezhepler değil de, fıkıh kitaplarının belirttiğine göre, yalnızca hadis ehli grubunda eş zamanlı olarak ortaya çıkan 500 civarında mezhepten bazıları bugüne gelse ne olacaktı? O zamanda Müslümanlar “mezhepsiz” kalmamak için onlara mı uyacaktı. Bu durumda bugünün hak mezheplerini göremeyen Müslümanlar yanlış bir fıkıh ve itikadi yol üzerine mi gitmiş olacaktı..? Sorular, sorular..Sorarak, mantıklı sonuçlara ulaşmaya, bugün etrafımızı kuşatan bu totaliter din yorumunu anlamaya çalışıyoruz. Soruyoruz çünkü bugün nasıl Hanefi, Maliki, Şafi, Hanbeli mezhep imamı olarak muteber isimlerse; dün de Davud b. Ali (Ölümü 885), Abdullah b.Şübrüme (Öl. 761), İbn Ebi Leyla (, 765), İshak b.Rahu-

ye, (852), İbn Cerir Taberi, (922), İbn Huzeyme (923), Ley's b.Sa'd (791), Ebu Sevr (854), Evzai (774), Servi (778) (Karaman, Dört Risale, 2000) gibi isimler Ehl'i Re'y ve fıkıh âlimi ve mezhep imamı kimseler olarak görülüyordu. Etrafında mezheplerine tabi olan kimseler vardı. Zaman içerisinde kayboldular. Ya olmasalardı ve hepsi bugüne gelmiş olsaydı. İslam dünyası onlarca mezhep içerisinde helali, haramı, kâfiri, Müslüman'ı nasıl ayıracaktı? Onlarca "hak mezhep" içerisinde, kim bilir daha kimler işlediği suçlardan dolayı kâfir ilan edilip hakkında fetva çıkarılacaktı!

Nasıl olsa Ebu Yusuf'dan sonra kadılar da mezhep ileri gelenleri arasından seçildiği için, fetva vermekte hiçbir sorun olmayacaktı. Ama sorun bu kez de hangi mezhebin otorite olarak benimseneceği noktasında ortaya çıkıyor. Öyle ki tarihi kayıtlar kimi mezhep önde gelenlerinin, başka mezhep imamının arkasında namaz kılmanın doğru olmayacağı, farklı mezheplere mensup kimseler arasında vuku bulacak nikahın şüpheli olduğu vb. biçimde görüş bildiren fetvaları doludur. (a,g,e; 2000) Bu noktada yeri geldiği için vurgulamak gerekiyor ki, laiklik sadece inanç sahibi olmayanlar ya da örneğin bir ülkede egemen din inancına sahip olmayanlar için değil, herkes için elzem, bilge bir değerdir. Öyle ki, Bağdat'ta Şafililerle, Hanbeliler arasında çıkan savaşlar, Merv ve İsfahan bölgesinde Şafililerle, Hanefilerin ölümleriyle biten, mahalle ve meskenlerin talan edilmesi ile devam eden ve galip gelenlerin mağlup olanları sokağa çıkarmamasıyla son bulan kavgaları, bu durumun en çarpıcı örnekleri arasında yer almaktadır. Yine bu örnekler arasında yer bulan en ibretlik durumlardan biri de, İslam tarihçisi olan, aynı zamanda İmam olarak da bilinen Taberi olayıdır. Çünkü Ta-

beri, Ahmed b.Hanbel'in kimi görüşlerine, konu ile ilgili eserlerinde yer vermediği için Hanbelilerin gazabına uğramış, Hanbeli taraftarlarınca evi taşlanmış, dahası çıkan olaylar sonrasında Taberi vefat etmiş, cenazesi ise ancak gece, evine defnedilebilmiştir. (a,g,e; 2000)

Mezhepler arasında ortaya çıkan şiddetli çatışmaları yeri geldiğinde aktarmaya devam edeceğiz. Ama şimdi meselenin başka bir boyutuna, "itikadi ayrılıklar" konusuna eğilmek istiyoruz.Çünkü Mezhepler arasındaki bu kavgaya ve çatışmada iş namazın nasıl kılınıp kılınmayacağı konusuna kadar varmıştır. Örneğin namazlarda rükua eğilirken ve rükudan doğrulurken, Şafi'ye göre elleri kaldırma sünnettir. Maliki'ye göre eller kaldırılır; ama Hanefi'ye göre eller kaldırılmaz. Benzer biçimde cenaze namazlarında ilk tekbirden sonraki tekbirlerde Şafi'ye göre eller kaldırılır, Hanefi'ye göre ise ilk tekbirden sonra eller kaldırılmaz. Akın, burada hepimizin soracağı soruyu soruyor: "Peygamberimizin arkasında namaz kılanlar, O'nun ellerini kaldırıp kaldırmadığını görmüyorlar mıydı? (Akın, 317; 2009) Görüldüğü üzere yaşanan çatışmalar karşısında, insan bazen ne diyeceğini bilemiyor ve öylece kalakalıyorsunuz. Ama bazen şaşırduğunuz bir örnek sonrasında, karşılaştığınız bir durum ya da yorum öncekini de aratmıyor değil. Birlikte okuyalım: "Cenaze tabutta taşınırken Hanefi'ye göre sünnet olan, dört kişinin taşımasıdır. Şafi'ye göre ise, sünnet olan, iki kişinin taşımasıdır; zira Peygamberimizin bizzat bulunduğu Sa'd b.Muaz cenazesinin iki kişi ile taşındığı, herkesin kabul ettiği tarihi bir gerçektir. Hanefi mezhebinin büyük Fıkıh imamlarından sayılan Merğınani, bu meseleyi anlattıktan sonra diyor ki: 'Sa'd b.Muaz cenazesinin iki kişi ile taşınması, me-

leklerin izdihamından dolayı olmuştur (Merğınani-Hidayet). Sa'd b.Muaz, pek büyük bir sahabe olduğundan dolayı, rivayet olunuyor ki, yetmiş bin rahmet meleki onun cenazesine katılmıştı. İşte Merğınani de diyor ki; meleklerin izdihamından dolayı, Sa'd b.Muaz'ın cenazesi, dört kişi ile değil, iki kişi ile taşınmıştır. Peki ama, Hanefilere göre de, melekler kesif-yoğunluk-, izdiham yapan, cisimler değil, latif-yoğunluk, izdiham yaratmayan- cisimlerdir'. Bu durumda ne olacak; sorular, açmazlar, böyle devam ediyor işte. Melekler cenazeye katılmışlar, yoğunluk olmuş, onun için ancak iki kişi cenazeyi tutabilmiş. Akıl sağlığı böyle kaybediyor işte..(a.g.e, 317-320)

Bu arada "hak mezhep" ifadesine yönelik önemli bir eleştiriyi dikkatinize sunmak istiyorum. Yaşar Nuri Öztürk hak mezhep ifadesinde iki vahim hatanın olduğunu belirtir ve dahası bu hataların "küfür" noktasına vardığını iddia eder. Bunlardan ilki, "mezhep" anlayışını "hak" olarak nitelendirmektir. Öztürk bu noktada Bakara suresi 147. ayeti örnek verir Ayet'in meali şudur: "Hak, rabbinden gelir. O halde, sakın kuşkuya düşenlerden olma." Öztürk bu ayeti aktardıktan sonra "hak mezhep" ifadesini şöyle eleştirir: "O halde, hiçbir mezhep, hak sıfatının taşıyıcı olamaz. Çünkü mezhep beşeri bir kurum ve yorumdur. Sadece Allah'ın ve Kuran'ın sıfatı olan bir kelime beşeri kurumlar için kullanılmaz." Öztürk hak mezhep anlayışı ile ilgili ilk eleştirisini böyle ifade ettikten sonra sözlerini şöyle sürdürür: "Hak mezhep tabirindeki ikinci küfür ise din adına hakikati söyleme yetkisini belli kişilerin ve ekollerin tekeline vermektir. 'Dört Hak Mezhep' demek, bunlar dışında din konusunda hakikat ifade eden hiçbir şeyi hiç kimse söyleyemez demektir. Böyle bir

anlayış o mezhebin ulemasını yanılmaz ilan etmektir ki, Kü-ran'a göre açık bir küfürdür. Mezhep imamları, kendilerini böyle bir küfre alet edenlerden Allah huzurunda elbette ki şikayetçi olacaklardır.

“Çifte küfürlü ‘hak mezhep’ tabiri tarihsel gerçeklerle de tamamen ters düşmektedir. Çünkü daha İslam’ın ilk asrında elliye yakın mezhep oluşmuştur.” (Öztürk, 52-53; 2014)

Son dönemin önemli İslam düşünürlerinden Muhammed İkbal’in söyledikleri de, bu noktada önemlidir. Şöyle diyor İkbal: “Hanefi Mezhebi, esas umdelerinde tamamen hürdür ve diğer İslam fıkıh mezheplerinin hepsinden daha yüksek bir yaratıcı intibak kuvvetine sahiptir. Ne var ki, bugünün Hanefi fıkıhçıları, tıpkı İmam Ebu Hanife tenkitçilerinin, özel olaylar üzerine verilen hükümleri ebedileştirdikleri gibi, kendi mezhebinin ruhuna zıt olarak, İmam Ebu Hanefi’nin tefsir ve yorumlarını ebedileştirmişlerdir.” (İkbal, 244; 1999) İmam Rabbani’nin Mektubat adlı eserinde “Hz. İsa indikten sonra, Ebu Hanefi’nin mezhebi üzerine amel edip, onun helal kabul ettiğini helal, haram kabul ettiğini de haram kabul edileceğinin savunulduğunu söylersek, benzer biçimde erken dönem Tasavvuf ehlinde olan Haris el-Muhasibi’nin, “herkesin kendi yolunun cennete, diğerlerinin yolunun da cehenneme ulaştırıcı olduğunu” düşüncesini göz önünde bulundurursak, Taassubunun boyutları daha iyi anlaşılır diye düşünüyoruz (Aktaran, İmam Rabbani, Mektubat 3, 17. mektub aktarma, mutlu, 190-191; 1994)

Mezhepler arasında ortaya çıkan çatışma ve kaos halini ulemaların verdiği dini fetvalarda da görmek mümkün. Örneğin Şeyhülislam Musa Kazım Efendi tarafından verilen Kadıhan Fetvası’nda, “bir Hanefi, bir Şafi’nin arkasında namaz

kılsa günah olur” denilmiş, 13. asırda verilen bir fetva ile de Hanefi bir erkeğin, Şafi bir kadınla evlenemeyeceği belirtilmiştir. (Mutlu, 193; 1994)

Şafi ve Hanefi karşıtlığı tekrar gündeme gelmişken, Şafi’nin, Ebu Hanefi’nin talebelerinden İmam Muhammed’in öğrencisi olduğunu diğer bir ifade ile anılan zatın talebesi olduğunu; ama örneğin Fahreddin Razi tarafından İmam Muhammed’in, Şafi’nin hocaları arasında gösterilmediğini ifade edelim. Dahası Ebu Hanefi’nin talebeleri olan Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, iddialara göre Şafi’yi kışkırdıklarından, Halifeyi onun aleyhine kışkırtmışlar, hatta onu öldürmek istemişlerdir. (a.g.e 195). Tersî yönde tarihi kayıtlarda mevcuttur tabî. Ama burada aslolan mezheplerin kendi arasında bile ortaya çıkan dinsel bağnazlık ve düşmanlıktır.

Düşmanlıktır diyoruz, çünkü konu daha önce aktardığımız örneklerde de görüldüğü üzere, fikri ayrılık olarak kalmamış, karşılıklı olarak ölümle sonuçlanan hadiseler kadar ulaşmıştır. Tıpkı Kadı İyaz gibi bazı Maliki alimlerin, talebesi olduğu halde İmam Malik’i eleştiren Şafi’yi fıkıh İmamı olarak görmemeleri gibi. Tabî mesele sadece nitelendirme anlayışı olarak da kalmaz, Malikiler, Şafi’ye cephe alırlar, düşmanca davranışlar sergilerler, onu sürdürmeye ve susturmaya çalışırlar. (a.g.e 197)

Aynı şey Şafi mezhebine geçen Hanefi için yapılır, öyle ki o kişi hakkında tazir cezası öngörmeye kadar varır mezhep düşmanlığı! Mezhepler arasındaki evliliklere ise kimi zaman izin verilmezken kimi zaman da bu evliliğinin ancak diğer mezhebi “ehli kitap konumuna” indirmeleri ile caiz kılınır.

Hicri 3 asrın başlarında İmam Selahaddin isimli şahsın, Yemen’de Şafi alim ve taraftarlarını öldürerek, Yemen’i bir kan gölüne çevirmesi, tarihin kaydettiği bir diğer mezhep dininin icraatıdır! Hanbelilerin Taberi’nin evini nasıl taşıdığını, ondan hadis almaya gelenleri engellediklerini ve ünlü tarihçinin canını ancak güvenlik güçlerinin yardımıyla koruduğunu; ama bir müddet sonra da vefat ettiğini daha önce aktarmıştık. Hanbelilerin yaptıkları elbette Taberi ile sınırlı değildir. Tarihçi İbnü’l Esir 935’de geçen olayları anlatırken Hanbelilerin yaptıklarını “Bağdat’ta Hanbeli Fitnesi olarak kayda geçer ve “Bunlar, gördükleri yerde içkileri dökmüş, şarkı söyleyenleri dövmüşler, müzik aletlerini kırmışlar, insanların alışverişlerine müdahale etmişler, yanında bir kadın veya çocuk gördükleri kimseleri, fuhuş ile itham edip güvenlik güçlerine teslim etmişler, insanların namaz kılma şekillerine müdahale etmişler, başka mezhep mensuplarına kötü davranmışlardır” diye anlatır.

Hangi birini yazalım ki, Makdisi’nin Ahsenü’t Takasim adlı eserinde geçen Sicistan ve Serahstaki, Hanefiler ve Şafiler arasındaki kanlı olayları mı, Bağdat emiri Hanefi Muhammed el Cüzekani’nin kendisine verilen selamı, “sen hangi mezheptensin” diye cevapladığını mı, Gazneli Mahmud’un “hadis ehlini” hakim kılma çabalarının sonucu olarak Şafi, Hanefi vd mezhepler arasında ortaya çıkan kavgaları mı; Endülüs hükümdarı Yakub b.Yusuf’un (hicri 580-595 yılları arasında) Maliki başta olmak üzere yaktırdığı fıkıh kitaplarını mı, hangisini yazalım. (a.g.e 198-199)

Bu arada kitap yakan tek o da değildir. Malikiler de zahiri mezhebinin önemli isimlerinden İbn Hazm’ın kitaplarını yaktırmışlardır. Yine hükümdar Yakub b.Yusuf zahiri

mezhebini egemen kılmak için olmadık eylemlere girişmiştir. Benzer biçimde kimi fıkıh uzmanlarının fetvalarıyla Şafi'nin kitapları yakılmıştır. Bu arada Şafilerin Nizamiye medreselerinde bir dönem egemenlik kurduklarını, hatta bu medreselerde ders okutabilmek için Şafi mezhebine mensup olma şartı konduğunu da belirtelim. Tabi vakıf senedinde; fıkıhta Şafi mezhebi yolundan gidenlerin yararına bir gelir ayrıldığını, vakfın sahip olduğu arazilerin Şafi olanların yararına kullanılacağını ve nihai olarak da hukuk kürsüsü sorumlusu, vaiz, kütüphaneci gibi eğitim görevlilerinin de, fıkıhta şafi olmaları gerektiği hükümlerinin yer aldığını da (Kırbaşoğlu, 32; 1993).

Hadiseler elbette bunlarla sınırlı değil. Devam edelim.

Hanbelilerle, Şafiler arasında çıkan bir kavga da besmelenin okunması ile ilgili olmuştur. Evet yanlış okumadınız 1055 yılında besmele açıktan okunuyor, ezandaki şehadet kelimelerinin tekrar edilmesi ve sabah namazında kunut duası okunması sebebiyle büyük kavgalar yaşanmıştır. Öyle ki, Hanbelîler bu süreçte, Şafililerin namaz kıldığı mescide giderek imamın besmeleyi açıktan okumasına fiilien engel olmuşlardır. İmamın bu duruma tepkisi ise, "Besmeleyi Kurandan çıkarın, ben de okumayayım" şeklinde olmuştur. (İbnül Esir'den aktarma, Mutlu, 202) Fakat konu burada kapanmaz, 1100 yılına gelindiğinde çıkan kavgaları önlemek adına hilafet makamı bir genelge yayınlar ve besmelenin ve kunut duasının okunması ile ilgili konularda Şafilerin yanında olduğunu açıklar.

Ama Zehebi, meşhur tasavvufçulardan el-Herevi'nin "Hanbeli olmayan Müslüman değildir" dediğini nakleder, hilafet farklı düşünse ne olacak! Diğer taraftan daha önce

de bahsetmiştik Nizamiye medreseleri Şafi ağırlıklıdır. İşte bu medreselerde Hanbeli'nin arkadaşları inkarcı olarak nitelendirilir; bir dönem ötesi, anılan Medresenin vazii Ebu Nasr el-Kuşeyri Hanbelileri "Allah'ı cisimleştirenler" olarak nitelendirir, bundan dolayı da Hanbeliler tarafından taşlı saldırıya uğrar, ölenler ve çok sayıda yaralananlar olur. (a.g.e 202-203)

Şimdilerde egemen İslam öğretisi, "dört hak mezhep" üzerinden mezhepler arasında güllük gülistanlık bir hava estirmeye çalışıyor; ama bu durum tarihsel olarak hiç de öyle yaşanmamıştır. Bu durumu ortaya koymak adına ciltler dolu kitap yazılabilir; ama birkaç örnek daha vererek konuyu burada noktalayalım.

Örneğin bir dönem Şam'da yaşanan vaka oldukça önemlidir. İbni Teymiye'nin bildirdiğine göre, kendi döneminde bir medresenin vakfiyesinde, "Medresemizde Hristiyan, Yahudi ve Hanbeli öğrenciler" okuyamaz şeklinde bir kayıt vardır. (Mevdudi'den aktarma, a.g.e 203) Bu arada İbni Teymiye'nin de 1305 yılında Maliki kadısı tarafından hapse atıldığını söylemeden geçmeyelim.

Abbasiler döneminde, Şafilikten Hanbeliliğe geçenlere düzenlenen elbise giyme törenleri ile, Hanefilikten Şafilığe geçenlere yönelik dayak atma cezası da, tarihin mezhep çatışmaları bağlamında kaydettiği önemli noktalardandır. Fatimiler döneminde ise savaş ilan edilen mezhep Malikileridir. Endülüs'e geldiğimizde ise bu kez onlar, yani Malikiler egemendir ve bu dönemde Mutezile ve Şia'ya eziyet edilmiş, Hanefi ve Şafililer ise Endülüsten sürgüne gönderilmiştir.

Malikiler Endülüste o kadar egemendir ki, İmam Malik'in eseri olan Muvatta ve şerhleri dışında eserlerle ilgilenilme-

si gereksiz ve hatta zararlı olarak görülür, Hanefilik, şafilik ve zahirliği benimseyenler ise sapıklıkla itham edilirdi.

Konu ile ilgili emin olun bir bu kadar daha örnek verebiliriz. Ama aktardığımız örneklerin yeterli olduğunu düşünüyoruz. Burada bizim açımızdan dikkate değer nokta, bir taraftan dini/inancı tekeline almaya çalışan ve kendilerine "hak" sıfatını layık gören mezhep geleneğinin diktatoryal yüzü, diğer taraftan aynı ekollerin "hak saydıklarını" bile kanla, baskıyla, yok etmeye çalıştığı imhacı/inkarcı geleneğidir. Bir de İslam dünyasının sadece bugün çatışma ve kaos içerisinde olmadığı, aksine bugün ki şiddet yanlısı bağnaz dini grupların tam da bu geleneğe yaslandığı hakikatidir. Durum bu kadar net, tarihi gerçekler bu kadar açıktır..

Din ve İnanç Özgürlüğüne Mezheplerin Bakışı

1400 yıldan uzun bir süredir İnsanoğlunun yaşamında yer edinen İslam dini, Peygamberinin ölümünden belirli bir müddet sonra Müslümanlar tarafından kurumsallaştırılmaya, ceza, hüküm ve fetvalarla toplumsal düzen haline getirilmeye çalışılmıştır. İslam inancı söz konusu kimseler olmadan da, dahası oluşum sürecinde iken de belirli konularda hüküm verir hale gelmiştir; ama Peygamberin ölümü ile birlikte İslamiyet çeşitli mezhep ve kimselerce yeniden yorumlanmaya, aynı konulardan farklı hükümler çıkarılarak, yeniden okunmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda oldukça büyük bir İslam külliyatı ortaya çıkmaya başlamış, İslam inancı da bu büyük külliyat içerisinde, baskın olan din yorumu ile bugüne gelmiştir. Daha açık bir ifade ile örneğin kimi yerlerde, "İslam da zorlama yoktur" anlayışı hakim olmuş iken

kimi yerlerde ise, “Dinden dönen kafir, mürdet olur” anlayışı başat dini argüman olarak öne çıkmış ve dinin bu yorumu geçerli kabul edilmiştir.

Bu nokta da İslam inancında ortaya çıkan mezheplerin oluşturdukları “otoriter dil” ile, tarihsel süreç içerisinde kimi din bilginlerinin verdikleri “fetvalar” dinin siyasal ve inançsal boyutunun şekillenmesinde belirleyici bir işlev görmüştür.

O kadar ki, İslam Peygamberinin ölümünden yaklaşık 150 yıl sonra ortaya çıkan mezhepler, klasik Sünni İslam anlayışının temel inanç yasalarını belirler hale gelmiştir. Diğer bir ifade ile bir Müslüman artık mensubu olduğu mezhebin belirlediği dini kuralları, İslam inancının yasası olarak görmektedir. Bu bağlamda söz konusu mezheplerin gerek dini, gerekse de dini olmayan hususlarda ortaya koyduğu hükümler oldukça önemlidir. Öyle ki, bir defa konulan bu hükümler artık değiştirilemez yasalara dönüşmeye başlamış, Fıkıh* ve ilmihal kitapları ile mezheplere mensup kimsele- rin, dini ödev, sorumluluk ve cezaları açıklanmıştır. Neredeyse tepeden tırnağa, Müslüman bireyin başat tüm konularda düşünmesi ve alması gereken tavrı, söz konusu kitaplar önceden belirlemiştir zaten. Nasıl mı, birkaç örnekle bu durumu açıklamaya çalışalım.

Namaz ile başlayalım.

Bilindiği üzere Namaz klasik Sünni inanç anlayışına göre, İslam’ın beş temel şartından birisi arasında yer almaktadır. Tarihine ilişkin kesin bilgiler olmamakla birlikte, hicretten

* İslami kanunların teorik ve pratik uygulama (fetva) çalışmalarına verilen ismi ifade etmektedir.

1,5 yıl kadar önce yani İslam'ın 12. yılına yakın bir dönemde Namaz Müslümanlar için farz olmuştur. Peki, bir kişi Müslüman olduğu halde Namaz kılmazsa ne olur. Diğer bir ifade ile İslamı, onun temel öğretilerini kabul etmekle birlikte Namaz kılmak konusunda çekimser kalsa ya da Namaz ritüleni yerine getirmezse ne olur? Kişi burada iradesi ile baş başa bırakılıp konu yaratıcıya mı havale edilir ya da bu durum üzerine bir ceza mı verilir? Pek tabi bu sorunun cevabını biz mezhepler üzerinden vereceğiz. Ama ona geçmeden önce Namazın farz kılınması ile ilgili şu dikkat çekici hadisi sizlerle paylaşmak istiyoruz: "Hz. Peygamber (asv)'e İsrâ gecesi, namaz elli vakit olarak farz kılındı. Sonra azaltıldı ve beş vakte düşürüldü. Sonra şöyle seslenildi: Ey Muhammed, şüphesiz bizim nezdimizdeki söz bir değişikliğe uğramaz. Senin için bu beş vakit namaz, elli vakit namazın karşılığıdır." (Buhâri, Salat, 76, Enbiya, 5; Müslim, İman, 263; Ahmed b. Hanbel, V,122,143).

Hadis, Namazın önce elli vakit olarak belirlendiğini sonra ise beş vakte kadar düşürüldüğünü söylüyor. Bu aradaki sayı farkı oldukça fazla değil mi sizce de?

Devam edelim;

Şafi mezhebine göre bir kişi tembelliğinden ya da inkar ederek Namaz ritüelini yerine getirmez ise öldürülür. Öldürülmeye giden yol ise hâkimin onu tövbeye davet etmesi, kişinin ise bu tövbeyi kabul etmemesi ve nihai olarak mürted olması, yani İslam inancını getirmediğine kanaat getirilmesi ile son bulur. İşte Namaz kılmadığı için mürted kabul edilen kişi Şafi mezhebine göre öldürülür. Ayrıca yine Şafi mezhebine göre bu kişi yıkanmaz, kefenlenmez, namazı kılınmaz ve Müslüman mezarlığına defnedilmez.

Peki şafilere göre namazı kılınmayan kimse cennete gidebilir mi? Evet gidebilir, daha doğrusu bu durum Allah'ın takdirine bağlıdır. Allah dilerse bu kimseyi, cennete alabilir. Çünkü kişi kafir değildir. O halde öldürmek neden? Başka bir biçimde soralım cennete bile gidebilen bir kimse Namaz kılmadığı için neden öldürülür? Şafilik böyle buyurmuş çünkü. Burada şafilere söz konusu hükümler hakkında dayanak aldıkları dini gerekçeler var; ama bu görüşün dışında kalanlar da var, diyeceğimiz tek bir din görüşü söz konusu olmadığı, ama şafilere öldürmeyi doğru bulduğudur.

Örneğin Hanefi mezhebinin bu konudaki görüşü farklıdır. Bu mezhebe göre namaz kılınmayan kimse öldürülmez ama hapsedilir. Namaz konusunda Hanefi Mezhebinin kurucusu Ebu Hanife'nin şöyle söylediği nakledilmektedir. Bu kişi namazı terkettiği için fasıktır*. Ona, her hangi bir tarafından kan çıkıncaya kadar dayakla, ta'zir -dövme, işten çıkarma, kınama, öğüt vb- cezası verilmelidir. Tekrardan namaza başlayıncaya kadar da hapsedilmelidir.

Öte yanda Maliki ve Hanbeli mezhebi de, Namaz kılınmayan kimsenin cezasının ölüm olduğuna hükmeder. Bir farkla ki, Malikilere göre namaz kılınmayan kişi, fasık yani bilerek günah işleyen kimse iken; Hanbeliler bu kişinin kafir olduğuna hükmederler. Hanbeli İmamı Ahmed b. Hanbel'in bu konuda şu sözü nakledilmektedir. "Namazı kılınmayan kişi kafirdir dinden kesinlikle çıkmıştır. Böyle bir kimsenin cezası sadece ölümdür. Öldürülmeden önce tekrar dine

* Allah'ın emirlerine itaat etmemek, yasakladığı şeylerden kaçınmamak suretiyle yoldan sapan, kısacası İslâm dininin çizdiği sınırların dışına çıkan, onlara aykırı inançlara saplanan kişilere fasık denir.

dönmesi ve tevbe etmesi istenir, şayet kabul ederse ne ala, aksi taktirde boynu vurulur.”

Zekat konusu da mezhepler açısından oldukça önemlidir. Öyle ki, tıpkı Namaz konusunda olduğu gibi, kişi Müslüman olsa da eğer zekât vermez ise, ölüm cezası hat-ta dinden çıkma ile karşı karşıya gelebilir. Örneğin Şafi mezhebine göre zekat vermeyen kimse kafir ilan edilir ve o ki-şinin kanı artık helaldir.

Şafi mezhebi ile devam edelim. Şafilere içki içen kişiyi ka-fir ya da mürdet ilan etmeseler de, bu kişiye ceza verilme-si gerektiğini hadislerle dayanarak açıklarlar. Öyle ki şafi mezhebine göre, “İçki içmenin cezası kırk sopadır. Bu sopalar sek-sene kadar artırılabilir. Seksen sopanın kırkı, içki içmenin ce-zası, kalanı da tâzir cezasıdır; yani hâkim isterse kırk sopa-dan ayrı olarak tâzir cezası da verebilir.”

Yine şafilere göre hırsızlık yapmanın cezası kişinin elinin kesilmesi ile sonuçlandırılacaktır. Bu cezayı ise doğrudan Ku-ran’da yer alan Maide suresi 38.ayete dayandırmaktadırlar. Şafi mezhebine göre, “Yol Kesmenin Hükmü” üst başlığıyla belirlenen suçun cezası ise dört farklı duruma göre değişmek-tedir. Örneğin bir kişi, bir başkasının öldürüp malına da el ko-yuyorsa, bu kişi önce öldürülür ardından da ağaç ve benze-ri bir şeyde üç gün asılmak suretiyle bekletilir. Ama eğer bu kişi öldürdüğü kişinin malına el koymuyorsa, ağaçta asılı bı-rakılmaz. Öte yandan aynı kişi, karşısındaki kişiyi öldürme-yip malına el koyuyorsa, bu kez kişinin sağ eli ile sol ayağı ke-silir. Eğer aynı kişi bir kez daha kendisine ait olmayan yolcu-nun malına el koyuyorsa bu kez diğer el ve ayağı da kesilir. Son olarak sadece korkutmak maksatlı yol kesilir, ise bu kez o kişiye sürgün, hapis ya da buna benzer bir ceza verilir.

Yukarı da Namaz ve Zekat kısımlarında değindiğimiz üzere, Şafililer bu vb. konularda farklı düşünen ya da alternatif söylemlerde bulunan kimseleri irtidan ilan ederler-dinden çıkmış- ve bu kimselerin cezası yine ölüm olarak buyrulur. Ali Arslan tarafından kaleme alınan, "Büyük Şafi Fıkıhı"nda Zekat ve Namazın dışında, Hac ve Orucu inkar eden, öte yandan içki ve faizin haram olmasını kabul etmeyen kimselerin dinden çıktığına hükmedileceği öne sürülmektedir. Yazar, devam eden satırlarda İslam dinine bağlılığa ters düşen sözlerin de mürted suçuna girdiğini ifade ettikten sonra, Allah, Peygamber ve İslam'a küfreden kişilerin mürted ilan edileceğini; yine örneğin, "İslam insanlığın ilerlemesine manidir" ya da "Bir yaratıcı yoktur, Zekat, Sosyalizm ilkelerine aykırıdır" "Kadının Örtünmesi Gericiliktir" gibi sözlerin mürdet suçunu oluşturacağını öne sürer. Bu sözlerin karşısında ise kişiye verilecek ceza ise ölümdür.!

Bu arada belirtmemiz gerekiyor ki, Şafi mezhebi üzerinden yukarıda detaylandırdığımız suçlara ilişkin verilen ceza hükümlerinin benzerleri diğer mezhepler içinde geçerlidir.

Mezheplerin namaz kılmamayı bile ölüme sebep sayan görüşleri içerisinde bir din ne kadar yol alabilir, günümüz insanı, ahlaki ve hukuki değerler sistemi içerisinde ne kadar kabul görebilir. Ama söz konusu bu sorular bahse konu hükmü veren mezheplerin din adamlarının takipçileri tarafından önemsenmiyor. En azından çok büyük bir kısmı için bu geçerli. Bununla birlikte günümüz dünyasında pek çok sebebin etkisi olmakla birlikte, bu yorumlarla İslami şiddeti kutsayan ve bu doğrultuda örgütlenmelere giden cemaat, tarikat ve örgüt sayısı da hiçte azımsanacak bir boyutta değil. Yüzlerce yılın gösterdiği pratik, bu savımızı doğrular niteliktedir.

Dahası mezhep imamları ve mezheplerin fıkhi değerlendirmeleri için ortada tartışma konusu olacak bir durum da yoktur. Hal böyle olunca da otoriter din yorumu, bireyin inanç dünyasını ele geçirmekte, akla dayalı din ve inanç yaşamı da son bulmaktadır.

Diyanet İşleri eski danışmanlarından Ali Akın'ın şu değerlendirmeleri konumuz bağlamında oldukça çarpıcıdır: "Ehli Sünnet medreselerinde, İslam itikadi-inancı- konusunda ders kitabı olarak okutulan Ömer el-Nesefi'nin 'El Akaid' isimli eserinde, İmamların-Halifelerin ahlaksızlık ve zulümlerinden dolayı azledilemeyecekleri yazılıdır. Yine medreselerde ders kitabı olarak okutulan Teftazani'nin, anılan metne yazdığı 'Şerhu'l Akaid' isimli eserinde de, bu hükmün-ahlaksızlık ve zulmün azl sebebi olamayacağının gerekçesi olarak: 'Çünkü zamanımızda zulüm ve ahlaksızlık yaygın hale gelmiştir' denilmektedir. Halifeler hakkında verilen bu tahripkar hüküm, daha sonra kadılara, hakimlere de teşmil edilmiştir. Nitekim Hanefi mezhebinin fıkıh kitaplarında, ahlaksız kimselerin de, şahitliğe, kadılığa ve müftülüğe ehil oldukları ve rüşvet almak, zina işlemek ve sair günahlardan dolayı azlolunmayacakları yazılıdır. (-Halebi- Multeka.)." Bu fetvalar karşısında insani, ahlaki ve siyasi anlamda söyle-necek çok söz var; ama biz yine malum zatları kendi inanç-ları ile baş baş başa bırakalım. Bakın Kuran zulmedenlerle ilgili ne söylüyor: "Zulmedenlere eğilim göstermeyin! Yok-sa ateş sizi sarmalar. Allah'tan başka dostlarınız kalmaz, size yardım da edilmez" (Hud, 113, Bakara, 193, Nisa 105 aktaran Öztürk 143; 2014)

Zalim idarecilerin halife vb. makamlara gelmesinin meş-ruluğu ile ilgili çarpıcı değerlendirmelerin tarihi, esasında

çok daha gerilere gitmektedir. Öyle ki, Muaviye gerek halifeliliği döneminde, gerekse de onbinlerce insanın ölmesine sebep olan savaşlarda yer almasının sorumluluğunu, "Allahın takdirine" bağlamıştır. Ona göre, yaşadığı dönemde vuku bulan bütün olay ve gelişmelerin arkasında Allah vardır. Dolayısıyla bir halifenin zalim olarak eleştirilmesi şöyle dursun, halife olarak belirlenen kişiye saygı duyulmalıdır. Aynı şekilde çıkan savaşlar vb. durumlarda böyledir. Kaldı ki, ona göre onunla birlikte halifeler de Peygamberin değil, Allahın halifesi olmuşlar, Allahın takdiri ile ülkeyi yönetir durumuna gelmişlerdir. Böylesi bir inanç yorumunda ortada ne Sıffin'nda ölen onbinlerin bir anlamı kalıyor, ne Medine'nin yağmalanmasının, talan edilmesinin ne de Kabe'nin ateşler altında kalmasının. Çünkü bütün bunlar Allahın takdiridir, kadere iman eden, yaşanan olayları kabul etmeli, olaylar karşısında sesini çıkarmamalıdır.!

Ama gelin görün ki, otoriterleşen ve kurumsallaşan din anlayışı bir defa bir defa insan iradesini ele geçirdikten sonra, din ve inanç alanı da kişilerin yerine mezhep, örgüt vb. yapıların güdümünden çıkamıyor. Mezhep ve fetvalar bağlamında, İslam inancının gelişimine devam edeceğiz; ama Kerbela hadisesi meselesinde Yezid'i haklı gören yorumları aktarmanın bu noktada önemli olduğunu düşünüyoruz.

Yaşadığı süre içerisinde aktif olarak Filistin Mücadelesine katılan, hapse giren ve bir dönem Türkiye'de de kalarak ciltlerce dolu kitaplar yazan İzzet Derveze, Kerbela konusunu baktın nasıl ele alıyor: "Hüseyin'in kişiliği ve Resullahla bağlantısı, olayı çevreleyen ve öldürülmesini acıya, eleme ve uğursuz sonuçlara götüren kutsal anlamını veren iki etkidir. Hüseyin'in Yezid'e kişisel olarak beyat etmemesi, Resullah'a ya-

kınlığı kendisinin daha üstün olduğuna ve önceliğe sahip olduğuna inanması, hatta bunun müsellemlerin olması Yezid'e karşı ayaklanmasını ve insanları ona yapılan beyatı bozmaya davet etmesini temize çıkarmaz. Zulümle ve sapmayla mücadele etmek, Allah'ın kitabının hükümlerini ve Resulü'nün ölen sünnetini ihya etmek amacıyla ayaklandığını savunmak için, nakledilenler-gerçeklere ve vakalara uymayan-yaptıklarını temize çıkarmak için ileri sürülen bir propagandadır.

Yazarın Kerbela hadisesi ile ilgili görüşleri bunlarla da sınırlı kalmıyor ve devam eden satırlarda bakın Derveze neler söylüyor: "Hüseyin, Muaviye hayattayken arzularını içinde saklıyor, gizlediğini açığa çıkarmak için onun ölümünü bekliyordu. Bundan dolayı Muaviye'nin ölümünden sonra Yezid'e beyat etmekten kaçındı. Oysa Muaviye'ye beyat etmiş ve daha sonra onun hilafetinin meşru olduğunu kabul etmişti."

Meseleyi nasıl oluyorsa sadece Hüseyin'in aldığı tutum üzerinden eleştiren, ötesi Hüseyin'in karakterini de analizine dahil eden yazar, Kerbela ayaklanmasını da tatmin edici gerekçelere bağlayamıyor. Şöyle diyor Derveze: "Hüseyin beyattan imtina edip Medine'den ayrıldığında Yezid'in iktidara gelişinin üzerinden kısa bir süre geçmişti. Kimse bu süre içinde sapma, isyan ve masiyette bulunduğu dair rivayette bulunmamıştır. Bütün bunlardan dolayı onun ayaklanması haricilerin ayaklanmasına benzemektedir. Çünkü onlar Ali'nin yönetiminin, sonra Muaviye'nin yönetiminin ve ondan sonraki yönetimlerin yasal olmadığına inandılar ve onları tanımadılar. Kişisel ya da ailevi hükümlanlığa nail olmak onlar için hedef değildi. Onlar daha üstün, daha takvalı ve daha cesur gördükleri kimseye beyat ediyorlardı."

Yazarın asıl can alıcı saptamaları ise, "Meşru devlet başkanı" olarak Yezid'i halife görmesinde, göstermesinde yatmaktadır. Şöyle diyor Perveze: "Ayaklanama niyetini gizleyerek Medine'den ayrıldığı hususu göz önüne alınmasa bile, Irakta'ki Şiilerin Hüseyin'e mektup göndermeleri, kendisini davet etmeleri ya da ona beyat etmeleri, bu sıfatla ayaklanmasını temize çıkarmaz. Zira o sırada Iraklılar da dahil olmak üzere kendisine beyat edilmiş bir imam vardı."

Nihai olarak yazar sözlerini şöyle tamamlıyor: "Bu acı veren, uğursuz olay sebebiyle meydana gelenler ve sonuçlarının sorumluluğu Hüseyin'e aittir. Devletin otoritesini kabul etmesi, dini açıdan ya da şeref bakımından bir eksiklik değildi, zira otoritenin sahibi yasal bir imamdı. Hüseyin ise her halükarda İslam ümmetinden bir fertti. Eğer itaat etseydi, herhangi bir ezaya maruz kalmayacaktı. Aksine kendisine değer verilecek ve saygı görecekti." (Demircan, 298-302; 2010) Üstelik böyle düşünen sadece o da değil. Diyanet İşleri Eski Başkanlarından Ömer Nasuhi Bilmen'de Perveze'ye benzer görüşlerle Kerbela Hadise'sinde Yezid'i savunmakta, Hüseyin'i eleştirmektedir.

Yezid'in daha Muaviye'nin sağlığında halife tayin edilmesi, dönemin teamül ve anlayışına ayrıca kimi İslami yorumların şura anlayışına göre açıkça bir suç iken, nasıl oluyor da Yezid meşru bir devlet başkanı oluyor anlamak mümkün değil. Çok açık bir biçimde gözüküğü üzere burada zorbalıkla ele geçirilen bir devlet başkanlığı vardır ve burada direnme en tabi haktır. Perveze'nin yaşanan tarihi olguya direnme ve eylem hakkı üzerinden yaklaşmayıp, zorba bir hükümdarı meşrulaştırma gayreti gütmesi, hem de dini gerekçelerle olağanlaştırmaya çalışmasıdır. Hiç kuşku-

suz burada alınması gereken dini ve siyasi tutum zorba, tiran bir idarici anlayışının reddedilmesi iken, yazar bu noktada savruldukça savruluyor ve işi direnme hakkını kullanan Hüseyin'in şahsi dünyasına, onun heves ve arzularına kadar taşıyabiliyor.

Hal böyle olursa, yani İslam dünyasına saltanatı ve monarşiyi getiren Yezid bile hükümdar, devlet başkanı sıfatı ile korunursa, öteki zalim sultanların korunmasını, müdafasını siz düşünün.

Zalimi ve zorbayı koruyan bu anlayışla yüzleşilmediği İslami bir arınmaya gidilmediği sürece, maalesef bu değerlendirmeler sürekliliğini koruyacaktır. Müslümanlar inanç ve manevi dünyalarını biçimlendiren egemen mezhep ve din adamlarının sultasından kurtulmalıdır ki, zalime her ne surette olursa olsun karşı çıkabilsin ve buradan ilkeli, mazlum yanında olan bir çizgiye ulaşabilsin.

Tekrar konumuza dönelim ve İrtidat yani dinden çıkma, İslam inancından ayrılma "suçu" ile çalışmamıza devam edelim. Bulut İslam'ın dört büyük mezhebi diye bilinen Hanefi, Şafi, Hanbeli ve Maliki alimlerinin bu konudaki ortak hükmünü şöyle nakletmektedir: "İster gerçekten, isterse şakacıktan İslam dışı bir yapıp inanç (görüş belirtirseniz, kafir olursunuz ve İslam'dan dönmüş-mürdet- kabul edilirsiniz. (Bulut, 157; 1993) Bir görüşe ise dinden dönen kadın olursa eğer hapsedilir ve İslam'a dönünceye kadar üç günde bir dövülür. (Akbulut, 177; 2003) Peki çocuklar içinde dinden dönmenin, dinden çıkmanın ya da dine aykırı şeyler söylemenin yani irtidatın cezası ölüm müdür? Hanefi mezhebinin kurucusu Ebu Hanife ile İmam Muhammed ve İmam Malik'e göre evet ölümdür. Ancak bu cezanın uygulanabilme-

si için çocuğun ergenlik çağına gelmesi ve o çağa kadar tevbe etmemesi gereklidir. (El Haytami'den aktarma, Bulut, 158; 1993) Öte yandan Hanefi mezhebinin ikinci büyük alimi Ebu Yusuf ile Hanbelilerden bazılarına göre çocuğun İslamlığı geçerli ama irtidatı değildir.

Nasıl ki, bir çocuk ergenlik çağına kadar ettiği söz ve eylemden vazgeçmediğinde katline ferman yazılırsa, akıl sağlığı yerinde olan bir kişi irtidat edip sonra aklını kaybetse de, yine de ölüm cezası ile cezalandırılmaktadır. Sarhoş olan kişi için durum nedir peki? Bazı mezheplere göre irtidat suçunu işleyen sarhoş ayılmadan ve tövbeye çağrılmadan öldürülmez; ama Malikilere göre buna gerek yoktur ve sarhoş kişinin cezası derhal ölümdür.

Mezhep alimlerinin din anlayışına göre, İslam inancından sapma gösteren kişilerin katledilmesi oldukça olağandır. Bu olağanlığın arkasında hiç şüphesiz katliamlara cevaz veren dini hüküm ve gerekçeler yer almaktadır. En azından söz konusu din alimleri için bu durum böyledir. Peki tersi durumda geçerli ise, yani aynı inanç anlayışında farklı hükümlerle katliama ve ölümlere cevaz verilmiyorsa ne olacak? Bu durumda anılan alimlerin hükümleri nerede kalacaktır? Dökülen onca kan, gözyaşı, işlenen cinayetlerin bedellerini onlar nasıl ödeyeceklerdir? Diğer taraftan, İslam dininde hoşgörü ve inanç özgürlüğünü destekleyen, insanların din seçme ya da seçmememe özgürlüğünü destekleyen hükümler yok mudur? El cevap vardır, ama biz irtidat suçu karşısında verilen hükümlerle devam edelim, akabinde inanç özgürlüğünü savunan bu hükümlere, ayetlere bakalım.

Allah'a şirk koşan, onun sıfatlarını reddeden ya da sıfatlardan biriyle alay eden, Allah'a eş ya da oğul isnad edenlerle; ahi-

rete, cennet ve cehennem ile cin ve meleklerle inanmayan, Peygamberi yalancılıkla, dördüncü halife Ali'yi ilah ya da peygamberlikle itham edenler de irtidat suçundan yargılanırlar. Aynı şekilde Kuran'ın her yerde tatbik edilemeyeceğine inanan, Şeriat dışındaki kanunları uygulayan, Peygamberin sünnetini hafife alan ya da alay eden kişiler de irtidat'tan kendilerine düşen payı alırlar. (El Heytami'den aktarma, Bulut, 161; 1993)

Mezhep alimlerinin inanç özgürlüğünü yok sayıp, Kuran'la ilgili getirilen her türlü eleştiriye ölüm cezası ile cezalandırılmaları kayıtlarda sabittir. Öyle ki, Kuran'ın tümünü veya bir kısmını hatta ortaklaşa kabul edilen bir harfini bile inkar eden kafirlikle suçlanır ve bu kişilerin cezası ölümdür. Kuran'da çelişki olduğunu savunan ya da Kuran'ın kıyame kadar geçerli olacağından şüphe eden; ayetlerle alay eden, Kuran'ın eksik olduğunu savunan ya da Kuran'dan Batını ve gizli manalar çıkaran kişiler için de hüküm bellidir: Ölüm! (El Heytami, a.g.e 33-34 161,)

Kuran'la ilgili işlenen "suçlarda" verilen ölüm cezasının bir benzerini de Peygambere karşı işlenen suçlarda görmekteyiz. Burada da Peygamberin haber verdiği şeylerin bir kısmında yalancı olduğuna inanan, Peygamberin sünnetiyle alay eden, Peygamberin sünnetine rağmen, "Bu Peygamberin sünneti de olsa yapmam" diyen kimseler de kafir olarak görülmekte ve cezalarının ölüm olduğuna hükmedilmektedir. Allah'a ve Peygamber'e sövmek, Peygamber ile alay etmek, O'nun hakkında hakaretvari konuşmak da ölüm cezası ile cezalandırılır ve bu kişiler mürted olarak anılır. Burada göze çarpan bir hususu aktarmak istiyoruz. Bütün mezheplere göre Allah'a küfreden kişi tövbeye davet edilir ve tövbe derse suçu affedilir. Ama Peygamber'e küfreden kişi için aynı durum ge-

çerli değildir. Çünkü Allah bu kişinin suçunu bağışlayabilir; ama Peygamber bir insan ve kul olarak öldüğü için tövbe eden kişiyi bağışlayacak durumda değildir. (Bulut; 191-162;1993)

Ölüm cezası ile sonlanan sövme suçu ise sadece Peygamber ile sınırlı kalmamaktadır. Örneğin Halifeler Ebubekir ve Ömer'e sövenler de ölüm cezası ile cezalandırılır. Diğer sahabelere söven ya da sahabeliklerini inkar edenler ise kafir değil fasık olurlar; şahadetleri kabul edilmez ve onlara dayak uygulanır. Mezhep âlimlerine göre dinin temel yasaları olarak görülen olgulara hakaret edenler ile dinden ayrılanlar ölüm cezaları ile cezalandırılırken, eğer bir bölge toptan dinden çıkarsa öncelikle o bölgede yaşayanların cezalandırılması gerekir. Çünkü o bölge artık Dar'ül Harp yani kafir diyarıdır ve Müslümanlar için öncelikli olarak savaşılması gereken onlardır. Bu durumda dinden çıkılan bölgeye savaş ilan edilir. Savaşta esnasında tövbe edilmediği sürece herkes katledilir. Şayet tövbe eden Müslüman olursa verilen zararı ödemekle yükümlü olur. (Bulut, 164-166; 1993)

Mezhep alimlerince ve din adamlarınca dinden çıkma konusu o kadar ileri götürülmüştür ki, doğmamış çocuklar bile bu suçla yargılanır hale gelmiştir. "Sözgelimi bir anne baba Müslümanken çocuk ana rahmine düşmüşse ve doğmuşsa, o çocuk Müslüman kabul edilir. Anne baba kafir olsalar da çocuk Müslüman sayılır; fakat doğduğu anda ailenin elinden alınarak akrabalarına verilir. Diğer taraftan anne ile baba, mürted iken ana rahmine düşen çocuk hükmen kafir sayılır. Çünkü kafir ana babadan dünyaya gelmiştir. Şafilere göre ise bu çocuk Müslüman olur; ama akrabalarından biri kalmamışsa o çocuk da kafir sayılır. Malikilere göre ise Müslümanken kafirliği kabul eden, anne

ve babanın çocuğu da doğduğunda ailenin elinden alınır ve Müslüman kabul edilir.

Bütün bu suçlarla ilgili hükmün verilebilmesi için ise iki erkek şahidin, "kafir olanın kafir olma eylemini, sözünü düşüncesini, vs. ayrıntılı biçimde anlatıp ikna etmesi" yeterli olacaktır. (Bulut; 166; 1993)

Görüldüğü üzere doğmamış çocuk üzerinden bile insanların kafir, Müslüman diye sınıflandırmaya çalışan bu yaklaşım, İslam inancı ile ilgili nerdeyse her türlü eleştiri ve yergiye de ölüm cezası ile cezalandırmaktadır. Daha önce de söylediğimiz üzere, bu alimler ve bu görüşleri benimseyenler için referans alınan kimi dini yorum ve hükümler söz konusu olabilir. Tam aksi yönde görüş bildiren, insanların tercihlerine saygı duyan hükümler de söz konusudur. 23 yıllık İslam tarihinde, özellikle İslamiyetin ilk 13 yılını kapsayan Mekke döneminde bu ayetlerde oldukça fazladır. İşte onlardan bazıları:

"Dinde zorlama (ve baskı) yoktur. Şüphesiz, doğruluk (rüşd) sapıklıktan apaçık ayrılmıştır. Artık kim tağutu tanımayıp Allah'a inanırsa, o, sapasağlam bir kulpa yapışmıştır; bunun kopması yoktur. Allah, işitendir, bilendir." (Bakara Suresi, 256)

"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin yolundan sapanı bilendir ve hidayete ereni de bilendir." (Nahl Suresi, 125)

"Hak Rabbinizdendir; artık dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin..." (Kehf Suresi, 29)

"Onlar mü'min olmayacaklar diye neredeyse kendini kahredeceksin (öyle mi?)" (Şuara Suresi, 3)

“Biz onların neler söylediklerini daha iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorba değilsin; şu halde, benim kesin tehdidimden korkanlara Kur’an ile öğüt ver.” (Kaf Suresi, 45)

“Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin tümü, topluca iman ederdi. Öyleyse, onlar mü’min oluncaya kadar insanları sen mi zorlayacaksın?” (Yunus Suresi, 99)

“Sen şiddetle arzu etsen bile, insanların çoğu iman edecek değildir. Oysa ki, sen buna karşı onlardan bir ücret de istemiyorsun. O, alemler için yalnızca bir öğüt ve hatırlatmadır.” (Yusuf Suresi, 103-104)

“İçlerinde zulmedenleri hariç olmak üzere, Kitap Ehli’yle en güzel olan bir tarzın dışında mücadele etmeyin. Ve deyin ki: ‘Bize ve size indirilene iman ettik; bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir ve biz O’na teslim olmuşuz.’ ” (Ankebut Suresi, 46)

“Şimdi onlar bu söze (Kur’an’a) inanmayacak olurlarsa sen, onların peşi sıra esef ederek, kendini kahredeceksin (öyle mi)?” (Kehf Suresi, 6)

“Gerçek şu ki, sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin, ancak Allah, dilediğini hidayete erdirir; O, hidayete erecek olanları daha iyi bilendir.” (Kasas Suresi, 56)

“Şüphesiz biz seni bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak, hak (Kuran) ile gönderdik. Sen cehennemden halkından sorumlu tutulmayacaksın.” (Bakara Suresi, 119)

“Artık sen, öğüt verip-hatırlat. Sen, yalnızca bir öğüt verici-bir hatırlatıcısın. Onlara ‘zor ve baskı’ kullanacak değilsin. Ancak kim yüz çevirir ve inkar ederse Allah, onu en büyük azab ile azablandırır. Şüphesiz onların dönüşleri bize- dir. Sonra onları hesaba çekmek de elbette bize aittir.” (Çaşiye Suresi, 21-26)

“Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Benim taptığıma siz tapacak değilsiniz. Ben de sizin taptıklarınıza tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim bana.” (Kafirun Suresi, 2-6)

“... Eğer Allah’ın, insanların kimini kimiyle defetmesi olmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah’ın isminin çokça anıldığı mescidler, muhakkak yıkılır giderdi. Allah kendi (dini)ne yardım edenlere kesin olarak yardım eder. Şüphesiz Allah, güçlü olandır, aziz olandır.” (Hac Suresi, 40)

“Allah’tan bir rahmet dolayısıyla, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar çevrenden dağılır giderlerdi. Öyleyse onları bağışla, onlar için bağışlanma dile.” (Al-i İmran Suresi, 159)

Ayetlerde de gözüktüğü üzere, Kuran’da inanç özgürlüğü açıkça savunulmakta, dahası Peygamber’e en uç tondan da, “sen insanlar üzerinde bir zorba değilsin” diye seslenilmektedir. Bunla birlikte, “Ey Peygamber, kâfirlerle ve münâfıklarla savaş, onlara karşı şiddetli davran. Onların yurdu cehennemdir ve orası, ne de kötü dönülüp varılacak bir yerdir.” (Tevbe, 73) ayetinde olduğu gibi Kuran’da, otoriter ve sert ayetlerle karşılaşmaktayız. Daha önce de belirttiğimiz üzere şiddet yanlısı Müslümanlar ve ölüm fetvası veren mezhep alimleri ile din adamları da kendilerine söz konusu bu ve beneri ayetleri baz almaktadır. Yüzlerce yıldır işte tam bu konu tartışılmaktadır. Sayıları az da olsa kimi Müslümanlar İslamın bir savaş değil barış dini olduğunu, savaşı sadece zorunlu durumlarda ve savunma amaçlı olarak kabul ettiğini öne sürerken, kimileri ise anında ölüm fetvası vermeyi kendine hak görmektedir. Düşünceleri bizim açımızdan değerli bulunan bir yazar Mahmoud

Mohamed Taha'ya göre ise, İslam'ın inanç özgürlüğü karşısındaki durumu nettir ve İslam inanç özgürlüğünü savunmaktadır. Özellikle Medine döneminde gelen ayetler ise, dönemin koşulları gereği sert hükümler ortaya koymuşken, İslam inancının genel ruhu ve ilkeleri ise Mekke döneminde inen barış ve çoğulculuğu esas alan ayetlerle belirlenmiştir. Ona göre 'Kuran'ın evrensel ilkeleri ile belli tarihsel koşullarda inançlara yol göstermek için koyulan ikincil kurallar birbirinden ayırt edilmelidir. İlkeler Mekke'deki başlangıç evresinde belirlenmişken, diğerleri İslam'ın Medine'deki varoluş savaşı sürecinde ortaya çıkmıştır.' Taha'ya göre bu kurallar, Mekke'de verilen mesajın geçici olarak askıya alınmasından ibarettir ve yalnızca Arabistan'ın 7. yüzyıldaki olgunlaşmamış halinden kaynaklanmaktadır. 20. yüzyılla birlikte uygarlığın ilerleyişi sayesinde özgürlük ve eşitlik yeniden canlandırılmalıdır." (Taha, 24; 2008)

İslam dininin inanç özgürlüğü karşısındaki konumunu tıpkı Taha gibi değerlendiren daha pek çok yazar ve din bilgini de bulunmaktadır. Bununla birlikte konumuz İslam inancını bu bağlamda bir yere oturtmak değildir, fakat şu var ki, yukarıda aktardığımız ayetler ortada iken, bir çırpıda inananlar hakkında ölüm fetvası vermek düşünsel ve itikadi olarak da doğru bir noktaya işaret etmemektedir. Öte yandan bu ayetlerin savaş ayetlerinden önce geldiği ve savaş ayetleri ile inanç özgürlüğünü esas alan ayetlerin ortadan kaldırıldığı, yani nesh edildiği öne sürülse bile o zaman da hali hazırda Kuran'da yer alan ama bir hükmü olmayan ayet sorununu ortaya çıkacaktır ki; bu durum da Müslümanlar açısından izahı yapılabilecek bir konu değildir. Çünkü bir dönemde vuku bulan ayet on yıllarca hükmünü koruyacak, fakat

sonra hükmü kalkacak ama söz konusu o ayet yine yerinde duracak! Öte yandan Kuran'da ayetlerin nesh edilmesi ile ilgili bir hükmün de yer almadığına, her bir ayetin kendi içerisinde ve içinde bulunduğu toplumsal koşullara dair değerlendirilmesi gerektiği yönünde görüşler ile nesh edilen ayetlerin, "hüküm bildiren ayetler ile sınırlı olduğu" yönündeki görüşlerde bulunmaktadır.

Diyeceğimiz bu tartışmalar ışığında konunun ehemmiyeti ve önemi ortada iken, tüm bu savları ve olguları yok sayıp, inanç özgürlüğünü bir anda ortadan kaldırarak, toplu kıyımlara imza atacak fetva vermeyi birileri nasıl kendine hak görebiliyor? Bu durum ancak gerek ilmi manada gerekse de insani açıdan cana kıymanın korkunçluğunu göremeyen ruhların varlığı ile söz konusu olabilir. Elbette söylediklerimizin farkındayız ve bize bu sözleri söylettiren insana, hayata içkin özgürlükçü bakış açımızdır. Diğer taraftan inanç özgürlüğü konusunda tercihlerini yukarıda sıraladığımız "özgürlükçü" ayetlerden yana değil de, ölüm ve şiddet dilinden yana kullananlar, nasıl bir dünya tasavvur ediyorlar; bu zihni yaklaşımları ile İslam inancını nasıl barış dini olarak açıklayabiliyorlar, bilemiyoruz.

Bugüne kadar savaşçı din anlayışını korumak üzere muhafızlığa soyunan kalem ve kılıç sahipleri dine egemen olsa da, bugün artık sadece İslam inancında değil, diğer bütün inançlarda da çoğulcu özgürlükçü inanç anlayışı hakim olmalıdır. İnsanların "inanç" temeli üzerinden gerek kendileri gerekse de dış dünya ile kuracakları dilin, zorbalığın çirkin bir kopyasına dönüşmemesi için bu aynı zamanda tek geçerli bir ölçüttür. Bu bağlamda Hanbelî âlimlerinden Abdullah b. Ahmed b. Kudama'dan nakledilen bir pasajı size ak-

tarmak istiyorum: “..Çünkü hiçbir asırda namazı terk edenin cenaze namazının kılınmadığı, Müslümanların kabirlerine gömülmediği, mirasından veya varisinden mahrum olduğu ve karı-kocadan birinin namazı terk etmesinden dolayı boşanıp ayrıldıkları işitilmiş ve duyulmuş değildir.” (Atay, 234; 2013)

Namazı terk etmenin hükmü her ne kadar Hanbeli mezhep alimlerince “ölüm” olarak belirlenmiş olsa da, pasajda okuduğumuz üzere yine bir Hanbeli mezhep alimi bu durumun günlük yaşam içerisinde gerçekleşmediğini bildiriyor. Hiç kuşkusuz gerçekleşmiş de olabilir; ama bizim için burada ölçüt savaş diline karşı, aynı dilden olan birinin “barış” dilini önemsemesi ve bu dilin pratikte vuku bulmaya çalışan halini aktarmasıdır. Hüseyin Atay’ın Abdullah b.Ahmed b.Kudama’dan aktardığımız bilgi ile ilgili değerlendirmeleri de bu noktada önemlidir. Şöyle diyor Atay: “Görüldüğü gibi İslamın büyük alimlerinin dinin mahiyetini ve evrenselliğini kavramış oldukları görülmektedir. Sözleri de ona göre her zaman İslam’ın uygulanmasına imkan verecek derecede esas olmaktadır. Bu Namazın önemini ve dinin ameli esaslarından olduğunu inkar etmek sayılmaz. Böyle bir alimin de böyle bir şey kastettiği düşünülmez. Abdülselem b.Teymiye Kuran’ı Kerim’deki ‘Ve ailene yakarmayı öğret’ ayet-i kerimesi ile Hz.Peygamber’in ‘çocuklarınıza yedi yaşında namazla’ emredin sözünün terbiye ve eğitim yönünden olduğunu, yoksa farziyet ve din yönünden olmadığını ifade etmektedir. Bu da gösteriyor ki, kadın ve erkekten biri diğerine karşı namaz gibi sırf Allah ile insan arasında olan dini vecibelerden, dini bakımdan sorumlu olmuyor. Ama edep ve nezaket bakımından birbiriyle iyi geçinmeleri İslam’ın emridir. Birinin namaz

kılmaması buna mani olmamalıdır. Bu durum nezaketle ve sevgi ile halledilmelidir.” (Atay, 234; 2013)

Düşünce ve fikir özgürlüğü konusunda hiç de iyi sınav vermeyen, bırakın iyi sınav vermeyi, kendi inanç anlayışlarına göre, insanlara işlediği “günahlardan” dolayı “kafir” damgası vuran ve haklarında ölüm fetvası çıkaran mezhep imam-ları, iş sultanlara / siyasetçilere / idarecilere gelince nedense bu hassasiyetlerini bir anda unutmuşlardır desek yeridir. Akli görüşleri ile öne çıkan Maturudi bile bakın bu konuda ne diyor: “Bizim zamanda insanların, hükümdar ve idarecilere karşı Emr-i bi'l maruf ve Nehy-i ani'i münker yani iyiliği emretmek ve kötülüğü men etmek görevi artık kalkmıştır. Çünkü bu görevin ifası, yasakların çiğnenmesine ve yağmalara yol açar. Zira bu zamanda görev, ancak silaha başvurmakla mümkün olur; Allah korkusuna çağırmakla mümkün olmaz. Bundan dolayı, sultan zalim olduğu zaman, ona karşı silahlı ayaklanma caiz olmaz. Çünkü böyle bir hareket, kanların akmasına ve yağmalara yol açar.” (Maturi'den aktaran, Akın; 314; 2009)

Maturudi böyle buyurur da akaid kitapları hiç geri kalır mı? Bakın onlar da kitaplarında bu konuyu nasıl işlemişler: “İmam –Müslümanların baş yöneticisi- günah işlemek, ah-laksız olmak ve insanlara zulmetmek sebebi ile azlolunmaz. Çünkü dört büyük halifeden sonraki hükümdarlar da bu hal-ler yaygın olduğu halde eski Müslümanlar, onlara itaat edi-yorlardı.” (Ömer Nesefi- Akaid, Teftezani-Şerhu'l Akaid ak-tarma, Akın; 2009:314)

Maturudi'nin görüşü esas alınarak yazılan bu görüşler, asırlarca medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Diğer her şeyi geçtik ama zulmeden İmam neden görevden alınmıyor? Halka zulmetmek hangi inancın, hangi değer

hangi düşüncenin meşru görebileceği, insanlık onur ve haysiyeti ile bağdaştırılabileceği bir durumdur. İşte senelerce beyinler böyle düşüncelerle doldurulduğu, İslam inancı böyle öğretildiği için, bugün İslam coğrafyasında tiranlardan, diktatörlerden geçilmiyor. Siz kalkıp fıkıh kitaplarında, “Fasıkın (günahkarın, ahlaksızın) da kadılık için verdiği hükümler geçerlidir; eğer adil -dürüst- olan kadı rüşvet almak veya başka bir günah ile fasık duruma düşerse, azle müstahak olur; ama mutlaka azledilmesi gerekmez.” (Merginani-Hidayet, İbrahim Halebi-Multeka aktarma, a.g.e; 2009) dersiniz, başınızda başka bir idareci tipi de bulamazsınız zaten!

Diğer taraftan sizin uğraşacağınız daha büyük sorunlar da vardır..! Örneğin islam tarihinde akılcı görüşleri ile bilinen Mutezile ekolüne savaş açmak gibi. Bakın Maturidi Alimleri Mutezile’nin ‘İnsan, kendi fiilini kendisi yaratır’ demelerinden dolayı, Mutezile’yi şöyle eleştiriyorlar: “Mecusilerin küfrü, Mutezile’nin küfründen daha hafiftir; çünkü Mecusiler, Allah’a bir ortak koşuyor; Mutezile ise, Allah’a insanların sayısınca ortak koşuyor.” (Akın, 315; 2009).

Mezhep İmamları Hakkında Hadisler

Mezhep imamları hakkında Hadis olur mu demeyin. Olmuş, hem de öyle bir iki tane değil. Peki, nasıl olur, en erken mezhep İmamı bile-Ebu Hanife- Peygamberden yaklaşık 70 yıl sonra dünyaya gelmesine rağmen -ki sonralarının doğumu çok daha ileridedir- Peygamber bu imamlarla ilgili söz söyleyebilir? Bu satırlara kadar karşılaştığımız çelişki ve tutarsızlıklar nasıl İslam dünyasında karşılık bulduysa, hadisler de öyle kabul edilmiş. Meselenin hadis anlayı-

şının gelişimi ve hadis tarihi ile ilgili önemli analiz noktaları var tabi. Ama ona kitabımızın ilerleyen sayfalarında değineceğimiz için, biz şimdilik sadece mezhep imamları hakkında “Peygamberin sözlerini” nakledeceğiz. Bizce böyle bir durumun kabulü mümkün değil, açıkça uydurma hadisler; ama İslam anlayışı bu durumu bile kayıtlarına almış, muteber kabul etmiş bu hadisleri.

Peygamber sözümona Ebu Hanife ile ilgili bakın ne buyurmuş;

“Şüphesiz Adem benimle iftihar etmiştir. Ben de ümmetimden ismi Numan, künyesi Ebu Hanife olan, bir zatla övüneceğim.” (Haskefi, Darr’l Muhtar, 1:52)

“Diğer Peygamberler benimle övündü. Ben de Ebu Hanife ile övüneceğim. Kim onu severse, beni sevmiş olur. Kim de ona kızarsa, bana kızmış olur.” (a.g.e, 52)

Devam edelim;

Mevduat-ül-ulum ve Hayrat-ül-hisan’da isimli kitaplar da Ebu Hanife ile ilgili Hadisler:

“Ebu Hanife adında biri gelir. Bu, kıyamet günü ümmetimin ışığı olur.”

“Ebu Hanife denilen biri gelir, Allah’ın dinini ve benim sünnetimi canlandırır.”

“Her asırda, ümmetimden yükselen olur. Ebu Hanife, zamanının en yükseğidir.”*

Mirât-ı kâinat’da isimli kitapta Ebu Hanife ile ilgili Hadisler;

“Ebu Hanife adında biri gelir. O, bu ümmetin en hayırlısıdır.”

* [http://\(m.dinimizislam.com\(detay.asp?Aid=509](http://(m.dinimizislam.com(detay.asp?Aid=509)

“Ümmetimden biri, dini canlandırır. Bid’ati öldürür. Adı Numan bin Sâbittir.”

“Ebu Hanife’nin iki küreği arasında ben vardır. Allahü teâlâ dinini onun eliyle canlandırır.”

Tirmizi’de, Enes b.Malik aracılığıyla Peygambere isnad edilen bir söz: “Ezd kabilesi Allah’ın yeryüzündeki beratıdır. İnsanlar Ezd’i aşağılamak istiyorlar, oysa Allah onları yükseltmektedir. İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, ‘Keşke babam Ezd’li olsaydı, keşke Annem Ezd’li olsaydı’ diyecektir.” (Tirmizi Menakıb, 72-3937)

Ezd’lilerle ilgili başka bir hadis: “Devlet Başkanlığı Kureyş’te, kadılık Ensar’da, müezzinlik Habeşlilerde, emanet ise Ezd’dedir.” (a.g.e 3936)

Medine döneminden itibaren ölene kadar Peygamberin yanından ayrılmayan Enes b.Malik’in şöyle dediği rivayet edilir: “Ezd Kabilesi’nden olmazsak, kâmil manada insan olmayız.” (a.g.e 3938)

Mutlu, bu hadisleri aktardıktan sonra sözlerini şöyle sürdürüyor “İmam Şafi’nin annesinin Ezd kabilesine mensup olduğunu söylersek, bu rivayetlerin konumuz açısından önemi ortaya çıkmış olur.” (Mutlu, a.g.e, 215)

Peygambere ait olduğu öne sürülen bir söz daha; “İnsanlar ilim talebinde nerede ise develerin böğürlerine vuracaklar. O zaman Medine’deki bir alimden daha bilgili bir kimse bulunmayacak.” Peki kimmiş bu alim, Sufyan b.Uyeyne hemen cevap veriyor: “İmam Malik!” (a.g.e 215)

“Kureyşli bir alim, yeryüzünü ilimle dolduracaktır” İbni Abdilberr (ö.1071) el-İntika isimli eserinde böyle bir rivayet nakledilir. Taraftarlarınca bu isim Şafi’dir hatta Beyhaki (ö.1066) “Şafi’nin dışında yeryüzünü ölümle dolduran Ku-

reyşli kimse bilmiyoruz” der. Ama aynı Şafi için bu kez yu-
karıda nakledilen rivayetin tam karşısında bir rivayet nak-
ledilir. Daha doğrusu birazdan aktaracağımız rivayetteki ki-
şinin Şafi olduğu, yine bir kısım Müslüman tarafından ka-
bul edilir. O rivayet şudur: “Ümmetim içinde Muhammed
b.İdris isminde biri gelecek ve ümmetime iblisten daha za-
rarlı olacaktır.” (a.g.e, 216)

Hadisler bağlamında diğer bir tartışma da, kimi hadisçi-
lerin mensubu olmadıkları mezhepleri desteklediği öne sü-
rülen hadisleri kitaplarına almadıkları ile ilgilidir. Örneğin
en büyük hadisçilerden biri olarak görülen, hatta kimilerin-
ce en yetkin hadis yazarı olan Buhari, Şafi olduğu için Ha-
nefi mezhebinin öğretilerini destekleyen rivayetleri Sa-
hih’ine almamıştır. Hanefi âlimlerden Bedrüddin Ayni
(ç.1361) böyle düşünür, İbn Hacer’de bu yönde bir iddiayı
kitabında yer verir.

Bedrüddin Ayni, aynı iddiaları Beyhaki içinde gündeme
getirir. Ve onunla ilgili şu sözleri söyler: “Bir hadis, kendi mez-
hebi lehine ise, bu hadis hakkında susar. Fakat mezhebi aley-
hinde olursa, bu hadisler hakkında parmak ve kollarıyla bile
konuşur.” Ayni devamında sözlerini şöyle sürdürür: “İma-
mı için bir hadis hüküm çıkarma kaynağı ise onu sahih ola-
rak görür. Başkası için delilse, onuda zayıf olarak gösterir.”
(a.g.e 217)

Hadisler kadar Mezhep imamları için nakledilen kıssa-
lar da oldukça çarpıcı ve düşündürücüdür. Bu kıssalara göre
Peygamber, Hızır ve Mehdi ve diğer başka kimseler kıssa-
ları anlatanların mezheplerine mensuptur. Bu kıssalardan sa-
dece birini nakletmekle yetiniyoruz. Bu kıssaya göre, “ Hz.
İsa ineceği zaman Hanefi mezhebine göre amel edecektir. Hı-

zır, Ebu Hanife'den aldığı dersi Ebu Kasım Kuşeyri'ye öğretmiş, o da bu ilimle 100 tane kitap yazmış, sonra bunları bir sandığa koyarak Ceyhan nehrine attırmıştır. Nehirden bir el çıkıp İsa'ya teslim etmek için bu sandığı yakalamıştır. Hz. İsa indiğinde, şaşkınlık içinde Allah'tan ne yapacağını soracak, Allah da Ceyhan nehrine gidip orada iki rekat namaz kılmasını ve Ebu Kasım'a haber vermesini emredecek. Bunun üzerine su yarılacak ve içinden çıkan el, sandığı kendisine takdim edecektir. Hz. İsa'da sandıktan çıkan kitaplarla şeriatı yeniden canlandıracaktır." (Mutlu, a.g.e, 219)

Mezhepler konusunda işin ucu buralara kadar varmıştır. Dahası da var, kimi "muteber" mezhep âlimlerinin gördüğü rüyalarda mezheplerinin ne büyük olduğu, "Allah'ın bu mezhepleri nasıl övdüğü, sonra bu rüyalarda Peygamberin mezheplerle ilgili tavsiyede bulunduğu" gibi değerlendirmeler vardır. Mezhep bağnazlığının geldiği noktayı görmek açısından buraya kadar anlatılanların yeterli olduğunu düşünüyoruz. Şimdi yine kökeni mezhep öğretilerine kadar uzanan başka bir hadiseye değinmek istiyoruz: Tarikatlar.

Mezheplerden Tarikatlara Bağnazlık

Allah'a ulaşmak, doğru ve sahih bir Müslüman olmak için bir aracıya, "veli" denilen bir din bilginine ihtiyaç duyulduğu ve tasavvufun gerekliliği yönündeki savların tarihi 642-728 yılları arasında yaşayan ve Emeviler döneminde bir dönem kadılık da yapan Hasan el Basri'ye kadar götürülmektedir. Binli yıllardan sonra ise, özellikle Abdülkadir Geylani ile sistemleşen ve etkinliğini arttıran tarikatlar, zaman içerisinde gerek kendilerini tartışmasız dinin otoriteleri olarak

görmeleri, gerekse de “politik ve ticari” kaygılarla hareket etmeleri nedeniyle çokça eleştirilen bu dini yapılar, gelinen nokta itibariyle de oldukça problemlili yerlere doğru evrilmişlerdir. Öyle diyoruz; çünkü bu durum yaşanan örneklerle de sabittir. Ama bu örneklerle geçmeden önce, özellikle itikadi mezhepler bağlamında öne sürülen keramet ve şefaate değerlendirmeleri ile tasavvuf ve tarikat ilişkisine de bakmamız gerektiğini düşünüyorum. Kitabımızın önceki sayfalarında da belirttiğimiz üzere, Eşarilere göre Peygamberin mucize Evliyanın / Velinin ise keramet göstermesi vaciptir. Hal böyle olunca Tasavvuf ehline düşen “tarikatın” meşruluğunu anlatmaktan başka bir şey olmuyor. Nasıl olsa bu durum İslam dünyasının muteber mezhep kitaplarında yazılı. Ali Akın mezheplerden tarikatlara uzanan bu yolu şöyle özetliyor: “Ehl’i Sünnet’in keramet, şefaate ilişkin görüşü, zamanla Müslümanların, Tasavvufa yönelmelerine sebep olmuştur. Şöyle ki: Ehl’i Sünnet’in Akaid kitaplarında belirtildiği üzere, keramet ve şefaate ehli olmak için ilim sahibi olmak şart olmayıp, fakat veli ve hayırlı insan olmak şattır. Veli insanda şöyle tanımlanmaktadır: Veli, Allah’ın zatını ve sıfatlarını mümkün mertebede bilen, dinin emirlerine devamlı bağlı kalan, günahlardan sakınan ve dünyevi lezzetlere ve şehvetlere fazla itibar etmeyen kişidir.”

Akın bu noktada oldukça önemli ve çarpıcı bir tespiti imza atıyor ve sözlerini şöyle sürdürüyor: “İşte bundan dolayıdır ki, Tasavvuf ve Tarikat pirleri, ya hiç ilimle uğraşmamışlar, ya da hadis, fıkıh ve Mev’ıza kitaplarının metinlerini anlayacak kadar asgari ölçüde ilim tahsili yapmışlardır.” Akın’ın çok yerinde bir eleştiri olarak dile getirdiği bu durumun yankılarını maalesef günümüzde hala görmekteyiz. Kendilerin-

den şefa'at beklenen tarikat liderleri, bırakın ülke içi sınırları, uluslararası bir insan hareketliliği ile müritlerini etrafında toplayabiliyor; büyük bir finans ve insan ağına kontrol altında tutulabiliyor. Bir insandan şefa'at beklemenin hayatın normal akışı içerisinde mümkün olmayışı, inanç felsefesi açısından da yerlerde sürüklenen bir sav olduğu şöyle dursun, tarikat liderleri, bilimsel ve ilmi düzey açısından da oldukça geri noktadırlar. Büyük çoğunluğu için bu durum böyledir. Tarihsel olarak da, tarikat liderlerinin geçmişinde bu örneklerle rastlayabiliyoruz. Örneğin "Bayezid Tayfur Bistami'nin (Ölüm 874) şeyhi olan Ebu Ali el-Sindi el-Kurdi, namaz dualarını bile bilmeyen bir ümmidir. Bayezid, ona namaz ve diğer farzlar için lazım olan duaları öğretmiş; buna karşın Ebu Ali de, Bayezid'e Tevhid ilmini öğretmiştir." (a.g.e 312; 2009).

Bugün ülkemizde de hala etkinliğini çok güçlü bir biçimde sürdüren Nakşibendî tarikatının fikir babası ise işte Bayezid Tayfur Bistami ve onun öğrencisi Ebu Ali el-Sindi el-Kurdi'dir. Çünü Bestami öldükten yüzyıl kadar sonra müritleri onun adına nispetle "Tayfuriye" tarikatını kurmuşlar, sonrasında ise bu tarikat Muhammed Behauddin el-Nakşibendi (öl.1389) adına Nakşibendî tarikatına dönüşmüştür.

Bu arada Beyazid Bestami'nin hayatına dair önemli bir "vakayı" Akın'ın satırlarından okuyalım: "Bayezid, Peygamberimizin miracı gibi bir miraç yaşadığını iddia etmiş ve bundan dolayı da Ehl'i Sünnet alimleri ona düşman kesilmişler; bu düşmanlık, kısa süre sonra onu, memleketi, terk etmek zorunda bıraktırmıştı. Bayezid bundan sonra münzevi bir hayat yaşamıştır." (a.g.e, 312). Yorumu size bırakıyorum...

Tarikatların yükselişi Nizamiye Medreseleri dönemine kadar uzanmaktadır. Bu medreseler asıl adı Hasan bin Ali olan

ve Abbasi hükümdarı El-Kaaım bin Emrillah tarafından Nizamülmülk (Nizamülmülk ve Kıvamuddevlet Ve'ddin: İdareye nizam veren, din ve devlet'i ayakta tutan anlamındadır.) lakabı verilen Selçuklu veziri tarafından kurulmuştur. Vezir kurmuş olduğu bu medreselerde evliyanın kerametlerini ve şefaatlerini reddeden büyük İslam âlemlerine bu medreselerde görev vermemiş ve Kuşeyri ile İmamülharemeyn gibi, evliyanın kerametlerini ve şefaatlerini kabul etmenin, İslam itikadının gereği olduğunu savunanları, bu medreselerin müderrisliklerine tayin etmiştir. (İbni Hallikan Vefayat) İşte bu tarihten sonra tarikat liderlerinin iddia ettikleri kerametlere ve şefaate inanmak, İslam itikadının bir parçası haline geldiği için tarikatlaşma süreci hızlanmıştır. (a.g.e, 338)

Bu süreç bir defa başlayınca ardı arakası kesilmemiş, yıllar içerisinde yüzlerce tarikat ortaya çıkmıştır. Söz konusu tarikatlar birer "bilgelik" mekanı olarak, menfaatçi eğilimlere karşı, hak, hakikat savunusu yapsalar, söyleyeceğimiz bir söz olamaz. Nitekim böyle tarikatlarda olmamış değildir. Fakat eleştirilere konu olan tarikat liderleri, müritlerine şefaat dağıtmaya başlayınca, birer keramet ehli olup, insanları düşünsel kötürümlüğe uğratmaya soyununca, mesele oldukça tehlikeli bir almıştır. Nedir mi o tehlike? Hayatı, insanı, bilimi ve geleceği şeyhinin baktığı yerden gören, şeyhinin izni olmaksızın ilmi-dini fikir beyan edemeyen ve bu saiklere toplumun birer ferdi olan kişilik tipinin yaratacağı tehlikedir bu. Çünkü böylesi bir kimse, toplumsal yapının ve siyasal rejimin oluşum sürecinde ne ölçüde sağlıklı karar verebilir; böyle bir toplumda, çoğulcu ve eşitlikçi bir yapı nasıl inşa edilebilir; işte tam bu noktada, bireylerin içinde bulunduğu düşünsel ilişkiler ağı bütün toplumu ilgilen-

dirmekte, dolayısıyla da tek tek herkes her şeyden sorumlu olma durumu ile karşılaşmaktadır. İlerleyen sayfalarda göreceğimiz gibi tarikatlarda şeyh var iken müridin iradesi söz konusu bile değildir. Daha doğrusu şeyhinin karar kıldığı, sözünü beyan ettiği bir durumda, mürid yani "birey" için söz yerini sükûta bırakır. İşte karşımıza çıkan tehlikenin özeti de budur: ölen "birey" yetişen "mürid" gerçekliği!

Öte yandan burada bir durumu belirtmek gerekiyor ki, İslam dini açısından da tarikat liderlerinin, kul ile Allah arasında bir vazife görmesi, şefaathane sahibi olması, adeta vekil konuma yükselmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Fakat her zaman olduğu gibi tarikat liderleri de kendi konumlarını meşrulaştırmak için dini bir gerekçe bulacaklardır. Bu noktada ayrıntılı bir tartışmaya girmeyeceğiz ama şu kadarını ifade edelim ki; İslamın ilk yayıldığı dönemlerde "müşrik" diye bilinen kimseler ile yaşanan anlaşmazlık, inanç açısından değil, kendilerine aracı olarak seçtikleri putlar yüzünden ortaya çıkmıştır. Lokman, Zuhuruf, Ankebut ayetlerinde müşrik denilen kimselerin Allah'a inandıkları açıkça ortaya konulmuştur. Örneğin Ankebut suresi 61. ayet şöyledir: And olsun ki, o müşriklere, 'Şu gökleri ve bu yeri kim yarattı; güneşi ve ay'ı kim buyruğu altına aldı?' diye sorsan, mutlak ve muhakkak, 'Allah.' diyecekler. Önce bu durumun bir tespitini yapalım. Yine Meryem, Yunus ve Zümer surelerinde ise bu kez, müşriklere, Allah'a ulaşmak için aracı olarak gördükleri put anlayışı eleştirilmektedir. O ayetlere de birlikte bakalım.

Zümer 3: Halis dîn, Allah içindir, öyle değil mi? Ve O'ndan (Allah'tan) başka dostlar edinenler: 'Biz, onlara (putlara) sadece bizi Allah'a yakın bir makama yaklaştırmaları için tapıyoruz.' (dediler). Muhakkak ki Allah, hakkında ihtilâf et-

tikleri şey için onların aralarında hüküm verir. Muhakkak ki Allah, yalanlayan ve inkar ederleri hidayete erdirmez.

Yunus 81: Allah'ı bırakıp, kendilerine ne zarar, ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve 'İşte bunlar Allah katında bizim şefaathçılarımızdır.' diyorlar. De ki: 'Siz, Allah'a göklerde ve yerde onun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz!? O, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir.'

Meryem 81: Onlar, kendilerine kuvvet ve şeref kazandırсын diye, Allah'dan başka ilâh edindiler.

Ayetlerde de açıkça görüldüğü üzere, putlardan dilenen medet, onları aracı olarak görmeleri Kuran nezdinde sıkıntı yaratan bir durumdur. Dolayısıyla meseleye Kuran açısından da baktığımızda, Allah ile kul arasında bir aracının olması kesinlikle kabul görülmemektedir. Diyeceğimiz Kuran bize Allah'a inanmanın yeterli olmadığını, aynı zamanda insanların Allah ile arasına bir aracı da almamaları gerektiğini göstermektedir. Bu noktada bir Müslüman için durum gayet açıktır.

İsra 54: Rabbiniz sizi çok daha iyi bilir. Dilerse tevbeniz sebebiyle size merhamet eder, dilerse azab eder. Seni de onların üzerine vekil göndermedik.

İsra 65: Doğrusu benim (ihlaslı) kullarım üzerinde senin hiçbir hakimiyetin yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter.

Yine bu ayetlerde vurgulandığı üzere yeryüzünde Peygamber bile Yaratıcının vekili olarak görülemez, kaldı ki kulların hakkı açısından böyle bir durum söz konusu olsun.

İtikadi açıdan yaklaştığımızda da tarikat liderlerinin kendilerine hak gördükleri gibi bir durum söz konusu değildir. Ama gelin görün ki, kimi tarikatlarda durum hiçte böyle değildir. Keza, Mutasavvıf müelliflerden İbni Cehzam el

Hemedani'nin Behcetü'l Esrar adlı eserinde, Yafii'nin, Süne-nü'l Mefahır ile Ravzu'r rayahin adlı eserlerinde, Sibte İbnü'l Cevzi'nin Mir'atü'zzaman adlı eserinde ve hatta Sübki'nin bile Tabakatında menakıp bağlamında anlattıklarını İslam itikadıyla bağdaştırmak mümkün değildir.

Zira bu eserler ile benzerlerinde anlatılanlara göre, bazı zatlar, istedikleri zaman, Allah'ın aksi yönündeki emrine rağmen, ölümleri diriltmişler ve hatta onlara kafa tutan Azrail'in, bir günde aldığı canların hepsini zorla elinde alarak ölü bedenlerine geri göndermişleridir. Yine bazı zatlar da Allah'a, "Ya Rabbi, Sen, benim dediğimi yapmazsan, ben de merhametinin ne kadar geniş olduğunu insanlara anlatacağım; o zaman kimse, Sana ibadet etmez!" demişler ve Allah da "Aman, bu sırrı ifşa etme; ne istiyorsan, vereceğim." demiş. Yine bu zatlar, istedikleri zaman İlahi takdirleri de değiştirmişlerdir.

Bir zat, Allah'a "Ya Rabbi, filan adama bir çocuk ver." demiş. Allah da "Ama biz, onun kaderini çocuksuz yazdık." demiş. Bunun üzerine o zat, Allah'a "Öyleyse ona iki çocuk vereceksin demiş." Allah da "Peki, peki vereceğim daha fazlasını isteme" demiş. (Akın, 340) Akın, kitabında bu bilgileri naklettikten sonra şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Anılan eserler benzerlerinde menakıp ve keramet olarak anlatılanların tamamı yalan ve cahil dervişler tarafından uydurulmuş sapkınlıklardır." (a.g.e 340) Durum bu kadar vahim ve içler acısıdır diyelim ve devam edelim...

Nizamiye medreselerinden daha önce bahsetmiştik. İşte o medrese hocalarından biri olan ve aynı zamanda içtihağı dondurarak mezheplere "hak" sıfatı yükleyip, bağınaz tasavvuf anlayışını bu medreselere yükleyen isimlerden Kuşeyri Abdülkerim (öl.1072) Risales'sinde bakın ne diyor: "İbra-

him b.Edhem, en çok üç haline keyiflenip, sevinirdi. Bunlardan biri, sırtındaki posta baktığında, üzerinde kaynaşan bitlerin, kıllardan ayırt edilemeyecek kadar çoğaldığı zaman ki hali idi. (Kuşeyriden aktarma. Akın, 340) Evliyayı görüyor musunuz siz, üzerindeki bitlerden keyif alıyormuş. Peki temizlik ne olacak, gerek kendi inancı açısından gerekse de insanlık açısından temizliğin hiç mi önemi yokmuş ki, bu hal-den keyif alıyormuş. Bu mudur bilgelik, örnek almak, bu mudur topluma yol göstermek? Geçelim...

Geçelim ama büyük zat Kuşeyri'nin (!) insan iradesi ile ilgili kaleme aldığı şu sözleri de aktaralım. Daha önce belirttiğimiz gibi şeyhin karşısında müridin görüşünün bir önemi dahası onun iradesinin de bir anlamı yoktur. Bakın bu durumu nasıl açıklıyor büyük Alim! "İrade her şeyin başıdır. Kul, irade etmediği şeyi yapamaz. Bunun içindir ki, Allah yoluna koyulana mürid yani irade eden denmiştir. Ancak bu yolun geleneğinde müridin anlamı 'iradesi olmayan kişi' demektir. İradesinden soyutlanamayan kişi mürid olamaz." Ve Büyük üstad (!) sözlerine şöyle devam ediyor: "İrade, adet haline geleni terk etmektir. Mürid, adet haline gelen her şeyden sıyrılmalıdır. Onda iradenin varlığına kanıt olan, bu sıyrılımadır. İşte sufi anlayış bu sıyrılmaya irade demektedir ki, anlamı adetleşenin dışına çıkmaktır. İradenin kanıtı, adet haline gelmiş olanın terk edilmesidir." (Kuşeyri Risalesinden aktarma, Öztürk, 123;2014) Özetle bütün adetlerinizi bırakın ve bizim belirlediğimiz adetlerle, bize teslim olun, gerisine karışmayın, iradenizi öldürün, bilincinizi kaybedin diyor Kuşeyri. Tabi malum zatın tarikatını kabul etmek için de ancak böyle bir akıl ve ruh hali ile mümkün olabilir; ötesi mümkün değil, o da haklı bir yerde!

13.yüzyılın tasavvufçularından Muhyiddin Arabi’de “kerametleri” ile ünlüdür. Öyle ki kimilerince Şeyh’i Ekber yani En Büyük Şeyh olarak “onurlandırılan” Arabi, bazı ruhların tecessüs ederek (cesetli hale gelerek) kendisine görüldüğünü ve onlarla konuştuğunu ifade eder. Bu ruhlardan biri de Abbasi Hükümdarı Harun el-Reşid’in oğlu Muhammed el-Emin’dir. Öyle ki Arabi, Mekke’de bulunduğu bir dönemde Emin’in ruhu tecessüt ederek kendisine görüldüğünü ve onunla konuştuğunu söyler dahası bu duruma arkadaşları da şahit olmuştur. (Akın, a.g.e 396) İbni Arabi’nin böyle tecessüt hikayesi çoktur, ama biz onun başka bir hikayesi ile devam edelim. Hikaye oldukça mühim çünkü! İbni Arabi birgün Allah’ın huzuruna çıkmak ister ve seyahat başlar. Seyahat esnasında ise Dünya, Güneş, Ay ve birkaç gezegeni gözlemler büyük Alim! Bir de ne görsün, dünya evrenin ortasında hareket-siz durmakta, dünyanın çevresinde yörüngeler bulunmakta ve Güneş, Ay ve gezegenler dünyanın etrafında dönmekte. (İbni Arabi-Futuhât, El-İsra’dan aktaran Akın, a.g.e, 370) Bilim dünyanın döndüğünü söylüyor, Arabi’nin söylediklerinin hiçbir bilimsel karşılığı yok ama ne gam şeyhimizden iyi mi bileceğiz! Zaten tarikat ehli için ilim değil irfan önemlidir. İlim, âlimler için geçerlidir, arifler içinse -ki onlar tasavvufta fena mertebesinde yükselenler oluyor (İmam Rabbani)- irfan yeterlidir. İlimle her şey anlaşılmaz onu anlayacak olan irfanı sezgi ve kalp gözüyle elde edilen bilgidir. Bu bilgide ancak tarikat ehillerinde bulunur. İlham olarak da bilinen bu bilgi hali ile, ilmi bilginin hiçbir önemi kalmaz. Bilimsel bilgi ise zaten onlar için şeytani bir güçtür (Öztürk, 210; 2014).

Bu arada dilerseniz bu ilhama siz de sahip olabilirsiniz ama onun için önce rabıta yapmanız gerekiyor. Rabıta nedir

peki? Birazdan o konuya da değineceğiz ama önce İlham bir tarikatta müride nasıl bahşedilir onu görelim: “Rabıtasız sofı da tarikattan lezzet bulamaz, hakikate ulaşamaz. Kardeşlerime derim ki siz ehlullah yoluna teslim olun. Fena fi’ş-şeyh makamını bulmanız şarttır... Gönüllerini şeyhinin gönlüne bağlayanlarda bazı haller zuhur eder. Bu haller kendisinden sonra el verdiği sofilere de intikal eder. Onlara da ilham geçer. Yani kendine geçen başkasına da geçer.”*

Gördüğünüz gibi şeyhe gönül bağlayacağız önce; bilim-de neymiş aslolan ariflerden ilham almaktır!

Tarikatta Rabıta

Tarikatlar konusu gündeme geldiğinde konuşulmadan geçilemeyecek kadar önemli bir husustur Rabıta. Ve bu anlamda da onun için ayrı bir başlık açmak kanaatimizce gerekli ve elzem bir durumdur. Çünkü rabıta, tarikat şeyhi ve müridi arasında kopmaz bir bağ kurmaya dönük olarak geliştirilen ve din kisvesi altında yürütölen bir örgütlenme aracıdır. Peki, kelime anlamı olarak rabıta nedir? Rabıta, bağlamak, cesur ve dayanaklı olmak anlamlarına gelen rabt mastarından türemiştir. Kelime anlamı itibariyle de alaka, ulaşma demektir. “Tarikatta Rabıta ise, Allah’da fani olmuş bulunan şeyhinin şeklini hayalinde sürekli canlandırmasıyla onun ruhaniyetinden yardım istemesi demektir. Bu da müridin edeplenmesi (saygılı olmaya alışması) ve tıpkı şeyhinin yanında bulunuyormuş gibi gıyabında da ondan feyiz alabilmesi için lüzumludur. Çünkü mürit, şeyhinin şeklini

* www.gikev.org/kadiri-tarikatinda-rabita

hayalinde canlandırmakla ancak huzur bulur, nurlanır ve bu sayede çirkin davranışlarda bulunmaktan sakınır.” (Halid Bağdadi'den aktarma, Aydın, 19; 2010)

Iraklı Muhammed Emîn el-Kurdî el-Erbilî de Tenwîr'ul-Qulûb adlı eserinin “Tasavvuf” bölümünde ve “Nakşibendî Sâdâtına Göre Zikrin Keyfiyeti” başlığı altında saydığı on bir şarttan dokuzuncusu olan râbıtayı şöyle açıklar: “Zikrin dokuzuncu keyfiyeti, mürşidi râbîta etmektir. Bu da mürîdin, kalbini şeyhin kalbine karşı bulundurması; gıyabında bile olsa onun şeklini hayalinde canlandırması; kalbine, şeyhin nur okyanusundan feyizlerin aktığını içinden tasavvur etmesi ve ondan bereket dilemesiyle olur. Çünkü mürîdin Allah'a ulaşabilmesi için vasıtası odur.” (a.g.e 20)

Evet rabîta, görüldüğü üzere, kişinin hem kendini kötülüklerden koruması, hem de şeyhin ilim ve irfanından feyz alması ve Allah'a ulaşabilmesi için şeyhinin suretini akılda tutmasıdır. Rabîta bu anlamda ilk kez, tarikata da adını veren Muhammed Bahaeddin Nakşibend tarafından uygulanmıştır. Tarihi anlatımlara göre bu kişi, müritlerden birine, rabîtada, şeyhin suretini hayalde tutmayı, sekir-manevi sarhoşluk- halinin görülmesinden sonra ise bırakmayı emretmiştir. (aktarma, Öztürk,158; 2014)

Rabîtanın tarikatlara dâhil olması ise İmam Rabbani olarak bilinen Ahmed Sahrindi eliyle gerçekleştirilmiştir. Yine rabîta ile ilgili en eski yazılı kaynaklarda anılan zata ait olan Mektubat isimli eserde bulunmaktadır. Bu eserin çeşitli yerlerinde rabîtanın en erdirici yol, zikirden de üstün yol olduğu, mürşidin hayaliyle uzaktan kemale erme ve erdirmenin Nakşi tarikatının meziyetleri arasında bulunduğu vb huslarda kayıtlar mevcuttur. (a.g.e 159) Diğer taraftan şeyhe böy-

le bir bağlanma halinin (Rabıta) dinsel kökenlerinin Hint geleneginde Ubbad-ı Füruc diye bilinen bir ekolde bulunduğu da bilinmektedir. Çalışmamızın sınırları dahilinde bu ekolde "bağlanmanın" nasıl gerçekleştiğine değinmeyeceğiz, dileyen konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakabilir.

Peki Rabıta neden yapılır; bu sorunun cevabına ve akabinde rabıta ritüeline biraz daha yakından bakmaya çalışalım şimdi.

Öncelikle şunu ifade edelim ki, kimi tasavvufçulara göre, Mürid, şeyhin suretini sürekli hayalinde tutmalı ki, giderek onun ahlak ve niteliklerine kavuşabilsin, akabinde ise tüm kötülüklerden uzaklaşsın ve Allah'a yaklaşabilsin. Şeyhin diğer bir ifade ile mürşidin suretini hayalde tutma, koruma ile ilgili hususun nasıl gerçekleştirileceği de belirtilmiştir. Abdülhakim Arvasi bunun üç şekilde yapılabileceğini söylemektedir. 1-Mürşidin suretini hayalinde tasavvur etmek. 2-Bu sureti, kalpte tasavvur etmek. 3-Mürşidin kıyafetine tamamen bürünüp kendisini şeyhi şeklinde düşünmek. Bu son şekle telbbüsi (elbiseye bürünme) rabıta denmektedir. Evet Şeyhi oldukça yüksek bir mertebeye oturtan, gerek dünyevi gerekse de maneviyatını Şeyh'in kudretine bırakan dahası ondan medet dileyen bu inanç anlayışını, rabıta olgusunu sadece "diriler" alanında da bırakmamıştır. Rabıtalar hakkında bilgi veren kaynaklar, rabıtanın sadece dirilere değil, ölmüş olan kişilere hatta onların kabirlerine bile yapılabileceğini ifade etmişleridir. (el-hani ve Arva'si'den aktaran Öztürk, 162; 2014)

Rabıtanın uygulamalı hali ile ilgili bir örnek vermek istiyoruz. Bu anlamda Kadiri Tarikatı'na bakabiliriz.

İsterseniz önce Tarikat'ın genel bir tarihine bakalım. Tarikatın kurucusu 1077 ile 1165 yılları arasında yaşayan Ab-

dülkadir Geylani'dir. Nesep itibariyle baba tarafından Hz. Hüseyin, anne tarafından da Hz. Hasan'ın soyundan olduğu kabul edilen Geylani'nin sadece kendisi değil oğulları ve torunları da tasavvuf büyükleri olarak büyük üne sahiptirler.

Kadirilik'in Türkiye'ye girişi ise 1469 yılında yaşamını kaybeden Eşrefoğlu Abdullah Rumi eliyle olmuştur. Tarikatın Türkiye'deki ikinci büyük ismi ise İsmail Rumi'dir. Rumi, Bağdat'tan tarikat önderi olarak döndükten sonra Andolu'ya gelir ve kırk civarında Kadiri Tekkesi kurar. İstanbul'da yaşamını kaybeden Rumi'nin, mezarı Tophane'de olup, burada kendi adıyla anılan bir tekkesi vardır.

Gelelim Kadiri tarikatında tarikata girme ve biat merasimine. Birlikte okuyalım: Müridi karşısına alan şeyh üç kez Fatihâ suresini okur. Üç kez "estağfirullah el-azim" der ve sağ eliyle müridin sağ elini tutarak şu sözleri söyler: "Allah'ın, meleklerin ve peygamberlerin varlığına tanıklık ederim. Bütün günahlarımdan Allah'a tevbe Resulullah'a iltica ederim. Allah ve Peygamberin emirlerini tutup, yasaklardan uzak kalacağım. Gücüm yettiği oranda çaresiz ve düşkünlerin yardımına koşacağım. Abdülkadir Geylani hazretleri dünya ve ahrette önderimizdir. Allah bu ikramıza şahit olsun."

Akabinde Şeyh, telkine şöyle devam eder: "El, şeyhimiz, pirimiz elidir. Sizin örnek edineceğiniz zat Abdülkadir Geylani'dir. Ahidleşme ise Allah ve Resulü ile dir." Mürid bu sözleri dinlerken dizleri üzerine çöker ve gözlerini kapar. Bu anda şeyh kelime-i Tevhid'i tekrarlar. Mürit de aynı şeyi yapar. Daha sonra bir makasla müridin saçlarından bir miktar kesilerek, Allah dışındaki şeylerden sıyrıldığı sembolize edilir. Bunun ardından şeyh, mürit ve varsa bey'atte hazır bulunanlar, hep birlikte kıbleye dönerek üç kez tekbir

getirirler.” (Harirzade Muhammed Kemaleddin’den aktarma, Öztürk, a.g.e, 262)

Şimdi de Geylani Vakfı’ndan aldığımız uzunca bir alıntı ile Rabıta’nın Kadiri Tarikatı’nda nasıl yapıldığına ve Rabıta ile ilgili anılan vakfın görüşlerine bakalım. Aynen aktarıyoruz.

Hazret-i Muhammed (s.a.v) efendimiz son peygamberdir. Âlemlere rahmet olarak gelmiştir. Veliler de âlemlere rahmettir. Onların bulunduğu yerlere rahmet, bereket yağar. Belalar, musibetler oradan uzaklaşır.

Şöyle ki: Allah-u zü’l-Celal peygamberimize Cibrîl-i Emîn’i gönderdi. Bunun üzerine peygamberimiz, Hazreti Ali’yi çağırdı. Ona tevhidî talim etti. Hazreti Ali Rasulüllah’a orada beyat etti. Böylelikle velilik nuru Hazreti Ali’ye geçti.

Evliyaullahın yolu Evlad-ı Rasul kapısından başladı. Allah resulü şöyle buyurmaktadır: Size iki emanet bırakıyorum birincisi Kuran’dır ikincisi ise Ehl-i Beytimdir.

Evlad-ı Rasulün gönlünden gönüllere nur akar. Bu nur gele gele müridin gönlüne oradan da müridin gönlüne sirayet eder. Kalpten kalbe yol vardır. Tarikat-ı Âliye’de irşat ehlinin kalbine gelen nurdan müridinin kalbine nur geçer. Çünkü takdir-i ilahî böyledir. Müridin kalbine geçen bu nur dolayısıyla ona ilham kapısı, mübeşşerat kapısı ve feraset kapısı açılır.

Şimdi bu nur kapılarını açmak için mürit şeyhinin elini tutar ona beyat eder, kendi kalbini şeyhinin kalbine bağlar. Rabıta yapar. Rabıtanın gayesi gönülden gönüle geçen feyizden istifade ederek, Allahrasulü’nün nurundan tâ müridin gönlüne gelen nur aracılığıyla gönüldeki ilham kapılarını açmaktır. Bunu şu misalle açıklayabiliriz; Bebekler anne kar-

nındayken annesine göbek bağıyla bağlıdır. Çocuk annenin yeme içmesinden bu bağ sayesinde istifade eder. Eğer bu bağ bir vesile ile koparsa veya işlevini yitirirse çocuk anne kar-nında ölür. Çocuk bu bağ sebebiyle beslenir, kemalleşir ve neticede dünyaya gelir. İşte rabıta buradaki göbek bağı gi-bidir. Mürit kemalleşene kadar feyiz aşk muhabbet gibi şey-hindeki bütün haller rabıta vasıtasıyla müride geçer. Mürid böylelikle kemalleşir ve ona ilham gelir.

Nitekim ilham gizli bir bilgidir. Allah-u zü'l-Celâl şöyle buyurmaktadır: "...Ona tarafımızdan bir ilim öğrettik."

Ehl-i beyt mürşid Seyyid Efendi Baba hazretlerine mün-tesip olan kardeşlerimiz her gün muntazaman rabıta yapar.

Şeyh rabıtası şu şekilde icrâ edilir:

Allah dostlarının izinde bulunan bir sofi abdestli olarak kibleye yönelir ve öncelikle şu zikirleri çeker.

100 defa "Estağfirullah" sonunda "Estağfirullah el-Azîm el-Kerim ellezî lâilâhê illâ Hû el-Hayye'l-Kayyume ve etû-bu ileyh.

11 defa salavât-ı şerîfe (Allahümme salli ala muhamme-di'v-ve alâ âlihî ve sahbihî ve sellim).

20 defa besmele-i şerîfe (Bismillahirrahmânirrahim)

1 defa Fatıha suresi

3 defa İhlas suresi Bu zikrin akabinde 'Destur yâ Şeyhim Efendi Baba Hazretleri' der. Manen izin alır ve gözlerini ka-par. Manen Efendi Baba hazretlerinin huzurunda bulundu-ğunu hisseden sofi şeyhini şu usul ile tahayyül eder.

Seyyid Efendi Baba hazretlerinin nuru çeşme gibidir. Sofi de o çeşmenin bir kabıdır. Çeşmeden akan sular kapları na-sıl dolduruyor ise Seyyid hazretlerinden sadır olan nur da müridi böylece Allah'ın nuruna gark eder. Seyyid Efendi Baba

hazretlerinin nuru bir çadır gibidir. Sofi de o çadırın içerisinde oturan bir kimsedir. Bir çadır nasıl içindekini çepe çevre kuşatmış ise Seyyid hazretlerinin nuru da öylece müridi çepe çevre kuşatmıştır. Seyyid Efendi Baba hazretlerinin nuru sırta giyilen bir aba gibidir. Aba, giyen kimseyi nasıl sarmış ise Seyyid hazretlerinin nuru da müridi bu şekilde sımsıkı sarmış durumdadır. Seyyid Efendi Baba hazretlerinin nuru bir deniz gibidir. Sofi ise bu denize düşmüş bir damladır. Damlalar nasıl denizin içerisinde kayboluyorsa mürid de kendini Efendi Baba hazretlerinin nurunda böylece kaybeder.

Mürit en az beş dakika bu manevî halin idrakine gayret sarfeder. Mürit kendisine bıkkınlık vermeyecek kadar ancak olabildiğince uzun bir müddet rabitasını uzatmaya çalışmalıdır. Zira rabita müridin şeyhi ile olan bağını kuvvetlendirecek ve rabita yapan zâtın veliler yanında kıymetini arttıracaktır. Mürit rabitadan çıkmak istediği vakit 'Destur yâ Şeyhim Efendi Baba Hazretleri' diyerek manen izin istemeli, sağ ve sol taraflara yüzünü çevirmek sureti ile 'es-Selâmu aleykum ve rahmetullah' diyerek her iki tarafa selam vermelidir.

Rabita akabinde mürit Besmele-i şerîfe ile birlikte 1 Fatiha suresi ve 3 İhlas suresi okumalı. 'Subhâne rabbike rabbi'l-izzeti ammâ yesifûn ve selâmun ale'l-mürsilîn ve'l-hamdülillâhi rabbi'l-âlemîn' diyerek dua etmelidir. Hasıl olan sevabı Peygamberimiz (sav) Efendimizden başlamak sureti ile Seyyid Efendi Baba hazretlerine gelinceye kadar Kadiri yoluna hizmet etmiş bulunan tüm ehlullahın ruhaniyetlerine bağışlamalıdır.

Sofî 'fenâ fi'ş-şeyh' makamını buluncaya bir diğer ifade ile Seyyid Efendi Baba hazretlerinin telkinine kadar Şeyh rabitasına devam etmelidir. Efendimizi, Pir Seyyid Abdül-

kadir Geylânî hazretlerini ve Seyyid Efendi Baba hazretlerini kapsayan üçlü rabıta ancak Efendi Baba hazretlerinin telkini ile yapılmalıdır. Zirâ bir doktorun hastaya gerekli ilaçları göstermesi gibi sofiye gerekli manevî ilaçları da Efendi Baba hazretleri işaret etmektedir. Bunun haricine çıkmak sofiye fayda sağlamayacağı gibi kendini manevî bir sıkıntıya düşür edecektir.

Bir mürid şeyhinden başkasını rabıtaya alamaz. Rabıtaya başkalarını katarsa vücut alemleri velveleye düşer. Dengesi bozulur. İsyana girer. Nitekim bir devletin başında iki başkan olursa o yönetim ifsat olur. Bir müridin şeyhi vefat ederse evlad-ı rasul'den olan biri kemalleşerek onun makamına yerleşene kadar mürid, vefat eden şeyhine rabıta yapmaya devam eder.

O şeyhin soyundan gelen Evlad-ı Rasul vefat eden şeyhin makamına yükselince mürid bu sefer rabıtayı ikinci bir şeyhe bağlar. Rabıtayı en az beş dakika olarak günde bir defa yapmak lazımdır. Dileyen rabıtayı on beş dakika, yarım saat veya bir saat yapabilir.

Rabıta, bebeklerin annelerinin memelerinden gıdalanmalarına benzer ki eğer çocuk bu gıdadan mahrum kalırsa ölümüne mahkumdur. Rabıtasız sofı da tarikattan lezzet bulamaz, hakikate ulaşamaz. Kardeşlerime derim ki siz ehlullah yoluna teslim olun. Fena fi'ş-şeyh makamını bulmanız şarttır. Yoksa zikrin sevabını alırsınız fakat gönlünüzdeki ilham kapıları açılmaz. Gönüllerini şeyhinin gönlüne bağlayanlarda bazı haller zuhur eder. Bu haller kendisinden sonra el verdiği sofilere de intikal eder. Onlara da ilham geçer. Yani kendine geçen başkasına da geçer. Bunun hikmeti şudur ve Allahrasulü şöyle buyurmaktadır: "Kim kime benzerse o da onandır."

Mürid Allahrasulü'nün şefaata ortak olacaktır. Parça bir bütün olur ve sofi böylelikle tarikattaki şefaata makamına yükselir. Annesine babasına şefaata eder. Müridler üç ilâ yetmiş kimseye şefaata edeceklerdir. Bunları dinleyen kardeşlerim mutlaka kemalleşir.

Her şeyin bir ölçüsü vardır. Müridin de ölçüsü şeyhine teslim olmaktır. Müridin vazifesi teslimattır. Nitekim bir şoför eğer kendisine ayrılan yol yerine bariyerlerden gitmek isterse arabasını yuvarlar, içindekileri de helak eder. Şeyhine teslim olmayan bir mürit de neticede -Allah muhafaza- bu duruma düşer. (www.gikev.org/kadiri-tarikatinda-rabita)

Alıntımız burada bitiyor. Konu bağlamında sadece şunu ifade etmek istiyoruz "mürid" böylesi bir inanç dünyasında, şeyhinin iki dudağı arasından hayata bakarken, ne ölçüde bağımsız yaşayabilir? Sanatsal, politik, sosyolojik sorunlara katılımını nasıl gerçekleştirebilir; bütün bu sorunların yanıtı olumsuz ise, karşımızda sadece kişilerin inanç dünyası ile ilgili bireysel sorunlar değil, sosyolojik ve aynı ölçüde toplumsal bir sorunda bulunmaktadır.

Rabita'nın yoğun bir biçimde uygulandığı tarikatlardan biri de Nakşibendî Tarikatı'dır Yukarıda Rabita uygulamasının nasıl gerçekleştirildiği ile ilgili ayrıntılı bir örneğe yer verdiğimiz için burada Nakşibendîlerdeki rabita uygulamasına değinmeyeceğiz. Ama rabita ve tarikatlar bağlamında, kimi Nakşi şeyhlerinin sözüm ona "kerametleri" ile ilgili birkaç örneği buraya almak istiyoruz.

İlk örneğimiz Nakşibendî Tarikatı'nın kurucusu Bahaüddîn Nakşibendi ile ilgili, bakın annesi nasıl anlatmış oğlunu:

"Oğlum Behâeddîn dört yaşında iken, evimizde yavru-layacak bir inek vardı. Doğumuna bir müddet daha olan o

ineği göstererek, öyle anlıyorum ki bu inek beyaz başlı bir buzağı doğuracaktır dedi. Bir kaç ay sonra inek, dediği gibi bir buzağı doğurdu.”

Yine aynı zatla ilgili bir başka anlatım:

“Behâeddîn Buhârî hazretleri bir defâsında Şeyh Seyfeddîn adlı bir zâtın ırmak kenarında bulunan kabri başında kalabalık bir cemâatle sohbet ediyordu. O camâatte bulunanlardan bir kısmı Behâeddîn Buhârî hazretlerinin tasavvufdaki yüksek derecesini bilmiyorlardı. Söz evliyâ zâtların hâllerinden açılmıştı. Bir hayli süren bu konuşmada evliyânın meşhûrlarından olan Şeyh Seyfeddîn ile Şeyh Hasen Bulgârî arasında geçen kerâmetler anlatıldı. İçlerinden biri dedi ki, ‘Eskiden velîlerin tasarrufu, kerâmeti çok olurdu. Acabâ bu zamanda da onlar gibi tasarruf ehli var mıdır?’ Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki, ‘Bu zamanda öyle zâtlar vardır ki şu ırmağa yukarı ak dese ırmak tersine akmaya başlar.’ Bu sözler Behâeddîn Buhârî hazretlerinin Mübârek ağzından çıkar.”

Devam edelim.

Nakşî rûhânîlerinden Ubeydullah-ı Ahrâr hakkında yazılanlar: “Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri doğduğunda, kırk gün annesini emmemiştir. Annesi nifastan temizlendikten sonra emmeye başlamıştır. Mevlânâ-zâde Nizâmeddîn anlatır, ‘Kış zamanıydı. Günlerin en kısa olduğu bir mevsimde Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleriyle bir köyden bir köye gidiyorduk. İkinci namazını yolda kıldık. Güneş solmaya başlamış ve ufuk çizgisine yaklaşmıştı. Menzilimiz gâyet uzaktı ve bu vaziyette oraya gecenin geç saatlerinden evvel varmak ihtimâli yoktu. Etrafta ise barınılacak hiçbir yer yoktu. Her taraf bozkır. Kendi kendime düşünmeye başla-

dım: Menzil ırak, vakit akşam, yol korkunç, hava soğuk, sığınılacak yer yok ; hâlimiz ne olacak? Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri atını hızla sürüp gidiyor ve hiçbir telâş eseri göstermiyordu. İçimden bu düşünceler geçince başlarını bana döndürdüler ve, 'Yoksa korkuyor musun?' diye sordular. Sükût ettim. 'Atını sıkı sürüp yol almaya bak! Belki güneş batmadan menzilimize ulaşırız.' buyurdu. Böylece atlarımızı sıkı sürerek yol almaya başladık. Bir hayli yol aldıktan sonra, dikkat ettim ki, güneş sanki yerinde duruyordu. Ufka yakın bir noktada ve göğe çivilenmiş gibiydi. Köye girer girmez, sanki güneş söndürülmüş gibi, birden bire zifirî karanlıklar içinde kaldık."

Son olarak Nakşibendîlerin, İmâm-ı Rabbânî diye adlandırdıkları Serhendli Ahmed Farûqîy hakkında yazılanlar: "Hızır ve İlyas aleyhisselâmın rûhâniyeti ile görüşüp, konuştu. Ona hayatları ve ölümleri hakkında bilgi verdiler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu husûsu Mektubat'ın birinci cild, 282'nci mektubunda bildirmiştir. 'Bir gün İmâm-ı Rabbânî hazretleri murakabe halkasında bir kırıklık ve amelindeki kusurları görme halinde iken, seni ve kıyamete kadar vasıtalı veya vasıtasız seni tevessül, vesîle edenleri, senin yolunda gidenleri ve sana muhabbet edenleri mağfiret eyledim nidâsını duydu. Ve, bunu herkese söyle, diye kendilerine emrettiler. Nitekim Mebde ve Me'âd risâlelerinde bunu bildirmiştir.'"

"İmâm-ı Rabbânî hazretlerine, 'Cenaze namazında bulunduğun her kes mağfiret olunmuştur.' müjdesi ilham olundu. İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyurdu ki, 'Erkeklerden ve kadınlardan vâsıtalı ve vâsıtasız olarak bizim yolumuza girmiş olanları ve girecekleri bana gösterdiler. İsim-

lerini, soylarını, doğum zamanlarını ve memleketlerini bize bildirdiler. İstersem hepsini tek tek sayabilirim. Hepsini bana bağışladılar.”

“Kıymetli talebelerinden Seyyid Cemâl, sahrâda arslanla karşılaştı. Kaçacak yer yoktu. İmama sığınıp imdâd dile-di. İmâm elinde baston ile göründü ve o kükre-miş olan arslana şiddetle vurdu. Arslan kaçtı. talebe kurtuldu.”

“İmâm-ı Rabbânî hazretleri h. 1024 (m. 1615) senesinde elli üç yaşlarında iken, talebelerinden çok sevdiklerine ‘Benim ömrüm ve hayatım hakkındaki kazâ-yı mübremin altmış üç sene olduğunu ilham ile bana bildirdiler.’ buyurdu. Ve buna çok sevindi. Çünkü Peygamber efendimize tâbi olmasının çokluğu yaş bakımından da uymakla bel-li oluyordu. Aynı zamanda bu hususta Hz. Ebû Bekr’e, Hz. Ömer’e ve Hz. Ali’ye de uymuş oluyordu.” (Aydın, 251-253; 2010)

Yorum size ait deyip bu faslı burada noktalayalım...

İKİNCİ BÖLÜM HADİSLER

Sen duyduklarına inanıyorsun.
Söylenmeyene inan
çünkü insanın sessizliği,
sözcüklerinden daha yakındır gerçeğe.
Halil Cibran

Bugünlerde “İslami söylemlerle” hareket eden hareket eden kimi örgütler, diri diri insanları boğazlamaya, kafesler içine atıp yakmaya, kitleler halinde insanları katletmeye devam ediyorlar. Hiç kuşkusuz bu vahşete sadece bugün tanık olmadık ve sadece din adına işlenmiyor bu katliamlar. İnsanlık dünden bugüne yağmacı ve talancı ekonomi-politik amaçlar uğruna milyonlar halinde can verdi. Bu anlamıyla yaşanan insanlık ayıbını sadece belli coğrafyalar üzerinden görmüyoruz. Ama şu var ki; beşeri söylemler ışığında hareket edip dünyayı adeta tekeline almaya çalışan yağmacı güçlere karşı, insanlık hiç olmazsa düşünsel ölçekte savaşılabiliyor. Onları kıyasıya eleştirip, mahkûm edebiliyor. Diğer taraftan, insanlık düşmanları, din kisvesine bürünüp, işledikleri katliamları dini söylemlerle savunmaya çalıştığında, durum daha vahim bir hal alıyor.

Bağnazlığın ve zorbalığın esiri olmuş bu insanlık düşmanları, yaşama geçirmeye çalıştıkları köhne düzenlerini ne ya-

zık ki ağırlıklı olarak İslam Peygamberine atfedilen, sözler ışığında yani “hadislerle” meşrulaştırıyor, yaptıkları her eylemi, büyük oranda “hadislere” bağlıyor. Konu bu yönüyle oldukça önemli hatta hayati bir yer teşkil etmektedir. Bu bağlamda kitabımızın ikinci bölümünü hadislere ayırdık. Hadis tarihi, önemli hadis yazarları, hadisler ışığında hayata geçirilmeye çalışılan dünya düzeni, çalışmamız içerisinde cevabını bulmaya çalışacağımız konu başlıklarından olacaktır. Pek tabi, hadisler alanında bugüne kadar binlerce kitap yazılmış, makaleler kaleme alınmış ve gelinen nokta itibariyle büyük bir hadis külliyatı oluşmuştur. Ama ne yazık ki, bugün hala totaliter din ve inanç yanlılarının egemenliği altında yürüyen bir hadis anlayışı hüküm sürmektedir. Ve ne yazık ki, parmakla sayılacak kadar İslam bilgininin dışında, İslam düşünürleri ve bilginleri, bu anlayışa seyirci kalmaktadır.

Hadislerin Kısa Tarihi

Hadis kelime anlamı itibariyle fiil olarak “yeni” ve “orijinal” anlamına gelmektedir. Bu anlamda “sonradan meydana gelme, daha önce olmayan bir şeyin vuku bulması” anlamındadır (Bağcı, 19; 2013). Bir diğer anlamda ise söz ve haber manasına gelen hadis, İslam inancı için, İslam Peygamberine nispet edilen, söz, fiil ve takrir (onay) manasına gelmektedir.

Peygambere nispet edilen hadisler ise yıllar içerisinde onlarca mezhebin, anlayışın ve hatta örgütün doğmasına sebep olmuştur. Öyle ki aynı olay ile ilgili farklı İslami örgüt ve yapılar farklı hükümler getirebilmişlerdir. Çünkü bu noktada onları yalnız bırakmayacak olan “yüz binlerce” hadis

bulabilmişlerdir kendilerine. Peki, İslam Peygamberi hadis meselesine dair nasıl bir tutum takınmıştır. İronik olan şudur ki, bu sorunun cevabı içinde hadislere başvurmak durumunda kalıyoruz ve yine bu konuda da farklı iki durum ile karşılaşyoruz. Bunlardan ilki Peygamberin hadis yazımına izin vermediği diğeri ise böyle bir duruma onay verdiği yönündedir.

Örneğin hadis yazımını yasaklayan en meşhur hadis Ebu Said el Hudri tarafından rivayet edilmiştir. Peygamber'e nispet edilen bu hadiste bakın onun hangi sözü ile karşılaşyoruz: "Benden bir şey yazmayınız. Kim benden Kuran'dan başka bir şey yazdı ise onu imha etsin. –Ancak yazmaksızın benden rivayet ediniz, bir beis yoktur. Kim benim üzerime kasten yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın." (Koçyiğit, 26; 1977) Yukarıda ismini andığımıza sahabi bir kez de "Hadis yazmak için Peygamberden izin istemiş, fakat o bu izni vermekten çekinmiştir." (Bağdadinden aktarma, Bağcı, 47)

Yine bir başka sahabe olan Ebu Hureyre'den nakledilen bir rivayet: "Biz hadis yazarken Hz. Peygamber yanımıza geldi ve yazdığınız şey nedir, dedi. Biz de senden işittiğimiz sözlerdir dedik. Hz. Peygamber 'Allah'ın kitabından başka kitap mı istiyorsunuz? Sizden evvelki milletler Allah'ın kitabı yanında başka kitaplar yazdıkları için dalalete düştüler.' dedi." (a.g.e 48) Fakat ne gariptir ki, ismi zikredilen bu sahabe Peygamberin yanında yaklaşık üç yıl kalmasına rağmen en çok hadis rivayet eden kişi olabilmıştır, üstelik bu hadisi kendisi rivayet etmesine rağmen.

Ama gelin görün ki aynı kimse yani Ebu Hureyre şu hadisi de rivayet edince bir sorun kalmıyor haliyle! Bu rivayette göre ismi açıklanmayan bir şahıs, İslam Peygamberine şi-

kayette bulunmuş, o da kendisine “elinden yardım iste” cevabını yani “yazmasını” istemiştir. (el-Bağdadi’den aktarma, Bağcı a.g.e 53) Görüyorsunuz ya Ebu Hureyre Peygamberin “Hem hadisi yasaklattırıldığını söylüyor hem de başka bir yerde Peygamberin yazabilirsiniz dediğini naklediyor.” Hal böyle olunca, konu inceleme altına alınıyor ve “derin analizler” neticesinde hadislerin yazılabileceği kanaatine varılıyor! Bu kez başka bir sahabe Rafi b.Hadic naklediyor. Buna göre anılan sahabe hadis yazmak için Peygamber’den izin istiyor ve şöyle diyor: “Ya Resulallah senden birçok şeyler işitiyoruz, onları yazalım mı?” Peygambere nispedilen yanıt ise oldukça kısa ve net “Yazınız, bir beis yoktur.” (a.g.e 53). Son olarak Abdullah b.Amr’dan rivayet edilen bir hadis aktaralım. Amr şöyle diyor: “Hz. Peygamberden iştiğim herşeyi yazıyordum, gayem bunları hıfz etmek idi. Kureyşliler beni bu işten men ettiler ve sen Hz. Peygamber’den işittiğin her şeyi yazıyorsun, halbuki o bir beşerdir ve hoşnutluk halinde olduğu gibi, kızgın halde ikende konuşabilir.” dediler. Bunun üzerine yazma işini durdurdum. Sonradan Kureyşlilerin bu sözünü Hz. Peygamber’e zikrettim, Bana: “Yaz, nefsim yedi kudretinde olan Allah’a yemin ederim ki, benden yalnız doğru olan sadır olur (ortaya çıkar).” dedi. (Ebu Davud, es-Sünen, İlim3 hn:3646 III,218)

Hadislerin yazılması ile ilgili birbirini tekzip eden iki farklı anlatı bu şekildedir. Bu arada yeri gelmişken belirtelim ki, Hz. Muhammed dönemine ait olduğu öne sürülen ilk yazılı kaynaklar da bulunmaktadır. Bunlar, dine davet amacıyla gönderilen mektuplar-Mısır ve Habeş Hükümdarı, İran Kralı, Bahreyn Meliki’ne gönderilen mektuplar ile Medine’ye yerleşildikten sonra kaleme alınan anayasa ile yine o dönem-

de yazılan diğer mektuplar bu yazılı kaynaklar arasında sayılmaktadır.

Diğer taraftan daha İslam Peygamberi döneminde hadislerin kaleme alındığı, yazıldığı da ileri sürülmektedir. Örneğin ilk Halife Ebubekir, 500 kadar hadisi bir kitapta bir araya getirtmiş fakat sonrasında gerek bu hadisleri toplayan kimşenin hafızasında yanılabilceğı gerekse de bu hadisler derlenirken yanlışlık olabileceğı düşünölerek, söz konusu kitap imha edilmiştir. Bunun dışında Peygamber döneminde de Abdulah b.Amr İbn'ül As, Cabir b.Abdullah, Ali b.Ebu Talib, Semure b.Cundeb tarafından hadislerin yazıldığı ifade edilmektedir. Fakat burada hemen şunu aktarmalıyız ki, bugün başvuruhan hadis kaynaklarının ortaya çıkması için, sahabe döneminden sonra iki yüzyılın daha beklenmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile Peygambere isnat edilen hadislerin bir araya getirilmesi ve yazılması, Peygamberin ölümünden yaklaşık iki yüz sene sonra olmuştur. Dahası bugün güvenilir hadis kaynakları olarak bilinen hadis kitaplarının ortak kabulü için geçen süre ise 500 yıldan daha fazladır.

Bu noktada hadis tarihi sanıldığı gibi doğal seyrinde gelişen ve bugüne gelen bir külliyatı ortaya koymamaktadır. Daha ilk halifeler döneminde hadis aktarımının yaratacağı sorunlar öngörölmüş ve bizzat halifeler hadislerin nakli ile ilgili önemli uyarılarda bulunmuşlardır. Örneğin birinci halife Ebubekir, İslam Peygamberinin ölümünden sonra insanlara şu tavsiyede bulunmuştur: "Siz Allah Resulü'nden muhtelif şekillerde hadisler rivayet ediyorsunuz; sizden sonra insanlar ihtilafa düşerler. Resullah'tan bir şey rivayet etmeyiniz; size bir kimse sorarsa sizinle bizim aramızda Allah'ın Kitabı var deyiniz." (Zehebi'den aktaran Karataş,7; 1999) Ben-

zer sözleri ikinci halife Ömer'in de ifade ettiğini görüyoruz. Örneğin anılan halife, kendi döneminde hadisleri bir kitapta toplatmamasını şu sözlerle açıklamıştır: "Ben sünnetleri bir kitapta toplamak istemişim. Fakat sizden önceki bir topluluk aklıma geldi ki, onlar birtakım kitaplar yazdılar ve onunla meşgul oldular, Allah'ın kitabını terk ettiler. Allah'a yemin olsun ki, ben hiçbir şeyi Allah'ın kitabının yerine koydurtmam." (a.g.e 8) Yine Halife Ömer, Karaza b.Ka'b (ö.670) önderliğindeki bir heyeti Kufe'ye uğurlarken onlara şu tavsiyede bulunmuştur: "Sizler şimdi öyle bir kavme gidiyorsunuz ki, onlar Kuran'ı tencerenin fokurdaması ve arı vızıldaması gibi okurlar. Sizi gördükleri zamanda 'ashab' diye el pençe divan dururlar. Aman ha! Allah Resulü'nden az hadis rivayet ediniz. Beni yanınızda biliniz." (İbn Mace ve İbn Abdiberr, a.g.e s, 8)

Dahası ilk dört halifenin Peygambere ait olduğu öne sürülen hadisleri kitaplarda bir araya getirme ve bunu dini hüküm olarak belirleme gibi bir iradeye sahip olmadıkları açık değil midir? Yaklaşık 30 yıldan bahsediyoruz. Bu kadar yıl, üstelikte sahabelerin çoğu hayatta iken hadisleri kitaplaştırmak için oldukça uygun bir süredir. Ötesi hadis eğer başvurulacak dini bir hüküm ise neden Peygamberin en yakınında olan ve onun ölümü ile devletin başına geçen halifeler böyle bir uygulamayı hayata geçirmemişlerdir. İslam düşünceleri bu sorunun cevabını açıklamak için kendilerince kimi sebepler ortaya koyarlar ama bu sebepler inandırıcılıktan oldukça uzak zayıf bahaneler olarak gözükmektedir. Çok açık bir biçimde düşünüleceği üzere eğer hadisler Kuran'ın yanında dini bir hüküm olsaydı Peygamber tarafından bunun en yakınındaki kişilere açıklanması gerekirdi. Bilindiği gibi halife

Ebubekir ve Ömer, Peygamberin aynı zamanda kayınpederidir. Yine halife Ali ve Osman damadıdır. Ve bu kimseler dört halife içerisinde yer almaktadır. Yani anılan halifeler aynı zamanda Peygamberin ailesi olarak da görülebilir. Böylesi önemli bir konunun Peygamber tarafından "emir" olarak halifelere sunulmaması kabul edilecek bir husus değildir. Dolayısıyla ile kanaatimizce İslam Peygamberi de sözlerine böylesi bir önem atfetmemiştir diyelim ve devam edelim.

Bakın halifelerin hadis yazdırmamaları konusu ne kadar önemli bir husus ise onların naklettiği hadis sayıları da o kadar önemlidir. Önemlidir zira iddia edildiği gibi mühim ise hadisler, halifelerin bu doğrultuda bir sayı ile hadis aktarmaları gerekir. Ama birazdan göreceğimiz üzere hiç de öyle bir durum söz konusu değildir. Örneğin halifelerden hadisleri sayıca yüksek aktaran Ömer bile 538, Ali ise 536 hadis rivayet etmiştir. Diğer halifelerin durumu ise daha düşündürücüdür. İlk halife Ebubekir 142, son halife Osman ise 146 hadis rivayet etmiştir. Düşünün sayıları 1,5 milyonu bulan bir hadis külliyatından bahsediyoruz. Müslümanlarca önemle sahiplenilen altı hadis kitabında (kütüb'ü sitte) bile kimi incelemelere göre tekrarları ile 30 binden fazla hadis vardır. Sadece bu kitapları temel alsak bile halifelerin naklettiği hadis sayısı toplam hadis sayısının yüzde dördüne bile denk gelmemektedir. Konunun vahameti ise sadece bununla sınırlı değil. Çünkü halifeler her ne kadar yukarıda belirttiğimiz sayı kadar hadis rivayet etseler de bunların tamamı doğru kabul edilip, "güvenilir" hadis kitaplarına alınmamıştır. Örneği İslam dünyasında "Kuran'dan" sonra en çok güvenilir kaynak olan Buhari'nin Hadis kitabında Halife Osman'dan nakledilen hadis sayısı sadece 9'dur. Bu sayı hali-

fe Ömer’de 60, Ebubekir’de 22’dir. Hayatı, İslam Peygamberi Muhammed’in yanında geçen halife Ali’nin durumu da bu noktada oldukça düşündürücüdür. Evet, Buhari’de, Halife Ali tarafından nakledilen hadis sayısı sadece 29’dur. (Er-dim, 852-855; 2014)

İslam inancında en güvenilir hadis kaynağı olarak görülen Buhari’de tekrarları ile 7275 hadis vardır ki, bu sayıyı 9082 olarak gösteren kayıtlarda mevcuttur. Tekrarsız ise hadis sayısı dört bin civarındadır. Bu verilerden sonra halifelerden nakledilen hadis sayılarının Buhari’de yer alan toplam hadis yüzdesine oranına baktığımızda oldukça düşük bir yüzdeyle karşılaşmaktayız. Halifelerin Buhari’nin hadis kitabındaki ağırlığı -tekrarsız sayısı itibariyle- toplam hadis sayısının yüzde üçü civarındadır. Dediğimiz gibi bahsi geçen halifeler, gerek Müslümanlar için gerekse de İslam Peygamberi için oldukça önemli kimselerdir. Bu nedenle ilk dört halifenin hadis konusunda titizlik göstermemesi, kanaatimizce oldukça önemlidir. Aynı şekilde Buhari’nin de, halifelerden alındığı öne sürülen hadisleri kitabına aktarma yüzdesine bakarsak benzer bir durumun burada da ortaya çıktığını görürüz. Yeri geldiğince hadis sayıları ile ilgili analizlerimizi aktarmaya devam edeceğiz ama şimdi yine hadis tarihine kaldığımız yerden devam edelim.

Hadis Rivayet Eden Sahabe Sayısı

Yukarıda dört halifenin ne kadar hadis rivayet ettiğini ve bu hadislerden ne kadarının Buhari’nin Sahih’inde yer aldığını aktarmaya çalıştık. Yine kimi rakamlara göre altı hadis kitabında tekrarları ile 30 binden (kimi kayıtlara göre 35

bin) fazla hadis olduğunu ifade etmeye çalıştık ki, bu hadislerin sayısı ile ilgili öne sürülen asgari sayı 30 bin civarındadır. Toplamda bugüne kadar nakledilen hadis sayısı ise 1,5 milyon kadardır. Yine bu rakamı 10 milyon olarak ifade eden kayıtlarda mevcuttur. Peki, bu hadisleri nakleden sahabe sayısı kaçtır? Peygamber döneminde yaşayan sahabe sayısı ile ilgili rakam nedir? Şimdi birlikte bu soruların cevaplarını aralayalım.

Önce sahabe sayısından başlayalım. Hz. Muhammed Medine'ye geçtiği dönemde Müslüman sayısının belirlenmesini istemiştir. Buna göre çıkan sayı 1500 kişidir. Doğal olarak yıllar içerisinde bu sayı giderek yükselmiştir. Öyle ki İbnu's Salah'ın naklettiğine göre Ebu Zur'a er-Razi, "Peygamber ile birlikte veda haccında 40 bin, Tebuk Savaşı'nda ise 70 bin kişi vardır." der. Veda haccı için verilen bir diğer kişi sayısı ise 114 bindir. (Bağcı, 95; 2013) Diğer taraftan mezhep önderi Şafi, Peygamberi gören ve ondan rivayet eden sahabe sayısını 60 bin olarak belirtmiştir. Yine İslam tarihi kitaplarında ağırlıklı olarak geçen sahabe sayısı 10 bin civarındadır.

Asgari 10 bin olarak kabul edilen sahabe içerisinde, rivayet aktaran sahabe sayısı ise 1300 civarındadır. Bu rakamı Ebu Abdurrahman Baki İbn Mahled'din El Müsned adlı eserinden öğreniyoruz. İbnu'l Cevzi ise aynı kitaba istinaden sahabe sayısını 1060 olarak aktarmaktadır. (a.g.e, 96) Sayı ilk başta yüksek gibi duruyor ama hadis rivayet eden 1000 kişinin en fazla iki hadis naklettiği gerçeği ile karşılaştığımızda, sayının hiç de yüksek olmadığı ortaya çıkıyor. Çünkü bu rakamlardan sonra asıl olarak hadis ile meşgul olan kişi sayısının 300 olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte bahsi geçen 300 kişi içerisinde hadis nakli açısından eşit bir dağılım

söz konusu değildir. Öyle ki; bu, 300 kişiden yalnız 7 kişi 1000'in üzerinde hadis rivayet ederken, 4 kişi 500'ün üzerinde ve yalnız 27 kişi 100'ün üzerinde hadis rivayet etmiştir.

Nihai olarak ise sadece 38 sahabe 100'ün üzerinde hadis "ezberlemek" suretiyle, bu nakli gerçekleştirebilmiştir.

Kanaatimizce bu rakamlar oldukça çarpıcı ve düşündürücüdür. Asgari olarak 10 bin olduğu öne sürülen sahabe sayısından sadece 38'i kayda değer sayıda hadis nakletmiştir. 1000'in üzerine hadis nakleden kişi sayısı ise daha bir düşündürücü ve önemlidir ki, bu sayı 7'dir. Öyle ki burada şu nokta önemlidir; gerek bu 7 kişinin gerekse de 38 ismin yaşadıkları dönem içerisinde, vuku bulan, siyasi, politik ve toplumsal olaylardan etkilenmedikleri, taraf olmadıkları ve bu noktada belirli bir görüşe yakın olmadıkları söylenemez. Diğer bir ifade ile sayıları zikredilen bu isimler de, yaşanan toplumsal gelişmelerden azade bir yerde değillerdir. İtikadi, siyasi ve toplumsal düşünceleri söz konusudur. Ve bu düşünceler, dönemin siyasi atmosferi ve aktörlerince belirlenmektedir. Hal bu iken onlu rakamları geçmeyen bu isimlerin doğru hadis nakletse bile, kimi konularda, döneme etki edebileceği düşündüğü hadisleri öne çıkaracağı ya da aktarmayı doğru bulmadığı hadisler mutlaka olabilecektir. Bu anlamda, hadislerin doğruluğu yanlışlığı şöyle dursun, hadis aktaran kimselerin politik ve toplumsal kimlikleri de oldukça önemlidir. O kadar önemlidir ki, sahabe, sahip olduğu itikadi ve siyasi görüşler doğrultusunda hadis nakletme gibi bir olanağa sahiptir ve bu durum hadislerin bütünselliğine gölge düşürecek bir nitelik arz etmektedir.

Örneğin 1000'in üzerinde hadis rivayet eden kişilerin, yaşadıkları dönemde, müdahil oldukları ve dahası iktidar kar-

şısındaki konumlanmaları önemli değil midir? 5374'ü bulan hadis sayısı ile en çok hadis nakleden Ebu Hureyre'nin siyasi kimliğinden bağımsız olarak hadisleri öne çıkarmadığını kim söyleyebilir! Halife Ömer döneminde Bahreyn valiliği yapmış ve bir rivayete göre mal varlığındaki artış nedeniyle yani usul-süzlük yaptığı gerekçe gösterilerek görevinden alındığı bilinen Ebu Hureyre'nin hadisler karşısındaki tarafsız kalması ne derecede mümkündür. Peygamberin yanında üç yıl gibi çok kısa bir süre kalan ama nasıl oluyorsa herkesten fazla hadis rivayet eden Ebu Hureyre'nin iktidarlarla olan yakın ilişkileri kanaatimizce oldukça önemli ve hadis nakli açısından da bir o kadar sorunludur. Bakın halife Ebubekir de Ali de, Hz. Muhammed'in en az 20 yıl yanında olan halifelerdir. Ama nasıl oluyorsa Ebu Hureyre'nin naklettiği hadis sayısı iki halifenin naklettiği hadis sayısının yaklaşık sekiz katı. İslamcı yazarların büyük bir çoğunluğu yine bu duruma kimi gerekçeler bulmaya çalışmışlar ama sundukları sebepler hiç de, ortaya çıkan bu büyük rakamsal farklılığı açıklayacak ölçekte değildir. Kaldı ki Ebu Hureyre, yaşadığı dönemde kendi halinde bir alim ya da din bilgini değildir. İktidarın önemli noktalarında yer almıştır. Valilik yapmıştır. Bahreyn Valiliği görevini yukarı da aktardık. Bir de Muaviye döneminde yaptığı öne sürülen Medine valiliği vardır ve Muaviye ile olan ilişkisi de bu derecede yakındır. Ki o Muaviye, Halife Ali'ye karşı savaş açmış ve yaklaşık 70 bin insanın ölmesine sebep olmuştur. Halife olmadan önce yaklaşık 20 yıl valilik görevinde bulunmuştur. Yaşadığı dönemin en güçlü siyasi aktörlerinden biri olmuştur hep. Şimdi böylesi bir ismin yanında olan dahası onun, valiliğe kadar yükselen birinin, hadisler karşısında tarafgir davranabileceği açık değil midir? Uydurma hadisleri bir tarafa bıraka-

lım Muaviye'nin iktidarına gölge düşürecek bir söz nakletmesi ne derecede mümkündür bu ismin? Çünkü bizzat kendisi o iktidarın bir biçimde içerisinde yer almaktadır.

Ebu Hureyre'den sonra en çok Hadis rivayet eden sahabeler ise şöyle sıralanabilir: İkinci halife Ömer'in oğlu İbn Ömer, 2630 hadis rivayet etmiştir. Ömer'in takiben Enes b. Malik 2286, Peygamberin eşi Aişe, 2210, Abdullah b. Abbas 1660, Cabir b. Abdullah 1170 ve Ebu Said el-Hudri 1170 hadis. Diğer taraftan Peygamberin torunlarından Hasan 13, Hüseyin ise 8 adet hadis nakletmiştir.

İslam inancından en yetkin hadis yazarı olarak bilinen Buhari, bu sahabelerden 208 kişinin hadisini kitabına almıştır. Yine Müslim, 213, İmam Malik 98, Ebu Davud 281, Ahmed b. Hanbel ise 700'e yakın sahabenin hadisini kitabına almıştır. Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde müştereken hadis aldığı sahabe sayısı ise 149'dur.

Konu başlığını burada kapatırken bir hatırlatma yapmayı uygun görüyoruz. Önceki sayfalarımızda ifade ettiğimiz üzere Peygamber döneminde yaşayan en az 10 bin kişi var iken hatırı sayılır derecede hadis rivayet eden kişi sayısı 38'dir. Bu durumda ortaya çıkan hakikat şudur ki, o dönemde yaşayan insanlar ya Peygamber sözlerine kutsallık atfedip aktarmayı uygun görmemişler ya da sayıca yüksek hadis nakleden kişilerin böyle hareket etmelerine sebep olan ve bizim bilmediğimiz kimi hususlar ortaya çıkmıştır.

Uydurma Hadisler

Ancak 100 yıl sonra toplanma sürecine girilen ve 200 yıldan daha uzun bir süre sonra doğruluğu yanlışlığı anlaşıl-

maya çalışılan hadisler, İslam inancının en “problemlı” alanlarından birini teşkil etmiştir hep. Öyle diyoruz zira geçen ilk yüzyılda hadisler ağırlıklı olarak “sözlü” olarak aktarılmaya çalışılmış, yazılı bir kontrol mekanizması ise kullanılmamıştır. Öte yandan hadisler üzerinde inceleme söz konusu olduğunda, elde bulunan hadislerinin nerdeyse %99’una “yalan” damgası vurulmuştur. Elde kalan %1’e baktığımızda ise doğruluğunun ağırlıklı olarak “aktaran” kişiye bağlı olarak belirlendiği bir değerlendirme ölçütü ile karşılaşırız ki, bu ölçütün sağlıklı olmadığı ise oldukça aşikar bir durumdur. Elbette hadisi aktaran kimsede belirli ölçütler aranır ama bu tek başına bir hadisin sıhhatini göstermek bakımından yeterli bir değerlendirme olmamalıdır. Çünkü böyle bir durumda örneğin hadisin Kuran’la çatışması gibi bir durumda ortaya çıkacaktır ki, bu bile tek başına hadislerin kontrolü açısından “aktaranların” sorgulanma usulünün yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte böyle bir çelişki ortaya çıkması durumunda da “post modern” yorumlarla, söz konusu sorun kolaylıkla giderilmektedir; bu konuda da yeteri derecede örnek çoktur.

Ezcümle hadis külliyyatında kayda değer bir “uydurma hadis” problemi hep olmuştur. Kimileri uydurma hadis tarihini İslam Peygamberine kadar götürmektedir. Sistemli bir biçimde hadislerin uydurulmasının tarihi ise Peygamberin ölümünden yaklaşık 60 yıl sonrasına denk geldiği belirtilmektedir. Ama bu tarihi daha erken dönemlere çekenler de vardır. Özellikle üçüncü halife Osman’ın öldürülmesi ile birlikte uydurma hadislerin çoğaldığı, iktidar mücadelesinde dönemin egemen isimlerinin bu tür hadislere başvurduğu öne sürülmektedir. Diğer taraftan hadis literatürüne terimsel ifa-

de olarak uydurma hadis sözünün yerleşmesi için neredeyse hicretten sonra 300 yıl kadar bir sürenin geçmiş olduğunu görürüz. "Mevzu, masnu, batıl" anlamlarında da kullanılan "uydurma hadis" literatürünün ve "mevzu" teriminin yaygınlaşması ise ancak hicri dördüncü asrın sonlarında mümkün olmuştur. İfade edildiği gibi hadislerin uydurulmasında dönemin siyasi çekişmeleri ve iktidar mücadeleleri oldukça etkili olmuştur. Bu noktada özellikle üçüncü halife Osman'ın ikinci altı yılda uyguladığı siyasi politikalar, dördüncü halife Ali'nin "tahkim" meselesinde aldığı tavır ve her iki halifenin de "Müslümanlarca" öldürülmesi, Muaviye başta olmak üzere Ali'nin halifeliğine karşı çıkan güçlerin yarattığı çatışmalar, vb dönem olayları, uydurma hadislerin ortaya çıkmasında etkili olan belli başlı olaylardandır.

Bu bağlamda anılan dönemde dinsel ve politik olarak öne çıkan kimi isimlerle ilgili "aşırı övgü" yüklü ve "iktidar odaklı" hadis rivayetlerinin birbirleri ile çelişmesi oldukça dikkat çekicidir. Öyle ki; Ebubekir, Ömer, Osman, Ali ve akabinde Muaviye etrafında dönen bu hadis rivayetleri, yaşanan iktidar çatışmasının geldiği boyutu da göstermektedir. Örneğin Halife Ali taraftarları olarak bilinen "Şia", diğer gruplar gibi, Ali'nin birinci halife olması gerektiği yönündeki temel tezlerini, hadislerle dayandırarak açıklamışlardır.

Bu hadislerden birkaçı şöyledir:

Selman'dan rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber'e vasisin kim olduğunu sordum. Buyurdu ki "Vasim, sırdaşım, ehlim içinde halifem ve kendimden sonra bıraktığım en hayırlı insan Ali'dir.

Ebu Bureyde'nin babasından rivayet etmiştir: Her Nebi'nin bir vasisi vardır. Benim vasim ve varisim de Ali'dir.

Enes b.Malik'ten rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber devrinde bir yıldız kaymıştı. Allah elçisi buyurdu ki: "Şu yıldızza bakın; kimin evine düşerse, o benden sonraki halifedir." Baktık. Yıldız Ali b.Talib'in evinde düştü. (Bağcı, ag.e, 114)

Görüldüğü üzere aktarılan rivayetlerde Ali'nin birinci halife olması gerektiği şüphe götürmeyecek biçimde ortadadır. Fakat gelin görün ki, benzer hadisler başka isimler içinde söz konusu olmuştur. İşte tam bu noktada "hadislerin güvenilirliği" sorunu karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan Ali ile ilgili aktarılan "övgü yüklü" hadisler de oldukça fazladır. Onlardan da bir kaçını daha aktaralım:

İbn'i Mesud'dan rivayet edilmiştir: Ali'ye bakmak ibadettir.

İbn'i Abbas, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivayet eder: Ben ilmin şehriyim Ali de ilmin kapısıdır. İlim isteyen kapıya gelsin.

Hz. Ali'den Hz. Peygamber'e dayandırılarak şöyle rivayet edilmiştir: Sen ve taraftarların cennettesiniz.

Ebu Said el-Hudri Peygamber'den şöyle rivayet etmiştir: Kıyamet günü gelince Allah bana ve Ali'ye diyecektir ki; sizi sevenleri cennete, size düşman olanları da cehenneme sokun.

Abbad b.Abdişşems, Enes M. Malik'ten Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Melekler, bana ve Ali b.Ebu Talib'e yetmiş sene boyunca duada bulunmuşlardır. La İlahe İllallah şهادeti arzdan semaya ancak benden ve Ali'den yükselir.

Gelelim dönemin diğer halifeleri ile ilgili öne çıkan "çarşıcı" hadislerine. Bakın o hadislerde bahsi geçen isimlerle ilgili neler aktarılmış:

“Cebrail Peygamberle birlikte iken Ebu Bekir yanlarına geldi. Cebrail: “İşte Ebu Bekir” dedi. Peygamber ona, “Sen Ebubekir’i tanıyor musun” diye sordu. Bunun üzerine Cebrail şu cevabı verdi. “Evet, çünkü onun gökteki şöhreti yeryüzündekinden fazladır. Melekler ona ‘Kureyş’in Hali-mi’ ismini vermişlerdir. O hayattayken senin vezirin, senin vefatından sonra halifendir.”

Dünya semasında 80 bin melek Ebu Bekir ve Ömer’i seven kimseler için istiğfar ederler. İkinci semada da 80 milyon melek, Ebu Bekir ve Ömer’e buğz edenlere lanet ederler.

Allah katında güvenilir üç kişi vardır: Ben, (Muhammed Peygamber) Cebrail ve Muaviye.

Allah vahyini Cebrail ve Muaviye’ye emanet etti. Muaviye ilminin çokluğu ve Rabbinin kelamının kendisine emanet edilişi sebebiyle neredeyse Peygamber olarak gönderilecekti. Allah Muaviye’nin günahlarını bağışlamış, onu hesaba çekilmekten kurtarmış, ona kitabı öğretmiştir; onu yol gösterici kılmış ve insanlar onun sayesinde doğruya ulaşmıştır.” (Aktarma, Bağcı, a.g.e,115)

Bilindiği gibi, Halife Osman’ın Müslümanlar tarafından öldürülmesinden sonra, Halife olarak kabul edilen Ali’ye, Muaviye açıkça başkaldırmış ve akabinde Sıffin Savaşı olarak bilinen savaşa kadar iktidar kavgasını sürdürmüştür Muaviye. Tarihi rakamlar farklılık gösterse de yaklaşık 70 bin kişinin ölmesine sebep olan bu savaş yaşanan iktidar çatışmasının geldiği noktayı açıkça ortaya koymaktadır. Muaviye ile ilgili leh-te ve aleyhte olan hadislerin sebebini işte biz bu çatışmaların ışığı altında anlayabiliriz ancak. Öyle ki bir hadiste Muaviye için “Muaviye’yi benim bu minberimde hutbe okurken gördüğünüz zaman onu öldürün” denirken aynı hadis başka bir

yerde "öldürün" diye değil "kabul edin" olarak geçmiştir. Yine bir hadiste Peygamberin Muaviye için "Sen kötüyü ve çirkin, iyi ve güzel olarak kabul ettin; öyle ki küçükler onunla büyür, büyükler bununla ihtiyarlar. Ecelin yakın zulmün azimdir." derken bir başka hadiste aynı Peygamberin Muaviye için "Muaviyenin vahiy katibi olarak kullanılmasında Rabbimle istişarede bulundum. Kullan çünkü o emindir." dediği rivayet edilir. Benzer biçiminde İslam Peygamberinin Muaviye ve danışmanı Amr b.el-As için "Allah'ım her ikisine de fitne ver; Allah'ım her ikisini de ateşte bırak." dediğini okurken ve bu hadisten yola çıkıp Muaviye ile ilgili Peygamber sözünden yola çıkıp tam bir hüküm vermeye kalkışırken bir anda şu hadislerle karşılaşırız: "Allah vahyini gökte Cibril'e, yerde de Muhammed'e ve Muaviye b.Ebi Süfyan'a emanet etmiştir". "Resulullah Muaviye'ye bir ok verdi ve 'Bunu bana cennette iade edersin dedi.'" (Aktarma, Bağcı, a.g.e, 144-145)

Hadis uydurma geleneğinin kaynağının bir boyutunu oluşturan "iktidar mücadelesi" pek tabi olarak, sadece bir dönemle sınırlı kalmamış ilerleyen yıllarda bu anlayış devam etmiştir. Bununla birlikte hadisler sadece iktidar kavgalarının kurbanı olmamıştır. İtikadi, dinsel vb noktalarda yaşanan ayrışmalarda ya da hakim bir inanç anlayışının yerleşmesi için de, bir anda hadis uydurma yoluna gidilebilmiştir.

İslam Peygamberinin ölümünden en az elli yıl sonra baş gösteren felsefi ve düşünsel öğretilerle mücadele adına, güya Peygamberin ağzından çıktığı iddia edilen sözlere başvurulmuştur. Bu hadislerden birkaçını aşağıda veriyoruz.

Ma'ruf b.Abdullah'tan rivayet edilen bir hadis: "Bir Muc'i yahut kaderi ölüp de defnedilse, üç gün sonra kabirleri açıldığında kible cihetinden dönmüş oldukları görülür."

Peygambere nispedilen başka bir hadis: “Her ümmetin Yahudileri vardır, benim ümmetimin Yahudileri de Murci’e dir.”

Diğer bir hadis: “Allah Murci’ye lanet etsin. Bunlar öyle bir kavimdir ki, amelsiz iman üzerinde konuşurlar; salat, zekat ve hacı farz saymazlar; bunlar yapılırsa iyidir, yapılmazsa bir şey lazım gelmez derler.”

Peygamberin hışmına uğrayan sadece Murcie görüşü de değildir. İslam Peygamberi nasıl oluyorsa ölümünden sonra vücut bulan görüş ve yaklaşımlar için oldukça ağır sözler sarf edebiliyor. Birlikte okuyalım:

“Allah dört fırkaya yetmiş nebi diliyle lanet etmiştir. Ey Allah’ın Resulü bunlar kimdir diye sorulduğunda, şöyle cevap vermiştir. ‘Kaderiye, Cehmiyye, Murci’e ve Rafıza’”

Yine Ebu Davud’da geçen şu hadislerde, Peygamberin ağzından “yalan konuşmanın” başka ibretlik örnekleridir.

“Kader ehliyle oturup kalkmayın.”

“Kaderiye, bu ümmetin Mecusileridir, hastalanırlarsa ziyaretlerine gitmeyin, ölürlerse cenazelerinde bulunmayın.”

“Her ümmetin Mecusileri vardır. Bu ümmetin Mecusileri de ‘Kader yoktur.’ diyenlerdir. Onlardan biri ölürse cenazelerine katılmayın, hastalanırsa ziyaretine gitmeyin. Onlar Deccal’ın adamlarıdır. Allah onları Deccal’e ilhak edecektir.” (a.g.e, 147)

Fikri ve itikadı ayrışmayı içine sindiremeyen dahası, kendi din ve iktidar yorumları dışında kalan kitleleri, Peygambere ait olmadığı tarihi kayıtlarla açıkça ortada olan sözlerle, yalana ve hileye başvurarak, bertaraf etme yoluna giden hadis sahtekarları, tarih boyunca oldukça karanlık vakalara imza atmışlardır. Bu vakalara ön ayak olan sözde hadislerle ilgili sayfalar dolusu örnek verilebilir. Bu anlamda ha-

dis külliyatı oldukça zengin ve büyük bir arşive sahiptir diyebiliriz.

Bu arada dönemin politik ve ekonomik nüfus sahibi kabileleri için de övgüye mazhar olmuş birçok hadisin yer aldığı- nı, daha doğrusu uydurulduğunu belirtelim. Gerek halife seçimi gerekse de, bürokratik yapının teşkilatlanması açısından gücü açıkça ortada olan ve bu anlamda uydurma hadislerle, siyasi gücünü daha da arttırmayı göze alan bu kabileler şunlardır: Kureyş, Cuheyne, Muzeyne, Eslem, Eşariler, Himyerliler.

Örnek olması bağlamında konu ile ilgili şu hadisler söylenebilir:

“Kim Kureyş’in zelil olmasını isterse, Allah’da onu zelil eder.”

“İnsanlar bu işte (Hilafette) Kureyş’e tabidirler; hayırlılarınız onların hayırlılarına, şerlileriniz şerlilerine tabi olur.”

İmamlar Kureyştendir.

“Kureyş, hayırda ve şerde kıyamete kadar insanların yöneticileridirler.”

“Kureyş’ten 12 halife çıkacaktır.” (Ahmed b.Hanbel el-Musned I)

Bu noktada kantarın topuzu o kadar kaçmıştır ki, Peygamberin bırakın yaşadığı dönem içerisindeki kabile ve kimselerle ilgili söylediği “sözde hadisleri” ondan yüz yıldan daha fazla süre sonra doğan kimseler için bile söz söylediği belirtilmiştir. O sözde hadislerden birkaçı şöyledir:

Ümmetim içinde en-Nu’mân künyesiyle Ebu Hanife adında bir adam çıkacak. Bu, ümmetimin ışığı olacaktır.

Benden sonra ismi en-Nu’mân b.sabit olan ve Ebu Hanife diye künyelenen bir adam gelecek; bu Allah’ın dinini ve sünnetini ihya edecektir.

Ümmetim içinde Muhammed b.İdris (eş-Şafii) denilen bir adam çıkacak; bunun fitnesi, ümmetime İblis'ten daha zararlı olacak (İbnu'l Cevzi, el-Mevzu'at, aktaran Bağcı, 154)

Diğer Uydurma Hadis Nedenleri ve Uydurma Hadis Konuları

Kanaatimizce iktidar mücadelesi uydurma hadis anlayışının başat sebebini oluştururken, bu duruma neden olan tek konu da iktidar kavgası değildir. Irk, belde, mezhep taassubu, itikadi ihtilaflar, bağnaz din yorumu, dinin teşvik edilmesi ya da dini günahlardan sakındırma anlayışı, şahsi çıkar kaygısı, bu duruma sebep olan diğer faktörler arasında yer almaktadır.

Örnek "ahlak hadisleri" olarak bilinen hadisleri nereden aldığı sorusuna Gulam Halil diye bilenen ahmed b.Muhammed el-Bahili "Halkın kalbini yumuşatmak için onları uydurduk." cevabını vermiştir. (İbnu'l Cevzi'den aktaran Bağcı, 156). Ki düşünün bu zat öldüğünde cenazesine katılan kalabalıklardan dolayı Bağdat sokaklarının kapandığı dile getirilmiştir. Yine Fakih Ebu bişr ahmed b.Muhammed el-Mervezi kendi zamanında sünnetin savunucusu olmakla tanınan ama hadis uydurmaktan da çekinmeyen birisi olarak kabul edilmektedir. Benzer biçimde "dini kurallara aşırı özen göstermekle bilinen" en-Nehai, Abdullah b.Eyyub, Abbad b.Kesir, eban b.Ebi Ayyaş, er-Rakaşi, el-Beceli, el-Kufi ve huşeym b.Beşir gibi kimselerinde bu minvalde uydurma "ahlak hadis" rivayet ettikleri bilinmektedir. (Kandemir, 59-60)

Dinin baskın bir halde yaşanması için açıkça yalana ve hileye başvuran bu hadis anlayışının "ahlaki sorunu" gün gibi

ortada dururken, insanları bu yolla dine ısındırmaya çalışmak ne ölçüde mümkün olacaktır bu ayrı bir tartışma konusu olsa gerek. Diğer taraftan "Böyle bir metot daha baştan suçun ikrarı ve sapkınca bir inanç hali değil midir?" diye soracak olursanız, hadis uydurucuları bu soruya hemen şöyle cevap vereceklerdir: "Biz resule yalan isnat etmedik. Bilakis bunu, onun getirdiği İslam dinini desteklemek için yaptık." (İbn Hacer, fethu'l-bari, bağcı 161). Aynı şekilde "Kuran'ı şöyle okuyan kimseye şu kadar sevap vardır." şeklindeki hadisleri nereden getirdin sorusuna Meysere İbn abdi Rabbih: "İnsanların Kuran'a rağbetini arttırmak için uydurdum." şeklinde cevap vermiştir. (İbnu'l Cevzi, aktaran Bağcı, 157)

Übey b.Ka'b'tan gelen bir rivayeti hatırladığımızda, sözü edilen o "rağbetin" nasıl arttırılacağı aleni bir biçimde anlaşılıyor. Bakın o hadislerde neler yazılı:

Bir Müslüman Fatiha suresini okuduğu zaman, ona Kuran'ın üçte birini okumuş gibi sevap yazılır.

Her kim Bakara suresini okursa, kadın ve erkek bütün müminlere tasaddukta bulunmuş gibi ecir kazanır.

Her kim Al-i İmran suresini okursa, o kimseye surenin her bir ayeti için cehennem köprüsünden geçiş güvencesi verilir.

Her kim Nisa suresini okursa, ona miras bırakmış kimselere tasaddukta bulunmuş gibi ecir verilir.

Her kim Maide suresini okursa, onun için iyilik yazılır, on kötülük silinir.

Her kim Enam suresini okursa yetmiş bin melek ona dua eder. (İbn Arrak'tan aktarma, Bağcı, 158)

Bu şekilde Kuran'ın bütün surelerinin sevabı zikredilmiştir.

Gelelim Peygamberin ağzından çıkmış gibi söylenen ve yazıyı geçirilen o uydurma hadislerin konu dağılımına. Bağcı, hadis uydurulan konuları genel hatları ile şöyle sıralamıştır:

"Mescitlerdeki lamba, kandil ve hasırın fazileti hakkındaki hadisler.

Çiçekler hakkında: menekşe, nergis, gül vs..

Meyvalar: portakal, ceviz.

Sebzeler: soğan, pırasa, patlıcan, karpuz. Ve taneli bitkilerle ilgili olanlar: pirinç, mercimek, bakla.

Bekârlığı öven hadisler.

Vasiyet ve nasihatle ilgili hadisler:

a) Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye muhtelif vasiyetlerde bulunduğu iddia eden hadisler. b) 'Vesaya Ebu Hureyre' ve 'Vasaya Fatıma' adıyla Hz. Peygamber'in Fatıma ve Ebu Hureyre'ye olan vasiyetlerini ihtiva eden hadisler.

Akıl ve aklın faziletleri hakkındaki hadisler.

Şehirlerle ilgili hadisler: İskendeiye, Dimyat, Askalan, Nusaybin, Merv, Buhara, Semerkant, Havarizm, Curcan, Humus, Herat, Kayrevan, Endülüs, Dımaşk, İstanbul, Taberiye, San'a, Antakya, Taklan, Şaş, Horasan, Sebte, Fas, Cidde gibi şehirlerin övülmesi ve yerilmesi ile ilgili haberler.

Kınanın faziletleri ve övülmesine dair hadisler.

Çarşıda pazarda yemek yemenin yasak olduğuna dair hadisler.

Abdest uzuvlarının üzerine okunan dualar, boyna meshedilmesi hakkındaki hadisler.

Çocukların zemmine, veledi zinaya ve çocuğa Ahmet ve Muhammet ismini koymanın faziletine dair olan hadisler.

Hayvanlar hakkında: horozlar, tavuklar ve güvercinler.

Satranç oyunu ile ilgili olan hadisler.

İnsanın her uzvuyla ilgili olanlar.

İmanın azalmasını ve çoğalmasını açıklayan hadisler.

Muhtelif şahısların övülmesi veya kötülenmesi ile ilgili hadisler.

Muaviye'yi öven veya kötüleyen ve onun faziletleriyle ilgili hadisler.

Ebu Musa el-eşari, amr b.As, Beni Ümeyye'den Yezid, Velid, Mervan b.Hakem'in kötülenmesi. Abbasi halifelerinden, el-Man-sur ve eş-Şafii'yi öven ve kötüleyen hadisler.

İmamlardan Ebu Hanife Şafii'yi öven ve yeren hadisler.

Hz. Ali'nin faziletleri hakkında Şiilerin ve Rafizilerin ortaya koyduğu hadisler.

Beytü'l Makdis ile ilgili olan hadisler.

Muhtelif aylar, günler ve gecelerin faziletleri ve bunlarla ilgili namazlar.

Şaban ayının gece yarısında ve Recep ayı geceleri kılınan namazlar; Miraç, Kadir ve Beraat gecesı ve Regaib ismi kılınanlar, haftanın muayyen gün ve gecelerine mahsus olanlar, Teravih namazının faziletleri ve Aşure namazı ismi altında eda edilenler.

Recep ayının, Aşure gününün ve o gün süslenmenin faziletlerine, bu günlerle ilgili menkıbelere ve Recep ayında tutulan orucun faziletlerine ait hadisler.

Dört halifenin menkıbeleri ile ilgili hadislerin çoğu.

Abbas'ın çocuklarının hilafeti; Abbas'ın çocuklarına ateşin haram olduğu; Ben-i Abbas'tan gelecek halifelerin adedi ile ilgili haberler.

Yaradılış hakkında olanlar: Sema ile madenlerin gümüş ve bakır olması; yerin kaya, kayanın öküzün boynuzu üzerinde olduğu; Kafdağı'nın yeşil zümrütten olup, dünyayı kapladığı şeklindeki hadisler.

Adem başta olmak üzere diğer Peygamberlerin hayatlarına ait haberler.

Adem Peygamberin cenaze namazını meleklerin kıldığı ve kılınırken de dört tekbir aldıkları şeklindeki hadisler.

Adem'in Cennet'ten Hint'e indiği zaman üzerinde cennet yaprağından bir elbise olduğu, yaprağın kuruyarak Hint'e yayıldığı ve ağaçlara yapıştığı şeklindeki hadisler.

Adem'in haccettiği, o sırada Kabil'in Habil'i öldürmesi sebebiyle deniz sularının tuzlu olduğu ve meyvelerin tatlarının bozulduğu şeklindeki hadisler.

Adem ile Nuh arasında on asır, Nuh ile İbrahim arasında yirmi asır geçtiği şeklindeki hadisler.

İslam Peygamberi'ne ait bazı hadislerle ilgili sözleri:

Nebinin sünnetli olarak dünyaya geldiği; Enuşirevan zamanında doğduğu.

Her nebinin kırkıdan sonra Nebi olduğu.

Zeyd ile Zeynep hikayesi: Muhammed Peygamberin Zeynep'i görüp âşık olmasıyla ilgili rivayetler.

Muhammed Peygamberin putları övdüğüne (Garanik olayı) dair hikaye.

Ebu Derda'dan nakledilen veda hutbesi.

Etin fazileti ve etin bıçakla kesilmesini yasaklayan haberler.

İçinde Peygamberin eşi Aişe'nin lakabı olan "Hümeyra" kelimesi bulunan veya "Ya Humeyra" diye başlayan haberler.

Peygamberlerin veya evliyanın kabirleri hakkında ileri sürülen haberler.

Murci'e, Cehmiyye, Kaderiyye ve Eş'ariyye fırkaları ile ilgili haberler." (Bağcı a.g.e, 162)

Uydurma hadislerin hangi başlıklar etrafında toplandığını görmemiz açısından fikir verecek olan listeye şüphesiz başka maddelerde eklenebilir. Nihayetinde hadis olarak kar-

şımıza çıkarılan sözlerin % 99'unun "uydurma" olduğu, İslam bilgilerince kabul edilen bir hakikattir.

Uydurma hadislerin bu kadar çok olmasına neden olan etkenleri önceki sayfalarımızda izah etmeye çalıştık. Bu nedenler daha çok dışsal faktörler olup, dışarıdan müdahale ile mevcut literatüre sokulan metinlerdi. Öte yandan bir de teorik açıdan, hakim hadis usulünün, söz konusu uydurma hadis anlayışını çoğalttığını en azından bu "sözde hadislerin" bugüne ulaşmasında pay sahibi olduğunu ifade edebiliriz. Hadis alanında yaptığı önemli çalışmalarla bilinen Hayri Kırbaşoğlu bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Mevzu hadisler konusundaki başarısızlığın bir diğer sebebi de 'isnad merkezli' hadis usulü anlayışıdır. Bu anlayışa göre bir hadisin sıhhat ve zaafını belirlemede asıl –hatta yegane- unsur, ravilerin (hadis aktarıcılarının) güvenlik durumudur. Bir hadisin ravileri güvenilir olup, sahih hadisin diğer şartlarına da haiz ise, böyle bir hadisin uydurma olabileceği düşünülmemiş; dolayısıyla ayrıca, metin tenkidi uygulamasına ihtiyaç duyulmamıştır. Böyle olunca da uydurma olduğu metin tenkidi yoluyla kolaylıkla teşhis edilebilecek pek çok hadis, asırlarca Müslümanların din anlayışlarının belirlenmesinde etkili bir rol oynayabilmiştir." (Kırbaşoğlu, 139; 2006)

Hakim Hadis usulünün ne derecede güvenilir olduğu sorusuna ilerleyen sayfalarımızda ayrıca değineceğiz. Hadisin sağlamlığı ve doğruluğu konusunda belirleyici öge olarak, hadis rivayet eden kimsenin güvenilirliğini esas alan bu usul şüphesiz olabildiğince sıkıntılı ve tenkide açık noktaları da bağrında taşımaktadır. Bu duruma örnek teşkil etmesi bakımından son yılların en tartışmalı isimlerinden biri olan Fet-

hullah Gülen'in konu ile oldukça "çarpıcı" çıkışını paylaşmak istiyoruz.

"Onun için biz kesinlikle diyoruz ki Cevşen, manası itibariyle efendimize ilham veya vahiy yoluyla gelmiştir. Daha sonra da ehlullahtan birisi bu cevşeni keşif yoluyla Efendimiz'den almış ve Cevşen bize kadar öyle ulaşmıştır... İmam Gazali gibi bir allame, Gümüşhanevi gibi bir büyük veli ve Bediüzzaman gibi bir sahipkiran cevşeni kabullenip onu vird edinmişlerdir. Hatta İmam Gazali ona bir şerh yazmıştır. Cevşenin mehzindeki kuvvet ve kutsiyete ait başka hiçbir delil ve bürhan olmasa, sadece isimlerini verdiğimiz büyükle rin bu kabullenişleri ve yüzbinlerce insanın Cevşene gönülden bağlanıp değer atfetmeleri, Cevşen hakkında en azından ihtiyatlı konuşmaya yetecek güç ve kuvvette delillerdir. Sadece senedine ait bir boşluktan dolayı Cevşene dil uzatmak en ılımlı ifadeyle haksızlıktır." (Aktaran Kırbaşoğlu, a.g.e, 20)

Bir zincirin halkaları gibi düşünülebilecek hadis aktarıcılarında biri yok ve dolayısıyla hadisin kimin rivayet ettiği bilinmiyor ama Gülen için bu bile sorun değil. Zira onun için andığı ve "veli", "allame", "sahipkiran" gibi sıfatlarla nitelendirdiği isimlerin bu noktadaki görüşleri yeterlidir; gerisi lafı güzafıdır; konu kapanmıştır!

Konu andığımız zat açısından kapanmış olabilir ama İslam yazınında vuku bulan ve güvenilir olduğu iddia edilen hadis kitaplarında bile yer alan uydurma hadis konusu tarihin neredeyse her döneminde olmuştur. O kadar öyle ki, birçok İslam sultanı için sarf edilen övgü yüklü sözler daha sonra kitaplarda "hadis" diye yer alabilmiştir. Bu sultanlardan birisi de Selçuklu sultanı Sencer'dir. Kaynağı meçhul şu hadiste adeta o tasvir edilmiştir. "Ahir zamanda es-

mer yüzlü, büyük başlı, gür sesli ve çiçek bozgunu bir adam zuhur edecek, şark Türklerini (yani henüz Müslüman olmamış Türk kavimlerini) bozguna uğratacak fakat sonradan Çin'den gelecek askerlere (putperest Karahitaylara) yenilecektir." Yine diğer bir rivayette de Sencer'in 1141'de Karahitaylarla giriştiği ve yenik düştüğü Katavan savaşında şehit düşen 70 bin Müslümandan ve bunların faziletlerinden söz edilmiştir.

Durum bu kadar vahimken Gülen'in kimi isimleri arkasına alarak yaşadığı inanç konforuna diyecek söz bulamıyoruz. Diğer taraftan durumu vahim yapan bir başka hadise ise din görevlilerinin ve din alanında faaliyet yürüten kimi isimlerin bile uydurma hadisler konusunda yaşadığı zaafiyettir. Öyle ki Ankara Merkez Vaizleri üzerine yapılan bir saha çalışmasında, kaydedilen 25 vaazda kullanılan ayet ve hadisler tespit edilmiş ve bunlardan %16'sının uydurma hadislerden oluştuğu ortaya çıkarılmıştır. Yine Ankara ve Şırnak'ta görev yapan imam-hatiplerin hadis-sünnet düzeyini ölçmeye yönelik araştırmada, imam-hatiplerin birçoğunun uydurma hadisleri sahihleri ile karıştırdığı, ötesinde bazı hadislerle ayet diyenlerin bile olduğu, bilimsel çalışmalarla kayıt altına alınmıştır. (a.g.e, 141-144)

Güvenilir Hadislerde Yaşanan Ölçüt Sorunu

Uydurma hadislerle ilgili yazılacak ve konuşulacak çok şey var şüphesiz; bu bağlamda uydurma hadislerle ilgili külliya-tı ele almaya devam edeceğiz fakat güvenilir hadisler de kendi bağlamı içerisinde, analiz edilmeye muhtaç diye düşünüyoruz. Çünkü söz konusu hadislerle ilgili "doğru (sahih), gü-

venilir" hadis tanımlamaları, belirli bir metot sonrasında ortaya çıkıyor ve nihai olarak metoda uygun olan hadis aynı zamanda "güvenilir" de oluyor. Dolayısıyla bir hadise "doğru" payesini veren ölçüt ne derecede güvenilir ve sağlıklı ise o hadis de o ölçüde "güvenilir" olabilir. Pek tabi olarak bir tarihin aralanmasında İslam Peygamberine ait olduğu öne sürülen sözlerden yararlanılacaktır fakat bu yararlanma tabiri caizse körü körüne, hiçbir temel analize ihtiyaç duymadan değil, aksine kılı kırk yarararak gerçekleştirilmelidir.

Hal bu iken, tarihsel süreç içerisinde farklılıklar göstermekle birlikte gelineen noktada hadisin güvenilirliğinin büyük ölçüde hadis aktaranların güvenilirliğine bağlı olduğunu hemen belirtelim. Daha açık bir ifade ile İslam inancında, Kuran'dan sonra ikinci başvuru kaynağı olarak kabul edilen hadislerin, sağlamlığı, o hadisleri aktaran kişinin güvenilir, adil, dürüst gibi şartları taşımasına bağlanmıştır. Bunun dışında hadis metninin tenkidi söz konusu olmamıştır diyebiliriz.

Metin tenkidini dışarıda bırakarak sadece hadis rivayet eden kişi üzerinden hadise yaklaşıldığında, hayatın doğal akışına, asgari temel mantığa uymayacak sözler bile günümüze kadar "hadis" olarak aktarılabiliyor. Örneğin "Yangın gördüğünüzde tekbir getiriniz, zira tekbir onu söndürür." sözü ya da "Siz bir hadis yazdığınızda onu senedi ile birlikte yazınız. Eğer o hadis doğru ise, ecirde (sevap) o ravi ile ortak olursunuz. Eğer yanlış ise, onun vebali isnat edilen ravinin üzerine olur." gibi sözler metin tenkidine tabi tutulmuş olsa bugüne kadar gelebilmesi söz konusu olmazdı. Zira yangının söndürülmesi için yapılması gerekenler bellidir ve tekbir ile hiçbir yangın söndürülemez diğer taraftan hadisin senedi ile birlikte yazılması yani hadisleri ak-

taranların isimlerinin de hadisle birlikte belirtilmesi Peygamberin ölümünden sonra kabul edilen bir usuldür; bu sözü de Peygamberin söylemiş olması mümkün değildir. (Kırbaçoğlu, a.g.e 43)

Benzer biçimde:

“Hac’da şeytan taşlamak için atılan taşların kabul edilenleri göğe kaldırılır. Yoksa siz onları dağlar gibi yığılmış görürdünüz.”

“Bir kimse koku sürünürken besmele ile yağlanmazsa, almış şeytanı da beraber yağlamış olur.”

“Bir kavim meşveret için toplanırlar da aralarına Muhammed isimli birini almazlarsa, o toplantı onlara mübarek olmaz.”

“Allah bir kulu sevdiğinde onu mescide kayyım eder, sevmezse hamama hizmetçi eder.”

“Benu İsrail olmasaydı yemek bozulmaz ve et kokmazdı.”

Daha böyle binlerce söz, metin tenkidine tabi tutulmuş olsa bugüne kadar “hadis” olarak gelebilir miydi?

İşte tamda bu nedenle bugün hâkim olan “hadis usulünün” yetersizlikleri gün gibi ortada durmaktadır. Uydurma olduğu açıkça ortada olan hadisleri bile bugüne getirmekte bir beis görmeyen bu yaklaşımın sorgulanması ise gerekli ve ayrıca zorunlu bir durumdur. Bu noktada hali hazırda uygulanmakta olan egemen hadis usulünün tarihsel olarak ehli-hadis ve ehli hadis içerisinde de Ehli Şafii çizgisinin benimseyen akım tarafından desteklendiğini, dahası hadis usulü ve hadis çalışmaları yapan kimselerin neredeyse tamamının Şafi olduğunu ve bu alanda bir Şafi tekelinin söz konusu olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Rey ehline karşı hadis ehli düşüncesi ve siyasetini öne almaya çalışan Ehli hadis anlayışını ve Şafi’nin bu noktadaki rolünü Kırbaçoğlu şöyle açıklıyor: Eş-Şafii’nin

eserleri -bilhassa er-Risale'si- incelendiğinde, onun tamamen Ehli Hadis tarafını tuttuğunu, onlar gibi dini alanda aklın rolünü asgariye indirmek için elinden geleni yaptığını, sünneti veya bir başka ifadeyle yaşayan mütevatir sünnetleri- değil, hemen hepsi ahad (hikaye / haber) olan "hadisler"i Kuran ile aynı seviyeye çıkardığını, bu amaçla hadislerin de bir tür vahiy ürünü olduğunu ileri sürerek vahiy -nas kavramının kapsamını genişlettiğini, sonuç itibarıyla Ehli Hadis'in din anlayışını temelden dirip Rey Ehline karşı savunmak için elinden geleni yaptığını görmek mümkündür. (a.g.e,36)

Otoritesini ve iktidar gücünü sağlamlaştırmak üzere savunduğu her tezde sözüm ona bir hadisle Rey taraftarlarının karşısına çıkan, Ehli Hadis ekolü, hadisin güvenilirliğini de, hadisi aktaran kişiyle değerlendirmişlerdir. Diğer bir ifade ile hadisi aktaran kişinin karakter ve kişilik olarak kusuru ya da kusursuzluğu (cerh) ile aynı kişinin ezber hafıza gücü olarak güvenilirliği (tadil), hadisin sıhhatini ölçmek bakımından temel kıstas olmuştur.

Bu bağlamda bir hadisi aktaran kimsede öncelikli olarak "adil" olma şartı aranmıştır. Teorik olarak anlamlı olan bu şartın pratikte nasıl hayata geçirileceği, örneğin "adil" olma halinin, hangi ölçütlerde söz konusu olacağı sorularına ise tatmin edici cevaplar verilememiştir. Dahası aynı ölçütlere uymayan kimseler için farklı değerlendirmeler bile söz konusu olabilmektedir. Mesela hadis aktaran kimsenin (ravinin) baldırının açık olması, evinden tanbur sesi gelmesi veya ravinin geveze olması ya da tuvalet ihtiyacını ayakta gidermesi gibi hususlardan dolayı bazı ravilerin adil olamayacağı öngörülürken, benzer davranışları sergileyen diğer bazı raviler için aynı durum söz konusu olmamıştır. Nitekim Zedan

(Ö. 701) geveze; Haccac b.Ertat (ö.762) ve Ahmed b.Salih el-Mısri (Ö. 799) kibirli olduğu; Muhammed b.İshak (Ö. 768) horozlarla oynadığı,, İbrahim b.Sa'd b.Abdurrahman b.Avf (Ö. 799) şarkı söylediğı, Bundar (Ö. 866) güvercin beslediğı; İbrahim b.Haceri ve ahmed b.Beşir (Ö. 812) satranç oynadığı,, Abdülmelik b.Abdülaziz el-Macişun (Ö. 827), müzik dinlediğı; Abdulaziz b.ali ile Hişam b.Ammar (Ö. 859) parayla hadis rivayet ettikleri halde, bunlar “adil” olarak kabul edilmişlerdir. (a.g.e, 150)

Diğer taraftan bir kimseye dürüst, hak gözeten, doğruları söyleyen, çıkar ve menfaat gözetmeyen kimse olarak bakmak daha doğrusu bu kimse için “adil” sıfatını kullanmak için o toplumda, söz konusu kişi ile ilgili en azından yetkin din bilginlerinin genel bir olumlu kabulün oluşması gerekmektedir. Fakat gelin görün ki, bırakın genel toplumsal kitleyi tek bir hadis âlimi bile, hadis aktaran kişi için “adil” sıfatını kullanmışsa, hadis ehli için bu yeterli olmaktır. Bu durumun hiçbir biçimde sağlıklı olmadığı, “adil” sıfatı ile hadis aktarmaya muktedir kılınan bu kişinin ise zorlamalı bir yöntemle bu sığata layık görüldüğü ortadadır. Ortada olan bir başka gerçek ise o kişinin aktardığı hadisin sıhhatindedir!

Bir milyonu bulan hadis külliyyatından bahsediyoruz, bu rakamı on milyona çıkaran bile vardır. Şimdi asgari mantıkla sormak gerekiyor: Peygamberin ölümünden yaklaşık iki yüz yıl sonra doğru-uydurma diye tasnif edilmeye çalışılan hadis külliyyatında, binlerce insanın ne derecede adil olup olmadığı sonucuna nasıl ve hangi nesnel kıstaslarla varılabilecektir. Hadis derleyicisi, bu devasa “iş yığınının” altından nasıl kalkacaktır? Gelin şimdi en değerli ve güve-

nilir hadis derleyicisi olarak görülen Buhari için bu kıstası uygulayalım. “Hadis kitaplarının en muteber olanı kabul edilen Sahih-i Buhari’yi müellifinin 16 senede yazdığı kendisinden nakledilmektedir. Yine onun eserindeki hadisleri 1000’den fazla raviden aldığı da nakledilmektedir. Bir fazlasını atıp bu sayıyı 1000 olarak kabul edelim. Bu bin ravinin durumunu tetkik etmek için harcanan süre 16 yıldır. Bu da $16 \times 365 = 5840$ gün eder. Bir ravi için ayrılan süre ortalama olarak $5840 : 100 = 5,84$ gün, yani yaklaşık 6 gündür. Ancak kendilerinden hadis aldığı ravilerin bazılarını daha önceden de tanıdığını varsayalım ve daha iyimser bir hesap daha yapalım.

“El-Buhari vefat ettiğinde 62 yaşındaydı. On yaşında hadis yazmaya başladığına dair rivayeti esas alıp es-Sahih’ini de ömrünün sonlarında tamamladığını varsayacak olursak, onun kabaca 50 sene bu bin ravi üzerinde çalışma yaptığını kabul edelim. $365 \times 50 = 18\ 250$ gün. $18\ 250 : 1000 = 18,25$ gün ravi başına harcanan süre olup, bunu yuvarlak 20 gün kabul edelim.” Prof. Dr. Hayri Kırbaşoğlu bu çok sade ama bir o kadar da gerekli istatistikî veriyi bizimle paylaştıktan sonra, çıkan sonucu şöyle yorumluyor: “Şimdi ister ilk hesaplamaya göre 6, ister ikinci hesaplamaya göre 20 sayısını kabul edelim, bu kadar kısa süre içerisinde bir insan diğerini ne ölçüde tanıyabilir? Bu süre içerisinde onu yakından tanıyabilir mi? Bu sorulara olumlu cevap vermek elbette mümkün değildir. Zira kişisel tecrübemizle de biliyor ve görüyoruz ki, bırakın 6 yahut 20 gün, 6 veya 20 yıl beraber bulunduğumuz arkadaşlık ettiğimiz, hatta kendileriyle aile yuvası kurduğumuz insanları dahi tam olarak tanıyamamaktayız. Bu kadar, hatta ondan da

uzun süre beraber olduğumuz insanların hiç bilmediğimiz durumlarına, alışkanlıklarına ancak yıllar geçtikten sonra vakıf olabiliyoruz.” (a.g.e, 154-55)

Yoruma gerek bırakmayacak netlikte açık bir hesap ve sonrasında yapılan değerlendirme ortada; üzerine bir şey eklemeyi bile gereksiz görüyoruz. Devam edelim.

Halife Ömer’in, bir kimsenin şahitliği için, şahit olduğu kişi ile yolculuk yapma, ticaret ve komşuluk yapma şartlarını aradığı malumdur. Sadece bu şartlardan yola çıksak bile hadis alimlerinin, hadis aktaran kişiler hakkında yeteri düzeyde tanıklık yapamayacağı ortadadır. Bu durum ise İslam dünyasında muteber olan kimselerin söylediklerin bile hadis usulünde dikkate alınmadığını gösterir. Diğer taraftan İslam tarihi içerisinde hadis rivayet eden kişiler için birbirine taban taban zıt söylemlerin dillendirilmiş olması, rivayet edilen hadislerin güvenilirliğine gölge düşüren başka bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada çok sayıda çarpıcı örnek verilebilir. İşte o örneklerden bazıları:

İbrahim b.Sırma el-Ansari hakkında Ebu Hatim ‘Şeyh-tir.’ derken, Yahya b.Main ‘Kezzab, habis, pis, yalancıdır.’ demektedir.

Et-Tirmizi’nin şeyhi olan Hafız İbrahim b.Abdillah el-Herevi hakkında Ebu Davud ‘zayıf’; pek çok başka muhad-dis ‘saduk’, İbrahim el-Harbi ‘müttaki’, sağlam bir hadis-çi, ed-Darakutni ‘sika’, sağlam ve hafızdı, en-Nesai ise ‘kuv-vetli’ bir hadisçi değildir demektedir.

Dört mezhep İmamından biri olan İmam Malik hakkında İbn Ebi Zi’b ‘onun boynunun vurulmasını’ istemektedir.

Yine ünlü İslam tarihçisi İbni İshak, Malik için ‘Malik’in-kitaplarını getirinde size yanlışlarını-kusurlarını göstere-

yim.’ derken, Malik’te onun için ‘Bakın şu deccaller deccaline, kalkmış bir de Malik’in ilmini bana arzedin -yanlışlarını göstereyim- diyor.’ demektedir.

Hişam b.Urve, İshak için ‘Pis herif yalan söylüyor.’ demesi, onun da Urve’ye ‘yalancının biri’ diye karşılık vermesi...

Altı büyük hadis kitabından birinin yazarı olan Ebu Davud’un yine meşhur hadis alimlerinden Yahya b.Main aleyhine konuşması ve bunun sebebi sorulunca ‘Başkasının eteğini çekenin -gün gelir- kendisinin de eteğini çekerler.’ sözünü sarf etmesi.

Müslim, İbrahim el-Harbi, Ebu Zur’a ve Ebu Hatim gibi imamların, meşhur hadis alimi Ali b.El-Medini ve öğrencisinin hadisleri reddetmesi.

Yahya b. Main’in hadis alimi Abdurrazzak için ‘Abdurrazzak İslam’dan dönse bile, yine de onun hadisini terk etmeyiz.’ derken, Abbas b.Abdilazim’in anılan zat için ‘Kendisinden başka İlah bulunmayan Allah’a andolsun ki, Abdurrazzak yalancının birisidir.’ diyecek kadar tezat bir çıkışta bulunması bu konuda ilk elden verilebilecek örnekler arasında yer almaktadır.

Sözüm ona bidat (dine sonradan ekleme yapma) suçlamasıyla itham edilen kimi kimselerin derlediği hadislerin bir çırpıda reddedilmesi ve bu bidat ehlinin mezheplerini teyid için hadis uydurabileceği savının kabul edilmesi de önemlidir. Zira din yorumunu egemen çizginin dışında oluşturanların neden adil olamayacağı açıklanabilecek bir durum değildir. Aynı şekilde bu kimselerin mezhepleri için hadis uydurabileceği söylenirken, ehli sünnet ve ehli hadis alimlerinin kendi mezhepleri için neden uydurma hadis yoluna git-

meyeceği de açıklığa kavuşturulamayan başka bir noktayı gözler önüne sermektedir.

Peygamberin hadislerini rivayet eden kimseler için aranan temel şartlardan olan "zapt" yani, ravinin (hadis rivayet eden kişinin) ezber ve hafıza gücü ile yazıya geçirdiği hadisi koruyabilme kabiliyeti de oldukça sorunlu bir ölçüttür. Kitabımızın sınırları dahilinde bu konunun ayrıntılarına değinmeyeceğiz; fakat şu kadarını söylemeli ki, bırakalım diğer hadis derlemecilerini, Buhari, Tirmizi, Nesai, Ebu Davud, Darakutni vd önemli hadis alimlerin hadislerinde bile "zapt" yönünde kusurlu, eksik hadisler yer almaktadır. (Kırbaşoğlu, age. 197) Örneğin Sahih-İ Müslim'de, 'Cibril hadisinin kadere inanmaktan bahseden rivayetleri ile, ondan bahsetmeyip onu bir iman esası saymayan rivayetler ardı ardına ve aynı bölümde yer alabilmiştir. '(Kırbaşoğlu, a.g.e, 207) Yine ezanın kaynağı ile ilgili birbirinden farklı rivayetler olup, bu konuda bile kesin gerçeğin ne olduğu mevcut değildir. İfade ettiğimiz gibi başlı başına temel bir konu olan "zapt" ölçütünün yetersizliği ve tarihsel süreç içerisinde, muteber hadis alimlerinin bile bu ölçüte uymadıkları ile ilgili pek çok örnek verilebilir ama çalışmalarımızın eksenini ve konunun teknik yanı nedeniyle bu konuda detaya girmeyi gereksiz buluyoruz.

HADİS KİTAPLARININ ELEŞTİRİSİ

Hadis kitapları içerisinde güvenilirliği ile bilinen ve İslam dünyasının çok büyük oranda kabul edip üzerinde mutabık kaldığı altı büyük hadis kitabı vardır. "Kütüb-i sitte", Altı Kitap olarak da bilinen bu kitapların yazarları şunlardır: Bu-

hârî (ölümü 256/869), Müslim (ö. 216/831), Ebû Dâvûd (ö. 275/888), Nesâî (ö. 303/915), Tirmizî (ö. 279/892), İbn Mâce (V. 273/886).

Yukarıda isimlerini sıraladığımız yazarlar dışında ayrıca İmam Malik'in Muvattası, Sünen Dârimi, Ahmed bin Hanbel'in Musnedi, Hâkim en-Nişaburî'nin Mustedrek'i, Sahih İbni Huzeymâ, Sahih İbni Hibban, Abdülrezzak'ın Musannafı, İbni Cureyc'in Musannafı, Kütüb-i Erbaa'sı öne çıkan diğer hadis kitapları arasında sayılmaktadır. Biz bu başlıkta konunun önemi bakımından en çok güvenilen ve sahih hadis kitabı diye öne çıkarılan altı büyük hadis kitabında karşılaşılan sıkıntıları ve bu kitaplarda da yer alan uydurma hadisleri aktarmaya çalışacağız.

Sahih-i Buhari (el-Camiu's-Sahih)

"El-Camiu's-Sahih", kelime anlamı itibariyle farklı konularda rivayet edilen "doğru" hadislerin yer aldığı kitap manasına gelmektedir. Adından da belli olduğu üzere yazarı Buhari'dir. Asıl adı Muhammed ibn İsmail el Buharî olan zat, 810 yılında Buhara'da doğmuştur. Tarihi rivayetler farklılık göstermekle birlikte 60 yıl civarında bir ömür sürdürdüğü bilinmektedir. İslam dünyasında ağırlıklı olarak en güvenilir/sahih kabul edilen kitabını 16 yılda yazmıştır. Kitap, İslam dünyasında o kadar kabul görüp, kutsallaştırılmıştır ki, sonraları bu kitap için Kuran hatimleri* gibi, hatim duaları ve hatim merasimleri ortaya çıkarılmıştır. Yine Osmanlı dö-

* Kur'an-ı Kerim'i baştan sona kadar yüzünden veya ezberden okumaya hatim denmektedir.

neminde deniz savaşlarında galip gelebilmek ya da musibetlerden kurtulmak için Buhari'nin bu kitabının okunduğu dönemlere rastlanılmıştır.

Veba salgını esnasında bile Buhari'nin okunması ile ilgili çalışmalar kaleme alınmış, dahası "Buhari çökerse din çöker." söylemleri bile dile getirilmiştir. 7000'den fazla hadisi olan ve tekrarları ile 9000'i bulan bu kitabı, 600 binden fazla hadis inceleyerek kaleme aldığını belirtir Buhari. İslam dünyasında neredeyse "kutsallaştırılan" Buhari'nin sahih'i ile ilgili yapılan hadis analizlerini birazdan aktaracağız ama ona geçmeden önce Buhari'nin hayatı ile ilgili şu çarpıcı bilgiyi sizlerle paylaşmak istiyoruz. Buhari'nin yaşamının son demlerinde Nişabur'a gider. Orada kendisinin Ahmed b.Hanbel'in yakın arkadaşı, öğrencisi olan ve aynı zamanda hadis alimi ve hafızı olarak bilinen ez-Zühli en-Nisâbûrî karşılar. Zühli talebelerine kelami konularda Buhari'ye soru sorulmaması ister, buna karşılık Zühli'nin talebelerinden biri "Kuran'ın dilinin" yaratılıp yaratılmadığı sorusunu sorar. Buhari'den bu soruya, "Yaratılmıştır." diye cevap gelir. İşte kıyamette tam bu esnada kopar. Çünkü Zühli, Buhari gibi düşünmez bu konuda. Ve Buhari'nin bu cevabı üzerine onu "küfre düşmekle" itham eder ve "kafir" der. Zühli'nin fetvaları ağırdır: "Ölürse kabri Müslümanların mezarlığına defnedilemez, hasta olursa Müslüman ziyaretine gidemez, kendisinden Müslüman'a miras kalmaz, Müslüman'a varis olamaz ve karısı boştur". Evet, Buhari hakkında bu fetvaları verir Zühli. dahası onun meclisine gidenlerinde onun gibi aynı suçu işleyeceğini söyler. Bunlarla sınırlı kalmaz Zühli'nin yaptıkları. Derhal Buhara'ya bir mektup yazar ve Buhari'nin oradan da sürülmesini sağlar. Yine Rey şehrine gön-

derdiği mektup sonrasında da Ebû Hâtim ve Ebû Zûr'a Buhârî'nin hadislerini terk eder. *

Bir rivayete göre ise Semerkant'a gitmek istemesine rağmen Zühli'nin mektupları sonrasında oraya da gidemez, en nihayetinde doğduğu yer olan Buhara'ya gitmek isterken yolda hastalanır ve ölür Buhari.

Bakın, Buhari hakkında bu fetvaları çıkaran herhangi biri değil. Buhari ile birlikte en büyük hadis aliminden biri sayılan, Müslim'e bile hocalık yapan biridir Zühli. Ayrıca hocaları olan Saîd b. Mansûr, Saîd b. Ebû Meryem, Ebû Ca'fer en-Nüfeylî ve Amr b. Hâlid'den başka İbn Mâce, Tirmizî, Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî, İbn Ebû Dâvûd gibi muhaddisler kendisinden rivayette bulunmuştur. Yine dönemin öne çıkan isimleri onunla ilgili övgü dolu sözler etmişlerdir. O sözlerden bir kaç şöyle sıralanabilir:

Ahmed b. Hanbel: Zühli'yi çalışmalarından dolayı öven Hanbel ayrıca onun hadislerini kendisi kadar bilen ikinci bir hadisçinin daha Bağdat'a gelmediğini söyler.

Dârekutnî: Selef'in ilim konusunda kendisinin bilgi eksikliğini görmek isteyenlerin Zühli'nin eserine bakmasını tavsiye etmiştir.

Zencûye b. Muhammed en-Nîsâbü'rî: Hocalarının Zühli'nin bilmediği hadislerin önemsenmeye değmeyeceğini söylediklerini nakleder.

İbn Huzeyme: Aynı zamanda hocası da olan Zühli için "asrın imamı" der ve Ahmed b. Hanbel'in Bağdat'ta, İmam Mâlik'in Medine'de elde ettiği şöhrete denk bir şöhrete onun da Nîşâbur'da kavuştuğunu kaydeder.

* [www.islamansiklopedisi.info\(dia/ayrmetin.php?idno=440543\)](http://www.islamansiklopedisi.info(dia/ayrmetin.php?idno=440543))

Ayrıca devrin âlimleri arasında en üstün seviyeye ulaşan hadis hâfızlarına verilen “emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs” unvanı Zühlî'ye de verilmiş; hadis otoriteleri de onun ârif, hâfız, mütkın* ve sika** olduğunu belirtmişlerdir.***

Görüldüğü üzere bugünün el üstünde tutulan ve en büyük hadis otoritelerinden biri olarak sunulan hadis aliminin belki de ölümüne yine aynı şartlara haiz bir hadisçi neden olmuş. Kaldı ki, böyle olmasa dahi otorite kabul edilen bir hadisçinin, diğer bir hadisçi ile ilgili söyledikleri, ilmi anlamda Buhari'nin ölümüne yol açacak ağırlıkta sözlerdir. Dolayısıyla kendi meslektaşına ve “din kardeşine” dahi bu sertlikte söz eden birinin, “adalet ve güvenilirlik” sıhhati ne ölçüde gelişmiş olabilir diye sormadan edemiyoruz. Fakat görülen o ki bu durumun, devrin âlimlerince hiçbir önemi olmamış ki, onu öve öve yere göğe sığdıramamışlar. Diğer taraftan, Buhari'nin bugün “kutsanırcasına” anılmasına karşın, dün ona karşı hiçte öyle bir durum söz konusu olmamış, aksine çok ağır sözler bile sarf edilebilmiş kendisine.

Biz şimdi asıl konumuza dönelim ve Buhari'nin Sahih'inde de yer alan hadislerin analizi ile çalışmamıza kaldığımız yerden devam edelim. Öncelikle şunu ifade edelim ki, es-Seyyid Salih Ebubekir tarafından yazılan “İsrailiyyat Hadislerinin Kökünün Kazınması ve Buhari'nin Bunlardan Temizlenmesi” isimli çalışma, anılan kitap bağlamında kaleme alınmış olan derli toplu eserlerden biridir. Yazar, anı-

* Hadis rivayetinde dikkatli, titiz, sağlam ve güvenilir râvi veya muhad-dis anlamında terim.

** Hadis râvilerinde aranan şartlardan biri; adâlet ve zabt sıfatlarını taşıyan güvenilir râvi.

*** [www.islamansiklopedisi.info\(dia/ayrmetin.php?idno=440543](http://www.islamansiklopedisi.info(dia/ayrmetin.php?idno=440543)

lan kitabında Buhari’de geçen 120 hadisi analizine konu edinmiş fakat eleştiri konusu olacak olan hadis sayısının bundan çok daha fazla olduğunu da belirtmiştir. Kendi ifadelerinden dinleyelim: “Eserde 120 hadis tenkide tabi tutulmuş olup, bunlar sadece örnektir. Yoksa tenkit edilmesi gereken hadisler çok daha fazladır. Bu örnekler Kuran’a dayanılarak tenkit edilip, Hz. Peygamber’in hadisleri arasına sokuşturuldukları gösterilecektir.” (Kırbaşoğlu, a.g.e, 268)

Açıkça görüldüğü üzere yazar, Buhari’nin Sahih’inde uydurma hadislerin olduğunu net bir biçimde ifade ediyor. Peki hangileridir bu uydurma hadisler? Çalışmamızın sınırları dahilinde detaylı bir biçimde söz konusu hadisleri aktarmamız mümkün olmayacaktır. Özet olarak bu hadisler şunlardır:

-Vahiy kesilince Hz. Peygamber’in intihara kalkıştığına dair hadis.

Ebu Hurayra’nın hadisleri unutmaması için Hz. Peygamber ona üst elbisesini yere sermesini söylemesi ve bir şeyler avuçlayıp koyar gibi yapması, sonra da elbiseyi toplayıp kaldırmasını istemesi, bundan sonra Ebu Hurayra’nın hiçbir hadisi unutmaması ile ilgili hadis.

-Kadınlarının akıllarının ve dinlerinin eksik olduğuna dair hadis.

-Hz. Peygamber’in göğsünün melekler tarafından yarılması, içinin zemzemle yıkanması ve imam ve hikmetin bir kap ile onun göğsüne boşaltılması ile ilgili hadis.

-Sahabenin Hz. Peygamber’in abdest suyu artığını ve tükürüğünü kutsallaştırdıklarına dair hadis.

-Peygamber’in cinlerden bir ifriti yakalayıp mesciddeki direklerden birine bağlaması ve onu ashabına göstermek istemesi, sonra bundan vazgeçmesi ile ilgili hadis.

-İmam hastalıktan dolayı namaz kıldırırsa, cemaatin oturması gerektiğine dair hadis.

-İkinci Halife Ömer'in Abbas b.Abudlmuttalib'i duada aracı kılması ile ilgili hadis.

-Kadınların en üstün olanlarının Meryem, Firavun'un hanımını Asiye ve Peygamber'in eşi Aişe olduğuna dair hadis.

-Peygamber'in amcası Ebu Talib için Allah katında şefatte bulunmasının yararlı olabileceğini söylemesi.

-Peygamber'in bebek iken Abdullah b.ez-zübeyr'in ağzına tükürmesi.

-Miraç gecesi Musa Peygamberin, ümmeti, İslam Peygamberinden daha az olduğu için ağlaması.

- Peygamberin birtakım yiyeceklerle tükürmesi ve o yiyeceklerin bin kişiye yetip artacak kadar çoğalması.

-Peygamberin abdest alıp ağzını çalkaladığı kaptaki suyu içmelerini, ashabına emretmesi.

-Ebu Hurayra'nın Peygamberin hadislerini Ebubekir, Ömer vb. önde gelen sahabelerden daha çok ezberlediğini söylemesi ve ikinci sırada verdiğimiz hadisi ifade etmesi.

-Peygamberin Yahudilerden borç alması ve rehin olarak zırhını vermesi.

-Allahın kafirleri cehenneme atması ve "Daha istiyor musunuz?" diye Cehennem'e sorması, sonra ayağıyla üzerine basınca Cehennem'in "Yeter yeter!" demesi; öte yandan Cennet'e girenler girdikten sonra hala boş yer kalınca, Allah'ın yeni insanlar yaratıp bu boş yerlere yerleştirmesi.

-İsa Peygamberin yeryüzüne ineceği, Deccal'i ve domuzu öldüreceği, haçı kıracağı konusunda hadis.

-Peygamberin üzerinde hutbe okuduğu hurma kütüğünün yerine bir minber yapılıp da, Peygamber kütüğü bırakınca

onun parçalanırcasına ses çıkarması, daha sonra Peygamberin kendini kucaklaması üzerine çocuk gibi inlemesi.

-Fatıha okuyarak yapılan üfürükle, akrep sokmasının tedavi edilmesi.

-Borcunu alacaklıya ödemek için bir tahtayı oyup içine parayı koyan ve denize atan bir adam ile tahtayı denizde bulup yakacak olarak kullanmak üzere yaran ve içindeki parayı bulan alacaklı ile ilgili hadis.

-Şeytanın insan suretine girerek, fitır sadakası olarak toplanan ve Ebu Hurayra'nın korumakla görevlendirdiği hurmalarından çalması, kendisini yakalayan Ebu Hurayra'ya kendisini bırakması karşılığında "ayetu'l kursi'yi" öğretmesi, Ebu Hurayra'nın bunu Peygambere anlatması, onun da kendisini tasdik etmesi.

-Musa Peygamberin kıyamet günü arş'ın bir kenarına oturması.

-Peygamberin zina cezasına ek olarak bir yıl sürgün cezasını öngörmesi.

-Sahabenin İslam Peygamberinin tükürük ve balgamını kapıştıklarını ve ellerine yüzlerine sürdüklerini ifade eden hadis.

-Allah'ın her gecenin son üçte birlik diliminde yeryüzüne en yakın gökyüzüne indiğine dair hadis.

-Musa Peygamber'in ölüm meleğinin gözüne vurup, gözünü çıkarmasına dair hadis.

-Medine-i Münevvere'nin yedi kapısı olup, her bir kapısında meleklerden bir bekçi bulunduğu; bu sebeple veba hastalığı ile Deccal'in oraya girmeyeceği.

-Bir hanımın ölen annesinin yerine haccetmesinin caiz olduğuna dair hadis.

-Cennet'in, sadece oruç tutanların, namaz kılanların, cihad edenlerin ve sadaka verenlerin gireceği özel kapılarının olduğu.

-Ramazan ayında şeytanın hapsedilmesi, Cennet kapılarının açılması, Cehennem kapılarının da kapanması.

-Oruç tutamayıp ölenlerin yerine, onun yakınlarının oruç tutması gerektiğine dair hadis.

-Yaralanarak, ishalden, boğularak veya yıkıntı altında kalarak ölenlerin Allah yolunda şehid olduklarına dair hadis.

-Uğursuzluğun atta, evde ve kadında olduğuna dair hadis.

-Müslümanlar ahir zamanda Yahudilerle savaşırken taşların dile gelip, "Arkamda bir Yahudi var, onu öldür." diyeceğine dair hadis.

-Peygamberinin tükürüğünün Dördüncü Halife Ali'nin gözündeki çapak rahatsızlığını iyileştirmesi.

-Deccal'in şaşı olduğu ve bütün peygamberlerin ümmetlerini ona karşı uyardıkları.

-Miraç kıssasının safhalarının ve detaylarının anlatıldığı rivayet.

-Bir kimsenin mümin veya kafir olacağının ana karnında iken bir melek tarafından Allah'ın emriyle yazılması ve bunun yol açtığı cebr anlayışı.

-Melekler gökten inerken Şeytanların onlardan göklerin haberlerini ve kararlarını çaldığına dair hadis.

-Bir Yahudinin Peygamber'e sihir yaptığına dair hadis.

-Şeytan'ın boynuzunun "Doğu"dan çıkacağı ve fitnenin oradan geleceği.

-Akşam karanlık basınca şeytanların ortalığa dağıldıkları ve bu vakitte çocuklar için tehlike teşkil ettikleri.

- İsa Peygamber hariç doğan çocuğun doğumu esnasında Şeytan tarafından dürtüklendiği.
- Kapısı kapalı eve Şeytan'ın giremeyeceği, dolayısıyla her akşam evlerinin kapılarının kapatılması gerektiği.
- Yemeğin içine düşen sineğin iyice daldırılması; zira onun bir kanadında zehir, diğerinde ise onun panzehirinin bulunduğu.
- Fahişe bir kadının ayakkabısı ile susuz bir köpeğe su verdiği için Allah tarafından bağışlanması.
- Miraç olayının bir safhası olarak, Adem Peygamberin mutluluk diyarı cennette olduğu halde, Cehennemliklere bakarak ağlaması.
- “İsmail'in annesi acele etmeseydi, zemzem gürül gürül akan bir kaynak olacaktı.” şeklindeki hadis.
- Cennette Adem ile Musa'nın kader konusunda tartışmaları ve Adem'in Musa'yı susturması.
- Musa Peygamber'in yıkanmak için elbiselerini çıkarıp üzerine koyduğu taşın, elbiseleri alıp kaçması.
- Kuran'daki “dişi koyun” kelimesinin “kadın” anlamına geldiğini ifade eden ve bu suretle ona iftira anlamı taşıyan hadis.
- İsa b.Meryem, Cureyc'in çocuğu ve İsrail oğullarından bir kadının çocuğu olmak üzere üç kişiden başka kimsenin beşikte iken konuşmadığına dair hadis.
- Deccal'in beraberinde ateş ve su ile geleceği, insanların ateş olarak gördüklerinin su olarak gördüklerinin ise ateş olduğu; yine eskilerde bir adamın öldüğünde kendisinin yakılıp külünün savrulmasını istediği, daha sonra Allah'ın onu diriltip niçin böyle yaptığını sorduğu şeklindeki hadis.

-Yüz kişiyi öldüren bir adamın, sırf rahmet meleklerine daha yakın bir yerde öldüğü için, Allah tarafından bağışlanması.

-Nübüvvet mührünün İslam Peygamberinin sırtında açıkça görüldüğünde; yine onun abdest aldığı kullanılmış suyun, hastaya şifa olduğuna dair hadis.

-Peygamber'in az bir su içine elini sokması ve elinden sular fışkırması, ayrıca onun parmakları arasındaki yiyeceklerin Allah'ı tesbih ettiğini sahabenin de duyması.

-Peygamberin kızı Fatıma'nın Cennetlik kadınların hanım-efendisi olduğu.

-Kıyamet günü bütün peygamberlerin şefaate etmekten bağışlanmalarını isteyeceği, İslam Peygamberinin ise bütün ümmetler için şefaatte bulunacağına dair hadis.

-Hz. Peygamber'in Cennet'in genişliği hakkında kesin ölçüler verdiği ve kendisinin kıyamet günü bütün insanların efendisi olduğuna dair hadis.

-Her batışta güneşin arşın altında secde ettiğine dair hadis.

-Kıyamette Musa Peygamberin arşa veya ayaklarına tutunmuş olacağına dair hadis.

-Allah'ın ayağını Cehennem'in üzerine koyması ile ilgili hadis.

-Şeytanların gök haberlerini çalmayı adet edindikleri, ancak bir ara şeytanlar ile gök arasına bir engel girdiği, bu sırada Hz. Peygamber'in peygamberlikle görevlendirildiğine dair hadis.

-Peygamber'in mehir olarak demir bir yüzüğü ve erkeğin ezberindeki ayetleri öğretmesini onaylaması.

-Peygamber'in Müslümanlardan, yemek yedikten sonra ellerini silmeyip, ya kendilerinin bizzat yalamaları ya da başkalarına yalatmalarını istemesi.

-Peygamber'in kullanılmış abdest suyunun, bayılmış olanı iyileştirdiği.

-Develerin idrarının ilaç olarak kullanılmasının Peygamber tarafından tavsiye edilmesi.

-Çörek otunun ölüm hariç her derde deva olduğu.

-Hastalıkların bulaşmasının söz konusu olmadığına dair hadis.

-Sabahları yedi ache hurmasını yemenin zehir ve sihire karşı insanı koruduğu.

-Peygamber'in kullandığı abdest suyunu sahabenin kapıştığı, kapamayanların ise ellerini, bu suyla elini ısıtanlara sürdükleri.

-Altın işlemeli ipek bir elbiseyi, hem Peygamberin kendisinin giydiği hem de ashabından birine bunu hediye ettiği.

-Peygamber'in rüyada Kabe'yi tavaf eden İsa ile Deccal'i görmesi.

-Cennete hesapsız girecek olanların sayısının 70 bin olduğuna dair hadis.

-Kıyamet günü Allah'ın kullarının huzuruna geleceği ve onların Allah'ı güneşi gördükleri gibi ayan beyan görecekleri.

-Allah'ın Ademoğluna zinadan mutlaka bir pay ettiği, dolayısıyla gözün bakmak, dilin konuşmak, nefsin arzulamak suretiyle zinaya iştirak ettikleri, daha sonra cinsel organların bu arzulara uyduğu veya karşı çıktığı şeklinde hadis.

-Cennetliklerin zayıf çaresiz; cehennemliklerin ise taşkın ve kibirli kimselerden ibaret olduğuna dair hadis.

-Ölen annesinin nezrettiği orucu, kızının tutmasının caiz olduğuna dair hadis.

-Ölen annesinin nezrettiği haccını, erkek kardeşinin yapmasının caiz olduğu.

-Peygamber'in zina eden kadın ve erkeğin recmedilmesini emretmesi.

-İlk olarak cinayet işleyen Ademoğlunun, daha sonraki bütün katillerin günahlarını da üstleneceğine dair hadis.

-Bir Yahudinin Allah'ın beş parmağı olduğunu iddia etmesi ve Peygamber'in buna muvafakat etmesi.

-İslam Peygamberinin kabirde azaba uğrayanların seslerini duyabilmesi.

-Çıplak olarak yıkanan Eyüp Peygamberin üzerine altın çekirgelerin üşüşmesi.

-Peygamberin mescidini Habeşlilerin spor alanı olarak kullanmaları.

-Peygamberin, müşriklerin ölülerıyla konuşması.

-Oruçlu iken Peygamber'in hanımını öpmesi.

-Biriniz namaz kıldığı esnada önünden biri geçecek olursa, ona engel olsun, dinlemezse tekrar engel olmaya çalışsın, yine dinlemezse onunla savaşın, zira o Şeytan'dır, şeklindeki hadis.

-Peygamberlerden birinin bir karınca ısırınca, bütün karıncaları yakmaya kalktığını, Allah'ın da onu "Hepsi- ni değil sadece birini öldürsen ya!" diye uyardığını aktaran hadis.

-İsrailoğulları olmazsa et kokmaz, Hayva'da olmasa kadınlar kocalarına ihanet etmezdi.

-Süleyman Peygamber yetmiş hanımıyla yatıp, yetmiş çocuk yapmak istediğini söyleyince, arkadaşı "İnşallah de" der. O buna kulak asmaz ve sonuçta bir tek çocuktan başka, hanımlarının hiçbiri hamile kalmaz.

-Peygamber'e cinlerin Kuran'ı dinlediklerini haber veren bir ağaç olduğuna dair hadis.

-Bedir Savaşına katılanların iyi veya kötü ne yaparlarsa yapsınlar, bağışlanmış olduklarına dair hadis.

-İkinci Halife Ömer'in, Hz. Muhhamed'in Peygamber olacağını önceden bilmesi.

-“92, el-Leyl, 1-3” ayetlerinin eksiksiz oluşundan Müslümanları şüpheye düşürecek olan, yanlış ve eksik bir kıraat ile ilgili rivayet.

-İslam Peygamberi'nin kıyamette Rabbinin huzuruna girmek için izin isteyeceğine dair teşbih içeren hadis.

-Peygamber'in savaşlarda askerlerine hanımlarını yanlarına almalarına izin vermezken, kendisinin aralarında kura çekerek her defasında hanımlarından birini -savaşta- yanına götürmesi.

-Peygamber'in kızı Fatıma'nın, babasının mirasını vermediği için ölünceye kadar Ebubekir'le hasım olarak kaldığı.

-Peygamber'in ganimetleri dağıtırken bazılarına hak etmediği halde fazla vermesi, diğerlerinin hakkından kısıması.

-Sahabenin teberrük amacıyla Peygamberin eşyasını saklamaları.

-Kisra olunca ondan başka Kisra, Kayser ölünce de ondan başka Kayser olmayacaktır, hadisi.

-Eşi rahatsız olduğu için Bedir Savaşı'na katılmayan halife Osman'a savaşa katılmadığı halde ganimetten hisse verilmesi ile ilgili hadis.

-Arkada kalanların ağlamasından dolayı ölünün azaba uğraması.

-Namaz kılanın, kendisinin önünden geçeni engellemesi, gerekirse onunla savaşması; ayrıca kadın, eşek ve köpeğin namaz kılanın önünden geçince namazı bozması ile ilgili hadis.

-Daha zeki ve akıllı olsunlar diye Peygamberin çocuklarının yüzüne su püskürtmesi.

-Kim samimi olarak "Lailahe illallah Muhammedun Rasulullah" deyip inanır da ölürse, "Allah ona Cehennemi haram kılar." hadisini, buna güvenip tembelleşirler diye, ümetinden gizlenmesine rıza göstermesi.

-Peygamber'in bir tel saçının bütün dünyadan ve içindekilerden daha değerli olduğuna dair bir hadis.

-Peygamber zamanında köpeklerin mescide pisleyip işedikleri yönünde bir hadis.

-Ummü Habibe'nin kanamasının yedi sene sürdüğü ve bu sebeple her bir namaz için guslettiği yolunda bir rivayet.

-Sahabenin Hz. Peygamber'in terini ve saçlarını cam şişelerde sakladıkları, sonra bunları ölürlerken mezarlarına koydurttukları.

-Hz. Peygamber'in bir yandan zinaya düşmekten, bir yandan da -evlenecek olsa- ailesini geçindirememekten korkan Ebu Hurayra'ya "Kendini ister hadım et, ister etme." demesi.

-Muta nikahını meşru gösteren rivayet.

-Hz. Peygamberi adeta iki yüzlü biri gibi gösteren rivayet. (Kırbaşoğlu, 268-276)

Kırbaşoğlu, bu hadisleri özet olarak kaleme aldıktan sonra söz konusu hadislerle ilgili şu yorumu yapıyor: "Yazarın kavramı geniş tutarak 'İsrailiyyat' diye nitelendirdiği ve Hz. Peygamberin'in hadislerine sokuşturulduğunu söylediği bu mevzu (uydurma) hadisler incelenecek olursa, yapılan eleştirilerde büyük oranda haklılık payı olduğu söylenebilir." (a.g.e 276)

Evet, yere göğe sığdırılamayan Buhari'de bile, üstelik de çok detaylı bir çalışma yürütmeden bu tür hadislerle rast-

layabiliyoruz. “Etin kokmasının bile İsrailoğullarına” bağlandığı bir hadisi görüyoruz Buhari’de; Hayber Savaşı’na katılmadığı farklı kaynaklardan teyid edilebilen Ebu Hurayra’nın, bu savaşa katıldığını görüyoruz Buhari’de. Ve daha onlarca tarihi bilgilerle uyuşmayan, Kuran ayetleri ile örtüşmeyen hadis görüyoruz Buhari’de. Egemen İslam dünyasında kimilerince en büyük kimilerince de en büyük iki hadisçiden biri olan Buhari’de bile uydurma hadisler söz konusu ise varın gerisini siz düşünün diyelim ve devam edelim.

Sahih-i Müslim

Tarihi rivayetler değişmekle birlikte 821-875 yılları arasında yaşadığını bildiğimiz ve İslam dünyasının en büyük hadisçilerinden biri olan Müslim, hadis öğrenmek amacıyla çeşitli vilayetler dolaşmış, bu arada öğrencisi olduğu Buhari’den de, Nişabur’da dersler almıştır. Hadis ilminin yanı sıra ticaretle de meşgul olan Müslim, Sahih-i Müslim dışında muhtelif eserlere de imza atmıştır. Eserlerinde yer verdiği 7000’den fazla hadisi de incelediği üç yüzden fazla hadisten aldığını söylenen Müslim, İmam-ı Şafii’nin talebelerinden Harmele bin Yahya, Yahya bin Yahya en-Nişaburî, Kuteybe bin Said, Ebu Bekir bin Ebu Şeybe, Osman bin Ebu Şeybe, İshak bin Rahuya gibi önde gelen hadis alimlerinden hadis dinlemiş, bunlardan nakil de yapmıştır. Müslim, anılan alimlerden rivayette bulunurken kendisinden de Yahya bin Said, Ebu İsa et-Tirmizi, Muhammed bin Mahled, Mekki bin Abdan’ın aralarında bulunduğu bir çok kişi de, kendisinden rivayette bulunmuştur.

Müslim’de de Buhari’de gördüğümüz gibi “uydurma” ve “problemlili” pek çok hadis vardır. Örneğin evrenin yaratılması Kuran’da altı gün olarak anlatılırken, birden Müslim’de şu hadisi görürüz: “Allah (dünya) toprağını cumartesi günü yarattı, oradaki dağları pazar günü yarattı; bitkileri pazartesi yarattı; mekruhu (çirkinlikleri) salı günü yarattı; nuru (ışığı) çarşamba günü yarattı, oraya (yeryüzüne) hayvanları perşembe günü yarattı. Adem’i ise cuma günü ikindiden sonra, cumanın son saatinde, ikindi ile gece arasında yarattı.” (Aktaran Kırbasoğlu, 283) Buhari, Kuran’daki surelerle açıkça çelişen bu hadisin durumunu şöyle yorumlar: “Bazılarına göre Ebu Hurayra bu hadisi Ka’b’ın görüşü olarak rivayet etmiştir ki, en doğru olan da budur.” Peki, İslam dünyasının en büyük hadis üstatlarından biri olarak kabul edilen Müslim bu hadisi kitabına nasıl alabiliyor? Nasıl oluyor da Kuran’la tezat içeren bu hadis, Müslim’in kitabında kendine yer bulabiliyor? Bu durumun sebebi Müslim’in dikkatsizliği ve yeteri derecede bu hadise özen göstermemesi sonrasında ortaya çıkmışsa, diğer hadisler için de aynı durumun söz konusu olmayacağını kim söyleyebilir!

Devam edelim.

Bilindiği üzere Ehli Sünnet inancını kabul eden kimse-ler Şia ve diğer mezhepler tarafından kabul edilen on iki imam inancını reddeder. İslam inancın temel metinlerinde ve Peygamber’in öğretilerinde, Muhammed Peygamber’in ölümü ile birlikte, gelecek imamların on iki kişi olacağı ve bunların Kureyş soyundan çıkacağı biçiminde bir bildirim söz konusu değildir çünkü. Ama durun bir dakika, Müslim’in Sahih’inde yer alan bir hadis hiç de öyle demiyor. Birlikte okuyalım. “Cabir b.Semura Resulullah’dan şöyle de-

diğini işitir: 'Bu iş -İslam ve Müslümanlar- içlerinde on iki imam hüküm sürünceye kadar devam eder." Ve Cabir devam eder: "Sonra Resulullah bir şey söyledi, fakat ne dediğini anlayamadım ve babama 'Resulullah ne dedi?" diye soruyor, o da ona, -Bu on iki imamın- hepsi de kureyştendir, dedi diye cevap verir.

Söz konusu hadisin "problemlı" olduğu ve İslami öğretilerle uyuşmadığı bir yana madem ehli sünnet, Müslim'i altı büyük hadisçiden biri ve hatta en önde gelenlerinden biri olarak görüyor o halde neden on iki imam öğretisine sahip çıkmıyor. Hadis ise bakın hadis var; üstelik de Müslim'de yer alan bir hadis! Yok bu hadisi sahih görmüyorlarsa, Müslim'in söz konusu hadisi kitabına almasını nasıl açıklıyorlar? Sorular, sorular.

Sahihi Müslim'de yer alan bir diğeri "çarpıcı" hadise göre ise "İsrailoğullarından bir kısmı yok olmuştur. Onların ne-reye gittikleri, ne oldukları bilinmemekte, büyük ihtimalle farenin bu şekli değiştirilmiş Yahudiler olduğu düşünülmekte" imiş! (es-Sahih, Fiten, 24 hadis no 61-62) Peygambere atfedilen bu sözün ciddiyetini varın siz düşünün!

Müslim'de tarihi olayların hadis şeklinde karşımıza çıkarıldığını da görürüz. Örneğin, Sahih'de yer alan bir hadise göre "Mekke önlerinde bir ordu yere batacak ve sadece geriye birkaç kişi kalacaktır." Kırbaşoğlu'na göre bu hadis aslında Emeviler ile Mekke'yi ele geçiren Abdullah b.Zübeyr arasında Mekke önlerinde vuku bulan savaşı anlatmaktadır. Dahası bu hadisin asıl amacının Emeviler aleyhine propaganda yapmak olduğu düşünülebilir. Zira Mekke'ye sığınan Abdullah b.Zübeyr'nden başkası değildir. Dahası aktardığımız hadisin ravilerinden olan Yusuf b.Mahek "O gün Şam

ehli (Emevi Ordusu) Mekke'ye yürürler." derken, hadis ile Abdullah b.Zübeyr arasında bağlantı kurmaktan kendini alamamış, bunun üzerine, hadisi kendisine aktaran Abdullah b.Safvan ise "Oradaki ordu bu ordu değil." demek zorunda kalmıştır. (Kırbaçoğlu, a.g.e, 287)

Buhari'de ve Müslim'de yer alan ve sıklıkla eleştirilen bir diğer hadise göre ise "Peygamber, münafıkların reisi Abdullah b.Ubeyy b. Selul'un cenaze namazını kıldırmuş, hatta defnettikten sonra onu kabrinden çıkartıp dizleri üzerine oturtup, ardından da üzerine tükürüğünü püskürtüp, kendi gömleğini giydirmiştir." (es-Sahih, Sıfatu'l Münafikin, hadis no 2,3)

En çarpıcı olan ise Müslim'in Sahih'inde Kuran'ın eksiksiz ve güvenilir oluşuna gölge düşürecek hadislerin yer almasıdır. Enes b. Malik'in aktarımı ile okuyalım: "Resulullah Bi'ru Maune'de şehit düşenlere otuz gün sabah namazlarında beddua etti -Rı'l, Zekvan, Lihyan ve Usayye kabilesine. Ki Allah ve Resulüne isyan etmişlerdir -Enes sözlerine devamla dedi ki: Bi'ru Maune'de öldürülenler hakkında onların ağzından Allah, nesh oluncaya kadar okuyupdurduğumuz şöyle bir ayet indirdi: 'Kavmimize bildirinki biz Rab-bimiz'e kavuştuk, o bizden razı oldu, biz de ondan.'" (es-Sahih, Mesacid, hadis no 297)

Bugün elimizde bulunan Kuran mushaflarında böyle bir ayetin olmadığı herkesin malumudur. Yine neshe konu ayetlerin, hüküm ayetleri için geçerli olduğu da bilinen bir durumdur. Bu durumda ya bu hadis doğru Kuran değiştirilmiş, ya da bu hadis uydurmadır. Gerisi ise lafı güzaf-tır doğrusu.

Bu arada hemen belirtelim ki, İbnu's Salah, el-Cuveyni ve çağımız "alimlerinden" Ahmed Muhammed Şakir vb

“pek muteber” isimlere göre “Sahih-i buhari ve Müslim’deki bütün hadisler sahihtir, ümmetin bunda ismail ve ittifakı vardır.” (a.g.e 288) Yorum yapmayı gereksiz görüyoruz zira buraya kadar yapılan değerlendirmeler ve verilen örnekler, yapılan tespitin içler acısı halini kendiliğinden gözler önüne sermektedir.

Sünen-i Ebu Davud

Altı büyük hadis kitabından biri olan Sünen’in yazarlarından Ebu Davud, bugün İran ile Afganistan sınırları arasında yer alan Sicistan’da dünyaya gelmiş, ilim görmek amacıyla, Bağdat, Basra, Mekke, Kufe gibi şehirleri dolaşmış ve İbni Hacer’in aktardığına göre üç yüzden fazla hocadan ders almıştır.

Kitabına aldığı beş bin hadisi, beş yüz bin hadis içerisinde seçtiğini ifade eden Ebu Davud 70 yıldan fazla bir ömür sürmüştür. Tıpkı diğer “güvenilir” hadis kitaplarında olduğu gibi onun kitabında da “problemlili” ve “uydurma” hadislerle rastlanmaktadır.

Örnekler ile ilerleyim. “Ölü yıkayan gusul abdestli alsın, cenazeyi taşıyan da normal abdest alsın.” (Ebu Davud es-Sünen, Cenaiz, hadis no: 3160-62). Bu hadis pek çok açıdan problemlili görülen hadislerden biridir. Ebu Davud’da zaten bu hadisin hükmünün yürürlükten kaldırıldığını ifade eder. Muhtemelen kendisi de söz konusu hadisteki “sorunu” görmüş olmalıdır ki, bu açıklamayı yapma gereği duyuyor. Fakat onun bu açıklaması, hadiste yer alan sorunu ortadan kaldırmıyor. Peygamberin eşi Aişe bu hadis ile ilgili şu yorumu yapar: “Müslümanların ölüleri pis mi ki, ölü yıkayınca

güsul gereksin veya birisi ağaçtan yapılma bir tabut taşısa ne olur; niye abdest alması gereksin?" (Kırbaşoğlu, a.g.e, 291)

Yanıtı izaha muhtaç soruları bir kenara bırakalım ve Basra şehri hakkında rivayet edilen bir hadis ile devam edelim. O hadis şöyledir:

"Ümmetimden bazıları Dicle nehri kıyısında Basra adını verdikleri bir yere yerleşeceklerdir. Bu nehrin üzerinde bir köprü bulunur ve ahalisi de çoğalır ve muhacirlerin –veya Müslümanların– şehirlerinden biri haline gelir. Ahir zaman olunca da.

"Ey Enes, insanlar çeşitli şehir inşa ederler. Bunlardan Basra veya Basira denilen bir şehir var ki, şayet oraya yolun düşerse veya oraya girersen, sakın ıssız arazilerine, nehir sahiline, çarşısına ve emirlerinin kapılarına uğrama, kenar semtlerimi tercih et. Zira bu şehirde yer çöküntüsü, patlama, zelzele olur ve buradaki bazı insanlar akşam insan yatıp sabah maymun ve domuz olarak kalkarlar." (Ebu Davud es-Sünen, el-Melahım hadis no: 4306-07).

Tarihi kayıtlara göre Basra Halife Ömer'in zamanında inşa edilen bir şehirdir. Dolayısıyla Peygamber zamanında Basra'nın mevcut olması gibi bir durum da söz konusu değildir. Açıktır ki bu "uydurma" bir hadistir. Ama tuhaflık burada da bitmiyor, kendisi de Basra'da yaşayan hatta ölen Ebu Davud'un Basra hakkında bu bilgiden yoksun olması ve böylesi bir hadisi kitabına alması nasıl açıklanacaktır!

"Ümmetime Rabbi nezdinde yarım gün süre tanınacağını umarım." hadisi ile bu hadisteki "yarım gün" ü "beş yüz sene" olarak kesin bir dille açıklayan Sa'd b.Ebi Vakkas'ın beyanı, Müslümanlara sanki azami beş yüz yıl ömür biçer görünmektedir ki, Ebu Davud'da yer alan bu hadisin de ger-

çeklere aykırı olduğu ortadadır. (Kırbaşoğlu, 292) Yine Ebu Davud'da yer alan şu hadiste oldukça "sorunludur": Allah Muhammed'i hak ile gönderdi ve ona Kitab'ı indirdi. Ona indirdiği ayetlerden birisi de Recm ayetidir. Biz bu ayeti okuduk, kavradık Resulullah da ondan sonra biz de recm cezası uyguladık. Korkarım ki, bir zaman geçince bazıları "Biz Kuran'da recm ayetini göremiyoruz." deyip, Allah'ın indirdiği bir emri terk etmek suretiyle sapıtacaklardır. Recm, evli erkek ve kadına, delil varsa veya kadın hamile ise veya kendileri itiraf ederse- uygulanması gereken bir cezadır. Valla-hi insanların "Ömer Allah'ın kitabına ilavede bulundu." diyeceklerinden çekinmesem, bu ayeti Kuran'a yazardım." (Ebu Davud es-Sünen, el-Hudud, hadis no: 4418).

Bu hadise göre; Kuran'da önce var olan bir ayet bir süre sonra ortadan kaybolmuş, dolayısıyla Kuran değiştirilmiş, Halife Ömer de bu durumu bildiği halde ses çıkaramamış çünkü bu durumda kendisine söylenecek sözlerden çekinmiş! Ya bütün bunları kabul edeceğiz ya da birilerinin sahih hadis kitabı olarak gördükleri Ebu Davud'un Sünen'in de de böyle "uydurma" hadisler yer alabileceğini; üçüncü bir şık yok çünkü! Yeri gelmişken ayrıca belirtelim ki, bu örnekte de açığa çıktığı şekilde, hadis kitaplarında İslam'ın kimi temel tezlerini alt üst eden "rivayetlere" rastlamaktayız. Bu noktada karşımıza çıkan ise hadislerin her durumda "sıhhat ve güvenilirlik" sorunudur. Bu sorunun bizi götüreceği yer tarihsel anlamda "temkinli" bir dille hadislerden faydalanılabileceği fakat hadislerden yola çıkarak hele hele hayati dini hiçbir hükmün, uygulanamayacağı gerçeğidir. Böylesine "sorun ve açmazlarla" dolu bir külliyatın öngördüğü hükümlerin ne derecede "gerçek" olabileceği ve bu birbiri ile çatı-

şan “gerçeklerden” hangisinin uygulanacağı çözümü mümkün bir problem değildir kanaatimizce.

Mezhepler bölümünde değindiğimiz “otoriter” ve “despot” İslam anlayışının birçok hükmü de, bu satırlara kadar değindiğimiz ve değineceğimiz hadislerle dayanmaktadır. Örneğin Ebu Davud başta olmak üzere birçok başka kaynaktan, cezalandırıldığı takdirde içki içmeye devam eden kimseyle ilgili ölüm cezası verileceği hadisini görebiliyoruz. (Ebu Davud, Sünen, el-Hudis no: 4482-4485)

Yine “Kader ehliyle oturup kalkmayın.”, “Kaderiye, bu ümmetin Mecusileridir, hastalanırlarsa ziyaretlerine gitmeyin, ölürlerse cenazelerinde bulunmayın.”, “Her ümmetin Mecusileri vardır. Bu ümmetin Mecusileri de ‘Kader yoktur.’ diyenlerdir. Onlardan biri ölürse cenazelerine katılmayın, hastalanırsa ziyaretine gitmeyin. Onlar Deccal’ın adamlarıdır. Allah onları Deccal’e ilhak edecektir.” şeklindeki hadislerle Ebu Davud’un Sünen’in de rastlamaktayız ki, bu tür hadislerin uydurma olduğu konusunda, hadis uzmanları arasında genel bir mutabakat söz konusudur.

Ebu Davud’da yer alan bir başka hadise göre Allah’ın ilk yarattığı şeyin “kalem” olduğunu öğreniyoruz. (Ebu Davud, Sünen, Es-Sunne, el-Hudis no: 47000). Oysa başka rivayetlerde ilk yaratılanın kalem değil “akıl”, “arş” ya da “Nur-ı Muhammedi” veya “Levh-i Mahfuz” olduğunu görüyoruz. Bu durumda karşımıza çıkan sonuç tam bir muammadır. İlk yaratılan ne olduğunu bilemeyeceğimiz, yazanın kendine göre “Budur.” dediği bir muamma.

Buhari’de de geçen “Uğursuzluk evde, kadında ve attadır.” hadisinin Ebu Davud’da yer aldığını (Ebu Davud, Sünen, et-Tıb no: 3922) ayrıca bu hadisten dolayı Peygamber’in

eşi Aişe'nin Ebu Hurayra'yı eleştirdiğini de belirtelim. Çünkü Ebu Hurayra, İslam öncesi geleneğine ait bir kanaati, Peygamberin sözü gibi nakletmiştir, yani Aişe, açıkça en çok rivayet eden Hurayra'yı yalancılıkla suçlamaktadır!

Ebu Davud'da karşımıza çıkan ve hiçbir ahlaki, insani, dini yaklaşımla bağdaştırmayacağımız bir hadis aktarmak istiyoruz. Bu hadise göre "Veled-i zina üç kişinin -zina eden anne-baba ve kendisi- en şerlisidir." (Ebu Davud, Sünen, İtak, hadis no: 3963). Akıllara durgunluk veren bu hadise göre yaşanan durumdan bir hiç sorumluluğu olmayan dahası belki de en çok mağduriyet yaşayacak olan çocuk nasıl oluyorsa, "zina"nın "en şerlisi" olarak karşımıza çıkarılıyor. Peygambere ait olduğu öne sürülen bu söze sanırım öncelikle Müslümanların itiraz etmesi gerekiyor! Fakat gelin görün ki, hakim hadis literatürünün de "Müslümanların" en çok güvendiği isimlerin başında Ebu Davud geliyor ve bu hadis de onun kitabında yer alıyor!

Buna benzer tüyler ürpertici bir hadis Ebu Davud'da şöyle yer almış: "Kız çocuğunu diri diri gömen de, gömülen çocuk da Cehennemdedir." (Ebu Davud, Sünen Libas Hadis no: 4078). En -Nesai ve Ahmed b.Hanbel'il el-Musned'inde de gördüğümüz bu hadisle ilgili söyleyecek söz bulamıyoruz. Dönemin barbar kanunları ya da ahlakı sebebiyle "diri diri toprağa" gömülen çocuk nasıl oluyor da, hangi suçtan dolayı cehenneme gönderiliyor anlamak mümkün değil. Asgari düşünce, mantık ve insani ölçütlerle bu cezanın meşru sayılamayacağını bir yana bırakın değil Peygamber kimse-nin böyle bir söz söyleyemeyeceğinin göz önünde bulundurulması gerekirdi. Dahası inanan bir kimsenin "Peygambere" nispedilen bu sözü hakaret saymalıydı. Ama bırakın ha-

kareti hadis alimi olarak bilinen Ebu Davud ve diğerleri bu sözü Peygamberin hadisi olarak kitaplarına almışlar. “Müslümanlar” da adı geçen bu zatlara “güvenilir” hadis alimleri olarak baş tacı etmişler. Diğer ihtimal mi diyorsunuz, “diri diri toprağa gömülen çocuğu, cehenneme yollayan ihtimal”; akıl, izan, merhamet duyguları ile bunu açıklamak mümkün olmayacağı için, diğer ihtimali tartışmak bile istemiyoruz!

Bugünün kimi cemaat ve tarikat mensuplarını en çok sevindirecek ve belki de öyle yaşamalarına dayanak teşkil eden hadislerden biri de yine Ebu Davud’da şöyle yer alıyor: “Bizimle müşrikler arasındaki fark kalensuve (takke, külah, fes) üzerine sarılan sarıklardır.” (Ebu Davud, es-Sünen, Libas; Hadis no: 4482-4485) Mevzu hadisler konusunda uzman isimler tarafından “uydurma” hadis olarak nitelendirilen bu hadis ile birlikte belki de milyonlarca insan böyle giyinebiliyor, üstelik bu hali de “takva ehli” olmanın göstergesi olarak sunabiliyor; nasıl olsa “hadis” var bu konuda, üstelikte Ebu Davud’da yer alan bir hadis!

Söz buraya gelmişken bir düşüncemizi ifade edelim. Hayatın temel gerçeklerinden olan gelir dağılımı, mülkiyet ve bölüşüm ilişkilerinde yaşanan sorunlarda neredeyse her daim sessiz kalan, hak ve adalet anlayışının çöktüğü zamanlarda bile en ufak bir tepki göstermeyen, iktidarların hukuksuz, kanunsuz uygulamalarına karşı dini ya da ahlaki ölçekte tavrını ortaya koyamayan kimi cemaat-tarikat mensupları “cübbe-sarı” ile gezmeyi “Müslümanlığın göstergesi-Takva ehlinin yaşantısı” olarak sunabiliyorlar. Ne diyelim... Bu anlayış, mensuplarına göre “altı han hamam, üstü din iman” olduktan sonra geride kalanın hiçbir önemi olmuyor.

Sünen-i Tirmizi

Altı büyük hadis kitabının bir diğer yazarı da Tirmizi'dir. 824-849 yılları arasında yaşamış olan hadis alimi, bugün Özbekistan'ın sınırları içerisinde yer alan Tirmiz şehrinde dünyaya gelmiştir. Buhari, Müslim, Ebu Davud gibi pek çok isimden hadis rivayet eden Tirmizi, hadis derlemek amacıyla Horasan, Irak, hicaz gibi şehirleri dolaşmıştır. Tirmizi eserine o kadar güven duymaktadır ki, bu yönde şu sözleri kaleme almıştır: "Ben bu Câmi'u'l-Kebîr'i yazıp bitirince, onu ilkin Hicaz âlimlerine gösterdim. Hepsi de beğendiler. Daha sonra alıp Irak âlimlerine götürdüm. Onlar da ağız birliğiyle eseri övdüler. Nihâyet Horasan diyârı âlimlerine takdîm ettim. Onlar da memnun oldular, bilâhare eseri ilim âlemine sundum. Bu eser kimin evinde bulunursa orada konuşan bir Peygamber vardır." dediler. (Dehlevî, 197; 1986)

Tirmizi her ne kadar eseri hakkında böyle söylese de, kitabına aldığı hadisler hiç de onun söylediği gibi insanda kitabı hakkında söylediği duyguları uyandırmıyor. Tirmizi'de yer alan hadislerle bu iddiamızı açmaya çalışalım. Örneğin O'nun aktardığı bir hadise göre "Cinsel organına dokunan kimsenin abdest alması gerekir." (et-Tirmizi, es-Sünen, Ebvabu't-Tahara hadis no:82). Hatta bu hadisin dipnotunda kimi alimlerin bu durum sonrasında gusül abdesti alınması gerektiği bile söylenmiştir. Öte yandan bu hadisin Kuran'ın farklı surelerde yer alan "Biz hiç kimseye gücünün üzerinde bir şey yüklemeyiz." ayeti ile çeliştiği belirtilmektedir.

Bu hadisin dışında Ebu Davud'da da yer alan "recm ayeti" diye Kuran dışında bir ayetin varlığından bahseden rivayet (et-Tirmizi, es-Sünen, Hudud, hadis no:1431), "Ümme-

timden iki sınıf vardır ki, onların İslam'dan nasipleri yoktur: Murcie ve Kaderiyye" hadisi (et-Tirmizi, es-Sünen, 33), Kertenkeleyi ilk darbede öldürene şu kadar; ikinci darbede öldürene şu kadar; üçüncü darbede öldürene şu kadar" sevap verilir hadisi (et-Tirmizi, es-Sünen, 19 ahkam I, hadis no:1482) ile "Sabahleyin kim üç defa 'Kovulmuş şeytandan, bilen ve işiten Allah'a sığınırım," der de Haşr suresinin son üç ayetini okursa, Allah ona yetmiş bin (70.000) melek tahsis eder, onlar ona akşama kadar dua ederler, şayet o gün ölürse, şehit olarak ölür." (et-Tirmizi, es-Sünen, 46, Fadail, 22 hadis no 2922) şeklindeki hadislerin "sorunlu" ve "uydurma" olduğu ifade edilmektedir.

Tirmizi'nin Sünen'in de yer alan problemlili hadislerden birisi de "Namazın ilk vaktinde kılınması Allah'ın rızasına; son vaktinde kılınması ise affına vesiledir." hadisidir. Bu hadis ile ilgili Tirmizi'nin Sünen'i hakkında önemli incelemelerde bulunan Ahmed Muhammed Şakir'in söylediklerine kulak vermek lazım. Konunun önemi nedeniyle biraz uzunda olsa yazarın sözlerini aynen aktarıyoruz: "Bu hadisi el-Hakim 'amellerin en hayırlısı vaktinde kılınan namazdır." şeklinde rivayet etmiş ve -ravilerden biri olan- Ya'kub b. El-Velid hakkında 'medineli bir şeyhtir, fakat Bağdat'ta otururdu. Bu kitabın şartlarına uygun biri değildir, ancak hadis şahid türündendir -dolayısıyla bir beis yoktur- demiş.; ez-Zehebi ise ona, itiraz ederek 'Yakub kezzab -yalancının ve hadis uydurucunun tekidir' demiştir. Hadisi ed-Darakutni de iki ayrı isnadla ve hem et-Tirmizi'nin hem de el-Hakim'in lafızlarıyla rivayet etmiştir. El -Beyhaki de bu hadisi et-Tirmizi'nin şeyhi Ahmed b.Meni kanalıyla rivayet etmiş ve Hafız Ebu Ahmed, İbn Adıyy'in 'Bu hadis bu isnadla batıldır.' dediğini nakletmiş-

tir. Mütakiben el-Beyhaki'nin kendisi de şöyle demiştir: Bu Ya'kub b. El-Medeni'nin rivayeti ile bilinip tanınan bir hadistir, Ya'kub ise 'munkeru'l-hadis'tir. Yahya b. Main onun zayıf bir ravi olduğunu, Ahmed b. Hanbel ve başka muhaddisler ise, onun yalancı ve uydurucu olduğunu söylemişlerdir.

"Ez-Zeyla'i de, Nasbu'r-Raye'de 'İbn Hibban Ya'kub b. El-velid'in 'sika ravilere yamayarak hadis uydurduğunu, sadece ilginç olduğu için, ibret olsun diye hadisinin yazılabileceğini ve bunu sadece onun rivayet ettiğini' söylemiştir."

Ahmed b. Hanbel'de aynı kimse için "Yalancıların büyüklerinden, önde gelenlerinden idi." demiş; Ebu Davud ise 'Sika (güvenilir) değildir.' demekle; en-Nesai de söz konusu hadis için 'metruku'l-hadis' demekle yetinmiştir. El-beyhaki el-Ma'rife'sinde 'Namazın ilk vaktinde kılınması Allah'ın rızasına vesiledir.' hadisini sadece Ya'kub b. el-Velid'in rivayet ettiği bilinmektedir, halbuki, Ahmed b. Hanbel ve diğer muhaddisler onun yalancı olduğunu söylemişlerdir. Bu hadis birçok isnatla rivayet edilmişse de hepsi de zayıftır; zira bunlar Ebu Cafer Muhammed b. Ali kanalıyla gelmektedir' demektedir. İbnu'l Kattan ise Yakub'un durumu hakkında sükut edip, hadisin illetinin sadece el-Imeri'den rivaret olduğunu söyleyen Ebu Muhammed Abdulhakk'a itiraz etmiş ve şöyle demiştir: Asıl illet Yakub'tur. Zira Ahmed b. Hanbel onun hakkında 'Yalancıların önde gelen büyüklerinden idi, hadis uydururdu.' demiş, Ebu Hatim'de 'Yalancıydı ve rivayet ettiği uydurmadır.' tespitinde bulunmuştur.

Hala hayretimi gizleyemediğim bir husus ise, eş-Şafii'nin sahih olmayan, hatta uydurma (batıl) olan bu hadisi delil olarak –hem de- isnadsız bir şekilde zikretmiş olmasıdır. Halbuki yaptığımız nakillerde ulema bu hadisin batıl ol-

duğunu açıkça ifade etmişlerdir. Eş-Şafii bunu 'İhtilafu'l Hadis' adlı eserinde zikretmiş ve 'Resulullah buyurmuştur ki; namazın ilk vaktinde kılınması Allah'ın rızasına vesiledir.' demiştir. Aynı rivayeti (s.210'da) tekrar zikretmiş -üstelik- konuyla ilgili delillerin en sağlamı ve en uygunu Allah'ın namazların ilk vaktinde kılınmasına dair emri ile Resulullah'ın 'Namazların ilk vaktinde kılınması Allah'ın rızasına vesiledir.' hadisidir demiştir. Bu rivayeti er-risale'de de isnadsız olarak zikretmiştir. (Kırbaçoğlu, a.g.e, 297)

Tekrar tekrar okumakta fayda olan bu sözler sonrasında söyleyecek tek söz bulamıyoruz. Yazar zaten çok isabetli bir biçimde böylesine uydurma bir hadisin İslam inancının muteber isimleri olarak görülen Şafii, Tirmizi, Beyhaki, Darakutni gibi isimlerde nasıl yer aldığını çarpıcı bir biçimde aktarmış. Bize kalan ise gözler önüne serilen bu gerçekliği "sa-dece" görmek ve değerlendirebilmek.

Kader inancını desteklemek üzere "uydurulduğunu" düşündüğümüz ve gerek dini gerekse de ahlaki-etik bir anlayışla savunulamayacak şu hadiste yine Tirmizi'nin Sünen'in de yer almaktadır: "Abdullah b.Amr b.el-As anlatıyor: Bir gün Resulullah elinde iki kitapla çıkageldi ve 'Bu iki kitap nedir? Biliyor musunuz?' dedi. Biz, 'Hayır, Allah'ın Resülü, ama sen söylersen o başka.' dedik. Sağ elindeki için dedi ki: 'Bu alemlerin Rabbinden gelen bir kitaptır ve içinde Cennetliklerin ve onların babalarının, kabilelerinin isimleri vardır. Bu isimlerin en sonuncusu -dahil hepsi- belirlenmiştir, sayıları kesinlikle ne artar ne de eksilir.' Sonra sol elindeki için de şöyle dedi: 'Bu da alemlerin Rabbinden gelen bir kitaptır ve içinde Cehennemliklerin isimleri ile onların babalarının ve kabilelerinin isimleri vardır. Bu

isimlerin en sonuncusu –dahil hepsi- belirlenmiştir; sayıları kesinlikle ne artar ne eksilir.”

"Ashab, 'Her şey önceden bu şekilde belirlenmişse, o zaman niye amel ediyoruz ey Allah'ın Resulü?' derler. Bunun üzerine Resulullah, 'İstikameti muhafaza ediniz, -mükemmelle- yaklaştırmaya çalışınız, zira cennetlik olan, hangi –kötü ameli işlerse işlesin, sonunda onun Cennetliklerinin amelini işlemesi takdir olunur. Cehennemlik olan da hangi –iyi ameli işlerse işlesin, sonunda onun Cehennemliklerinin amelini işlemesi takdir olunur.' dedi. Sonra Resullah iki eliyle işaret edip, bu iki kitabı bıraktı ve 'Rabbiniz kulları hakkında –kesin hükümü verip- işi bitirmiştir: bir kısmı Cennete, bir kısmı da Cehenneme.' dedi." (et-Tirmizi, es-Sünen 33, hadis no: 449).

Bir taraftan İslam inancının temelini "sınav" retoriği üzerine kuracaksınız diğer taraftan en güvenilir hadis kitabında "sınav diye bir durumun söz konusu olmadığını, cennet ve cehenneme gidecek olanların daha baştan belirlendiğini" okuyacaksınız; yoruma gerek bırakmayacak bir çatışma ve çelişki daha! Bu hadis uydurma değilse "sınav" mantığını ve dolayısıyla ortaya çıkan derin boşluğu nasıl açıklayacaksınız, yok uydurma ise bugüne kadar nasıl gelebiliyor; dahası bu durumun "din" adına açıklanabilir yanı nedir!

Tirmizi'de göze çarpan ve eleştirilere konu olan diğer hadisler şunlardır:

-Kim akşam namazından sonra arada hiç konuşmaksızın altı rekat namaz kılsa, bu onun için on iki senelik ibadet yerine geçer.

-Kim çarşıya girer de 'La İlahe İllallah vahdehu, la lehu, leh'l mulku ve lehu'l-hamdu, yuhi ve yumit ve huve hayyun la yemut, biyedihi'l-hayr ve huve ala kulli şey'in ka-

dir' diye dua ederse, Allah ona bir milyon sevap yazar, onun bir milyon günahını affeder ve onun derecesini bir milyon kat yükseltir.

-Cömert Allah'a yakındır, Cennet'e yakındır, insanlara yakındır. Cehennem'den uzaktır. Cimri ise Allah'a uzaktır, Cennet'ten uzaktır, insanlardan uzaktır, Cehennem'e yakındır. Cahil bir cömert, cahil bir abiden Allah'a daha sevimlidir.

Hadislerin ne söyledikleri ve nasıl bir din anlayışı ile karşı karşıya kaldığımız ortada.

Eleştiriye gerek bırakmayacak netlikte bir sıklık ve bırakın ilahi dili, insani bir dilin bile suç ve ceza ilişkisinde yer almayacak metinlerdir okuduğumuz. Ve bu okumaları biz en güvenilir olduğu ileri sürülen hadis kitaplarında görüyoruz ki; işin en vahimi de bu!

Sünen-i İbn Mace

İslam dünyasının "güvenilir" sıfatıyla el üstünde tuttuğu diğer bir hadis kitabı da İbn Mace tarafından yazılan Sünen'dir. 824 yılında Kazvin'de Arap soylu fars bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen İbn Mace'nin oldukça erken sayılabilecek bir yaştan itibaren hadis öğrenmeye başladığı rivayet edilmektedir. Yirmili yaşlardan itibaren hadis öğrenmek amacıyla Mısır, Horasan, Basra, Kufe, Şam, Bağdat, Mekte, Rey, Medine gibi şehirleri gezen İbn Mace'nin Sünen'in de 4000'den fazla hadis bulunmaktadır.

İbni Mace'de de uydurma ve zayıf hadislerin olduğu bizatihi İslam bilginleri tarafından ileri sürülmektedir. 12. yüzyılda yaşamış olan Arap din, tarih ve tıp bilgini olan İbnü'l Cevzî "el-Mevzuat" adlı eserinde İbn Mace'de 34 adet uy-

durma hadis olduğunu bildirmiştir. Yine fıkıh, tarih ve hadis bilgini olan Zehbi "Siyeru A'lami'n-Nubela" adlı eserinde İbn Mace'nin Sünen'inden bahsederken "Delil olması mümkün olmayan hadislerine gelince, yaklaşık 1000 civarındadır." ifadesini kullanmıştır.

İbn Mace'de uydurma ve zayıf olan hadislerle çalışmamıza devam edelim. Bu hadislerden ilki daha önce Tirmizi'de de gördüğümüz şu hadistir: Ümmetimden iki sınıf vardır ki, bunların İslam'dan nasipleri yoktur: Murcie ve Kaderiye." (el-Leknevi, el-Ecvibetu'l-Fadile s,71-73)

İbnu'l Cezvi'ye göre şu hadis de uydurmadır: "İman kalp ile iman, dil ile söylemek ve erkan ile amel etmektir." (İbn Mace, es-Sünen,, el-Mukaddime hadis no:65) Yine "Kim kaderle ilgili bir şey konuşursa kıyamet günü ondan hesaba çekilir; kim de konuşmazsa hesaba çekilmez." hadisinin (İbn Mace, es-Sünen, el-Mukaddime, 10 hadis no:84) İbn Mace'nin sorunlu hadislerinden biri olarak görüldüğünü ifade edelim. Dava önce Ebu Davud ve Tirmizi'de rastladığımız "Bu ümmetin Mecusileri Allah'ın kaderlerini yalanlayanlardır, onlar hastalanırlarsa ziyaretlerine gitmeyin, ölürlerse cenazelerinde bulunmayın, karşılaşsanız selam vermeyin." (İbn Mace, es-Sünen, el-Mukaddime, 10 hadis no: 92) hadisinin de anılan inanç grubunu karalamak üzere uydurulmuş bir hadis olduğu kaydedilmektedir.

Benzer bir inanç gurubu aleyhine uydurulduğu şüphe götürmeyen ve İbn Mace'nin Sünen'inde yer alan uydurma hadislerden biri de "Hariciler Cehennem'in köpekleridir." hadisidir. (İbn Mace, es-Sünen,, el-Mukaddime,12 hadis no:173)

"Kim tenasül organına uzvuna dokunursa abdest alsın", "Deve eti yiyince abdest alın, koyun sütü içince almayın."

hadisleri ile "Kim mescidden bir çöp veya pislik çıkarıp atarsa, ona Alla Cennette bir ev bina eder." hadisinin de uydurma olduğu ifade edilmektedir. (Kırbaçoğlu, a.g.e, 302)

İbn Maca'de geçen ve uydurma olduğu ileri sürülen hadislerden biri ise oldukça çarpıcıdır. Bu hadise göre "namaz kılanın önünden geçen köpek, eşek ve kadının, o namazı bozacağı" belirtilmektedir. (İbn Mace, es-Sünen, 5, İkametu's Salat, 38, hadis no:949-952) Peygamber'in eşi Aişe'ye bu hadis söylendiğinde cevabı şu olmuştur: "Bizi eşek ve köpeklerle benzettiniz ha! Vallahi Resulullah namaz kılardı ben de onunla kible arasında oturup da Resulullah'ı rahatsız etmemek için, onun ayaklarının dibinden sıyrılıverirdim." (el-Buhari, es-Sahih, es-Salat, 105)

"Kim geceleri çok namaz kılarsa, gündüzleri yüzü güzel olur." hadisinin uydurma olduğunu anlamak için sabahı beklemesi yeterli olacaktır. Güvenilir hadisçilerde bile bu rivayetleri görmek anlaşılacak gibi değil. Sıhhati ve doğruluğu oldukça kolay gözlemlerle anlaşılacak ve belirli bir mantık dizgesi içerisinde güvenilirliği teyid edilebilecek bu hadislerin "sahih" olduğu öne sürülen hadis kitaplarında okumak, doğrusu sahih hadis kitabı bu ise, sahih olmaya-nı nasıldır sorusunu akla getiriyor ister istemez!

Buhari'de de yer verdiğimiz "Biriniz yemek yedikten sonra, yalamadan veya birisine yalatmadan elini silmesin." hadisi (İbn Mace, Es-Sünen, 29, At'ıme, 9, hadis no:3269) İbn Mace'de yer almaktadır. Asgari görgü kuralı, mantık ve akıl düzlemi açısından baktığımızda böyle bir sözün bırakın Peygamberi "normal" bir insan tarafından söylenmesi anlaşılabilir ve kabul edilebilir değildir. Daha öte söze gerek var mı bilmiyoruz! Ama gelin görün ki ne Buhari ne de İbn Mace'e

için böyle bir inceleme söz konusu değildir. Gerçi isnat var ise başka bir tetkike gerek yoktu değil mi!

İbn Mace'den aktaracağımız son hadis ise kendisinin de memleketi olan Kazvin ile ilgili olan hadistir. Birlikte okuyalım: "Uzak ülkeleri fethedeceksiniz. Yine Kazvin denilen bir şehri de fethedeceksiniz ki, kim orada kırk gün -veya kırk gece- nöbet tutarsa, Cennette onun altından bir sütunu olur. Bu altından sütunun üzerinden yeşil zeberced, tepesinde de kırmızı yakuttan bir kubbe bulunur. Onun altından yetmiş bin kapısı vardır, her kapıda hurilerden beş bulunmaktadır."

Hadisi görüyor musunuz siz? Bir şehri ele geçiriyorsunuz, bütün hayatınız bir anda sıfırlanıyor! Günahmış, suçmuş size yazılan bütün hesaplar anında yok oluyor. Ne için Kazvin'den dolayı! Şehrin önemine bakın hele! İşe bakın ki, hadisi kitabına alan İbn Mace'de Kazvinli! Daha fazla bir şey söylemeye elim ve İbnu'l Cevzi'nin bu hadis ile ilgili değerlendirmesini aktarmakla yetinelim. Şöyle diyor Cevzi: " Bu hadis kesinlikle uydurmadır ve sorumlusu da bana göre Yezid b. Eban'dan başkası değildir. İbn Mace'ye şaşıyorum, bilgisine rağmen bu hadisi de eleştirmeden kitabına almayı nasıl caiz gördü." (İbn Mace, es-Sünen, 29, At'ıme, hadis no:3269).

Sünen-i Nesai

Altı büyük hadis kitabından son olarak aktaracağımız kitaptır. Yazarı tam adı Ebu Abdurrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali bin Sinan bin Bahr el-Horasani olan fakat İmam Nesai olarak bilinen el-Horasani'dir. Küçük yaşlardan itibaren hadis ilmiyle ilgilenmeye başladığı ifade edilen Nesai'nin bu amaçla Horasan, Irak, Hicaz, Mısır, Şam, ve Cezire gibi şe-

hirlere ziyaretler gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. 829-915 yılları arasında yaşayan Nesai'nin Sünen'inde 5724 hadis bulunmaktadır.

Önceki sayfalarımızda yer verdiğimiz diğer beş hadis kitabı gibi Nesai'nin Sünen'in de benzer zayıf ve uydurma hadisler bulunmaktadır. Amaç hasıl olduğu için bu bölümü daha fazla uzatmak istemiyoruz. Gelin şimdi İslam inancının bu ve benzeri hadisler temelinde nasıl şekillendiğini ve İslam dininin hangi evrelerden geçerek bu güne geldiğini görmeye çalışalım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS ETRAFINDA ŞEKİLLENEN DİN

“Bir şey yok; paylaşacak acıdan başka.”

Metin Altıok

Bu bölümde tarihsel süreç içerisinde kendilerini “hadis ehli” olarak tanımlayan kimselerin dini söylemlerini ve bu söylem sahiplerinin “ehli rey” olarak ifade edilen kimselere karşı tutumlarını mercek altına almaya çalışacağız. Yine günlük yaşamımıza dahi etki eden hadis türleri ve Peygamber ile Allah’ın hadis anlatımında karşımıza nasıl çıkarıldığı bu bölümün diğer konu başlıkları arasında yer alacaktır. Başlayalım.

A- Tarihsel Olarak Hadis ve Rey Ehli Kavgası

1-Kavganın Teorik Arka Planı

İslam inancının tarihsel gelişim süreci irdelendiğinde özellikle Peygamberin ölümünü izleyen ilk yüzyıldan sonra “hadis odaklı” bir inanç paradigmasının oluştuğunu görürüz. Din ve dünyevi işlerin düzenlenmesinden “ilahi sorumlulukların” yerine getirilmesine kadar, hadislerin temel ağırlık kazandığı bu dönemle birlikte, mezheplerde oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda ikinci bölümde ele aldığımız hadisler konusu, sonuçları itibariyle oldukça önemlidir. İslam dünyasında

vuku bulan silahlı dini örgütlenmeler, kadına, bilime ve eşitlikçi ilişkilere olan, “hastalıklı” bakış açısı ve ezcümle bağnaz din yorumunun ortaya çıkmasında ve kurumsallaşmasında “hadis odaklı” din anlayışının büyük rolü olmuştur.

İkinci bölümde ayrıntıları ile irdelediğimiz üzere gerek hakim din yorumunun oluşturulması için gerekse de menfaat odaklı birtakım amaçların yerine getirilmesi için yüz binlerce hadis uydurulabilmiştir. Ötesi elde bulunan hadislerin %99’u da bu sebepten dolayı kabul görmemiştir. Doğru, güvenilir kabul edilen hadisler ise ancak kitap yazarının kurduğu modele uyduğu için “güvenirlik” sıfatına nail olmuştur. Bu noktada oldukça bulanık girift bir alandır hadisler konusu.

Hadisler konusunda ortaya çıkan bu sancılı durum ve sonuçları itibariyle kullanımının yaratacağı “tehlikeli” durum, çok öncesinde “ehli rey” grubu olarak bilinen İslamcılar tarafından da öngörülmüştür. Öyle ki dünyevi ve dini işlerin yürütülmesinde dini hüküm ve emirlerin (nass) bütün olayları kapsayacak şekilde zengin olmadığını ileri süren rey taraftarları, bu noktada Kuran ve sünnet’te her meselenin hükmünün bulunamayacağından yola çıkarak, bundan dolayı şahsi rey ve içtihadın gerekli olduğunu savunmuşlardır. Rey taraftarlarının, bu yaklaşımı, “hadis ehli” olarak bilinen, hadis taraftarlarınca kabul görmemiş, bu durumun, dine zarar vereceği gerekçesiyle reddedilmiştir. Akli ve içtihadi din yorumunu dışlayan ehli hadis taraftarları çok ironik bir biçimde ehli rey anlayışını hadislere dayanarak reddetme yoluna gitmişlerdir.

Diğer taraftan ehli rey taraftarları, dinde vuku bulan hadisleri değil, hadisler üzerine çalışan ve buradan otoriter bir din yorumu/anlayış oluşturmaya çalışan kesimi eleştirmişlerdir.

Öyle ki "Ehli rey, muhalifleri olan ehli hadis mensuplarını garip ve zayıf hadislerin peşine düşmek hadisın tarikleriyle uğraşıp anlamları üzerinde düşünmemek, taşıdıkları ilmin muhtevasından habersiz olmak", "Çok tashih ve lahinde bulunmak" gibi iddialarla tenkit etmişler ve nihayet şekilcilik anlamında onları "Haşviyye" diye isimlendirmişlerdir. Onlara göre ehli hadis, sadece hadis nakliyle uğraşıp onu anlama çabası içinde değildir. Esercilerin bütün düşünceleri çeşitli rivayet yollarını toplama, çoğunluğu mevzu ve maklub olan şaz ve garip haberleri araştırma gibi hususlardır. Asıl metinlere riayet etmemekte, manalarını anlamaya, hadislerin sırlarını açıklamaya çalışmamakta, onlardaki cevherleri ve fıkıh bilgilerini çıkarmaya gayret göstermemektedirler. Bu nedenle rey ehli, ehli hadisi cehaletle nitelemiş ve onların sadece kitap taşıyıcısı olduklarını söylemişlerdir. (Koşum, 90; 2008)

Çok açık bir biçimde görüldüğü üzere ehli rey ekolü, ehli hadis yaklaşımını, izlediği yol ve yöntem üzerinden eleştirmekte, bu yaklaşımın zaafalarını ve ortaya çıkacağı sorunları dile getirmektedir. Dolayısıyla burada, peygambere atfedilen sözleri doğrudan yok sayma değil, onlardan yararlanma ve dini öğreti içerisindeki yerini belirlemeye yönelik itirazlar söz konusudur. Buna karşılık ehli hadis taraftarları, ehli reyi çok ağır sözlerle eleştirmekte ötesinde Ebu Hanife örneğinde olduğu gibi kafir ilan etme yoluna dahi gitmektedirler. Ehli hadis "alimi" İbn Ebi Ya'la'nın, rey okulu için söyledikleri bunun tipik bir örneğidir. Bakın neler diyor Ya'la: "Reyciler, yoldan çıkmış, bidatçilerdir. Onlar sünnet ve eser düşmanıdır. Hadisi iptal edip Hz. Peygamber'e karşı gelerek Ebu Hanife'yi ve onun görüşlerini benimseyenleri imam (önder) edinmişlerdir." (Koşum, e.g.e, 91)

Ebu Hanife'yi Peygamberin karşısına yerleştiren bu anlayışın kimi temsilcilerinin geldiğini noktayı sizin yorumunuza bırakıyoruz. Zira Ebu Hanife'nin "imanından şüphe etmek" Müslüman bir kimse için düşünülmesi mümkün bile olmayan bir vakadır. Fakat gelin görün ki, sırf hocası "Nehai gibi rivayetler arasında seçme yaptığı, Kuran'a arz usulünü kullanarak bazı rivayetleri terk ettiği, haberi vahidleri Kuran'ın manalarına ve hadislerin üzerinde ittifak ettiği hususlara arz ederek reddettiği" (a.g.e 91) için bu ağır suçlamalara maruz kalan Ebu Hanife bile kâfir ilan ediliyorsa, varın aynı zihniyetin özgürlükçü inanç anlayışı karşısında ki tavrını düşünün!

Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta söz konusu hadis ekolünün otoriter, bağınaz ve eleştirel düşünceye kapalı yapısıdır. Dini öğreti ve kuralların uygulanmasında elbette farklı yorumlar öne çıkabilir. Ama bu yorumlardan biri "tek doğru" olarak ortaya çıkıp, kalan herkesi "düşman", "kafir" ilan etme yoluna gidiyorsa işte bu kabul edilemez. Yoksa hadis taraftarlarınca, ehli rey ekolü için ifade edilen eleştirilerin elbette önemi vardır. Bu önem, çoklu düşünce yapısının ortaya çıkaracağı zengin yorum geleneğidir şüphesiz. İshak b.Raheveyh'in örneği üzerinden bu düşüncemizi açmaya çalışalım. Anılan zat, "Rey taraftarlarının, abdestli bir insan uykuyla dalarsa abdestinin bozulmayacağı ama aynı durumda olup da bayılan kişinin abdestinin bozulacağı." görüşüne karşı çıkar. Ona göre bu iki durum arasında bir fark yoktur. Dahası bayılan kişinin abdestinin bozulacağı ile ilgili bir delil olmadığı gibi, uyku hakkında bu yönde çok hadis vardır. Buraya kadar Raheveyh'in söylediklerinde sorun görmüyoruz, zira bu tezlere karşı cevaplar verilir ya da verilemez başka

bir konu. Fakat gelin görün ki, Raheveyh burada durmuyor. Ve Rey Ehlini "Allah'ın Kitabını ve Peygamberin sünnetini bir yana bırakıp kıyasa yapışmakla itham ediyor." (a.g.e 92) İşte meselenin bam teli de tam burası. Kendi içindeki farklı görüşleri bile sapkınlıkla suçlayan bu eğilimin, farklı din ve inançta olanlar ya da inanmayanlar için söyleyebileceklerini tahmin bile edemiyoruz.

Dünden bugüne genel olarak bilim ve özgürlükçü inanç anlayışı geleneğinin karşısında duran hadis ehli, kendi söylemlerini "dini hakikat" gibi sunma yolunda oldukça başarılı olmuştur diyebiliriz. "Sünnet Kuran'a hakimdir, Kuran sünnete değildir." ya da "Sünnet Kuran'ı nesheder." söylemleri gibi keskin ve uç değerlendirilmeler yapıldığı halde, hadis ehli bu "başarıyı" göstermişlerdir. Öyle ki gelişen süreç içerisinde ehli rey ekolü, ehli hadis anlayışının gölgesi altında kalmış, büyük ölçüde onun egemenliğine girmiştir.

Hadis usulü ve analizine olan eleştirileri bir çırpıda "karalamaya" ve itibarsızlaştırmaya çalışan ehli hadis ekolü, bu noktada hadislerin "metin" açısından incelenmesini de hoş karşılamamışlar ve hatta eleştirmişlerdir. Onlar için hadisin senedinin "doğru" ve "eksiksiz" olması yeterli olmuştur diyebiliriz. Rey ve kıyası dışarı da bıraktıklarında "dini ayakta tuttuklarını ve müminleri koruduklarını" düşünen hadis ehli, kıyas yöntemine karşı oldukları için de olası meseleler üzerinde önceden rey ile alınan kararların verilmesini eleştirmişlerdir.

Hadis ve Rey ehli arasında vuku bulan bu çatışma içerisinde, dönem dönem hadis ve rey kökenli isimlerde zikredilmiştir. Bu noktada Halife Ali, Ömer, Abdullah b. Mesud, Peygamber'in eşi Aişe gibi isimler rey kökenli isim-

ler olarak nakledilmiştir. Bu isimlerin rey kategorisi içerisinde değerlendirilmesinin temel nedeni ise, kendi dönemleri içerisinde karşılaştıkları olaylara "rey" ile karar vermeleri olmuştur.

Yine en büyük rey taraftarı olarak ifade edilen isimlerden birisi de Ebu Hanife'dir. İbn Kuteybe'ye göre bir diğer mezhep imamı olan Malik'te rey yanlısı bir isimdir. Meşhur felsefeci ve kelim uzmanı Şehristani ise rey taraftarlarının, Irak ekolü olarak da isimlendirilen Ebu Hanife arkadaşlarından oluştuğunu, Ehli hadis grubunun ise Hicaz kökenliler olarak belirtip, Malik, Şafii,, Sevri, Ahmed b.Hanbel, Davud ez-Zahiri'yi bu grup içerisinde zikreder. Yine muhtelif dönemlerde farklı hadis ve rey ekolü sınıflandırmaları yapılmış, kimi isimler bu sınıflandırmalarda, bir ekolden diğer ekole geçebilmişlerdir. İki grup arasında yaşanan çatışma ve gerilim ise Şafii'ye kadar süregelmiştir. Fakat "Şafii'nin tarih sahnesine çıkması ve her iki ekolün sentezi, ve uzlaştırma gayreti olan yöntemini yazılı olarak ortaya koymasıyla birlikte, iki ekol arasındaki gerilimin şiddeti önemli ölçüde azalmış ve her iki ekol farklı isimler ve tonlarda günümüze kadar varlığını sürdürmüştür." (Koşum, 98; 2008)

2- Hadis Taraftarları ve Rey Ehli Çatışması

Önceki sayfalarımızda bir giriş olarak Rey ve Hadis Ehli arasında yaşanan çatışmanın teorik arka planını kısaca aktarmaya çalıştık. Bununla birlikte söz konusu çatışmanın şiddeti oldukça yüksektir. Dönem dönem gerek sözlü gerekse fiziksel şiddete kadar varan bu kavgaların boyutunu görmek açısından konuya biraz daha yakından bakmanın faydalı olduğunu düşünüyoruz.

İfade ettiğimiz üzere rey ve hadis taraftarlarının kavgası oldukça erken dönemlere dek uzanmaktadır. Bir örnek ile bu tarihin kapısını aralayarak çalışmamıza başlayalım. Halife Ömer'in öldürülmesinden sonra, oğlu Ubeydullah'ın babasının katilini hiçbir yargılama yapmadan öldürmesi üzerine, Halife Osman Mekke ve Medine ileri gelenlerini toplar ve "...Dinde şu bidatı (dinde sonradan eklenen hüküm / değer / gelenek) çıkaran kimsenin ölümle cezalandırılması konusunda ne buyuyorsunuz?" der. Toplantının ileri gelenleri ise aynı görüşte birleşerek halifeyi Ubeydullah'a kısas uygulaması konusunda görüş bildirir. Fakat halkın büyük çoğunluğu buna tepki gösterir... (Özafşar, 228; 2000)

Halkın, Ubeydullah lehine, rey ile olumlu tavır koymasının arkasında birçok neden söz konusu olabilir. Ubeydullah'ın Ömer'in oğlu olması, ya da anılan zatın toplumdaki nüfuzu bu duruma sebebiyet vermiş olabilir pekâlâ. Fakat yapılan toplantıya katılanların çoğunluğunun aldığı karar üzerine "kisas" uygulamasından vazgeçilmiştir.

Bu noktada önemli bir meseleye daha dikkat çekmek istiyoruz. Mevali olarak bilinen Arap olmayan Müslümanların ağırlı olarak rey ehline mensup oldukları bilinen bir gerçektir. Bu gerçek kuşkusuz önemlidir. Zira özellikle Emeviler ile birlikte, anılan Müslümanlara çok büyük baskılar uygulanmış, onlara adeta ikinci sınıf Müslüman muamelesi yapılarak, haysiyetleri ile oynanmıştır diyebiliriz. Öyle ki, anılan dönem içerisinde Halife Ali'nin oğlu Muhammed el-Hanefiyye'ye bir adam gelir ve kendilerini Firavun'un hanedanı içerisinde İsrailoğullarının durumu ne ise, şimdilerde cemiyetteki hallerinin de onlardan farklı olmadığını söyler. Çocuklarının öldürüldüğünden, zorla hanımlarının nikâhlan-

diğından dert yanar. Peygamber'in Araplardan oluşunu gerekçe göstererek Arap'ın Acem'e üstünlük tasladığını, Kureyş'in aynı gerekçe ile Araplara üstünlük sergilediğini belirtir. Hadiseler bunlarla da sınırlı kalmaz. Örneğin Mevali bir gencin arap kızıyla evlenmesi üzerine, bu evliliğe derhal son verilir ötesinde damada 200 kırbaç ve saç, sakal ve kaşlarının tıraş edilme cezası verilir. Yine "Emevi Kralı" Muaviye, Annesi b.Kays ve Semure b.Cündüb'e andığımız konu bağlamında şu sözleri sarf eder: "Görüyorum ki bu Acemler iyiden iyiye çoğaldı. Onların Araplara galebe çalmasından ve iktidarı ele geçirmelerinden endişe ediyorum. Onların bir kısmını öldürmeyi, birazını da çarşı ve sokakların yapımında istihdam etmek üzere sağ bırakmayı düşünüyorum, siz ne dersiniz!" (Özafşar, a.g.e. 229- 230)

Durumun vahametini göstermesi açısından ise el-Hanefiyye'nin şu sözleri oldukça çarpıcıdır: "Biz Araplar içerisinde şu iki sülale; Haşimoğulları ve amca çocuklarımız Ümeyyoğulları var ya, işte bunlar Arapların, Allah'tan başka rabler edindikleri iki sülaledir." (a.g.e 229). Dikkat buyurunuz bu sözlerin sahibi Peygamberin damadı ve amcasının oğlu ve aynı zamanda dördüncü halife olan Ali'nin oğlu, Muhammed el-Hanefiyye. O öldüğünde bile tarih daha 700'dür.

Görüldüğü üzere dönemin siyasal şartları da özellikle de Arap olmayan Müslümanlar için oldukça ağırdır. Böylesi bir dönem içerisinde sıhhati zaten şüpheli olan hadiseler göre hüküm verilmesine ya da dinin otoriter, bağınaz ellere teslim edilmesine insanların tepki göstermesi oldukça anlaşılır bir durumdur. Bu arada belirtmekte yarar var, sonraları rey ile özleşecek İrca fikri de ilk defa, Muhammed b.el-Haniyye'nin oğlu Hasan b.Muhammed tarafından ortaya atılmıştır.

Evet dönem oldukça sancılıdır; halk üzerinde büyük baskılar hüküm sürmektedir. Bununla birlikte kendilerini "hakim din otoriteleri" olarak sunan ehli hadis ekolü henüz ortalıkta yoktur. Bu minvalde gelişen anlayışa karşın halkın tepkisi de oldukça anlamlıdır. Dahası görüldüğü üzere, yetkin ve bilinen isimler bile "rey" konusunda taraf olmuşlardır. Bununla birlikte, sözünü ettiğimiz bu dönem ancak bir yüzyıl kadar sürer; akabinde yoğun hadis vurgulu yıllarda başlar.

700'lü yılların ortalarından itibaren başlayan bu dönemde, zamanın "öne çıkan" kimi isimlerinin hadis (eser) ve rey konusunda ifade ettikleri görüşler, sonraki dönemler için de etkili olmuştur diyebiliriz. Örneğin Tabiun'un (Peygamber ile aynı dönemde yaşayan kimseleri görenler) önemli isimlerinden olan fıkıh ve hadis alimi Ata b.Ebi Rabah'ın, "Nakledilen bilgi 'esere' dayanıyorsa ona 'ilim'; 'görüşe' dayanıyorsa ona 'rey' denir." dediği bildirilmektedir. Hicri ikinci yüzyılın başından itibaren manzara artık, "ilmi" esere indirgeyen bir hal almaya başlamıştır diyebiliriz. Yine dönemin önemli simalarından Tavus b.Keysan'ın, Habib b.Ebi Sabit'e "Sana bir hadis naklettiğim ve onu tespit ettiğim vakit, artık o konuda başka bir şey sorma." dediği kaydedilmektedir.

700'lü yılların ilk çeyreğine gelindiğinde, Irak'ın büyük fıkıh ve hadis otoritesi İbrahim en-Nehai'nin ölümü ile birlikte onun yerine Hammad b.Süleyman'ın geçmesi sonrasında, Hammad'a karşı gösterilen tepkiler de oldukça "anlamlıdır". Zira "Mevali" bir soya sahip olan ve rey'e yakın görüşleri ile bilinen Hammad bu makama geldikten sonra, gıyabında önemli tepkilere maruz kalmış örneğin Said b.Cu-

beyr "Kendisine Hammad'dan hadis nakledildiği için, hadis nakleden kişiye kendisine bir ay hadis öğretmeyeceğini bile söylemiştir." Yine dönemin bilinen isimlerinden Şa'bi, Hammad'ı mescide gördüğü anda "Vallahi şunlar beni bu mescidden nefret ettirdiler. Öyle ki, burası gözümün evimin helasından daha beter gözüküyor. Rezil herifler." dedi, hızla döndü ve birlikte odayı terk ettik!" dediği nakledilmektedir. (a.g.e 233-235)

Hadis (eser) ve Rey taraftarları arasında gelecek yüzyıllarda ortaya çıkacak şiddetli çatışmaların ilk filizlenmelerini bu sözlerde görebiliyoruz. Buna benzer sözler de bir hayli çoktur. Zaten Ahmed b.Hanbel'in "Kitabu'l-İlel'inde yer alan rivayetlere baktığımızda Reycilerin, Irak fıkıh ve hadis otoritesi İbrahim en-Nehai'den başlayarak, hadis ehli tarafından kara listeye alındığını görebiliriz.

Bu kitapta yer alan bilgilere göre Nehai, "Bilgisi olmayan, öğrendiğini satan biridir." Ebu Hanife ise "İnancında şüpheli, eser ve hadis düşmanı her şeyi berbat eden bir zattır." İki kere tövbeye davet edilmiştir, işinin ehli değildir. Bu sözler de Ebu Hanife için sarf edilir. Daha neler söylenmez ki onun için. Bakın dönemin önde gelen hadis ehli isimlerinden Kadı Şerik b Abdillah Şerik onun için ne diyor: Kufe'de Ebu Hanife'nin görüşünden biri olacağına, oranın her köşesi merkeple dolsun.

Devam edelim. Malik b.Enes: Ebu Hanife az daha dini yıkacaktı.

Sufyan es-Sevri: Ebu Hanife hem sapık hem de saptırıcı idi. (Ebuşşeyh Tabakat 2 (110)

Hammad bin Seleme: Ebu Hanife bir şeytandı. Hz Peygamber'in sözlerini kendi görüşlerine dayanarak reddeder-

di (İbn Adi el-Kamil fi Zuafai'r-Rical.8(239)(Ahmed b.Hanbel İlel II(68(428, II(246(1775)

İmam Buhari: Ebu Hanife Murcii'di; rey ve hadisleri terk edilmiştir (Buhari et-Tarihul-Kebir VIII.81)

İmam Müslim: Ebu Hanife Numan b Sabit rey sahibidir; Hadisi muztaribtir ve fazla sahih hadisi yoktur (İmam Müslim b Hacac, Kitabul Kuna vel Esmâ, 31)

İmam Malik: Ebu Hanife fitnesi, iblis fitnesinden daha zararlıdır. (Uludağ, 1979)

Ahmed B.Hanbel: Ebu Hanife ve "arkadaşlarından" hiçbir şey rivayet edilmemelidir.

İbn Ebi Davud: Ebu Hanife'ye saldırı ve onu itham, İslam ümmetinin icma noktalarından biridir: Basra'nın fıkıh imamı Eyyüb es-Sahtiyani onun aleyhinde konuşmuştur. Küfe'nin imamı Süfyan es-Sevri öyle. Hicaz bölgesinin imamı Malik bin Enes öyle Mısır'ın imamı Leys bin Sa'd öyle. Şam'ın imamı Evzai öyle. Horasan'ın imamı Abdullah bin Mübarek öyle. Kısacası yeryüzünün her yanındaki İslam uleması onun hakkındaki kanaati menfidir. (İbn Adi el-Kamil fi Zuafai'r- Rical 8(241)

Ukayli: (Ebu Hanife ve Arkadaşları için) Bu zümre hadisleri hafife alıyor ve gereği ile amel etmiyorlar; olmayan şeyleri ilave ederek rivayetleri tahrif ediyorlar. (İbn Abdilber, el-İntika)

Bakın Ebu Hanife için söylenen bu sözler bugün hala İslam dünyasında otorite olarak kabul edilen, alim ve ulema sıfatları ile yere göğe sığdırılamayan, mezhep imamı da olan kimseler tarafından zikrediliyor. Buhari ve Müslim'de Ebu Hanife'den tek bir hadis yer almaması bile dün için "düşmanca" tutumun bugün için ise "anormal" durumun bir göstergesidir. Özellikle kendini "Sünnî" olarak nitelendiren kimseler için

geçerlidir bu durum. Bir tarafta Buhari ve Müslim'i neredeyse dinin direği olarak göreceksiniz diğer taraftan aynı isimlerin ve muteber gördüğünüz diğer İslam "alimlerinin" Ebu Hanife hakkında söylediklerini yok sayacak, ortada duran bu yaman çelişkiyi üzerinize almayacaksınız. Çok basit biçimde sorgulanacağı üzere Ebu Hanife'yi önder bir imam görüyorsanız başta Buhari olmak üzere diğer zatların bu tutumlarını, onun hakkındaki görüşlerini ve buradan yaşanan itikadi, siyasi çatışmayı nasıl açıklayacaksınız. Böyle bir durumda tarafsız kalmak mümkün değildir, zaten mesele burada taraf olmakta değil, dünü ve bugünü nesnel ölçütlerle değerlendirip, sağlıklı bir İslam ve inanç tarihi analizi ortaya koymaktır.

Rey ehli olarak bu denli ağır eleştirilere maruz kalan sadece o da değildir. O dönemde "kadılık" görevinde bile bulunmuş onlarca isim bu ağır suçlamaların muhatabı olmuştur. Örneğin Kufeli el-Hemedani zalim idarecilere karşı silahlı mücadeleye savunduğu için eser sahiplerince hadisleri yazılmaz ve kendisi Şiilikle itham edilir. Abdülaziz b. Ebi Revvad rey ehline yakın olduğu için Sevri cenazesine katılmadığı gibi namazını da kılmaz. Ve daha önlerce böyle örnek verilebilir.

Devam edelim.

Prof. Dr Mehmet Emin Özafşar'a göre "Kimilerince kendisine cerh ve tadil filozofu* denilen ve hadisler üzerine çalışmalar yapan İbn Hıbban'ın nakillerinde eser, rivayet, haber, hadis, isnad 'din' ile özdeşleştirilmekte; adeta bunlar, rivayetle meşgul olan zümrelerin, rey ehline karşı manifestosu olarak zikredilmektedir." (Özafşar, 245; 2000)

* Hadis rivayet eden kimselerin kimselerin güvenilirliği üzerine çalışma yapan kimse.

Bakalım o “manifestoda” neler söylenmiş; örnekler ile devam edelim.

Bu ilim-hadis- din’dir. Dininizi kimden aldığınıza iyi bakın. Süfyan es-Sevri’den: “İsnad müminin silahıdır; eğer silahı bulunmazsa, ne ile savaşıacak?”

Anılan zatın nakillerinde rey ehlinde olduğu için Ahmed b. Abdullah b. Halid, Deccal, yalancı; Esed b. Amr el-Beceli, Kufe ehli olarak nitelendirilip, güvenilir bulunmuştur. Yine Ebu’l Velid için de güvenilir değildir, rey ehlidir şerhi koşulmuştur.

Salih b. Muhammed et-Tirmizi’yi “Kötü adam, Mürcii, Cehmi ve bidata çağıran bir insandı, içki satar, içilmesini de mubah sayardı, rüşvetle Tirmiz’e kadı olmuştu.”; es-Sanani’yi “Deccal ihtiyar”; Abdulazız b. Ebi Ravvad’ı “Mürcii” biçiminde itham eden bu anlayış genel olarak “rey ekolünü” itibarsızlaştırılıp, gözden düşürmek istemiştir.

Ezcümle, İbn Hıbban’ın, Ebu Hanife ve onun en önde gelen talebesi Şeybani dahil kara listede zikrettiği isimlerin kötü vasıfları; rey sahibi olmak, Mürci (Halife Osman döneminde ortaya çıkan itikadi bir mezhep) olmak, Kuran’ın yaratılmış olduğuna inanmak ve benzerleridir. Özellikle Ebu Hanife’ye kitabının matbu nüshasında 12 sahife ayıran İbn Hıbban onun; rey sahibi, Mürcii düşüncesinin propagandisti; olduğunu söyler ve Kufe’de Kuran’ın yaratılmış olduğu fikrini ilk defa dile getiren ismin Ebu Hanife olduğunu ifade eder. (a.g.e, 247)

Hadisçilerin Hakimiyeti ve “Ehli-Kafir” İlan Edilen Reyciler

Yıllar içerisinde yüzölçümünden milyonlara ulaşan hadisler, beraberinde kendi taraftarlarını ve inanç anlayı-

şını da oluşturmuştur. Elbette burada belirleyici olan "hadislerden" varlığından ziyade, kendini hadis uzmanı, mezhep imamı vb sıfatlarla anan kimselerin, "hadis mantığı" ile oluşturdukları "gücün varlığı" ve onun yarattığı "din anlayışıdır". Hadis ehli olarak nitelendirilen ve hadis bağnazlığında başı çeken bu grup öyle bir noktaya gelmişlerdir ki, İslamı ve inancı sırf onlar gibi yorumlamadıkları için, kimi Müslüman "alim ve fikir" adamlarını bile kafirlikle, sapıklıkla itham etmişlerdir. Dolayısıyla bugün yaşadığımız tekfirci, şiddet yanlısı İslam anlayışının arkasında oldukça derin bir tarih ve külliyat vardır. Bu "yobaz" tarih ile yüzleşmeden, bugünü anlamak ve yorumlamak çok da olanaklı olmayacaktır.

Bu tarihte kendi yanlılarını adeta dokunulmaz ilan eden karşıtlarını ise şeytanlaştıran bir hadis ehli vardır. Karşıtı dediysek öyle çok muhalif, uç söylemlerde gezinen ya da kendilerine göre zaten "sapık" olanları anlamayın, hadis ehli bi-zatihi "ehli-sünnet" geleneğinden gelen isimler için bu ağır suçlamalarda bulunmuşlardır. Diğer muhalifler mi, onların konuşulması bile gereksiz, bağnaz yaklaşıma göre.

Ebu Yala tarafından yazılan ve Ahmed b.Hanbel ile ona tabi olanların biyografilerinin anlatıldığı kitapta bu tarihte yani "rey ekolü ve ehli hadis geleneğine eleştirel yaklaşımlar" ile ilgili hayli çarpıcı veriyi bulmak olası. Söz konusu kitapta neler yazıldığını örnekler ile görmeye çalışalım.

Abdolvahhab el-Varrak (864): O öyle bir adam ki, kendisine altmış bin mesele sorulmuş ve o her birine hep "had-desena" (topluluk içinde dinlenen hadis) "ve ahberana" (yalnız iken dinlenen/işitilen hadis) diye cevap vermiştir.

Şafii: Kim Ahmed b.Hanbel'e kin güderse, o kafir'dir.

Ebu'l Yala: Sadece hadisçiler, onların da Ahmed b.Hanbel'e tabi olanları ehli sünnettir, onların eserleri ashabin eserleridir.

Ebu Abdullah Ahmed b.Hanbel'in "rey ehli" ile ilgili görüşü: "...Bunlar bidatçıdırlar; sapıktırlar; sünnet'e ve esere düşmandırlar; hadisleri iptal ederler ve Resulullah'a karşı çıkarlar; Ebu Hanife'yi ve onun gibi düşünenleri imam edindirler; onların dinini, din edinirler. Resulullah'ın ve ashabının sözlerini bırakıp da, bu görüşe sapanlarınkinden daha açık sapıklık ne olabilir?"

Devam ediyor Ebu Abdullah: Rey Ehli ve çevresindekiler, bidata düşmüştür, dahası Allah'ın düşmanıdırlar bunlar. Resulullah'ın eserlerini ve hadislerini terk edip, rey ile hareket etmişler; din'de istihsan ve kıyas yapmışlardır. Bunlar bidatçı, cahil ve sapıktırlar. Yalan ve iftira ile dünyalık kazanmaya çalışmaktadırlar." Dikkat buyurunuz bu sözlerin sahibi Sünni geleneğin dört büyük mezhepten biri saydıkları Hanbeli mezhebinin imamı Ahmed b.Hanbel'in oğlu söylüyor.

Bu arada Abdullah'ın diğer imamlar olan Malik ve Şafi'nin de sözlerini yazmadığı, tıpkı babası Ahmed b.Hanbel gibi hiç bir reyin yazılmaması gerektiğini söylediği, hatta Şafi için "bidat ehli" dediği de aynı kitapta nakledilmektedir.

Yaşadığı dönemin "en renkli" Hanbeli alimlerinden Hasen b.Ali b.Halfe Ebu Muhhamed el-Berbahari:"... Kelam, tartışma, münakaşa gibi şeyler muhdestir (sonradan meydana gelmiş, eskiden olmayan). Sahibi, hakka ve sünnete isabet etse bile, bu muhdes şeyler şüphe verir... Bir adamın âsâra* dil uzattığını, onları kabul etmediğini yahut onlardan her-

* Hadis ve haberle eş mânâda kullanılan bu terim, ıstilahta Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiûna âit söz, fiil ve takrirler demektir.

hangi birini inkar ettiğini görürsen, onun Müslümanlığından şüphe et. Çünkü o kötü sözlü ve kötü görüşlü birisidir. Resulullah'a ve Ashabına dil uzatmaktadır. Biz Alah'ı da, Peygamberi de, Kuran'ı da, hayrı ve şerri de, dünyayı ve ahreti de, hepsini, âsâr ile öğrendik. Kuran'ın Sünnet'e olan ihtiyacı, sünnet'in Kuran'a olan ihtiyacından daha fazladır.

"Kuran'ın sünnete olan ihtiyacı daha fazladır." gibi bir cümle ile inancının iç tutarlılığını ne ölçüde yaşayabildiğini gördüğümüz el-Berbahari'nin din anlayışı ise özetle şöyledir: "...Bilesin ki, din takliddir. Resulullahın Ashabını taklid... Bir adama eser rivayet ettiğinde, onu istemeyip, Kuran'ı istediğini duyarsan o adamda zındıklık bulunduğuna hiç şüphe etme. Hemen yanından kalk ve onu terk et... Âsâr'a ve ehli âsâr'a ve taklide sarıl. Çünkü din Hz. Peygamber'i ve Ashabını taklidden ibarettir. Bizden evvelkiler bizi şüphe de bırakmamışlardır, şu halde onları taklid et; rahat bul, eser'i ve ehli eser'i çiğneyip geçme." (Özafşar, 250-253; 2000)

Alimi görüyor musunuz siz! Ondan evvelkiler, yazdıkları ve söyledikleri ile ilgili hiç şüphe bırakmamışlar. O kadar emin hani, bütün bir din külliyatından; hadisçilerden, eser sahiplerinden ve diğerlerinden. Ondan evvelkilerin tamamını değil de sadece önde gelen "mezhep liderlerini" ve "büyük hadis kitaplarının" yazarlarını incelese bile bu söylediğinin geçersizliği görecekti ama demek ki incelemeye vakti olmamış "büyük alimin". Böyle olunca da kendi kendine "imanını tazeleyip durmuş" el-Berbahari. Bu arada bu "büyük alim (!)" oturduğu her mecliste mutlaka "Allah'ın Muhammed'i arşta yanına oturtacak" sözünü sizlerin takdirine bırakıyorum.

Bişr b.el-Haris: "Sünnet İslam'dır, İslam'da Sünnettir."

Ebu Yala'dan aktardığımız bu "sarsıcı" din ve hadis ehli yorumları İslam yazınında oldukça fazladır. Hatib-i Bağda-di, Zehebi ve el-Herevi gibi yazarların kitaplarında da andığımız konularla ilgili yeteri kadar örnek vardır. Hatibi ile başlayalım.

8.yüzyılın "büyük" hadis ve tefsir bilgini Süfyan es-Sevri: Din âsâr'a yanaşır, rey'e dayanmaz. Dahası Sevri'ye göre insanın başını dahi eser'e göre kaşması gerekirmiş. Ona göre hadisler birer silah olup, çoğaltılmalıdır. O, Allah'ı arayan bir kimse için hadis'ten daha hayırlı bir şey bilmemektedir. Sevri'ye göre, insanlar, yemelerinde, içmelerinde hatta hastalandıkların da bile hadise muhtaçtırlar. Buna karşın şu sözlerin sahibi de Süfyan'dan başkası değildir: "Hadisin fitnesi, altın ve gümüşün fitnesinden daha tehlikelidir." Muhtemelen Süfyanın bu sözleri ifade etmesine sebep olan etken yine onun tarafından dile getirilen "hayırlı olan her şeyin azaldığı, aksine hadisin ise giderek çoğaldığı" tespiti olsa gerek!

Abdullah b. Davud (743-828): İnsanın çocuğunu hadis dinlemeye zorlaması gerekir. Din kelamla değil, âsârla yaşanır.

Evzai (773): İnsanlar seni dışlasa da, seleften nakledilen âsâr'a sarıl; insanların görüşünden sakın.

Osman b. Şeybe (767-853): Ashab-ı hadise mensup bazı kimselerin yanlışlarını görünce; bunları fasığı, başkalarının abidinden daha hayırlıdır.

Şa'bi: Muhammed'in ashabından naklettiklerini al, reyleri ile söylediklerinin ise üzerine işe.

Ahmed b.Şebbuye (845): Kabr'in bilgisini isteyen eser'e ekmeğin bilgisini isteyen ise rey'e sarılsın.

Diğer taraftan hadis ehli için de oldukça ağır eleştiriler dile getirilmiştir.

Örneğin Hatib'in (1070) eserlerinde az da olsa hadisçilere yönelik tenkitlere de yer verilmektedir. Bu eleştirilerden biri ed-Dabbî'ye (750) aittir. Eleştirisini şöyle ifade eder Dabbî: "Bir zamanlar, insanların en iyileri hadisi talep ediyordu, bugün ise halkın en şerlileri hadis talep ediyor. Eğer, yeneden dünyaya gelecek olsam, aynı işi yapmaz, asla hadis nakletmezdim." A'maş (680-765) ise Dabbî'ye göre daha serttir. Hadis ehlinden daha şirret bir topluluk olmadığını söyleyen A'maş devamında şöyle konuşur: "...Keşke bir köpeğim olsaydı da, şu Ashab-ı Hadis'in üzerine salıverseydim. Eğer, şu kapı ashab-ı hadise bırakılacak olsa, mutlaka demiri çarlarlar." (Özafşar, 255; 2000)

Bununla birlikte İslam tarihi, hadisçilerin rey ekolüne karşı dile getirdiği acımasız eleştirilerle doludur. Zehebi'nin "Siyeru A'lami'n Nubela" isimli çalışmasında, bu eleştirilerle ilgili ibretlik örnekler aktarılmıştır.

el-Veki (849) ile başlayalım: "Merv'de 12 sene kadılık görevini yürüttüm. Bana gelen davaların istisnasız hepsi için bir hadis biliyordum. Ne Rey'e ne de Rey ehline ihtiyaç duydum." ElVeki'nin bu sözleri Özafşar şöyle değerlendiriyor: "Ahmed b.Hanbel 60 bin meseleye hep 'haddesena' (topluluk içinde dinlenen hadis) ve 'ahberana' (yalnız iken dinlenen/işitilen hadis) diyerek cevap verebildiğine göre, bu kadı'nın da onca sene sadece rivayetlerle, hem de zahiri yorumları ile hüküm vermesi güç olmasa gerek!"

Muhammed b.Nasr anlatıyor: "Şafii hakkında pek iyi düşünmezdim. Birgün Resulullah'ın mescidinde otururken uyku bastı. Rüyamda Resulullah'ı gördüm. O'na: 'Ey Allah'ın Resulü, Şafii'nin görüşlerini yazabilir miyim?' diye sordum. Kızgın bir eda ile başını sallayarak 'Rey diyorsun ha, O'nun

ki rey değildir. O, sünnetime muhalefet edenlere verilmiş bir cevaptır.' dedi. Bu rüyanın arkasından kalktım doğru Mısır'a geldim ve Şafii'nin kitaplarını kopya ederek, çoğalttım."

Ebu'l Kasım Sad b.Ali b.Muhammed b.Ali b.Ahasen ez-Zencani es-Sufii(990): "Allah, ehli hadisin her oturumu için onlara cennette bir ev bina eder." Bakın yaşadığı dönemde bu zat o kadar "saygın" biriymiş ki, insanlar hacet-i evsedi öptüklerinden daha fazla onun elini öperlermiş.

İbn Uyeyne'nin talebesi olan ve Şafi'nin yerine geçmek istediği halde muvaffak olmayan Humeydi'nin şöyle söylediği nakledilmektedir: "Yeminle söylüyorum ki, Resullahın hadislerini reddedenlerle savaşmak, bana, Türklerle savaşmaktan daha sevimlidir."

Hadisçilerin rey ehli üzerinde yukarıda aktardığımız değerlendirmeleri bir süre sonra öyle bir noktaya varır ki, "Reycilerin önde gelen isimlerinden birinin vefatı üzerine, hadisçiler bunu kutlamak için emsali görülmemiş ziyafetler verir. Peygamberin ölümünden 300 yıl sonra gerçekleşen olay, sonrasında da devam eder. Hatta hicri üçüncü yüzyılda reycilerin öldürülmesi talimatını içeren rivayetlerin tarihçesi Peygamber'e kadar uzatılır." (a.g.e, 261)

Kelimenin tam manasıyla bir "asar" ehli olduğu söylenen Ebu İsmail Abdullah b.Muhammed b.Aki el-Herevi'nin "Zemmu'l Kelam" adlı eserinde reycilerin öldürülmesi ile ilgili çok sayıda "sözde" hadis vardır. Sözde diyoruz, zira hadis ilmi dediğimiz mesele, Peygamberin ölümünden yaklaşık 250 yıl sonra "sistematik" bir biçime kavuşmuştur. İşe bakın ki, Peygamber 250 yıl önce ortalıkta hiç böyle bir şey yokken, yani hadis-rey ehli gibi bir ayırım bulunmazken hadisçileri bolca övmüş, rey ehlini yermiş, hatta öldürün demiş-

tir. O hadislerden birkaçını andığımız kitaba dayanarak nakledelim.

Ebu Hureyre'den: Bu ümmet bir müddet Allah'ın kitabıyla, sonra bir müddet Resullah'ın sünnetiyle amel edecek; sonra bir süre de Rey ile amel edecek. Rey ile amel ettikleri vakit, sapıtmışlar demektir.

Avf b.Malik'ten: Ümmetim 70 küsur fırkaya ayrılacaktır. Ümmetim içinde fitnessi en büyük olanlar, meseleleri reyle-riyle kıyas edip Allah'ın haramlarını helal, helallerini de haram edenlerdir.

Enes b.Malik'ten rivayetle: Kim rey ile görüş beyan ederse, benim Peygamberliğimi töhmet altında bırakmış demektir.

Cabir b.Abdullah'tan: Kim din de rey ile görüş beyan ederse, dini itham altına almış demektir.

İbn Ömer'den: Kim, bizim dinimizde rey ile görüş beyan ederse, onu öldürün.

Yukarıda aktardığımız ve Peygambere ait olduğu öne sürülen sözlerle bakılırsa, rey ehli için yapılacak bir şey yok zaten, oldu olacak toplu kıyım yapın, bütün reycileri katledin! İşin en vahim tarafı rey ehli dediğimiz bu kesim "Müslüman" ama gelin görün ki, Müslüman olmak yetmiyor katledilmemek için, "onlar gibi" olmalısınız; onlar gibi düşünmeli, yaşamalı; onların okudukları kaynaklardan beslenmeli, özetle onlar nasıl Müslüman ise siz de öyle olmalısınız. Aksi takdirde yapılacak olan belli, nasıl olsa bunun için hadis de "eser" de var ve geriye sadece hükmün uygulanması kalıyor!

Tarih kitaplarında hadisler konusuna oldukça kaygılı yaklaştığını bildiğimiz, hatta kimi dönemler hadis yasakladı-

ğı/yaktırdığı öne sürülen; en büyük hadis ravisi Ebu Hureyre ile olan kavgası ile de bilinen, ikinci halife Ömer'in de Rey Ehli'ne karşı oldukça sert sözler söylediği iddia edilmektedir. Söz konusu kitaptan aktaralım:

Said b. el-Müseyyib haber veriyor: "Ömer b.el-Hattab insanlar arasında ayağa kalkarak; 'Ey insanlar bilin ki, Ashabu'r-re'y, Sünnet'in düşmanlarıdır... Ömer'in canı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın peygamberi vefat etmeden ve vahiy kesilmeden Allah insanları rey'den müstağni kıldı. Eğer din rey ile olsaydı, mestlerin altında meshetmek üstüne meshetmekten daha doğru olurdu. Aman ha onlardan sakının."

Ömer diyor ki: "Ashabı rey Sünnetin'in düşmanlarıdır. Hadisleri ezberlemeyi beceremediler, kendilerine soru sorulduğu vakitte bilmiyoruz demekten utandılar ve reylerine dayanarak sünnete ters düştüler. Onlardan uzak durun."

Fakat gelin görün ki aynı Ömer'in kimi konularda "rey"e başvurduğu da tarih kitaplarında yer alan bir vakıadır. Diğer taraftan yine Halife Ömer'i "rey ekolü" içerisinde gösteren onca tarihi kayıt vardır. Bu da meselenin bir başka boyutu!

Toparlarsak: Bugün, dünyanın muhtelif bölgelerinde şiddet eylemleri ile "cihad" savaşında olan ve "inanç" kavgası verdiğini iddia eden şiddet yanlısı İslamcı örgütlerin, kendilerine dayanak aldığı tarih tam da bu başlık altında incelediğimiz "söylemlerin" tarihidir. Kimi zaman karşısındaki kâfir ilan eden, kimi zaman tek doğru olarak kendini gören; başkasına söz ve düşünce hakkı tanımayan, Müslüman'ın bile kendisince "makbul" olanını meşru gören bir tarih. Savaşın, bağnazlığın ve taassup inancının tarihidir bu.

B- Hadis Rivayetlerinde Allah ve Peygamber Tasavvuru ve Hadislere Göre Müslüman'ın Güncesi

İslam dünyasının muteber kabul ettiği hadisçilerin neredeyse tamamı, incelediği hadislerin %99'unu uydurma kabul etmiş ve nasıl oluyorsa kitaplarına aldıkları hadislerin büyük bir bölümünün doğruluğundan %100 emin olduklarını ifade etmişler. Peygamberin ölümünden 250-300 sene sonrasında, yani aşağı yukarı 6-7 kuşak geçmişken, hadis senedine bakılarak varılan bu nokta, oldukça şaşırtıcıdır. Bu kadar uzun bir zaman geçmişken hadislerin güvenilirliğinden nasıl böyle emin bir biçimde bahsedilebiliyor anlamak mümkün değil. İlk bölümde incelediğimiz üzere, hadislerin tarihini Peygambere kadar götürmek belki mümkün ama bir hadis disiplininin bahsetmek için işte andığımız bu zaman dilimin geçmesi beklenmiştir. Bu noktada mezheplerin imamları, sahih- sahih olmayan hadis ayırımı bile yapmıyorlardı. Çünkü bu tür kategorik hadis inceleme alanları oluşmamıştı.

Ama gelin görün ki, çok yüzeysel bir dil üzerinden olsa bile hadisleri sorgulamak, oldukça tehlikeli ve yanlış görülmüştür. Daha doğrusu hadis ehli, rey taraftarları başta olmak üzere, geleneksel, egemen din anlayışını sorgulayan her görüş ve düşünceye bu tür bir söylemle yaklaşmıştır. Önceki sayfalarda bununla ilgili yeteri kadar örnek verdiğimiz için biz şimdi başka bir başlıkta çalışmamıza devam etmek istiyoruz. "Hadislere Göre Müslüman'ın Güncesi ve Peygamberin Kişisel Özellikleri" üst başlığında ağırlıklı olarak altı büyük hadis kitabından seçtiğimiz hadislerle, Müslüman bireyin ve onun ilişki kurduğu dünyanın çeh-

resini, yaşadıklarını, yaşayacağı hali göstermeye çalışacağız. Sonrasında ise hadislerle göre tarif edilen, aktarılan İslam Peygamberi'ni tanımaya çalışacağız.

Hadislerle Göre Müslüman Birey ve Onun Dünyası

Müslüman kimsenin günlük ilişkilerine etki edecek ölçüde geniş bir hadis külliyatı vardır. Nihai olarak sadece "güvenilir" olan kabul edilen binlerce hadisten bahsediyoruz. Peki, hadisler neler sunuyor Müslüman bireye? Nasıl bir dünya vaat ediyor? Gelin şimdi bu soruların cevaplarını aralamaya çalışalım ve hadislerle dünyaya bakan bir Müslüman'ın karşı karşıya kalacağı yaşamı görelim.

Hadis alanında yaptığı çalışmalarla bilinen Dr. Edip Yüksel'in "Müslüman Din Adamlarına 19 Soru" adlı çalışmasında derlediği ve sonrasında eklemeler yaparak genişlettiği hadisler bu noktada başat kaynağımızı oluşturmaktadır. Bu çalışma dışında yine muhtelif kaynaklardan edindiğimiz hadisler de, çalışmamız içerisinde kullanılacaktır.

Başlayalım.

Sevap-Günah İkileminde Müslüman

Konu ile ilgili derlenen hadislerden gördüğümüz üzere Müslüman kimse ile "cenneti buluşturmak" ve onu günahlarından arındırmak için pek çok hadise yer verilmiştir. Bütün günahları "bir anda" ve "tek bir eylem" karşılığı silen bu hadislerde temel bir mantık çelişkisi bulunmaktadır. O da şudur ki, kişinin işlediği "suçlar" nasıl oluyor da tek bir

B- Hadis Rivayetlerinde Allah ve Peygamber Tasavvuru ve Hadislere Göre Müslüman'ın Güncesi

İslam dünyasının muteber kabul ettiği hadisçilerin neredeyse tamamı, incelediği hadislerin %99'unu uydurma kabul etmiş ve nasıl oluyorsa kitaplarına aldıkları hadislerin büyük bir bölümünün doğruluğundan %100 emin olduklarını ifade etmişler. Peygamberin ölümünden 250-300 sene sonrasında, yani aşağı yukarı 6-7 kuşak geçmişken, hadis senedine bakılarak varılan bu nokta, oldukça şaşırtıcıdır. Bu kadar uzun bir zaman geçmişken hadislerin güvenilirliğinden nasıl böyle emin bir biçimde bahsedilebiliyor anlamak mümkün değil. İlk bölümde incelediğimiz üzere, hadislerin tarihini Peygambere kadar götürmek belki mümkün ama bir hadis disiplininin bahsetmek için işte andığımız bu zaman dilimin geçmesi beklenmiştir. Bu noktada mezheplerin imamları, sahih- sahih olmayan hadis ayırımı bile yapmıyorlardı. Çünkü bu tür kategorik hadis inceleme alanları oluşmamıştı.

Ama gelin görün ki, çok yüzeysel bir dil üzerinden olsa bile hadisleri sorgulamak, oldukça tehlikeli ve yanlış görülmüştür. Daha doğrusu hadis ehli, rey taraftarları başta olmak üzere, geleneksel, egemen din anlayışını sorgulayan her görüş ve düşünceye bu tür bir söylemle yaklaşmıştır. Önceki sayfalarda bununla ilgili yeteri kadar örnek verdiğimiz için biz şimdi başka bir başlıkta çalışmamıza devam etmek istiyoruz. "Hadislere Göre Müslüman'ın Güncesi ve Peygamberin Kişisel Özellikleri" üst başlığında ağırlıklı olarak altı büyük hadis kitabından seçtiğimiz hadislerle, Müslüman bireyin ve onun ilişki kurduğu dünyanın çeh-

resini, yaşadıklarını, yaşayacağı hali göstermeye çalışacağız. Sonrasında ise hadislerle göre tarif edilen, aktarılan İslam Peygamberi'ni tanımaya çalışacağız.

Hadislere Göre Müslüman Birey ve Onun Dünyası

Müslüman kimsenin günlük ilişkilerine etki edecek ölçüde geniş bir hadis külliyatı vardır. Nihai olarak sadece "güvenilir" olan kabul edilen binlerce hadisten bahsediyoruz. Peki, hadisler neler sunuyor Müslüman bireye? Nasıl bir dünya vaat ediyor? Gelin şimdi bu soruların cevaplarını aralamaya çalışalım ve hadislerle dünyaya bakan bir Müslüman'ın karşı karşıya kalacağı yaşamı görelim.

Hadis alanında yaptığı çalışmalarla bilinen Dr. Edip Yüksel'in "Müslüman Din Adamlarına 19 Soru" adlı çalışmasında derlediği ve sonrasında eklemeler yaparak genişlettiği hadisler bu noktada başat kaynağımızı oluşturmaktadır. Bu çalışma dışında yine muhtelif kaynaklardan edindiğimiz hadisler de, çalışmamız içerisinde kullanılacaktır.

Başlayalım.

Sevap-Günah İkileminde Müslüman

Konu ile ilgili derlenen hadislerden gördüğümüz üzere Müslüman kimse ile "cenneti buluşturmak" ve onu günahlarından arındırmak için pek çok hadise yer verilmiştir. Bütün günahları "bir anda" ve "tek bir eylem" karşılığı silen bu hadislerde temel bir mantık çelişkisi bulunmaktadır. O da şudur ki, kişinin işlediği "suçlar" nasıl oluyor da tek bir

eylem karşılığında yok oluyor ya da tek bir eylemle "büyük sevaplar" kazanıp ebedi olarak sunulan "cennet" yolunda emin adımlarla ilerleyebiliyor? Bu halde İslam inancının temel düsturlarından olan "sınavın" sağlıklı bir biçimde hayat bulduğunu kim söyleyebilir? Böylesi bir durumda aktaracağımız hadislerin sıhhatinden ve güvenilirliğinden bahsetmek, temel İslami öğretilere aykırı bir hal teşkil edecektir. Bu noktada da seçilecek olan taraf belidir.

İşte o hadislerden bazıları:

Kişi cuma günü anne veya babasının kabrine gider de Ya-sîn Suresi okursa, tüm günahları, Allah tarafından bağışlanır. (Taberâni)

Kişi bin besmele okursa, dört bin büyük günahı, Allah tarafından affedilir. (Muhammed B. Ahmed Zâhid)

Kişi, Allah'ın evlerinden bir ev süpürürse, Allah, ona sanki dört yüz kez haccetmiş, dört yüz insan azat etmiş, dört yüz gün oruç tutmuş ve dört yüz kez gazveye çıkmış gibi sevap yazar. (Deylemi)

Kişi akşam namazından sonra, arada hiç konuşmaksızın altı rekât namaz kılarsa, bu, onun için on iki yıllık ibadet yerine geçer. (Tirmizi)

Kişi gurbette ölürse, şehit olur. (İbn-i Mace)

Deniz tutması sebebiyle kusan bir kişiye, Allah tarafından şehit sevabı yazılır. (Ebu Davud)

Kişi hastayken ölürse, şehit olur; kabir azabından kurtulmuş olur ve sabah akşam cennetten, Allah tarafından rızıklandırılır. (İbn-i Mace)

Kişi, Muhammed Peygamber'in sidiğinden içerse, büyük ölçüde kendisini cehennemlik olmaktan korumuş olur. (Beyhaki)

Arefe günü tutulan oruç; iki bin köle azat etmeye, iki bin deve kurban kesmeye ve Allah'ın yolunda cihat için verilen iki bin ata bedeldir. (T. Gâfilin)

Arefe günü tutulan oruç, geçmiş ve gelecek yılın günahlarına kefaret olur. (Müslim)

İslam Peygamberini rüyasında gören bir kişi cehennemlik olmaz. (İbn Asâkir)

Kişi cuma günü ölürse, kendisine Allah tarafından şehit sevabı yazılır ve kabir azabından da korunur. (Sehavî)

Kişi ishalden ölürse, şehit olur. (Nesai, Ebu Davud, Mu-vatta)

İnsanlardan en hayırlısı, borcunu en iyi ödeyendir. (Buhari, Müslim, Nesai, Tirmizi)

Mescitte oturmak, okumadan da olsa Mushaf'a bakmak ve alimin yüzüne bakmak ibadettir. (Deylemi)

Kertenkele katleden bir kişiye, kaç vuruşta katlettiği dikkate alınarak, Allah tarafından sevap yazılır. (Müslim)

Alimin uykusu ibadettir. (Rabbani)

Fatiha Suresi hangi niyetle okunursa okunsun, o niyet kesinlikle gerçekleşir. (Sehavi)

Kişi besmele yazılı bir kâğıdı yerden kaldırırsa, Allah tarafından, sıddıklardan yazılır. (Muhammed B. Ahmed Zâhid)

Hayatında üçüncü kez tövbe eden bir kişi, o andan itibaren ne kadar günah işlerse işlesin, Allah tarafından affedilir. (Buhari, Müslim)

Kişi, muhtaç durumdaki bir köre kırk adım yol gösterirse, Allah, o kişinin gelmiş geçmiş, gelecek tüm günahlarını bağışlar. (Ebu Nuaym)

Hocası bir çocuğa besmele okur da çocuk da bunu tekrarlarsa; hocanın, çocuğun, çocuğun annesinin ve çocuğun

babasının cehennemlik olmaması için Allah tarafından se-
net yazdırılır. (S. Ebediyye)

Kişi arefe günü oruç tutarsa, Adem babamızdan Sur'a üf-
rölünceye kadar yaşamış bütün insanların sayısının iki ka-
tınca, kendisine Allah tarafından sevap yazılır. (R. Nasihin)

Amel defterinde yedi yüz besmele bulunan bir kişiyi Al-
lah cehennemden çıkarır. (Muhammed B. Ahmed Zâhid)

Muhammed Peygamber'in kanından içmiş bir kişi cehen-
nemlik olmaz. (Heysemi, Hâkim, Askalâni)

Kimin çocuğu olur da, bereket talebiyle ona "Muhammed"
ismini koyarsa, kendisi de çocuk da cennetlidir. (İbn Bukeyr)

Kişi çarşıya gider de "La ilahe illallahu vahdehu la şerîke-
lehu lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu yuhyî ve yumît ve huve hay-
yun la yemut, biyedihi'l-hayr ve hüve ala kulli şeyin kadîr." diye
dua okursa, Allah ona bir milyon sevap yazar, bir milyon gü-
nahını siler ve derecesini bir milyon derece yükseltir. (Tirmizi)

Bir saat düşünmek, altmış sene ibadet etmekten daha ha-
yırlıdır. (Ebu eş-Şeyh)

Kişi besmele okuyarak bir işe başlarsa, tüm günahları Al-
lah tarafından affedilir. (İ. Rafii)

Kişi besmele okuyarak yemek yemeye başlar ve "Elhamdü-
lillâh" diyerek yemek yemeyi sonlandırırsa, daha sofradan kalk-
madan, tüm günahları, Allah tarafından affedilir. (Taberâni)

Sağlık-Hastalık Hadisleri

Hadis külliyatında karşılaştığımız "ilginç" hadislerden biri
de hastalıklar karşısında nasıl hareket edileceği ya da genel
olarak sağlık alanı ile ilgili hadislerdir. Yorumu sizlere bira-
kıyoruz.

Bulaşıcı bir hastalık yoktur. (Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud, Heysemi)

Güneşte su ısıtmak, sedef hastalığına neden olur. (Ebu Nuaym)

Burunda tüy bitmesi, cüzzama karşı bir güvencedir. (Suyuti)

Cinsel organa bakmak körlüğe neden olur. (İbn Asâkir)

Güzel kadının yüzüne veya yeşillığe bakmak görmeyi artırır. (Ebu Nuaym)

Etin kokuşmasının nedeni İsrailoğullarıdır. (Buhari, Müslim)

Kişi sabahleyin yedi acve hurması yerse, ardından kilo-larca zehir içse bile ölmez. (Buhari, Müslim, Ebu Davud)

Şeytan ile İlgili Hadisler

Kuran'da 133 yerde geçtiği nakledilen Şeytan ile ilgili "hadislerde" birbirinden "çarpıcı" değerlendirmeler yapılmıştır. İşte o "hadislerden" birkaçı:

Şeytan helâda insanların makatlarıyla oynar. (Ebu Davud)

Şeytan; namaz için çağrı yapıldığı vakit, zart-zurt osurarak ortamdan uzaklaşır. (Buhari, Müslim)

Eski hurma ile yeni hurma birlikte yenmelidir zira Şeytan buna kızar. (İbn-i Mace)

Güneş, Şeytan'ın iki boynuzu arasından doğar. (Buhari)

Allah hapşırmayı sever, esnemedi hoşlanmaz. Zira es-neme Şeytan'dandır. (Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud)

Şair şeytandır. (Müslim)

Deve şeytandır. (Tirmizi, Ebu Davud)

Tek yolcu şeytandır; iki yolcu şeytandır; üç yolcu ise ce-maattır. (Tirmizi, Ebu Davud, Muvatta)

Bir atlı, bir şeytandır; iki atlı, iki şeytandır; üç atlı ise bir gruptur. (Tirmizi, Ebu Davud, Muvatta)

Hadis külliyyatında Kadının Yeri

İslam inancında geçmişten bugüne en çok tartışılan konulardan biri de, kadının yeri ve konumu olmuştur. İfade ettiğimiz gibi bu konu sadece dün ile sınırlı değildir; gerek ülkemizde gerekse nüfusun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerde hala kadınlarla ilgili, kabul edilemeyecek fetvalara veya dini söylemlere hatta yasalara rastlayabiliyoruz. Bu durumun İslami metinlere dair yeri nedir peki? Kitabımızın sınırları dahilinde biz sorunun cevabını "hadisler" üzerinden vermeye çalışacağız. Bakalım "hadis" olarak önümüze çıkarılan metinlerde kadınları aşağılayan, küçümseyen ve erkeğin adeta "kölesi" durumuna düşüren sözler nasıl yer almış.

İşte hadislerden bazıları:

Erkeğe zevcesini neden dövdüğü sorulmaz. (Ebu Davud)

Kadının namazları ve hiçbir iyiliği, kocası kendisinden razı oluncaya kadar, Allah tarafından kabûl olmaz. (Taberani)

Kadın, kocası kendisinden razı olduğu halde ölürse cennetlidir. (Riyaz'üs)

Kadının cihadı, kocası ile iyi geçinmektir. (Taberani)

Kadın; kocasının vücudu irinle kaplı olsa da, tüm irini diliyle yalayarak temizlese, yine de kocasının hakkını ödemiş olmaz. (Hanbel)

Kadınlar arasında iyi bir kadın, yüz karga arasında alaca bir karga gibidir. (Buhari)

Uğursuzluk; kadında, evde ve attadır. (Buhari)

Sütresiz olarak namaz kılan bir kişinin kıldığı namaz; önünden eşek, domuz, Yahudî, Mecusî veya kadın geçerse bozulur. (Buhari, Müslim, Muvatta)

Kadına danışılmalı ve ne derse, tam tersi yapılmalıdır. (Suyuti)

Kadına yazı öğretilmemelidir; dikiş ve Nur Suresi öğretilmelidir. (İbnü'l Cevzi)

Kadının İslam toplumunda bugün bile hala aşağılanmasının ve ağır baskılara maruz kalmasının arkasında bu ve benzeri hadisler yatmaktadır. Hadisler konusuna hakkıyla eğilim gösterilmeyince Buhari, Müslim vd. "dokunulmaz" ilan edilince tarikatın lideri, örgütün şeyhi istediği hadisi alıp, kadın hakkında ileri geri konuşabiliyor. Pek tabii olarak burada konumuz "İslam inancında kadının konumu" değil, dolayısıyla meselenin tüm yönleriyle ilgili bir savımızda söz konusu olamaz. Ama bu noktada şunu açıkça ifade edebiliriz ki, diğer konularda olduğu gibi kadınlar konusunda da uydurma, zayıf, problemli onca hadis vardır. Hal bu iken selefi ve vehhabi örgütler başta olmak üzere, bağınaz, şiddet yanlısı İslamcıların elinden "hadis" silahının alınması gerekir. Kadınlar ve dinini saf itikat ve iman duyguları için yaşayan Müslümanlar için elzem bir durumdur bu.

Aliyyü'l-Kari, Sehavi ve Suyuti, yukarıda da aktardığımız "kadınlara danışılmaması" yönündeki hadisin, Peygambere ait olmadığını bildirirler örneğin. Hatta aynı manaya gelecek bir hadis Halife Ömer'den nakille şöyledir: "Kadınlara muhalefet ediniz. Çünkü onlara karşı çıkmakta bereket vardır." Şevkani'de bu hadise benzer bir hadis daha vardır. Birlikte okuyalım: "Sizden biriniz hiçbir işi danışmadan yapmasın. Eğer istişare edecek birini bulamazsa karısına danışsın sonra onun dediğinin aksini yapsın. Çünkü muhalefette bereket vardır." (Martı, 32; 1988)

Yine Aliyyül Kari'ye "Kadınları Allah nasıl geri bıraktıysa siz de öylece geri bırakınız." hadisinin Peygamber'e değil, Abdullah İbn Mesud'a ait olduğunu belirtir ve Zerkeşi, Sehavi ve Acluni'de Kariye'ye katılır. Benzer biçimde İbnu'l Cevzi, Suyuti, İbn Arak ve Şevkani aktaracağımız bu hadisin de batıl olduğunu söylerler.

"Cuma günü öyle bir saat vardır ki, Allah kendisinden her kim ne isterse geri çevirmez. Yalnız kocası kendisine kızgın olan kimse müstesna." Bu hadisi gören kadın gelsin de şimdi kocasına kızsın bakalım. Ya da kendisine kızılan koca, bu durumda kadına nasıl davranabilir düşünemiyoruz.

Peygamberin kızı Rukayye'nin ölümü sırasında söylediği iddia edilen şu hadisin de el-Elbani, İbn'ul Cevzi ve Suyuti tarafından asılsız olduğu belirtilmiştir. Bu hadise göre Peygamber güya "Kız çocuklarının gömülmesi övülecek işlerdendir." demiş. Asgari mantık, insani ve dini vicdan taşıyan bir kimse, bu sözün "uydurma" olduğunu anlaması gerekir. Ama bu sıfatları taşımayanlar var ki, "hadis" olarak kayıtlara geçmiş.

"Kim kızını fasık –açıkça günah işlemekten sakınmayan- bir kimseyle evlendirirse onunla akrabalık ilişkilerini kesmiş olur." İbnu'l Cevzi, Suyuti ve Şevkani ile İbn Arak bu sözünde Peygambere ait olmadığını bildirirler. Aynı isimler tarafından tamamen uydurma olarak nitelendirilen diğer bir hadis ise şöyledir: "Kadınları zarar vermeyecek miktarda aç bırakınız ve aşırı gitmeyecek kadar kıyafetsiz bırakınız. Çünkü onlar iyice doyup güzelce giyinirlerse dışarı çıkmaktan başka bir şey düşünmezler. Ama eğer biraz aç ve çıplak kalırlarsa onlar için evde oturmaktan daha hayırlı bir şey yoktur." (a.g.e, 33)

“Kim karısının kötü ahlakına sabrederse, Allah ona Ey-yub’un belalara sabretmesine verdiği ecir verir. Kim de kocasının kötü huyuna sabrederse, Allah ona Firavun’un karısı Asiye’ye verdiği sevabın benzerini verir.” Bu hadis yine Suyuti, Şevkani İraki ve el-Elbani tarafından uydurma olarak nitelendirilmiştir. Tıpkı “Ümmetimin hayırlı erkeklerinin işi terzilik, hayırlı kadınlarının işi ise yün eğirmektir.” hadisi gibi. Bu hadis de yine İbn’ul Cevzi, Suyuti, İbn Arak ve Şevkani tarafından uydurma olarak kabul edilmiştir.

Akıl ve mantığın, izahını yapmakta hiçbir yol bulamaya-çağı hadislerden biri de şüphesiz “Kadınlar olmasaydı Allah’a hakkıyla ibadet edilecekti.” “sözde” hadisidir şüphesiz. İbn’ul Cevzi, Şevkani, Acluni, ve İbn Arak tarafından uydurma olduğu belirtilen bu hadise benzer bir hadis de Suyuti’de şöyle yer almıştır: “Şayet kadınlar olmasaydı erkek şüphesiz cennete girecekti.” Ne diyelim “şüphesiz” uydurma bir hadis daha!

“Kadına itaat etmek pişmanlıktır”, “Kadınları boş odalarda, köşklerde oturtmayınız. Onlara yazı yazmayı öğretmeyiniz. Kadınlara yün eğirmeyi ve Nur suresini öğretiniz.” ilk “hadis” el-Elbani, İbnu’l Cevzi ve Şevkani tarafından ikincisi de İbnu’l Cevzi ve Zehebi tarafından uydurma hadis olarak nitelendirilmiştir. Aksi durum daha kötü değil mi zaten!

Buhari ve Müslim’de yer alan şu hadis de açıkça Kuran’a aykırıdır. Önce hadisi aktaralım, ardından bu durumun sebebini açıklayalım. “Eğer Havva annemiz Adem’e hıyanet etmeseydi kadın kısmı hiçbir zaman erkeğe karşı gelmezdi; kocasına karşı hep saygılı ve itaatkar olurdu.” Görüldüğü üzere güya Havva’nın günahından Adem’de cezalandırılmış daha-sı Havva öyle davrandığı için diğer kadınlar da aynı onun gibi

hareket etmiş. Peki, Enam, İsrâ, Fatır, Zümer ve Necm surelerinde yer alan “Hiçbir günahkâr, başkasının günahından sorumlu tutulmaz.” sözü ne olacak. Burada, Kuran’dan aktardığımız ayetler ile bu “hadis” arasındaki çelişkiyi görmemek için özel bir çaba sarf etmek gerekiyor doğrusu. Ama işe bakın ki, Buhari ve Müslim gibi allame isimler bile söz konusu hadisi kitaplarına almada bir sorun görmemişler. Diyanet İşleri Bakanlığı’da bu hadisin yorumlanması konusunda nendense tek kelime etmemiş. (Tekin, 29; 2013)

Peygambere atfedilen ve kadınlarla ilgili olan böyle pek çok “hadis” daha var. Bu durumda yapılması gereken söz konusu hadislerle cesaretle yüzleşebilmek ve kitabımızın ana muhtevasını içeren hadis gerçekliği ile hesaplaşabilmek olmalıdır. İşte sözünü ettiğimiz ve Buhari, Müslim gibi “mutaber” hadis kitaplarında yer alan o hadisler:

Benden sonra, erkekler için kadınlardan daha tehlikeli bir fitne bırakmadım.

Ey kadınlar! Sadaka verin, Allah’tan günahlarınızın bağışlanmasını dileyin. Çünkü bana cehennem gösterildi; oradaki cezalının çoğu kadınlardı.

Kadınların “Neden cehennemin çoğu kadındır?” sorusuna, Peygamber’in şöyle cevap verdiği öne sürülür: “Çünkü çoğu kez hem ağzınızdan kötü söz çıkar; hem de sizler kocalarınıza karşı çok nankörsünüz. Bir de siz, hem dinen hem de aklen eksik yaratılmışsınız. Sizin gibi hem akıllı, hem de dini eksik olanların, kalkıp da akıl sahibi olan erkeklerin aklını çelebilsin, böyle birini görmedim, böyle bir örnek yok.”

Dininiz eksiktir; çünkü bazı özel durumlarda- hayız, nifas vb- siz kadınlar namaz kılmaz, oruç tutmazsınız. İşte noksanlığınızın gerekçesi budur.

Kadınlardan kendinizi koruyun! Çünkü İsrailoğullarından ilk fitne kadından gelmedir.

Bir toplum, eğer yönetimini kadına bırakırsa, o toplum için yerin dibi yerin üstünden daha hayırlıdır.

Sakın ha kadın kocasına karşı gelmesin! Çünkü kocasına karşı geldiği zaman, o kocanın müstakbel eşleri olan cennetdeki hurileri, o kadın için, “Allah belanı versin, senin yanında geçici olan o müstakbel eşimize niçin eziyet ediyor-sun.” derler.

Şayet bir erkek hanımını yatağa davet eder de hanım gitmemelik ederse ve böylece o erkek dargın bir biçimde yatağa girerse, bu durumda melekler o kadına sabaha kadar lanet yağdırırlar.

Bir kadının kocası, şayet kendisinden razı olacak bir durumda ölürse, o kadın cennetliktir.

Kadın kısmının, hem gelişi hem de gidişi şeytan biçimindedir.

Kocası kendisinden razı olmayan bir hanımın ne namazı, ne de başka bir ibadeti kabul olunmaz, ancak kocasının rızasına bağlıdır. (Tekin; 28; 2013)

Yüzde doksan dokuzu yalan ve uydurma kabul edilen hadisler arasında görülmeyip, başta Buhari ve Müslim olmak üzere pek çok hadis yazarı tarafından kitaplara alınan bu hadislerin varlığında, kime nasıl cevap verilecektir bilemiyoruz. Dahası hadisler salt bu haliyle de kalmamakta, dini bir hüküm ya da kabul edilen makbul bir anlayış olarak “mezhep öğretileri” ile yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır. Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerler bu elim durumun örnekleri ile doludur.

Hadisler’de İslam Peygamberi

“Tarihsel kimliklerin” tanıtımı genellikle abartılı ve aşırı övgü ya da yergi dili ile gerçekleştirilir. Bu sık rastlanılan bir durumdur. Bununla birlikte ancak eleştirel ya da daha “mesafeli” yazınlar, söz konusu “kimliklere” nesnel bir dille yaklaşılmaya çalışır. Diğer taraftan, farklı saiklerle, bir düşüncenin karşısında yer alanlar o düşüncenin liderine de “baskın” bir yergi ve “aşırı” aleyhte bir söylem geliştirirler. Tüm bu hengâme içerisinde bir biçimde bütün bir ulusa, topluma ya da dünyaya etki eden isimlerin, yaşamları sağlıklı bir biçimde insanlara aktarılmadığı için, söz konusu kimselerin “insani” yanları bile “sorunlu” bir dilin kurbanı olarak karşımıza çıkarlar.

Maalesef İslam Peygamberinin hayatını tanımaya çalışırken, hadislerde karşılaştığımız durum tam da budur. Abartılı tasvirler, sürekli bir mükemmeliyetçi söylem, aşırı övgü yüklü söylemler genel olarak Peygamberin tanıtımında göze çarpan baskın unsurları oluşturur. Peygamber anlatımında en yoksul, en bilgili, en mütevazı diye “en”ler üzerinden yürüyen bu tanımlamalar, yine onu fiziksel olarak en güzel, en mükemmel, bereket kaynağı ve keramet sahibi olarak bizler sunar. Fakat bu anlatımlar, dönemin diğer tarih kitapları karşılaştırıldığında geçerliliğini bir anda yitiriyor. Çünkü dönem ait elimizde sadece hadisler ya da belirli tarih kitapları yok, dolayısı ile bir konuya ait çelişkiler ağını anında görebiliyoruz. Diyeceğimiz Peygamberin hayatına dair onca “uydurma” hadis ile karşı karşıyayız; ve maalesef öncelikle Müslümanlar olmak üzere, diğer tüm insanlar bu “uydurma” bilgilerle Peygamberi tanıma-ya başlıyor, tanıyor. Şimdi, Peygamberin hadislerde öne çıkan yanlarına ilişkin konuları, özet olarak görmeye çalışalım.

Peygamberin Yoksullukla Geçen Hayatı

Aileden servet sahibi olmayan her insanda olduğu gibi, Peygamberin hayatında da "yoksul" ve "zor zamanlar" mutlaka olmuştur. Nihai olarak, Peygamber daha doğmadan babasını, çok küçük yaşta da annesini kaybetmiş, amcası Ebu Talib'in yanında büyümüştür. Fakat şunu da biliyoruz ki, ilk eşi Hatice, yaşadığı bölgenin en zengin isimlerinden biridir. Zaten İslam Peygamberi de onun kervanlarında çalıştığı esnada onuna evlenmiştir. 25 yıl civarında süren bu evliliğin büyük bir bölümü ise varlık içerisinde geçmiştir. Bu konu ile ilgili tarihi anlatımlar oldukça çoktur. Unutmamalı ki, Peygamber'in eşi Hatice'den altı çocuğu vardır ki, bu bile başlı başına önemli bir maddi gelirle karşılanabilecek, bir duruma işaret eder. Daha önce söylediğimiz gibi Hatice, oldukça zengin bir tüccardır. Peygamber evlendiği zaman onun yanına taşınır, dahası eşi Hatice'de bütün malını ona devreder. (Tekin, a.g.e, 134)

Bu arada şunu da belirtelim ki, İslam Peygamberi, Hatice ile evlendiğinde ona mehir (evlenme ücreti) olarak 20 deve, 480 veya 500 dirhem, ve Prof. Dr. Celal Yeniçeri'nin hesabına göre ise 212,5 gram altın ödemiştir. (Altının bugünkü değerine çevirirsek 20 bin lira eder.) (Yeniçeri, 156, 2007) İslamiyet öncesinde, ticaret ile ilgilendiğini bildiğimiz, Hatice ile evlendikten sonra eşinin işlerini yürüten Peygamber ayrıca bu dönemde es-Saib ile de bir ticari ortaklık kurmuştur.

Peygamberlik ilanını izleyen üçüncü yıldan başlamak üzere Muhammed Peygamber'in hayatında ekonomik sıkıntılarının baş gösterdiğini özellikle altıncı ve yedinci yılda bu sıkıntıların had safhaya ulaştığını biliyoruz. Fakat bu da geçici bir

dönemdir. Öyle ki Medine dönemi ile birlikte, bu sıkıntılar sona erer. O kadar ki, İslam Peygamberi'nin ailesinin kiler ihtiyaçlarını karşılamak üzere Bilal Habeşi özel olarak ayrıca görevlendirilmiştir. Dahası Hayber'de ele geçirilen arazilerin gelirleri Peygamber'in eşlerine tahsis edilmektedir. (a.g.e , 210). Konu ile ilgili tarih kitaplarından ve hadislerden daha birçok bilgi aktarabiliriz ama sözü uzatmayalım. Ve asıl meselemiz olan Peygamberin'in yoksulluğuna dönelim.

Bakın biraz önce de ifade ettik. Biz Peygamber'in özellikle eşi Hatice ile olan evliliğinden sonra yaşamının kayda değer bir bölümünde yoksulluk içerisinde yaşamadığını söyledik ve bu bilgi kaynaklarımız arasında hadisler olduğunu da ifade ettik. Fakat gelin görün ki, aynı hadisler Peygamber'i öyle bir yokluk ve yoksulluk içerisinde gösteriyor ki, sanırsınız tarihte iki farklı İslam Peygamberi var.

Öyle ki bu hadislerle göre Muhammed Peygamber bütün hayatı boyunca ailesi ile birlikte aynı yemeği doyuncaya kadar art arda yememiş, su ve hurma ile yetinmişlerdir. (Buhari, 51 Hibe, Müslim, 53 zühd, Tirmiz, 37 zühd). Dahası İslam Peygamberi'nin evinde aylarca ocak yanmamış, bu süre zarfında komşularının verdiği sütle yetinmişlerdir. Söz konusu hadislerle göre hayatı boyunca doyaya ne buğday ekmeği ne de et yiyebilen İslam Peygamberinin, yatağı da içi ot dolu bir şilteden ibarettir. (Özafşar, 310; 2003)

Hadisler böyle uzayıp gidiyor; Peygamber'in ne kadar yokluk çektiği, ne kadar mütevazı bir hayat sürdürdüğü, lüksten ne kadar uzak yaşadığı... Anlamadığımız aynı hadis kitaplarını tekzip eden yine o kitapların diğer sayfaları oluyor; nasıl olur da bu yazından sağlıklı bir sonuç/hüküm/yargı elde edilebilir?

Bu arada Peygamberin dış görünüşüne dair hadislerde neler yazılmış, o nasıl tarif edilmiş kısaca ona da bakarak çalışmamıza devam edelim. Bu yazına göre Peygamber geniş omuzları; kulaklarına kadar uzanan saçları ve kırmızı kıya-fetiyle güzelliğin zirvesinde bir şahsiyettir. (Buhari, 61 Menakıb, Müslim, 43 Fazail, vd.) O, insanların sahip olabileceği en güzel simaya sahiptir. Teni esmer, yüzü ay gibi, ağzı büyükçe, gözünün beyazı hafif kırmızıca, saçları ne düz ne kıvrıkcık; ayakları etsizdir. Saçı alabildiğine gürdür ve yüzü güneş gibi ay gibi parıl parıldır. Sırtında Peygamberlik mühürü vardır ve güvercin yumurtası büyüklüğündedir. Yine bu yazına göre, Peygamberin eli ipekten yumuşak, terinin kokusu kokuların en güzelidir; miskten de amberden de daha hoş kokuludur. (a.g.e 311-312)

Karakteristik Özellikleri

Hadislerden gördüğümüz kadarıyla İslam Peygamberi bir insan olarak mükemmel niteliklere sahiptir. “O gelinliği içerisindeki bir gelin gibi mahçup ve utangaçtır; kendini rahat-sız eden bir şey olduğu vakit bu derhal yüzünden anlaşılabilir.” (Özafşar, a.g.e, 312)

O insanların en hayırlısı, cömert ve en yürekli-sidir. Ramazan ayında Cebrail ile buluştuğu andaki elinin açıklığı serapa esen bir rüzgar gibi betimlenir. Hediyeleri kabul ederken sadakaları geri çeviren İslam Peygamberi, yaşlı ve düşkün kimselerle birlikte oturmaktan çekinmez ve onların ihtiyaçlarını görürmüş.

Hadislere göre yiyecekler arasında ayırım yapmayan İslam Peygamberi, onları kötülemez, iştahı varsa yer yoksa bı-

rakırmış. Aynı zamanda ev işleri görmekten yüksünmeyen Peygamber, ayakkabılarını kendi tamir eder, elbisesinin söküğünü kendi diker ve her insan evinde neler yaparsa o da aynısını yaparmış. Her hal ve şartta hoşgörölü olduğu bildirilen Muhammed Peygamber'in kabalıktan ve çirkin sözlerden de alabildiğince uzak olduğu anlatılır. Kötölüğe hiçbir zaman kötölükle cevap vermeyen İslam Peygamberi'nin hiçbir zaman toplum içerisinde kimseyi rencide etmediğı anlatılmaktadır. Bu külliyata göre Peygamber ömrü boyunca savaş hariç ne bir kimseye vurmuş, ne bir hanımını incitmiş ne de hizmetini gören birini kırmıştır.

Peygamberin, "Peygamber" olarak Sahip Olduğu Bazı Ayrıcalıklar ve Gösterdiğı Mucizeler

Hadis yazınına göre, İslam Peygamberi diğeri peygamberlerden farklı olarak bazı ayrıcalıklara sahiptir. Bu ayrıcalıkların bir kısmı bu dünya için bir kısmı ise ahret için geçerlidir. Bu külliyata göre Muhammed Peygamber'in son peygamber olacağı, daha Adem çamur halinde iken bellidir. O, İbrahim'in duası, İsa'nın müjdesi ve doğumu esnasında annesi Amine'nin Şam saraylarını aydınlattığı nurdur.

Allah O'nu özel olarak yedirip içirmektedir. Diğeri insanlar gibi Peygamberin de bir şeytanı olmuştur fakat o şeytan Peygamber'e teslim olmuştur. Dahası düşmanlarına karşı saba rüzgarı vasıtasıyla kendisine yardım lütfedilmiştir.

Hadis külliyatı böylesine "çarpıcı" rivayetlerle devam ediyor.

Örneğin bütün peygamberler ümmetleriyle birlikte kendisine arzolunmuştur. Sadece bu kadar da değil, kıyamette

insanların başına geleceği söylenen her şey ve tabi cennet-cehennem de bütün çıplaklığıyla ona gösterilmiştir. Yine hiçbir peygambere nasip olmayan, beş şey ona verilmiştir. Bunlardan ilki, onun bütün insanlığa peygamber olarak gelmesidir. İkincisi kendisine ganimet meşru kılınmıştır. Düşmanlarının kalbine bir aylık mesafeden düşen bir korku ile kendisine yardım edilmemesi üçüncü “ayrıcalıktır”. Sırası ile kendisine verilen dördüncü ve son ayrıcalık da yeryüzünün tamamının ona temiz bir şekilde mescid kılınması ve istediği her şeyin kendisine verileceğın söylenmesidir. Bu arada hemen belirtelim ki, Peygamber bu sonuncu dileği hemen “Ümmetime şefaât verilmesi,” diye cevaplamıştır.

Ahret günü topraktan ilk çıkacak, ilk defa şefaât talebinde bulunacak ve yine ilk defa Cennet’in kapısını çalacak olan da yine İslam Peygamberidir. Peygamber’in elinin değdiği yer bereketlenmekte, tabiri caizse “yağmur olup bereket yağmaktadır”. Bu ve benzeri hadisler, anılan külliyatta bolca mevcuttur. Konu ile ilgilenenler Buhari, Müslim ve diğer hadis kitaplarına bakabilirler. Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, buraya kadar aktardıklarımız da, Buhari, Müslim, Tirmizi vd hadis kitaplarında geçmektedir. Tabi bundan sonra aktaracağımız hadisler de.

Şimdi hadis kitaplarında anlatılan ve dozu gittikçe artan olaylardan birkaçını daha aktaralım.

Bu olaylardan belki de en “efsanevi” olanı, “Peygamberin yerinden çıkarılan kalbi hikâyesi” olsa gerek.

Nasıl mı olmuş bu olay, hemen anlatalım.

Hadise, Peygamber sütannesı Halime’nin yanında yaşadığı dönemde vuku bulur. Buna göre Peygamber o dönemde arkadaşları ile oynarken yanlarına Cebrail gelir, onu alıp

yatırır ve göğsünü açarak kalbini yarar ve içinden bir parça et alıp atar. Akabinde Peygamberin kalbi altın bir kap içerisinde zemberek suyu ile yıkanır ve sonrasında kalp kapatılarak tekrar eski yerine koyulur. Hadisi aktaran Enes, Peygamberin göğsündeki dikiş izlerini gördüğünü söyler. Ayrıca Peygamber'in miraca çıkmadan önce bu olayın bir kez daha tekrarlandığı hadis kitaplarında ayrıca belirtilir.

Peygamberin Mekke'de iken ayı ikiye ayırdığı yine aynı yerde kendisine zarar vermek üzere üstüne gelen Kureyşli topluluğa attığı bir avuç toprakla onları olduğu yere sabitlediği anlatılan diğer mucizelerindendir. Ayrıca o toprağa maruz kalanların hepsi Bedir Savaşı'nda öldürülmüştür. Huneyn Savaşı'nda da yine atılan bir avuç toprakla savaş kazanılmıştır; Peygamberin "mucizesi" burada bir kez daha gözlenmiştir.

Onun mucizelerine örnek olarak gösterilen olaylardan bazıları ise, Peygamberin insanlar dışındaki nesne ve meleklerle, cinlerle kurduğu iletişimidir. Bu vakalar içinde hadis kitaplarında bolca örnek vardır. Misal, meleklerin onu korumak için sürekli Peygamberin arkasında yürüdüğü ve bu sebeple, herksin Peygamberin önünde yürüdüğü bu kitaplar da anlatılır.

Muhammed Peygamber'in çıkıp üzerinde konuşma yaptığı kütüğün, terk edilmesi üzerine hazin inleyişi ve sonrasında İslam Peygamberi'nin onu teskin edişi; Peygamberin önüne gelen yemeğin Allah'ı anması, İslam Peygamberi'nin Uhud Dağı ile konuşması, taşların gelip ona selam vermesi, İslam Peygamberi'nin hayvanlarla hatta ölümlerle konuşması bu bahiste verilen diğer "mucizevi" örnekler arasında yer alır. Son olarak İslam Peygamberi'nin başta Bedir Sava-

şı olmak üzere, gelecek hakkında olanları önceden bilmesi ile ilgili, hadis kitaplarında hatırı sayılır bir kayıt bulmak mümkündür.

Gelinen noktada Muhammed Peygamber Kuran'ın bile tasvir ettiği normal bir insan olmaktan çıkarılmıştır artık. Çünkü o, İsa Peygamber gibi beşikte iken bile konuşmakta, karanlıkta görebilmektedir. Görmektedir zira, onun arkasında iğne deliği gibi iki delik vardır. Ayrıca elbisenin altından arkasını da görmektedir. Yine eşi Aişe, karanlıkta kaybolan iğnesini, İslam Peygamberi'nin yüzünün ışığında bulmuştur. Sonra Âdem'den bu yana yaşamış olan bütün insanların toplam aklından daha fazlası ona verilmiştir. Dahası onun otuz-kırk erkek gücünde cinsel gücü vardır. Hayvanlar başta olmak üzere ölüleri diriltten yine o'dur. Tıpkı görmeyen gözleri açtığı, dilsiz olanı konuşturduğu gibi... Ağaçlar'ın bile selam verdiği, hayvanların dile gelip konuştuğu o'dur. Sular onun parmaklarından fışkırmaktadır. (Kırbaçoğlu, 131; 2001)

Hadislerde Tanıtılan Muhammed Peygamber Portresinin Analizi

Hadis anlatımında gördüğümüz üzere İslam Peygamber'i açıkça "ilahi" bir kimlikle tanıtılmaktadır. Dahası diğer bütün Peygamber'lerden üstün ve ayrıcalıklı tarafları vardır onun. Bu durum tahmin edileceği üzere tasavvur taraftarlarınca iyice geliştirilmiş, İslam Peygamberi "asli nur" olarak Allah'tan sonra gelen unsur olarak tanıtılmıştır. Bu olgu İbn Arabi ile de 13. yüzyıldan itibaren Sufiliğin ana doktrini haline getirilmiştir. Bakın tasavvuf kaynaklarında yaratılışın kaynağı nasıl aktarılıyor:

“Allah kendi nurundan bir parça aldı. Daha gökler, yer arş, kursî, cennet ve cehennem yaratılmadan 324 bin sene önce o nurdan Muhammed’in ruhunu yarattı... Sonra bir ağaç yarattı. Ona “Yakin Ağacı” ismini verdi. Ağacın dört dalı vardı. Muhammed’in ruhunu bu ağacın üzerine koydu. Ruh ağacının üzerinde kırk bin sene Allah’ı tesbih etti (andı). Sonra bu ruhun karşısında bir ayna yarattı. Muhammed’in ruhu aynaya baktı, suretini en güzel bir şekilde gördü ve beş defa secde etti. İşte bu secdeler Ümmeti-i Muhammed’e farz kılınan secdelerin esasını oluşturmaktadır. Sonra hak nurdan zincirlerle arasında asılı olan nurani bir kandil yarattı ve Muhammed’in ruhuna, kandil içine yerleşmesini emretti. Ruh Allah’ı en güzel isimleriyle tesbih etmeye başladı. Her bir isim için bin yıl tesbihte bulundu. Rahman ismine ulaşınca Allah rahmetle ona baktı. Bunun üzerine ruh-i Muhammedi Allah’tan haya sebebiyle terledi. Her ter damlasından, birinin ruhu yaratıldı. Sonra ruh tesbih-i ilahi ile meşguliyyete devam etti. Kahhar ismine ulaşınca, haşmet-i ilahiden dolayı mümin ve kafirlerin sayılarınca ter döktü. Bu terler onların ruhları oldu. Allah’ın istediği kadar ruhlar bu makamda kaldılar. Sonra Hak Teala onları ruhlar aleminden cisimler alemine göndermeye başladı. Her bir ruha hikmeti gereğince bir beden yarattı. Ademi, cesedini de insanların bedensel gelişme ve üremelerine bir anahtar olarak yarattı. Bunun için Adem cismanî belirişlerin başlangıcıdır. Bu sebeple ki Peygamberimiz Alem ağacının tohumudur; arş, kursî, levh ve kalemden önce gelir... Hz. Peygamber kainatın aslı, özüdür. Allah ondan arşı, ferşi ve aralarındaki şeyleri zuhur ettirmiştir. Dolayısıyla o, peygamberlerin sonuncusu, rasullerin hâtemi, ilklerin ve sonların efendisi oldu (Yıldırım, 202-203; 2002).

Sözü hiç dolandırmadan ifade edelim; "Tasavvuf ehli" olarak kendini tanımlayan bir kısım zevat, Peygamber'e pek tabi olarak "mucize" sergiledi diyecektir. Hadis diye tanınlanan o rivayetlere tabî ki dört elle sarılacaktır. Onca şeyh, tarikat lideri; keramet sahibi, evliya olarak mucizeler sergiliyor da, haşa Peygamber'in mi mucizesi olmayacak! Zaten bir defa Muhammed Peygamber'in "mucize gösterdiğine" inanılınca arkasından kendisine "veli" diyen herkes müridlerine "ben keramet sahibiyim" "mucizelerim şunlar şunlar" demekte bir beis görmemişlerdir. Nasıl olsa bunun "dinlerin de" oldukça önemli bir yeri vardır. İlk bölümde bu kimselerin gösterdiği mucizelere değindik. Hatırlayın Beyazıt Bistami "miraca çıktığını" bile söylemişti!

Peki, pek muteber kimi hadislerde Peygamber "mucize" gösterdi diye onca rivayet vardır da, Peygamber'in hayatını anlatan "siyer" kitapları bu konuda neden aynı şeyleri söylemiyor. Bu noktada anılan kitapları içerisinde oldukça önemli bir yeri olduğunu bildiğimiz İbni İshak'ın Siyeri'nde Peygamber'in mucize gösterdiğine dair bir amere ya da bilgi var mıdır ya da bu durum kitapta nasıl işlenmiştir ona bakmak istiyoruz. Zira bu kitap Peygamber'in hayatını anlatan kitaplar içerisinde ilk sırada yer alır. Başka bir ifadeyle Peygamber'in hayatını tarih yazını ilk defa ondan öğrenmiştir. Bu anlamda kitabın tarih biliminde ve İslam inancında oldukça önemli bir yeri ve ağırlığı vardır.

İbni Hişam'ın kitabının tarihçesine baktığımızda esas olarak kitabın ilk yazarının Muhammed İbni İshak olduğunu görürüz. İslam Peygamberi ile ölümü arasında yaklaşık 162 yıl bulunan İbni İshak'ın kitabı Abbasiler döneminde İbni Hişam tarafından yeniden ele alınmış, birçok düzeltme, kısalt-

ma bazen tenkid ve diğer tetkikler ile güncelleştirilmiştir diyebiliriz. Aynı zaman da önemli hadisçiler arasında da gösterilen, İbni Hişam'ın Mısır'da İmam Şafi ile görüştüğü de nakledilmektedir.

İbni Hişam'dan önce pek tabi siyer kitabı yazılmıştır ama eksik de olsa günümüze kadar ulaşan ilk siyer kitabı ona aittir. İbni Adiy, onun hakkında şöyle der: "Şayed, İbn-i İshak'ın hiçbir fazileti olmasa, şu ona yeter: Melikleri Resulullah'ın savaşları, Peygamber olarak gönderilmesi ve yaradılışın başlangıcı gibi konularla meşgul etmekle, hiçbir faydası olmayan kitaplarla meşgul olmaktan onları geri çevirmiştir. İbn-i İshak, bu faziletle en öne geçmiştir." (İbni Hişam, 7; 1981)

Muammer Sencer de anılan kitaba ilişkin önemli bir değerlendirmede bulunmuştur. Birlikte okuyalım: "İbn-i İshak'ın önemi, sadece onun zaman bakımından eksikliğinde ve bize siyer kitaplarının en eskisini vermiş olmasında değil, henüz başka araştırmayla varılmamış değerli haberlerle dolu olmasındadır. Bu haberlerin başında, o zamana ilişkin sayısız, gerçek şiirler gelir. Peygamber'e çok acı biçimde saldırmış olanların da kitaba katılması, şaşılacak bir yansızlığın işaretidir. Bu ve başka üstünlükler, ilk kez İbni İshak'tan sonra gelenlerce yakılan ışıktaki kendini göstermiştir. Onun tarihsel görüşü, ilk İslam dönemine, Medine'nin ilk İslam cemaatine ilişkin en önemli belgelerden birini hem de eksiksiz olarak vermesiyle sonuçlanmıştır. Halbuki sonrakilere, bu bilgiyi ya dogmatik ön yargılarla görmezlikten gelmiş veya birkaç satırla geçiştirilmiştir." (Sencer, 12; 1974)

Sözü biraz uzattığımızın farkındayız ama birazdan aktaracağımız alıntılar öncesinde İbni İshak'ın kitabının İslam tarihinde nasıl bir yer kapladığını, önemini birkaç cümleyle de

aktarmamız gerekiyordu. Gelin şimdi bu kitapta, daha Mekke döneminde iken zuhur eden mucize konusunun nasıl işlendiğini birlikte görelim. Peygamberliğin henüz ilk yıllarıdır. Dönemin egemen kabile liderleri Muhammed Peygamber'in başlattığı hareketin önlenmesi için baskı ve zorbalık dahil çeşitli yollara başvururlar fakat bu yöntemlerle sonuç alınmayacağı da görülür. Bunun üzerine İslam Peygamberi'ne haber salınır. Gelip kendileri ile görüşülmesi istenir ondan. O gelmeden hemen öncesinde ise Ebu Süfyan'ında aralarında olduğu kabile liderleri arasında şu konuşma geçer: "Muhammed'i çağırıp, onunla konuşun ve onda kusur buluncaya kadar tartışıp çekişin". Amaç gayet açıktır, İslam Peygamberi bertaraf edilmek istenmektedir ve bu kez seçilen yol "fikri" bir kavgadır.

Muhammed Peygamber ve karşısındaki grubun konuşmalarının bağlamından kopmaması için tartışmanın tamamını aktaracağız.

Başlayalım.

İslam Peygamber'i yapılan davet üzerine olay yerine gelir. İlk olarak ondan bu hareketten vazgeçmesi karşılığında ne istediği sorulur ve devamında ne isterse verileceği de aktarılır. Konuşmalar şöyledir:

Kabile Liderleri: "Ya Muahmmmed! Biz, seninle konuşmak için adam gönderip, çağırdık. Vallahi biz, senin kavmin arasına soktuğun şeyin bir benzerini kavmime sokan Arap'tan bir adam bilmiyoruz. Babalarımıza ve dedelerimize sövdün. Hepimizi ahmak saydın. Cemaati ayırdın. Ne kadar çirkin iş varsa hepsini getirip, seninle aramıza soktun. Eğer getirdiğin bu yeni şeyle istediğin mal ise, mallarımızdan toplayıp seni en zenginimiz yapalım. Eğer bu davan ile istediğin,

aramızda şerefli olmak ise, seni kendimize başkan yapalım. Eğer bununla istediğin mülk ise, seni kendimize hükümdar yapalım. Eğer sana gelen o şey cin olup, sana galip geldiğini sanıyorsan; seni ondan kurtarınca kadar tedavi etmek için mallarımızı tıbbıa harcayalım.”

Kabile liderlerinin bu ağır itham ve tekliflerine Muhammed Peygamber’in cevabını birlikte okuyalım:

İslam Peygamberi: “Söylediğiniz şeylerin hiçbirisi bende yoktur. Ben size getirdiğim şeyi, ne sizin mallarınızı, ne aranızda şerefli olmayı ve ne de size hükümdar olmayı istemek için getirmediğim. Lakin Allah beni size Resul olarak gönderdi. Bana, kitap indirdi. Ve bana, sizi müjdeleyici ve korkutup sakındırıcı olmamı emretti. Ben, size Rabbimin emirlerini bildirdim ve size nasihatta bulundum. Eğer size getirdiğim şeyi benden kabul ederseniz, o sizin dünyada ve ahrette nasibinizdir. Eğer onu kabul etmeyip, reddederseniz; Allah benim ile sizin aranızda hüküm verinceye kadar Allah’ın emrinden dolayı sabrederim.”

Tartışmanın girişi Peygamber’e kimi mevki ve makamlar üzerinden yapılan tekliflerin, yine onun red cevabı ile biter. Artık kabile liderleri tarafından söylenecek ikinci bir cümle kalmamıştır. Tartışmanın ikinci başlığı ise şimdiye kadar gelmek istediğimiz konu, yani, “mucize” meselesi olur. Kabile liderleri bu kez Muhammed Peygamber’den mucize göstermesini isterler. Onların, kendisine inanmaları için bu şarttır.

Ve tartışma başlar.

Kabile Liderleri: “Ya Muhammed, eğer sana teklif ettiğimiz şeylerden bir şey bizden kabul etmiyorsan, şüphesiz sen biliyorsun ki, memleketi bizimkinden daha dar, suyu

daha az ve geçimi bizden daha şiddetli olan, insanlardan hiç kimse yoktur. Şu halde seni Peygamber olarak gönderen Rabbinden bizi sıkıştıran şu dağları uzaklaştırıp ülkeyi genişletmesini ve orada Şam'ın ve Irak'ın ırmakları gibi ırmaklar akıtmasını ve ölüp giden babalarımızı bizim için diriltmesini iste ve Rabbinin onlardan bizim için dirilttiği kimseler arasında Kilab'ın oğlu Kusay da bulunsun. Çünkü o doğru bir şeyhtir. Böylece senin, bize söylediğin şeyi; bu gerçek mi yoksa uydurma mıdır, diye ona soralım. Eğer onlar seni doğrularlarsa ve sen de bizim istediğimiz yaparsan seni tasdik ederiz. Böylece senin, Allah katındaki mevkiini ve dediğin gibi O'nun, seni Resul olarak gönderdiğini bununla öğrenmiş oluruz."

Ve Peygamber cevap verir:

"Ben, size bununla gönderilmedim. Ben ancak, Rabbin beni gönderdiği şeyle O'nun tarafından size geldim. Şüphesiz size bildirmek için gönderildiğim şeyi size tebliğ ettim. Eğer onu kabul ederseniz o sizin dünya ve ahrette nasibinizdir. Eğer onu reddederseniz, Allah, benim ile sizin aranızda hükmedinceye kadar Allah'ın emrinden dolayı sabrederim."

İslam Peygamberi'nin cevabı tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Kendisinin göstereceği herhangi bir doğaüstü güç diğer bir ifade ile mucize yoktur. Fakat Kabile liderleri ısrar eder. Devam edelim.

Kabile Liderleri: "Eğer bunu bizim için yapmazsan kendin için yap, senin söylediğin şeyi tasdik eden, bizi senden geri çeviren seninle beraber bir Melek göndermesini Rabbinden iste. Yine O'ndan, senin için bahçeler, kökler, altın ve gümüşten hazineler yaratmasını, bunlarla sen, aradığını gör-

düğümüz şeylerden müstağini kılmasını iste. Çünkü sen de bizim gibi çarşılarda dolaşıyorsun, bizim rızık aradığımız gibi, eğer sen peygamber isen, Rabbin katındaki mevkiini ve faziletini böylece bilelim.”

Tartışma gittikçe ağırlaşmakta ve Kabile Liderleri Muhammed Peygamber’den “mucize” göstermesi yönündeki ısrarlarını sürdürmektedir. Buna karşın Peygamber de “kendisinin görevinin mucize göstermek olmadığı ve mucize göstermeyeceği” biçimindeki düşüncesini üzerine basa basa ifade etmektedir. Cevap konuşması ile devam edelim.

İslam Peygamberi: “Ben bunu yapacak değilim ve bunu Rabbinden isteyen kimse de değilim. Ben, size bununla gönderilmedim. Lakin Allah beni müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdi. Eğer size getirdiğim şeyi kabul ederseniz bu sizin dünyada ve ahrette nasibinizdir. Allah benim ile sizin aranızda hükmedinceye kadar Allah’ın emrinden dolayı sabrederim.”

Tartışmanın aksı değişmez. Kabile liderleri isteklerini yineler.

Kabile Liderleri: “Senin inandığın gibi Rabbin eğer dileğini yaparsa, göğü üzerimize parça parça yağdır. Çünkü biz, sana ancak bunu yaparsan inanırız.”

Cevap gecikmez.

İslam Peygamberi: “Bu, Allah’a ait bir iştir. Eğer onu size yapmayı dilerse yapar.

Okuduğumuz cevap sonrasında kabile liderleri bu kez şöyle konuşurlar:

Kabile Liderleri: “Ya Muhammed! Senin Rabbin, seninle beraber oturacağımızı ve sana sorduğumuz şu şeyleri sana soracağımızı ve istediğimiz şu şeyleri senden isteyeceğimizi bilmez miydi ki, sana yaklaşıp da, danıştığımız şeyi sana

öğretseydi ve bu hususta bize ne yapacağını, sana haber verseydi. Çünkü biz, getirdiğin şeyi senden kabul etmiyoruz! Hem öğrendik ki; bunu sana Yemame'de Rahman adında bir adam öğretiyormuş. Vallahi biz, Rahman'a* ebediyen inanmayız. Sana mazeretimizi gösterdik ya Muhammed, artık vallahi ya biz seni helak edinceye, ya da sen bizi helak edinceye kadar, seni ve bize anlattığın şeyi bırakmayız."

Kabile liderlerinin konuşmasının sonunda ise içlerinden biri "Biz meleklerle ibadet ederiz, onlar Allah'ın kızlarıdır." derken bir diğeri de "Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe, sana inanmayız." diyerek tartışmanın kendileri açısından son bulduğunu bildirirler.

Bunun üzerine Peygamber cevap vermeyerek oradan uzaklaşır. O esnada yanında halasının oğlu Abdullah bin Ebu Ümeyye bulunmaktadır. Abdullah, kabile liderlerinin bu son sözleri sonrasında İslam Peygamberi'ne döner ve ona şöyle seslenir: "Ya Muhammed, kavmin sana bazı şeyleri tek-lif ettiler. Sen, bunları kabul etmedin. Sonra söylediğin gibi, senin Allah katında mevkiini öğrenip de seni doğrulamaları için senden bazı şeyler istediler, bunu da yapmadın. Sonra onlara üstünlüğünü ve Allah katında mevkiini onunla öğrenecekleri bazı şeyleri kendin için edinmeni istediler, bunu da yapmadın. Göğ-e bir merdiven kurduktan sonra, ben sana bakarken onun üzerinde göğ-e yükselip ulaşmazsan, sonra seninle beraber dört Melek gelip de, söylediğin doğrudur diye senin için şahitlik etmezlerse, vallahi sana ebediyen inanmam.

* İslam Peygamberinin yaşadığı devirde, kendini Peygamber olarak tanıtan Müseylemet'ül-Kezzab'dır. O dönemde kendisi "Rahman" olarak adlandırılıyordu. Uzun bir süre yaşamış ve Halife Ebubekir döneminde öldürülmüştür.

Allah'a and olsun ki eğer bunu yaparsan, muhakkak seni doğrularım." (İbni Hişam, 97-101; 1981)

Yukarıda okuduğumuz diyaloglar, sıradan bir İslam tarihi kitabında geçmiyor. Dahası yeri geldiğinde İbn Hişam'dan bolca da istifade edilebiliyor. Fakat gelin görün ki, böyle bir kitap yokmuş gibi, anlatılanlar duyulmamış gibi, Peygamber'in mucizesi üstüne mucizesi zerk ediliyor hadis kitaplarında. Üstelikte bu kanaat genel hatlarıyla bugün bile İslam dünyasında genel kabul görüyor. Geçmişe baktığımızda da Ehli Sünnet çevrelerinin neredeyse otorite olarak kabul ettikleri isimlerinin çoğu bu görüşte. El-Maturudi'den tutun, el-Bağdadi, İbn Hazm, Maverdi, Gazali'nin hocası el-Cuveyni ve kendisi, el-Enbari hatta İslam düşüncesinde "akılcılar" olarak nitelendirilen Mutezile eğiliminin çok ileri gelen simaları da bu konuda andığımız isimleri aratmıyor. (Özafşar, 320-23; 2003)

Buna karşın hadis kaynaklarında bize tanıtılmaya çalışılan Peygamber portresine itiraz eden İslam düşünürleri de olmuştur. Cemaleddin Afgani, Seyyid Ahmed Han, Muhammed Abduh bu isimlerin başında gelir. Yine günümüzde Mehmet Emin Özafşar, Hayri Kırbaçoğlu gibi isimlerde genel olarak hakim hadis anlayışına özel olarak da bu kaynaklarda aktarılan Peygamber portresine karşı çıkarlar. Özafşar hadislerin ortaya koyduğu bu yaklaşıma ilişkin düşüncelerini şöyle dile getirir: "Hadisçilerin varlık tasavvuru, vahiy gibi fizik ötesi bir fenomene muhatap olan Peygamber'i, kendiliğinden rasyonalitenin dışına çıkarmış ve akıl dışı bir düzeye çekmiştir; bütün bunlara vahiy metninde yer alan, geçmiş peygamber ve topluluklara ilişkin mucizevi anlatılarda eklenince, aynı bakış açısı, Hz. Peygamber'e de uygulanmış-

tır; zaman içerisinde Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve özlem, mitolojik tasvirleri içeren rivayet örnekleriyle dillendirilmiş; bu da konuyla ilgili literatürün malzemesini ve rengini belirlemiştir... Bu bağlamda hadislerde aktarılan rivayetlerden bir kısmının asılsız, bir kısmının yanılsama, birazının da gerçek olayların mitsel kurguya dönüştürülmüş hikayeler olduğu ileri sürülebilir. Ama söylenmeyecek bir şey varsa, o da, hadisçilerin geri kalmışlık psikolojisini yenme ve kendi özgüvensizliklerini aşmanın bir aracı olarak bu rivayetleri kurguladığıdır. Keza, Resulullah'ı övme adına ona 'tanrısal' bir heybet'in eşlik ettiğini düşünmek ne kadar megalomikse, aynı şekilde hadisçilerin peygamber anlayışını eleştirmek adına, ne din ne de ilim literatüründe yeri olan ve sadece çizgi film senaryolarında rastlanabilir 'Süpermen' veya 'yarı-ilah' ifadeleriyle meseleyi karikatürize etmek de o kadar komiktir, yanıltıcıdır." (Özafşar, a.g.e, 320-21)

Özafşar'ın kaldığı yerden sözü, üstelik onun eleştirdiği "Süpermen" ifadelerini de kullanan, Kırbaşoğlu'na bırakalım. Kırbaşoğlu mucize ile ilgili rivayetlerin bir süreç içerisinde geliştiğini, örneğin ilk kaynaklarda bir elin parmaklarının sayısını geçmeyen mucize rivayetlerinin bugün gelinen noktada 3500'e kadar ulaştığını ifade ediyor ve ekliyor: "Kuran'ın Allah, ahret, din, vahiy, kitap vb. temel kavramlarıyla mukayese edildiğinde, Peygamberlik yönü hariç Hz. Muhammed'in kimliği ön plana çıkmış görünmemektedir. Peygamber tasavvurunu kısaca 'paradigma' kavramıyla özetlemek mümkündür. Yeryüzünde yaşamış bir insanın, bir Allah elçisi olarak inananlara örnek model teşkil ettiğini ifade etmekten öte bir anlamı olmayan bu anlayış, zaman içerisinde 'paragon' yani en mükemmel örnek, diğer bir ifadeyle 'İn-

sanıkamil, Süpermen' düzeyine doğru bir gelişme kaydetmiştir. Fakat bu gelişme bu noktada durmamış ve daha da ilerleyerek nihayetinde, bütün kozmos'un varlık sebebi ve mayası olan kozmik bir güce –Nur'ı Muhammedi / Muhammediye- dönüşmüştür.

Hadis külliyatında geçen "ilahi" Peygamber portresi çok az da olsa bu tür eleştirilere maruz kalmıştır fakat egemen İslam anlayışında hala geçerli olan yargı, biraz önce aktardığımız Peygamber portresidir. Ama belirttiğimiz üzere siz din yorumunuzu şeyh, tarikat lideri, veli ve evliyanın mucize gösterdiği inancı üzerine formüle ederseniz Peygamberin dünden bu "ilahi güce" ulaşması gerekir de zaten!

Hadis Külliyatında Allah

Hadislerde dikkat çeken, insanı şaşkınlığa düşüren, çoğu asgari mantık ve dayanaktan yoksun olan anlatımlar oldukça fazladır. Hadis Külliyatında Peygamber anlatımının da bu noktada geldiği yeri ibretle okuduk. Fakat daha ibretlik durumlar olur mu demeyin, oluyor. Örneğin "Hadislerde Allah anlatımı" bu ibretlik durumlardan biridir. Gelin şimdi kısaca hadislerde bize gösterilen "Allah'ı" tanıyalım...

Allah'ın Yüzü: Hadis külliyatından Allah'ın yüzü çeşitli biçimlerde dile getirilmiştir. Bir rivayette Peygamber'in şöyle söylediği nakledilir: "Kul namaza başladığında Allah, yüzünü ona doğru döndürür. Kul namazını bitirinceye veya namazı bozacak kabih bir şey olana kadar Allah, yüzünü kulundan çevirmez." (Darimi, Reddu'l-İmam ed-Darimi, 158-60)

Darimi'nin Reddu'l-İmam adlı eserinde Allah'ın yüzü bu kez karşımıza daha çarpıcı bir biçimde çıkar. Buna Peygam-

ber'in "Gece yapılan ameller, gündüz amellerinin işlenmesinden önce Allah'a ulaştırılır. Gündüz yapılan amellerde gece amellerinden önce O'na yükseltilir. O'nun hicabı nurdur. Eğer o nur açılırsa, Allah'ın yüzünün ışığı, her şeyi yakıp kavurur." dediği nakledilir. Meşhur hadis ravisi Ebu Hureyre'den aktarılan bir rivayete göre ise "Birine vurmak zorunda kalırsanız, yüzüne vurmayın. Çünkü Allah Adem'i kendi suretinde yaratmıştır." diyen de İslam Peygamber'inden başkası değildir. Üstelik bu hadisi hak mezhep olarak kabul edilen Ahmed b.Hanbelîn oğlunun kitabında yazmaktadır. Tabi oğul, babanın tedrisatından geçerek o noktaya gelmiştir. Örneğin Allah'ın gülmesi ile ilgili şu haberler Ahmed b.Hanbel'in sırası ile es-Sünne ve Müsned eserlerinde geçmektedir. "Allah'ın gülmesi haktır ve gerçek şekildedir.", "Kıyamet günü rabbimiz bize gülerek tecelli edecektir." Yine başka bir hadis eserinde ise "Allah güler mi?" sorusuna İslam Peygamberi'nin "Elbette müminlerin hayrından dolayı gülecektir." cevabının aktarıldığı rivayet edilir. (Malati, et-Tenbih ve r'Red, 120)

Bunun dışında Allah'ın hangi durumlarda güldüğü de pek çok hadis ile rivayet edilmiştir. Birkaçını aktaralım. Buna göre kişi namaz kılmak için davrandığında, ya da namaz için saf tutulduğunda veya aynı saf düşmana karşı tutulduğunda Allah gülecektir. (Abdullah b.Ahmed b.Hanbel, Kitabı's süne, 169)

Yine Allah kullarının ümitsizliğe düşmüş olduğuna bakarak gülecektir. Kullarda kıyamet günü Allah'ı gülüşünden tanıyacaktır. Bir "gülme" hali de, İslam dünyasının pek muhterem (!) isimlerinden Abdullah İbnu'l Mübarek'in Kiyabu'z-zühd ve r-Rekaik isimli kitabında aynen şöyle geçmektedir. "Cennete son olarak girecek kişi, düşe kalka sırttan geçmeye çalışmaktadır. Rüzgar onu cehennemin kapısına doğ-

ru sürüklemektedir. Allah ona, “Ey kulum, sana dünyada verdiğim nimeti ve onun bir katını vermemi ister misin?” diyecektir. O kişi ise, Allah’a şöyle seslenecektir: “Allah’ım sen ki izzetlerin Rabbisin, benim bu durumumla niye alay ediyorsun?” Allah bu çıkışma karşısında gülecektir. (Aktaran İşcan, 170; 2006)

Rivayetler böyle sürüp gidiyor. Üstelik Allah’ın gülmesi ile ilgili ciddi de bir tartışma yaşanmış. Örneğin döneminin “saygın” isimlerinden hadis alimi Darimi, Allah’ın gülmesinin fiili bir durum olduğu yönünde kendince pek çok dayanak ortaya koymuştur. Merak edenler bu tartışmalara bakabilirler. Biz şimdi “Allah’ın gözü ve kulağı” konusuna geçmek istiyoruz.

Allahın Gözü Kulağı Vardır: Hadis ehli, Kuran’da Maide, Enbiya, Enam ve diğer surelerde geçen “Allah görür, işitir” mealindeki ayetleri bir varlık işitiyor ve görüyorsa o göz ve kulağa sahip bir varlıktır biçiminde yorumlamışlardır. Bu bağlamda hadis külliyatında bir tartışma da yaşanmıştır. Misal, İmam Darimi, Bısr el-Merisi’nin “Allah’ın işitici ve görücü olması, O’nun kullarını bilmesi ve idrak etmesi demektir. Bu yüzden Allah’a bir görme ve işitme cihazı layık olmaz.” sözüne cevaben “Öyleyse eşekler ve köpekler senin ilahından daha iyi durumdadır. Çünkü eşek bile sesleri işitme duyusu ile işitir, gözleriyle renkleri görür. Halbuki senin ilahın kör ve sağırdır, duvarlar ve dağlar gibi sesleri işitmiyor da sadece idrak ediyor.” biçiminde cevaplamıştır. (İşcan, 172; 2006) Yine Darimi Allah ile ilgili bu anlatımların mecazi olduğu açıklamalara da şiddetle karşı çıkmıştır ve örnek olarak şu hadisi göstermiştir: “Deccal’in bir gözü kördür. Halbuki Allah kör değildir.”

Yine şu değerlendirmelerde anılan külliyatta karşımıza çıkar: "Allah tek gözölü değildir, ancak Deccal tek gözölüdür." O Allah'ın gözölü yok değildir. Deccal'ın gözölü yüzölün üstölünde yer alan sivilce veya kabarık gibidir." (İbn Huzeyme'den aktaran işcan, a.g.e, 173) Bu konuda da geniş bir yazın söz konusudur ama özetle hadis ehli için Allah'ın gözölü ve kulağının olması da fiili bir haldir.

Allah'ın Elleri ve Parmakları Vardır

Hadis külliyatında Allah'ın eli ve parmaklarının olduğu tezi öncelikle Kuran ayetlerine dayandırılır. Bu ayetlerden birkaçı şöyledir:

Yahudiler Allah'ın eli sıkıdır dediler. Dediklerinden ötürü elleri bağlansın, lanet olsun. Hayır onun iki eli de açıktır. (Maide, 5(64))

Ey İblis, ellerime yaratığıma secde etmekten seni alıko-yan nedir? (Sad, 38(75))

Onlar Allah'ı gereği gibi değerlendirmediler. Bütün yer-yüzölü, kıyamet günü O'nun avucundadır. (zümer, 39(67))

Allah'ın eli, onların elinin üstölündedir. (feth, 48(10))

Bu konuda da ciddi tartışmalar yaşanmış, konu ile ilgili lehte ve aleyhte pek çok sav öne sürölümüştür. Çalışmamızın sınırları kapsamında bunlara girmeyi gerekli görmüyö-ruz. Diğer taraftan hadis kitaplarında yer alan bahse konu rivayetleri de sizlerle paylaşmak istiyoruz. Bu rivayetlerden biri şöyledir: "Allah Adem'in malzemesini hazırladı, sonra eliyle onları karıştıarak yoğurdu. Güzel olan şeylerin hepsi Allah'ın sağından, habis olanlarda O'nun solundan çıktı. Sonra bir eliyle diğerini sıvazladı." Yine başka bir rivayete

göre Peygamber'in "Allah üç şeyi faziletlerine binaen, eliyle yaratmıştır; Adem'i eliyle yaratmıştır, cenneti ve Musa için de Tevrat'ı bizzat eliyle yaratmıştır." dediği nakledilir. Başka bir hadiste ise "Allah Adem'i yaratıktan sonra sırtını eliyle sıvazlamış kıyamete kadar gelecek olan sayısız zürriyetlerini çıkarmıştır." ifadeleri ile karşılaşırız. Darimi Abdullah b.Ömer'den, Abdullah b.Ahmed de, İbni Abbas'dan nakille şu hadisi aktarır: "Allah sadece dört şeyi eliyle yaratmıştır, bunlar; arş, kalem, Aden cenneti ve Adem'dir."

Bir başka ilginç rivayeti de bu kez İbn Huzeyme'de görürüz. Bu rivayete göre Adem'le Musa karşılaşmışlar ve Musa Adem'e "Sen ki Allah'ın eliyle yarattığı, ruhundan üflediği, meleklerine secde ettirdiği birisin, buna rağmen Allah sana bir emir verdi de o emre neden riayet etmedin? Böylece hepimizin cennetten çıkarılmasının sebebi oldun." demiştir. Adem'de bunun üzerine Musa'ya cevaben, "Tevrat'ı Allah, senin için bizzat eliyle yazmıştır, böyle biri olarak sen bunu nasıl bana söylersin? Günahlar işlenmeden önce yazılmıştır düsturunu Tevrat'ta görmedin mi?" diye yanıtlamıştır. Aynı şekilde buna benzer hadisler çoktur. Fakat maksat hasıl olduğu için daha fazla örnek vermek istemiyoruz. Ama şunu söylemeden geçmeyelim, Allah'ın iki eli olduğunu belirtenler, O'nun bu iki elinin de sağ olduğunu eklerler. Çünkü bu görüşe göre, sol, mahlûkun sıfatlarındandır. Bu yüzden de Allah sol el sahibi olmaktan münezzehtir. Dolayısıyla Allah'ın iki eli de sağdır. Çünkü sol el, noksanlık, ve kötülüğün bir işaretidir." (İşcan, 175; 2006)

El konusunda olduğu gibi Allah'ın avuçları ve parmakları konusunda da hadisçilerin başvurdukları ilk kaynak Kur'an'dır. "Onlar Allah'ı gereği gibi düşünmediler; bütün yer-

yüzü kıyamet günü O'nun avucundadır, gökler O'nun elinde dürülüdür." (Zümer, 39/67) İşte bu ayetten yola çıkılır ve konu ile ilgili hadislerle de, Allah'ın avucu ve parmağı olduğu konusu nihayete erdirilir. Örneğin Abdullah b.Mesud'dan yapılan bir rivayette şöyle denmektedir: "Bir kere Resulullah'ın huzuruna Yahudi alimlerinden biri geldi ve 'Ya Muhammed, biz Allah'ı şöyle tasvir ederiz: O gökleri bir parmağında, yer tabakalarını bir parmağında, öbür mahlukatı da diğer parmaklarında tutarak 'Ben bütün kainatın Padişahıyım.' der dedi. Bunun üzerine Resulullah Yahudiye tasdik sadedinde azı dişleri görününceye kadar güldü." (Buhari, sahih, Tefsir 39(I (c.VI s,33) Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste ise Peygamber'in şöyle söylediği rivayet edilir: "Allah bütün yer tabakalarını avucuna alır, gökleri de sağ elinin içine dürer. Sonra 'İşte ben kainatın şehinşahıyım, hani yeryüzü padişahları' der." (Buhari, sahih, Tefsir 39(I (c.VI s,33)

Allah'ın parmakları konusunda karşılaştığımız bir başka rivayet ise şudur: "Allah serçe parmağını uzatır, onun maf-sallarından biriyle dağı tutar ve o dağ böylece parça parça olur." (İbn Huzeyme'den aktarma, İşcan, a.g.e, 176) Yine "Hiçbir kalp yoktur ki Allah'ın parmaklarının ikisi arasında olmasın." "Ey kalpleri eviren çeviren! Kalbimi dininin üzerine sabit kıl.", "Her insan kalbi Allah'ın iki parmağı arasındadır; dilerse o kalbi, istikamet üzere tutar, dilerse kaymasını sağlar." hadisleri de bu konuda verilen örnekler arasında sayılabilir. (İşcan, a.g.e, 176)

Allah'ın Ayağı Vardır: Hadis örneklerinde gördüğümüz üzere Allah'ın ayağı bulunmaktadır. Enes b.Malik rivayetiyle okuyalım: "Ahirette cehennemlikler cehenneme atılacak-

lar, cehennem , 'Daha ziyade var mı?' diyecek. Ta ki Allah cehennemin üzerine ayağını basacak. Bu defa cehennem, 'Yetişir, yetişir!' diyecek buyurmuştur" (Buhari, Sahih, Tefsir, 50, Ahmed b.Hanbel, Müsned c.II) Bir başka rivayette ise olay şöyle geçer: "Kıyamet günü cennet ve cehennem birbirleriy-le hasımlaşır ve birbirlerine övünürler. Cehennem, 'Ya Rabbi sen bana cebbarları, melikleri ve eşrafı verdin' der. Cennet de, 'Ya Rabbi ben de fukaralar, zayıflar ve miskinler var' diye nidada bulunur. Cehennem, biraz daha gururlanır, Haydi daha yok mu?' diye bağırmaya başlar. Bunu üç kez peş-peşe yapar. Bunun üzerine Allah cehennemin üstüne ayağı ile basar. Bu sefer cehennem, 'Tamam artık, tamam artık!' demek durumunda kalır." (Abdullah ahmed b.Hanbel, Kütubu's Sünne, s,184, Darimi, a.g.e) İnsan okurken katlanamıyor belki ama yazan, "hadis" diye kaleme alabilmiş bu sözleri, üstelikte günümüze kadar gelebilmiş.

Devam edelim.

Hadis ehli "arş" ve "kürs" arasındaki farkı da Allah'ın ayağı ile açıklamaya çalışmıştır. Buna göre arş Allah'ın oturduğu yer, kürs ise ayaklarını koyduğu yer olmaktadır. Said b.Cübeyr'in İbn Abbas'tan yaptığı rivayete göre Muhammed Peygamber'e "O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır." (Bakara, 2(255) ayeti sorulduğunda O, "Allah'ın kürsüsü, ayaklarının mevkiidir, arşını ise takdir etmek mümkün değildir." cevabını vermiştir. (İşcan, 177; 2006)

İnanması güç ama Allah'ın baldırının olduğu bile ifade edilmekte, "O gün baldır açılır ve onlar secdeye çağırırlar." (Kalem, 68(42) ayeti hadis ehli mensuplarınca Allah'ın baldırının olduğunun kanıtı sunulmaktadır. Buhari bu konuda aktardığı hadisi açıklamaya çalışır ve Allah'ın bal-

dırının olduğunu zikreder. Hadise ile ilgili en akıl almaz rivayetlerden biri de şudur: “Kıyamet günü her topluluk, tabi oldukları varlığın arkasından gider. Muhammed ümmeti olduğu yerde kalır. Allah, onların neden beklediklerini sorar; ‘Biz ilahımızı bekliyoruz’ derler. Allah: siz onları tanır mısınız diye sorunca, onlar: ‘Bize kendisini bir alametle tanıttacak, biz de böylece tanıyacağız’ derler. Bunun üzerine Allah onlara ‘baldır’ını açar, onlar da hemen secdeye kapanırlar.” (Darimi, Sünen, Abdullah b.Ahmed b.Hanbel, Kitabı’s süne, s 206, Müslim-İman, 302; Buhari 97(24). Yorumu sizlere bırakıyoruz...

Allah’ın Konuşması Vardır: Hadis külliyatında bu konuda da oldukça ilginç örnekler vardır. Meselenin hadis ehli tarafından nasıl teorize edildiğine değinmeden, rivayetlerle devam etmek istiyoruz. Bu konuda da hadis ehli önce bizi Kur’an’a götürür ve “Allah Musa ile konuştu.” (Nisa, 4(164) ayetini örnek gösterir. Sonrasında rivayetler başlar. Buna göre, Allah Musa ile on bin lisan kuvvetiyle konuşmuştur. Bir başka rivayette üç gün konuştuğu ve bu sürede Allah’ın 140 bin kelime ile konuştuğu aktarılır. Musa ise Allah ile konuştuğuktan sonra kadınlara artık ihtiyaç duymadığını söyler ve Allah’ın sesini şimşek gürültüsüne benzetir. (İşcan, a.g.e, 178)

Yine “Allah bir emir vermek istediğinde konuşur. O konuştuğunda göklerin sakinleri korkularından tir tir titrer. Baygınlık geçirir gibi olurlar. Ve hemen secde vaziyetinde yerlere kapanırlar. Secdeden başını ilk kaldıran Cibril olur. Cibril, Allah ile konuşur ve O’nun emirlerini diğer meleklerle ulaştırır. (a.g.e,78)

Konuşma ile ilgili de rivayet çok ama aktardığımız rivayetlerin yeterli olduğunu düşünüyoruz. Son olarak şunu be-

lirtelim ki, Allah yalnızca peygamberlerle konuşmamıştır ve kıyamet günü de herkesle konuşacaktır. (Ahmed b.Hanbel, es-Sünne, 51, Darimi, Cehmiye, 80) Hatta o gün arzı yakalayacak, eliyle göğü dürecektir ve şöyle konuşacaktır: "Melik olan benim, hani yeryüzünün melikleri!" (Darimi, a.g.e, 77)

Allah Görülür: Hadis yazını Abdullah b. Ahmed b.Hanbel'de geçen "Allah'ı kıyamet gününde 'bedir gecesi'nde pürüzsüz gördüğünüz ay gibi göreceksiniz." rivayetine dayanarak, Allah'ın görülebileceğini ısrarla savunmuşlardır. Darimi konu ile ilgili savlarını detaylı bir biçimde dillendirir hatta ve Rabbin nasıl duyu organları ile görüyor, konuşuyor ise aynı zamanda O da görülür demiştir. Zaten İslam Peygamberi kimi rivayetlere göre Allah'ı görmüştür ve kıyamet görmeden Allah'ı görmesi, o'nu diğer Peygamberlerden üstün tutan bir ayrıcalıktır.

Hadis Rivayetinde Aişe

Hadis rivayeti bağlamında Peygamber'in eşi Aişe'ye yer açmamızın elbette bir nedeni var. Bu neden ona ait olduğu öne sürülen hadislerin oldukça çarpıcı ve düşündürücü olmasıdır. Belki de kendisi dışında Peygamber'e kimse'nin söylemeyeceği sözleri Aişe söylemiştir. Üstelik bu sözler güvenilir olduğu öne sürülen hadis kitaplarında yer almaktadır. Diğer taraftan Aişe'nin dönemin siyasal ve toplumsal yapısına, politik aktörlerine dair söylediği öne sürülen sözlerde, Peygamber'in en yakınında olan kişilerden birisi olması hasebiyle oldukça önemlidir. Bu söylemlere geçmeden önce kısaca bir Aişe portresi çizelim ve Peygamberin eşini tanımaya çalışalım.

Aişe, ilk halife Ebubekir'in kızıdır. Peygamberle evliliği 9 yaşına dayanmaktadır. 6 yaşında iken İslam Peygamberi ile nikahlanmıştır. Aişe'nin evliliği ile ilgili bu bilgiler Buhari, Müslim gibi "güvenilir" hadis kaynaklarında da yer almaktadır.* (Buhari, Menakıb-i Ensar 44, Nikah 38, 39 vd, Müslim, Nikah, 10, no: 1422/69). Dolayısıyla, bu bilgilerin doğrudan muhatabı da anılan yazarlardır. Bakın o hadis kitaplarına göre Aişe evliliğini nasıl anlatıyor: Hz. Aişe Radiyalahu Anha anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ben altı yaşında iken benimle evlendi. Medine'ye geldik. Benî'l-Hâris İbnu'l-Hazrec kabilesine indik. Ben hummaya yakalandım. Saçlarım döküldü. (İyileşince) saçım yine uzadı. Annem Ümmü Rumân, ben arkadaşlarımla salıncakta oynarken, bana geldi, benden ne istediğini bilmeksizin yanına gittim. Elimden tuttu. Evin kapısında beni durdurdu. Evimizde, Ensârdan bir grup kadın vardı. 'Hayırlı, bereketli olsun!', 'Uğurlu mübarek olsun!' diye dualar, tebrikler ettiler. Annem beni onlara teslim etti. Onlar kılık-kıyafetime çeki düzen verdiler. Beni, (kuşluk vakti aniden) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın gelişinden başka bir şey şaşırtmadı. Annem beni o'na teslim etti. O gün ben dokuz yaşında idim." (Buhari, Nikâh 38, 39, 57, 59, 61; Müslim, Nikah 69, (1422); Ebu Dâvud, Nikâh 34, (2121); Edeb 63, (4933, 4934, 4935, 4936, 4937); Nesai, Nikah 29, (6, 82).

Aişe, çoğu tarih kitaplarında Peygamber'in en sevdiği eşi olarak geçer. Peygamberin, pek çok savaş/sefere yanında Aişe'yi de götürdüğünü, hatta ölüm anında bile yanında Ai-

* Oldukça geniş bir kaynak taraması için Arif Tekin'in Kuran'da Kadın ve Hz. Muhammed'in Hanımları kitabına bakılabilir.

şe'nin olduğunu bu kitaplardan öğreniyoruz. Bu arada yeri gelmişken belirtelim ki, Aişe'nin katıldığı seferlerden biri olan Beni Mustalık Gazvesi'nde, Aişe anlatılara göre, gerdanlığını düşürür ve onu ararken, orduyu kaybeder. Sonrasında ise Aişe'yi orduya katılan isimlerden Safvan b.Muttal bulur ve onu devesi ile orduya götürür. Bu olay sonrasında, Aişe'nin Peygamber'e ihanet ettiği yönde sözler dile getirilir. Bunun üzerine Peygamber çok üzülür ve bir süre sonra Nur Suresi'nin 11-21 ayetleri vuku bulur ve söz konusu ayetlerle Aişe'nin masum olduğu ifade edilir. Yine bütün bunlar İslam tarihi kitaplarında geniş ayrıntıları ile yer almaktadır.

Bu noktada, yukarıda andığımız konu ile ilgili dikkat çekici birkaç hadise yer vermek istiyoruz. Buna göre söz konusu olay yaşandıktan sonra İkinci Halife Ömer, İslam Peygamberi'ne "Senin Aişe ile evliliğin vahye mi dayanır, yoksa kendi iradenle mi onunla evlendin?" diye sorar. Peygamber ise "Vahye dayanır." biçiminde cevap verir, bunun üzerine tekrar halife Ömer "O zaman merak etme Allah sana bir yol gösterir." der ve ardından andığımız surenin ayetleri gelir. (Tekin, 147; 2010) Buhari, Müslüm ve Tirmizi'de de yer alan bu bilgiler, Peygamber'in evliliğini "vahye" dayandırması açısından bize oldukça "dikkat çekici" geldi.

Devam edelim.

Aişe, sadece Peygamber ile evliliği sürecinde söylediği sözler ile dikkatleri üzerinde toplayan bir isim değildir. Aynı zamanda dönemin en etkin siyasi isimlerinden biridir. Öyle ki, Ali'nin halifeliğine karşı çıkarak, Talha ve Zübeyr ile birlikte üstelik savaş meydanında halife Ali'ye karşı savaşmıştır. Diğer taraftan halife Osman'a karşı da açık bir muhalif tavır takınmıştır. Diyebiliriz ki, Peygamberin ölümünün ardın-

dan geçen yaklaşık 50 yıllık ömründe siyasi bir söylemi hep olmuştur. Bir parantez olarak belirtelim ki, bu 50 yıl Ahzab suresinin 53. ayeti gereği evlenilmeden geçmiş bir elli yıldır. Çünkü bu ayet ile Peygamber öldükten sonra, eşlerine evlilik yasaklanmıştır.

Başta kadın hakları olmak üzere, hadisler, sünnet vb. pek çok konuda önemli çıkışları ile bilinen Aişe'nin konumuz bağlamında yer vereceğimiz hususu ise O'ndan aktarıldığı öne sürülen kimi hadislerdir. Bu hadislerle göre Aişe, Peygamber'i açıkça eleştirmiş, üstelik bu eleştirilerini dile getirirken belki de hiçbir Müslümanın konuşamayacağı biçimde sözler sarf etmiştir. Bu durum "hadis külliyyatının" önemli bir ayağını teşkil etmektedir kanımızca. Öyle ki bu hadisler, öyle uydurma ya da güvenilir olmayan kaynaklarda değil, Müslümanlarca "güvenilir" olarak addedilen hadis kitaplarında yer almıştır. Bu noktada eğer bu hadisler güvenilir ise ortaya çıkan bu eleştirilerin varlığı nasıl açıklanacaktır? Yok, güvenilir değilse, söz konusu hadis kitapları nasıl oluyor da hala baş tacı edilebiliyor? Çalışmamız bağlamında Aişe'den rivayet edildiği öne sürülen kimi hadislerin tahlili bazı yazarlarca Aişe'nin "kıskançlığı ve aşırı sevgisine" bağlanmış, böylesine indirgemeci ve basitleştirici bir yaklaşım, pek tabi olarak Aişe tarafından söylenen sözlerin ağırlığını karşılamamaktadır. Peki, nedir o "ağır sözler" ve yine Aişe tarafından söylenen o "çarıcı" hadisler, gelin şimdi onlara bakalım.

İlk örneğimiz Peygamber'in gerçekleştirdiği evliliklerden bir üzerine Aişe'ye nispedilen bir değerlendirme üzerine; birlikte okuyalım: "Hz. Aişe (radiyallahu anha) demiştir ki: 'Eğer Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam) kendisine inen vahiyden bir şey gizleseydi su ayeti gizlerdi: (Habibim) hatır-

la o zaman ki; Allah'ın kendisine -İslam'la- nimet verdiği ve senin de yine kendisine lutufta bulunduğun zata sen, zevce ni uhdende tut. Allah'tan kork, diyordun da Allah'ın açığa çıkarıcısı olduğu şeyi içinde gizliyor, insanların (dedikodusundan) korkuyordun. Halbuki Allah kendisinden korkmana daha layıktı ...biz onu sana zevce yaptık. Ta ki oğullukların, kendilerinden ilişkilerini kestikleri zevceler(ini almakta) mu'minler üzerine günah olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir." (Ahzab, 37).

Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam), Zeyneb'le evlenince: "Oğlunun helalliğiyle evlendi!" dediler. Bunun üzerine Cenab-i Hakk şu mealdeki ayeti indirdi: "Muhammed adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat Allah'ın Resulu ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir." (Ahzab, 40). Resulullah (aleyhissalatu vesselam) Zeyd'i küçükken evlat edinmişti. Büyüyüp delikanlı oluncaya kadar yanında kaldı. Herkes onu Zeyd Ibnu Muhammed diye çağırıyordu. Bu sebeple Cenab-i Hakk şu mealdeki ayeti inzal buyurdu: "Onları babalarına nisbet ederek çağırın. Bu, Allah indinde daha doğrudur. Eğer babalarının (kim olduğunu) bilmiyorsanız o halde (esasen) dinde kardeşleriniz (olmakla beraber) dostlarınızdır." (Ahzab, 5). (Tirmizi, Tefsir, Ahzab (3206); Muslim, İman 287, (177); Buhari, Tevhid 22.)

Devam edelim; Hz. Aişe (radiyallahu anha) diyor ki: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) ölmeden önce bütün kadınlarla nikah kendisine helal kılındı." (Tirmizi, Tefsir, Ahzab, (3214); Nesai, Nikah 2 (6, 56).

Aişe bağlamında dikkatimizi en çok çeken ve oldukça çarpıcı ifadelerin yer aldığı hadis ise İslam tarih kitaplarına göre

Ahzab 50. ve 51. ayetlerin sonrasında söylenmiştir. Buna göre Ahzab Suresi 51. Ayet Peygamber'in eşleri ile olan bir araya gelme düzenine serbestlik getirmiştir. Bu ayet üzerine Aişe'nin şu sözleri söylediği "güvenilir" hadis kitaplarında geçmektedir. "Ey Allah'ın Resulu, görüyorum ki, Rabbin seni memnun kılmada gecikmiyor." (Bkz. Buhari, e's-Sahih, Kitabu't-Tefsir/33/7, Kitabu'n-Nikah/29; Diyanet yayınlarından Tecrid, hadis no: 1721; Müslim, e's-Sahih, Kitabu'r-Rıda/49, hadis no: 1464; İbn Mace Sünen, Kitabu'No:-Nikah/57, hadis No: 200; Ahmed İbn Hanbel, 6/134,158). Diğer taraftan bu hadisin tefsiri kimi yerlerde "Rabbin senin isteklerini, arzularını vb yerine getirmede gecikmiyor." şeklinde geçmektedir. Şimdi durup düşünelim, bu sözün "hadis" kitaplarında yer alması hangi açıdan ele alınırsa alın-sın izaha muhtaç değil midir?

Yine bu ayet bağlamında Aişe'ye nispedilen diğer bir hadis ise şudur: "Eğer izin verme, vermeme yetkim varsa vermek istemiyorum. Tanrı elçisi! Bilesin ki hiçbir kimseyi sana (seninle yatmaya) yeğ tutmam." (Bkz. Buhari, e's-Sahih, Kitabu Tefsiri'l-Kur'an/33/7)

Ahzab Suresi 50. ayette ise kadınların mehir (ücret) olma-dan da Peygamber ile evlenebilecekleri ayeti üzerine Aişe'nin şu sözü söylediği nakledilir: "Olacak şey mi? Bir kadın utanmaz mı ki, kendini bir erkeğe armağan etsin?" (Tecrid, ha-dis no:1721)

Aişe'ye dayanılarak rivayet edilen şu hadisi de sizlerle paylaşmak istiyoruz: "Resulullah (s.a.v) yanımızda oturmak-ta idi, derken bir gürültü ve çocuk sesleri duyduk. Resulul-lah (s.a.v) kalktı. Bir de ne görelim! Habeşistanlı bir kadın oynuyor ve çocuklar da etrafını çevirip ona bakıyorlar. Re-

sulullah (s.a.v), 'Ey Âişe, gel de sen de bak.' buyurdu. Geldim çenemi Peygamber'in omzu üzerine koyarak omzu ile başı arasından o kadını seyretmeye başladım. Rasulullah (s.a.v) bana, 'Seyetmeye doydun mu?' buyurdu. Ben de oynayan kadını seyretmek için değil, Peygamber'in yanındaki kıymetimi anlamak için 'Hayır.' diyordum. Bu arada Ömer geliverdi. Herkes o kadının çevresinden dağılıverdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: 'İnsan ve cin şeytanlarının Ömer'den kaçtıklarını görmekteyim.' Ben de evime döndüm." (Tirmizî 3691.)

Kadınların örtünmesi konusunun arka planını da Aişe'nin ifade ettiği öne sürülen şu sözlerde görebiliyoruz: Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir: "Rasulullah'ın eşleri, geceleyin tuvalet ihtiyacı için çıktıklarında Medîne'nin kenarında Kâin Menâsı denilen yere kadar giderlerdi. Menâsı denilen yer ise açık bir yerdir. Hz. Ömer, Rasulullaha'a, 'Kadınların evden dışarıya çıkmalarını yasakla.' derdi." Yine bir başka hadiste örtünme ayetinin arka planı şöyle anlatılır: "Sevde (r.a.) uzun boylu bir kadın idi. Ömer, hicâb (yani tesettür) emrinin nâzil olmasına o kadar istekliydi ki, ona, 'Ya Sevde, bilmiş ol ki biz seni tanıdık.' diye bağırdı. Bundan sonra Allah Teâlâ örtünme ayetini indirdi."

(Tecrid-i Sarih, Vudû: 120.)

Örtünme bağlamında Aişe'den rivayet edilen bu sözler bu hadisle de sınırlı değil. Başka bir hadiste Aişe aynı konuya ilişkin şu sözleri ifade ediyor: Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir: "Peygamberin hanımlarından Sevde, örtünme ayeti nazil olduktan sonra ihtiyaç üzerine evden çıkmıştı. Sevde iri yapılı bir kadındı. Onu daha önce bilenler çarşaf içinde de iriliğinden dolayı onun olduğunu anlardı. Bundan dola-

yı Ömer İbn-i Hattâb onu görünce, evin dışına çıkmasına itiraz ederek, 'Ey Sevde! İyi bil ki, vallahi sen bizce tanınmaktasın. Düşünsene sen, ne cesaretle evinin dışına çıkıyorsun?' dedi. Bunun üzerine Sevde evine dönüp geldi. O sırada Rasulullah benim odamda akşam yemeğinde idi. Elinde de etli bir kemik vardı. Bu halde iken Sevde girdi ve, 'Ya Rasulallah! Bazı ihtiyacım için evimden çıkmıştım. Ömer bana şöyle şöyle söyleyerek itiraz etti.' diye şikâyet etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Rasulullah'a vahiy gönderdi. Bunun üzerine Peygamber Sevde'ye şöyle cevap verdi: 'Siz kadınların lüzum ve ihtiyaç üzerine örtülü olarak evlerinden çıkmalarına izin verildi.' (Tecrid-i Sarih, 1723.) Çok açık bir biçimde görüldüğü üzere, Aîşe'nin söylediği iddia edilen bu sözlerle göre, Halife Ömer'e kalsa kadınlar örtülü olsa bile dışarı çıkamıyorlarmış, oldukça düşündürücü bir durum.

Müslim'de yer alan ve Aîşe'ye dayandırılan şu hadise göre saç ektirmek lanetlenecek bir durummuş. Birlikte okuyalım: Hz. Âîşe'den rivayet edildiğine göre, Ensardan bir câriye evlenmiş ve hastalanarak saçları dökülmüş, saçını ekmek istemişler. Ve bunu Rasulullah (s.a.v)'a sormuşlar. O da hem ekleyene hem ekletene lanet etmiştir. (Müslim, Libas 117, (2123).

Yine şu hadiste oldukça çarpıcı değil midir? Hz. Âîşe (r.a) şöyle demiştir: "Cibril (a.s.), Rasulullah (s.a.v) ile geleceği bir saat hakkında sözleşmişti. O saat geldi, fakat Cibril gelmedi. Rasulullah'ın elinde bir sopa vardı, onu elinden bıraktı ve, 'Ne Allah vaadini bozar, ne de Resulleri!' dedi, sonrakındı, bir de ne görsün, sedirinin altında bir köpek eniği! 'Ya Âîşe! Bu köpek buraya ne zaman girdi?' diye sordu. Hz. Âîşe (r.a), 'Vallahi bilmiyorum!' dedi. Hemen emir verdi ve kö-

pek çıkarıldı. Arkasından Cibril geldi. Rasulullah (s.a.v), 'Benimle sözleştin, ben de seni beklemek için oturdum, ama gelmedin.' dedi. Bunun üzerine Cibril, 'Bana senin evindeki köpek mani oldu. Biz içinde köpek ve suret (insan ve hayvan resimleri, figürleri) bulunan eve girmeyiz.' dedi." (Müslim, Libas 81, (2104))

İslam Peygamberinin resimler konusundaki görüşünü de Aişe'ye nispedilen pek çok hadiste okuyabiliyoruz. İşte o hadislerden biri: Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, Hz. Âişe üzerinde canlı resimler bulunan küçük bir yastık satın almış. Rasulullah (s.a.v) kapı dışına çıkmış ve içeri girmemiş. Hz. Âişe (r.a) demiş ki: "Ben yüzünden hoşnutsuzluğunu anladım." Hz. Âişe (r.a): "Ya Rasulallah! Allah'a ve Resulüne tövbe ediyorum. Ben ne suç işledim?" demiş. Onun üzerine Resulullah (s.a.v), "Bu yastık ne oluyor?" buyurmuş. Hz. Âişe (r.a), "Ben onu senin için satın aldım. Onun üzerine oturur ve yaslanırsın." demiş. Resulullah (s.a.v), "Şüphesiz ki, bu canlı resimleri yapanlar azap olunacaklar ve kendilerine; 'Yarattıklarınıza can verin!' denilecektir." buyurmuş. Sonra, "İçinde suret bulunan eve melekler girmez." demiş. (Müslim, Libas 96, (2107)).

Arap toplumlarında yiyeceklerin ağırlıklı olarak elle yenmesi acaba şu hadise dayanarak mı gerçekleşmiştir demekten kendimizi alamıyoruz. "Eti bıçakla kesmeyin. Çünkü bu, yabancıların işidir. Siz dişlerinizle kemirerek yiyin. Çünkü bu, sıhhat ve âfiyet için daha iyidir." (Ebu Davud, Et'ime 21, (3778)).

Aişe ile ilgili hadislerden öğrendiğimiz bir başka çarpıcı hadise ise Cebrail meleğinin Aişe'ye selam göndermesidir. Söz konusu hadis şöyle nakledilmiş: Hz. Aişe Radiyal-

lahu Anha anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu Vesselâm bana, 'Ey Aişe! İşte Cebrail! Sana selâm ediyor!' dedi. Ben de, 'Ve aleyhisselâmu ve rahmetullahi ve berekâtuhu!' dedim. Resûlullah benim görmediğimi görürdü." (Buhari, Fezailu'l-Ashab 30, Bed'ül-Halk 6, Edeb 11, İsti'zan 16, 19; Müslim, Fezailu's-Sahabe91, (2447); Ebu Davud, Edeb 166, (5232); Tirmizi, Menakıb, (3876); Nesai, İşretü'n-Nisa 3, (7, 69).

İslam Peygamberinin öldürülmesini istediği hayvanları Aişe'ye dayandırılan bir hadiste okuyalım bu kez de: Hz. Aişe Radiyallahu Anhâ anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu Vesselâm buyurdular ki: 'Hayvanlardan beş tanesi vardır ki bunların her biri fâsıktır. Harem bölgesinde olsun, Hill-denen Harem dışı- bölgesinde olsun bunlar öldürülür: karga, çaylak, akrep, sıçan, kelb-i akûr (yırtıcılar)." (Buhari, Bed'u'l- Halk 16, Cezâ'u's-Sayd 7; Müslim, Hacc 66-67, (1198); Muvatta, Hacc 90, (1,357); Tirmizi, Hacc 21, (837); Nesai, Hacc 113, (5, 208).

Aişe'ye nispedilen bir diğer çarpıcı hadise göre İslam Peygamberinin de şeytanı varmış ama sonra o Müslüman olmuş. Birlikte okuyalım: Hz. Aişe anlatıyor: "Resûlullah, bir gece yanımdan çıkıp gitmişti. (Benim nöbetimde) Hanımlarından birinin yanına gitmiş olabilir diye içime kıskançlık düştü. Geri gelince halimi anladı ve, 'Kıskandın mı yoksa?' dedi. Ben de, 'Evet! Benim gibi biri senin gibi birini kıskanmaz da ne yapar?' dedim. Aleyhissalatuvesselem, 'Sana yine şeytanın gelmiş olmalı.' dedi. Ben, 'Benim de şeytanım mı var?' dedim. 'Şeytanı olmayan kimse yoktur.' dedi. 'Senin de var mı?' dedim. 'Evet. Ancak ona karşı Allah bana yardımcı oldu da Müslüman oldu.' buyurdu." (Müslim, Münafikün 70, (2815); Nesai, İşretü'n-Nisa 4, (7, 72)

Cebrail Meleğinin komşuluk ile ilgili İslam Peygamberi'ne söylediği şu söz de bize çarpıcı geldi. Hz. Aişe anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki, 'Hz. Cebrail Aleyhisselam bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu varis kılacağını zannettim.'" (Buhari, Edeb 28; Müslim, Birr 140, (2624); Ebu Davud, Edeb 132, (5151); Tirmizi, Birr 28, (1943).

Aişe, nakleder: "Recm ve büyüklerin on defa süt emzirmesi -nin süt kardeşliği oluşturacağı- hususundaki ayetler benim yatağımın altında bulunan bir sayfa üzerinde yazılı idi. Peygamber vefat edince Peygamber'in vefatıyla meşgul olduk da keçi gelip onları yedi." (İbni Mace, Nikah 36/1944; Hanbel, Müsned, 5/131, 132, 183; 6/269) Aişe, der ki: "Peygamber, vefat edinceye kadar Recm ayeti okunurdu." (Muslim c. 4. s. 167, Tirmizî, c.2, s.309). Kuran'ın bir harfi bile değiştirilemez ama keçi gelip Kuran ayetini yiyebilir öylemi; biz söylemiyoruz hadisler böyle diyor!

Aişe'den rivayet edildiği öne sürülen ve güvenilir hadis kitaplarında yer alan, bu tür "çarpıcı" hadislerle dair daha pek çok örnek aktarabiliriz. Ama burada önemli olan nokta söz konusu hadislerin çokluğundan ziyade bu hadislerin ışığında, söz konusu kitapların dine içkin ortaya çıkardığı apayrı "gerçekliktir". Bu gerçekliğe göre adeta din içinde başka bir din vardır ve bu dinde, bırakın Müslüman olmayan kişiyi, Müslümanların bile karşı çıkacağı pek çok söz "muteber" isimlerce bu hadis kitaplarında ifade edilmiştir. Böyle bir durumda ise söz Müslüman olmayanlar kadar en az Müslümanlara da düşmektedir. Gelineen noktada hadis diye anlatılan rivayetlerin ortaya çıkardığı dini tablo bunu zorunlu kılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLER VE MEZHEPLER

BAĞLAMINDA İSLAM

Tarih iki anlama gelir, gerçeklemiş olduğuna inandığımız geçmiş, bir de yeniden kurmaya çalıştığımız bir geçmiş.

Cristoper Hill

Hristiyan inancından sonra, dünyanın en büyük inanç gurubunu oluşturan İslam inancı gerek nicel yönüyle gerekse de geride bıraktığı 1400 yılda kat ettiği mesafe nedeniyle yakından incelememiz gereken bir dindir. Bilindiği üzere İslam'ın "kutsal" kitabı Kuran 144 sure ve içeriğinde yer alan 6000'den fazla ayet ile Müslümanların "Allah'ın sözü" olarak kabul ettiği ve onayladığı "ilahi bir kitaptır." Bu yönüyle aynı zamanda temel başvuru kitabıdır ve dinin esasları ve hükümleri bu kitapta yer alır.

Diğer taraftan özellikle mezhepler temelinde gelişen ve kaynağını ağırlıklı olarak hadislerden alan İslami gruplar, "dini hüküm" dayanağını Kuran ile sınırlamamışlar, karşılaşılan olaylara göre, hadis temelinde de hüküm vermeye başlamışlardır. Öte yandan ağırlıklı olarak ikinci ve üçüncü bölümde gördüğümüz üzere İslam dininin en problemli alanlarından birisi de "hadislerdir." Bu anlamda "dini hakikatlerin" bu derecede "problemliliği" bir alan üzerinden ta-

nımlanması ne derece de sağlıklı olabilir? Dahası dinin içerisinde bir “din” gibi sunulan ve bırakın başka dinleri kendi dışındaki mezhepleri bile yargılayan / dışlayan bir yaklaşım insanlığa ne sunabilir? Bu bölümde sıraladığımız sorular temelinde “hadisler ve mezhepler” bağlamında gelişen bir İslam inancının içsel çelişkilerini ve çatışmalarını ele almaya çalışacağız.

Hadislerin Sunduğu İslam

Daha önceki bölümlerde hadislerin oluşum sürecine ayrıntılarıyla değindiğimiz için burada tekrardan hadis tarihine değinmeyeceğiz. Fakat bir olgu olarak “hadis” gerçekliğine, siyasal, sosyal ve toplumsal gerekçeler ışığında ele almaya devam edeceğiz. Öncelikle şunu ifade etmeli ki, bir olgunun gelişim süreci, o sürece etki eden maddi, sosyolojik hatta psikolojik faktörler ile siyasal dinamiklerden bağımsız okunamaz. Dolayısıyla yüzlerce ciltten oluşan hadis gerçekliğini anlamamız için “hadisçileri” de hadislerle “üretilmeye” çalışılan İslam inancını da tanımamız gerekiyor.

Kuran merkezli İslam, geçmişten günümüze olumlu-olumsuz pek çok değerlendirmeye maruz kalmıştır. Bu değerlendirmeler karşısında pozisyon alanlar Kuran’a başvurarak İslam inancının “aslında ne önerdiği, neyi temsil ettiği” konusunda, bir ayrışma içerisinde de bulunmuşlardır. Fakat, inanca göre söz konusu olan “Allahın sözleri” olduğu için örneğin Kuran’ın “özgürlükçü inanç” anlayışı konusunda hüküm koyduğu sözleri yok sayamamışlardır. Pek tabi olarak, bu savın karşısında yer alıp, totaliter bir inanç anlayışı ile Kuran’dan hükümler gösteren kesimler de hep olmuş-

tur. Bu durum, Müslümanlar açısından bir çelişki olarak görülmeyip, inancın yorumu olarak addedilmiştir.

Öte yandan İslam Peygamberinin ölümünün ardından yaklaşık 150 yıl sonra toplanmaya başlanan ve 200 yıl sonrasında derlenen, sınıflandırılan hadislerin gösterdiği İslam inancı için benzeri bir “çoğulcu” yaklaşım söz konusu olmamıştır. Aksine ağırlıklı olarak hadisleri de derleyen kimse-ler, bu “hükümlerden” yola çıkarak, mezheplerini oluşturmuşlar ve “kendi doğrularından oluşan” bir hükümler manzumesi ile İslam inancı içerisinde yer almışlardır. Bu manada hadislerin yol göstericiliğinde bir Müslümanlık oluşmaya başlamıştır.

Mezheplerin temel nosyonunu oluşturan ve İslam’ın doğumunun ardından geçen 200 yıllık zaman diliminde varlığını görülür derecede hissettiren hadisler konusunda, olumlu manada taraf olan ve bu külliyyatın ardında çevrelenen kesimler hep var olmuşlardır. Dahası bu kesimler en az “hadis olarak öne sürülen sözler” kadar sert bir tutum almışlar ve acımasızca bir din yorumunu bütün bir İslam dünyasına dayatmak istemişlerdir. Ağırlıklı olarak onlar kendilerini “hakikatin tek temsilcisi” olarak gören bu kesimler, buna kanıt olarak da başta Peygamber’in sözü olarak öne sürdükleri düşünceler ile onun ardından gelen kimselerin uygulamalarını örnek göstermişlerdir.

Fakat bu örneklerin geldiği nokta, İslam inancı açısından, kimi zaman içinden çıkılmayacak bir durum yaratmıştır. Örneğin Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud gibi altı büyük hadis kitabında yazan şu “hadis” gibi: “Sizden kimse sakın sol eliyle yiyip içmesin. Çünkü şeytan soluyla yer içer.” Müslim, Eş-ribe 106, (2020); Muvatta, Sıfatu’n-Nebi 5, (2, 922, 923); Ebu

Davud, Et'ime 20,(3776); Tirmizi, Et'ime 9, (1801). Hali hazırda bugün milyonlarca insanın "solak" olduğunu söyleyebiliriz ve solak insanlarda "sol eliyle yiyip içer"; bundan dolayı insanların şeytanlaşmasını nasıl açıklayabilirsiniz? Şeytan gibi davrananın sonu cehennemlikse, bu insanlar sırf solak oldukları için mi cehenneme mi gidecektir? Diyelim ki bu söz "solaklar" için değil de daha sonra "sol" elini kullananlar için söylendi. Yine bu durumun mantıklı ve anlaşılabilir bir izahı var mıdır? İnsan sırf sol elini kullanmayı tercih ettiği için neden "Şeytanlaşma" ile itham edilsin? Öte yandan Şeytan günlük besleniyor öyle mi?!

Hadis-Mantık, Hadis-Kuran, Hadis-Tarih çelişkilerine dair yüzlerce hadis sıralanabilir. Önceki bölümlerimizde listeler halinde bu örneklerle ilgili bir dizi hadisi de aktardık. Dediğimiz üzere burada hadislerin sunduğu İslam'ı anlamaya ve analiz etmeye çalışıyoruz ama "şarap" konusunda hadislerin düştüğü durumu anlatmadan da geçmek istemiyoruz. Çünkü şarabı bütün kötülüklerin üzerinde gösteren, onu kötülüğün anahtarı olarak gören ve şarap içen kimseyi cennete sokmayan hadisler bir yerde dururken bir bakıyorsunuz bir başka yerde, "Dünya da şarap içerseniz ahrette içemezsiniz." gibi hadisler de karşımıza çıkıyor. Bu yurun o hadislere:

Ebu'd-Derda aktarıyor: "Dostum bana, 'Şarap içme. Çünkü o her kötülüğün anahtarıdır!' diye tavsiyede bulundu."

Habbab İbnu'l-Eret aktarıyor: "Resülullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: 'Şaraptan sakın! Çünkü şarabın ağacı (asma) diğer ağaçların üstüne çıktığı gibi şarabın günahı da diğer günahların üstüne çıkar.'"

Şarabı Ebu Hureyre aktarıyor: “Resülullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: ‘İçki müptelası (şarap düşkünü), (günah yönüyle) puta tapan gibidir.’”

Hız. Ebu Hureyre Radıyallahu Anh rivayet ediyor: “Resülullah aleyhissalatu vesselâm buyurdular ki: ‘Dünyada şarap içen, onu ahirette içemeyecektir.’”

Bu arada dikkatinizi çekmiştir, şarap içen kimseyi “puta tapan” biçiminde aktaran da, aynı kişi, “burada şarap içerse ahirette içemeyeceğini söyleyen de” aynı ravi: Ebu Hureyre. Üzerine oldukça geniş geniş konuşulması gereken hatı bir kitabın konusu olması gereken zat-ı muhterem! Bu arada haliyle insan sormadan edemiyor, şarap içen kişi hem cennete giremeyip hem onca günahla suçlanıp hem nasıl ahirette şarap içmenin muhatabı olabiliyor; bu kadar keskin ve birbiriyle taban tabana zıt olan sözlerin sahibi aynı kişi nasıl olabiliyor; ötesin de böyle bir külliyat nasıl olup da kutsallaştırılabiliniyor!

Sorular, yanıtını bulduğu zaman daha kıymetlidir. Hadisler bağlamında bunca çelişki ve akıl dışılığın kitlelerce, nasıl olup da kabul edildiğini sorguluyoruz. Burada karşımıza hadisleri “mutlak bir dini yasa/hüküm” olarak çıkaran din anlayışı çıkıyor. Bu anlayışa göre ise dinde Kuran ve beraberinde “hadisler” kadar sağlam bir dayanak olmadığından, Peygambere nispedilen her söz “kutsal” bir yaklaşımla sahiplenilebiliyor. Bu sahiplenme perspektifi, değişim ve gelişmeyi, katılım ve çoğulcu inanç anlayışını doğrudan “dinin düşmanı” olarak kodluyor ve mahkum ediyor. Çünkü geleneksel hadis ehli, selefi vb. yaklaşımlar ile mezhep çizgisinde hüküm sürdüren akımlar için problemlerin çözümü sadece geçmişe referansla çözümlenebilir. Peygamber, hali-

feler, peygamber döneminde yaşayanlar, peygamber döneminde yaşayanların tanıdıkları şeklinde yürüyen zincir, yaşanılacak hayatın düsturunu ve karşılaşılan problemlerin çözümünü ortaya koymuştur zaten, dolayısıyla "hadislere" başvurmaksızın verilecek her hüküm yanlış olacaktır. Bu yönüyle hakim din anlayışının "gerilemeci din söylemi" olarak anılması da mümkündür.

Prof. Dr Mehmet Zeki İşcan bu durumu şöyle açıklıyor: Geçmişe sarılma ve geçmiş örneklerin hepsini hiç tavizsiz takip etme tavrı Araplarda derin bir şekilde yerleşmiştir. İlk dönemlerde İslam anlayışını şekillendiren baskın unsurlardan biri de bu tavır olmuştur. Bilhassa akli tefekkürün dinde gelişmeye başlamasıyla kendini göstermiştir. Toplumda meydana gelen gelişmelere tepki olarak "eski nizamı" arama iradesi, "geçmişe dayalı çözüm üretme" ve "rivayete dayalı din anlayışı" şekliyle de neredeyse tüm Sünni İslam düşüncesini etkilemiştir. (İşcan, 17; 2006)

Oldukça isabetli olan bu değerlendirmeye ek olarak şunu söyleyebiliriz ki geçmişten bugüne "ehli sünnet", "ehli hadis", "ehli sünnet ve cemaat" adı altında faaliyet yürüten akımların neredeyse hemen hepsi bu "gerilemeci din söylemini" esas almışlardır. Zaten Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz ile başladığı bilinen "hadisleri bir araya getirme" (tedvin) gayesinin arkasında bile böyle bir operasyonel gerçeklik yatmaktadır. İlk hadis tedvini ile meşgul olan isimlerden Zühri (öl.741) hadis uğraşı alanını "ilim" olarak nitelendirirken, "İlmin ayakta tutulması gerekir; ilim yok olursa din de dünya da yok olur." diye görüşlerini açıklığa kavuşturmuştur. Zühri, bu noktadan daha da ileri giderek sahabe görüşlerini ve sözlerini de sünnet olarak görmüş, karşı karşı-

ya kaldığı “Onlar sünnet değil ki!” itirazını ise “Hayır, onlar da sünnettir!” diyerek cevaplamıştır. Bu arada Zühri ile ilgili bir parantez açalım, çünkü bu ismin dinsel kimliği önemlidir. Zira Zühri, hadis külliyatının oluşmasında tarihsel olarak otorite bir isim olarak kabul edilir. Öte yandan onun yaşadığı dönemde, kendi yaşamı ile ilgili kayıtlara geçen örnekler hiç de müspet değildir. Örneğin Emevi halifelerinden İbrahim b.el-Velid’in onun adına hadis beyan ettiği öne sürülmektedir. Yine Zühri’nin Emevi sultanlarının yanında yer aldığı bilinen bir gerçektir. O kadar ki, halifelerden Abdülmelik b.Mervan ile Hişam b.Abdülmelik’in bir nevi danışmanlığını yürüten bu zat, Yezid b.Abdülmelik tarafından da kadılığa tayin edilmiştir. Ayrıca hadislerin tespiti ve yazılması sürecinde de Zühri iktidarla birlikte hareket etmiştir. Örneğin Zühri ile birlikte tam bir sene hadis yazan iki katiibi Hişam b.Abdülmelik görevlendirmiştir. Öte yandan onun bu tavrı eleştirilere konu olmuş ve bir dostu ona şu satırları da içeren bir mektup yazmıştır: “Ey Bekir’in babası! Bilmiş ol ki, batılı terk etmeyip hakkı yerine getirmeyen bir zalime yaklaşmanla işlemiş olduğun cinayetin ve yüklendiğin mesuliyetin en hafifi, o zalimi yalnızlıktan kurtarıp ona azgınlığın yollarını kolaylaştırmış olmandır... Seni, ‘sonra ayaklarından öyle kötü bir nesil geldi ki nazmı bıraktılar, şehvetlerine uydular,’ [Meryem, 19(59)] kınamasına girmekten ne kurtarabilir?” (a.g.e 59)

Bununla birlikte iktidarlara ve sultanlarla içli dışlı olan yalnız Zühri değildir. En çok hadis rivayet eden Ebu Hureyre başta olmak üzere, Abdullah b.Ömer, Abdullah b.Abbas, ve Enes b.Malik’in hükümdarlardan “idrârâ” aldıkları bilinmektedir. İbn Ömer ve İbn abbas’ın en zalim Emevi valile-

rinden biri olan ve katliamları ile bilinen Haccac' dan bile para aldıkları belirtilmiştir. Benzer biçimde Ebu Hureyre'nin de Muaviye'den para aldığı dahası sabaha kadar Muaviye'nin çadırında hadis rivayet ettiği öne sürülmektedir. (a.g.e 59)

Ebu Hureyre konusu açılmışken ondan rivayet edilen bazı çarpıcı hadisleri sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: 'Biriniz uykudan uyandığı zaman üç kere sümkürsün. Zirâ şeytan, burnunun içinde geceler." Buhari, Bed'ül-Halk 11, (6, 243); Müslim, Tahâret 23, (238); Nesâi, Tahâret 73, (1, 67)

Devam edelim. Müslim'de Ebu Hüreyre'nin bir rivayeti şöyledir: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: 'Nefsim kudret elinde olan Zât'a yemin ederim ki, eğer siz hiç günah işlemesiniz, Allah sizi toptan helak eder; günah işleyen, arkadan da istiğfar eden bir kavim yaratır ve onları mağfiret ederdi.'" Müslim, Tevbe 9, (2748).

Cehennemin şikayeti ve Allah ile konuşması Ebu Hureyre'ye dayandırılan bir rivayete göre nasıl olmuş birlikte okuyalım: Hz. Ebu Hüreyre (radiyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: 'Cehennem, Rabbine şikâyet ederek dedi ki: Ey Rabbim, bir kısmım diğer kısmımı yiyor. Bunun üzerine ona iki nefes, izin verdi: Bir nefes, kışta, bir nefes de yazda. İşte bu (yaz nefesi), en şiddetli şekilde hissettiğiniz hararettir. Öbürü de (kışta) en şiddetli bulduğunuz soğuktur." Buhârî, Bed'ül-Halk 10; Müslim, Mesâcid 185, (617); Tirmizî, Sıfatu Cehennem 9, (2595); İbnu Mâce, Zühhd 38, (4319); Muvatta, Yûkûtu's-Salât 27, (1,15).

Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Hz. Cebrail aleyhissalam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek, 'Ey

Allah'ın Resûlü, dedi. işte Hatice geliyor. Beraberinde bir kab var, içerisinde katık (yiyecek-içecek) mevcut. O yanınıza ulaştığı vakit, ona Rabbinden (ve benden) selam söyleyin ve onu gürültü ve yorgunluk bulunmayan cennette, içerisi oyulmuş inciden mamul bir evle müjdeleyin!" (Buhari, Menakıbu'l-Ensar 20, Tevhid 35; Müslim, Fezailu's-Sahabe 71, (2432)

Hadisi ve genel olarak geçmiş kutsayan isimlerle çalışmamıza devam edelim.

Döneminin önde gelen tefsir, hadis ve fıkıh isimlerinden biri olan ve adı ile anılan bir mezhebin lideri olarak da bilinen Süfyan es-Sevri hadis yazımını "din edinme", "asar"ı da din olarak nitelendirirken; "İnsanlar seni dışlasalar da seçfin eserlerine sarılmaya devam et; süsleyip püsleseler de insanların görüşlerine uymaktan kaçın." sözü ile Evzai bu yaklaşımı sürdürmüş nihai olarak İmam Malik de "önce gelenlerin bıraktıklarına boyun eğmeyi bir din olarak gördüğünü" ifade ederek "geriye bakmak" noktasındaki gelinen noktayı taçlandırmıştır diyebiliriz. (İşcan, a.g.e 23)

Andığımız bu isimlerin yanına Şafii ve Hanbeli de "etkili ve önemli" isimler olarak eklenecektir kuşkusuz. Dahası pek çok kimseye göre, ehli hadis ekolü Şafi ile yeni bir aşamaya sıçramış ve gücünü pekiştirmiştir. Öyle ki Ahmed b. Hanbel'e göre ehli hadis, Şaffi ile birlikte Ebu Hanife'nin "tasallutundan" kurtulmuştur.

Genelde ilk dönem İslami eserlerin özel de ise hadis külliyyatının, "ehli hadis ekolü" için oldukça önemli bir yeri vardır ki, bu konuda da birkaç kelam etmek gerekir. Şüphesiz buradaki önem, söz konusu yazın dışındaki eser ve çalışmaların küçümsenmesi, gözden düşürülmesi noktasına varacak kadar ileri gitmiştir. Bu anlamda bahsedilen ekol, İslam

inancını neredeyse “eserden” ibaret görür ve adeta başka bir görüşü tanımaz. Benzer biçimde bu “eser” sahipleri de onlar için oldukça kıymetlidir; “büyük” olarak kodlanır, onların sonrasında söz ve fikir sahibi olanlar ise hadis ehline göre “küçük” koduyla nitelendirilir ve görüşlerine itibar edilmez.

Bu görüş sahipleri düşüncelerine kanıt bulmak için ikinci halife Ömer’e atfedilen şu sözü örnek gösterirler: “İşlerin en şerlisi, sonradan çıkandır. Dikkat ediniz! İnsanlar, ilmi ekabirden (büyükler) aldıkları müddetçe hayır içinde kalmaya devam ederler.” Yine Peygamber’e atfedilen şu söz de o ekolün başka bir dayanağını oluşturur: “Kıyamet alametlerinden biri, ilmin küçükler indinde aranmasıdır.” Bu arada hemen belirtelim ki “kıyamet alametleri” konusu da oldukça tartışmalı bir konudur. Birçok ilahiyatçıya göre Kuran’da kıyamet alameti ile ilgili herhangi bir somut örnek verilmemiştir. Açıkçası bizde bu konuda bir veriye rastlamadık Kuran’da. Dahası Ahzab suresinde, kıyametin ne zaman kopacağı konusu açıkça işlenmiş ve bunun bilgisinin sadece Allah nezdinde olduğu bilgisine yer verilmiştir. Şöyle diyor ayet: “Ey Peygamber sana kıyametin ne zaman gerçekleşeceğini soruyorlar, de ki kıyametin bilgisi Rabbimin katındadır. Onun vakitini ancak Yaradan kıyametin haliki olan mevlamız bildirebilir.” (ahzab suresi 187.ayet). Ama gelin görün ki, hadislerde yüksek binaların çoğalmasından tutunda, içki kullanımının artması, gece ile gündüzün eşit olması, cinayetlerin çoğalması, Müslümanların Yahudileri öldürmesi, çalgının her yere yayılması ve erkeklerin azalıp kadınların sayıca artması gibi daha birçok olay kıyamet alameti olarak gösterilmiş. Bütün bu sözleri Peygamber söylemiş, peki yukarı da yer alan ayet ne olacak! Üstelik bu hadislerin büyük bir çoğunluğu

“güvenilir” hadis kitaplarında geçiyor! Neyse, biz konumuza devam edelim.

“Büyükler” kimi rivayetlerde “ilim sahipleri” “küçükler” ise “rey ve sonradan çıkanlar” olarak da zikredilmiştir. Örneğin İbnul Mübarek (öl.hicri 181) “küçüklerin” reyleriyle hüküm verenler olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan küçükler ve rey ehli aynı zamanda Arap anlayışının dışında olan çevreleri kodlamak maksatlı kullanılan bir ifade de olmuştur. Benzer biçimde büyükler de, Arap geleneğine bağlı olan anlayışı tanımlamak için kullanılmıştır. Bu noktada “hadis” olarak aktarılan bir rivayet oldukça çarpıcıdır! Bu hadisin ravisi deyine Ebu Hureyre’dir. Rivayete göre Ebu Hureyre Medine’de İslam Peygamberinin yanında dururken, Peygamber hutbede şunları söylemiş: “Yaklaşan bir şerden dolayı Arapların vay haline! Onlara yazıklar olsun ki ‘küçükleri’ otorite sahibi oldular. Onlar arasında ‘heva’ ile hükmediyorlar, kırgınlıkla hükmediyorlar. Ey Beni Ferruh! Müjdeler olsun size! Ey Beni Ferruh! (İran kökenli bir soyun adı) size müjdeler olsun! Nefsim, yed-i kudretinde olana yemin olsun ki eğer din, Süreyya yıldızında asılı olsa, sizden bir topluluk ona ulaşır.” Peygambere nispedilen bu sözler Ahmed b.Hanbel’in Zühd’ünde geçiyor; hadisin bütününde tutarsızlık göze çarpsa da, rivayetin ilk kısmında “küçükler” hevalarına uyan (reye tabi olma, hevaya uyma şeklinde ifade edilmiştir), ve otoriteyi ele geçirmiş veya toplumda söz sahibi olmayı başarmış, “zulmeden” gayri Arap unsurlardır. Yine aynı kitapta yer alan “Büyüklerin sözünün geçmediği, “küçükler” in de isyankâr olduğu bir toplumun eceli gelmiştir”, “hadisi” ile “büyük” küçük” anlayışının varabileceği, çarpıcı nokta da gözler önüne serilmiştir!

İslam Peygamberine nispedilen bu türden başka sözler de vardır. Fars, Rum ve hatta Türkleri aşağılayan “hadisler” bu bağlamda sayacağımız rivayetler arasında yer almaktadır. Öte taraftan hadis yazınına göre “rey bidatini” çıkaran üç kişi de zaten köle asıllıdır. Bunlar Medine’de Rebia, Basra’da Osman el-Betti ve Kufe’de Ebu Hanife’dir. (İşcan, 70; 2006)

Din İçinde Din: Hadisler

Geleneksel İslam dairesi içerisinde, Peygamber’in sözleri olduğu öne sürülen hadislerden yola çıkılarak, büyük bir “hükümler” külliyatı oluşturulmuştur. Kitabımızın muhtelif kısımlarında gördüğümüz üzere, insanı şaşkınlığa düşürecek ölçüde sert yaptırımlarla örülen bu hadislerde, sanki ikinci bir İslam dini ile daha karşı karşıya kalırız. Çünkü Kuran’da yer alan ve hüküm içeren ayetlerin sayısı 200 ila 800 arasında değişmektedir. Daha doğru bir ifade ile İslam tarihi içerisinde bu konuda mutabık kalınmış bir sayı yoktur. Örneğin Gazzali ile Fahreddin er-Razi Kur’an’daki ahkam (hüküm) ayetlerinin sayısını 500 olarak vermiştir. Kuran bağlamında baktığımızda “hüküm” bu kadar sınırlı sayıda bir rakamla karşımıza çıkarken ve üstelik, hükmü yorumlayanın bakış açısında göre, örneğin başka bir ayet bağlamında, bu hükmün yorumu değişebilir iken, hadislerde karşımıza neredeyse insana nefes aldırmayacak kadar hüküm çıkar. İlerleyen sayfalarımızda bu hükümlerin analizine ayrıca değineceğimiz için bu noktada daha fazla detaya girmek istemiyoruz fakat şu kadarını söylemeli ki, söz konusu hadisleri bir benzetme ile “yasa” olarak nitelendirsek bile bunların çoğu “anayasa” olarak görebileceğimiz “Kuran” a aykırılık

teşkil etmektedir. İnanç açısından Peygamberin söyledikleri, Yaratıcının sözlerine aykırı olamayacağına göre bu sözleri en azından hüküm olarak görme ve uygulamak patolojik bir durumdur.

Fakat "hadis alimleri" buna da çözüm bulmuşlar. Daha doğrusu işe bakın ki, bulunan rivayetlerle bu sorunda ortadan kaldırılmış. Nasıl mı? Kendisi de bir mezhep imamı olan Evzai'nin Hasan b.Atiyye'den aktardığı şu rivayet, sünneti vahiy mertebesine yükseltince, hadis, Peygambere belletilen sözler olarak- neredeyse Kuran'la eşitleniyor ve sorun da böylelikle ortadan kalkıyor. Bakın o rivayet ne diyor: "Vahiy Resulullah'a indiğinde, Cibril (Cebrail), inen vahyi tefsir edecek sünneti de yanında hazır olarak bulundurmaktadır." Hasan b.Atiyye'den aktarılan bir başka rivayete göre ise: "Cibril Resulullah'a Kuran'ı indirdiği gibi sünneti de getirdi; O'na Kuran'ı talim ettirdiği gibi sünneti de öğretti." Yine bizzat Peygamber'in söylediği iddia edilen şu sözde aynı derecede dikkate değerdir: "Allah bana Kuran'ı bahşettiği gibi onun bir benzeri olan 'hikmet' ten de lütfetti." Görüldüğü üzere bu sözlerle göre sünnet, Allah katından inmekte, tıpkı Kuran gibi, Allah tarafından öğretilen bir özelliğe bürünmektedir. Sünnet de Allah katından indirilen bir "hidayet" olmaktadır (İşcan, 75; 2006).

Üstelik sünnetin, Kuran'la bu bağlamda eş tutulması, aynı biçimde üst bir değer olması ile ilgili rivayetler bu örneklerle de sınırlı değildir. Bakın Evzai, Yahya İbn Kesir'den rivayetle aktarıyor: "Sünnet, kitap üzerine hükmedicidir. Kitap ise sünnet üzerine hükmedici değildir." Mekhul'den aktarılan şu rivayet de, önceki rivayeti tamamlar niteliktedir: "Kuran'ın sünnete olan ihtiyacı, sünnetin Kitaba olan ihtiyacın-

dan fazladır." Yine Şafi'ye göre sünnet bir "hikmettir." İşte bu ve benzeri rivayetlerle sünnetin, Kuran'ı neshedebileceği (değiştirebileceği) görüşü kabul edilmiştir. Öyle ki bu görüşe göre Allah bir şeriatını (Kuran), diğer bir şeriatı ile (sünnet) ortadan kaldırabilir.

Görüldüğü üzere gelinen nokta bizim "din içinde din" dediğimiz inanç halidir. Gerçi burada "dinin merkezi", peygamberin yaşam biçimi olarak ifade edebileceğimiz sünnet gözükmemekte, dolayısıyla "din anlayışı" da aslında zihinlerde netleşmiş gibi durmaktadır. Fakat bu sadece, görüş sahibinin, netleştiği bir düşün dünyasını ifade eder. İslam'ın temel prensipleri, yaşanan tarihsel süreç ve Müslüman dünyanın yaşadığı ayrılıklar sünnet merkezli İslam anlayışını "din içinde din" olarak açıkça ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan böyle bir olgunun din olarak karşımıza çıkarılması, İslam inancının temel bir savı olan "İslamiyet'in Evrensel Olduğu" iddiasına da gölge düşürmektedir. Öyle ki, Peygamberin yaşadığı dönem ve şartlar ile günümüz ve örneğin bundan sonraki yüzyılın dönem ve şartları birbirinden oldukça farklıdır. Siyasal, psikolojik, sosyal vb. değişimlerin kaçınılmaz olduğu ise nesnel bir gerçekliktir. Hal bu iken, Peygamberin 1400 yıl önce yaşanan koşullar altında söylediği bir sözün, dinin açıklayıcı söylemi ve mantığı olarak kabul etmek, tarihi dondurmak, dini de sadece o tarihsel sürecin inanç öğretisi biçiminde görmek demektir. Her ne kadar "sünnet taraftarları" meselenin böyle olmadığını düşünseler de, yaşanan tam da budur. Böylesi bir perspektifin de dinin "evrenselliği" tezini alt üst etmektedir. Çünkü evrensel olmak, her zaman ve koşulda geçerliliğini koruyan bir argümandır. Bu noktada sadece hadis-

ler ya da bir bütün olarak sünnet değil, dinin kendisinin de evrensel olmadığı görüşü ileri sürülecektir ki, tarihin değişim yasaları ve gelişim, ilerleme çizgisi üzerinden baktığımızda haklı olan bu görüş; dine içkin kimi temel söylemlerin “evrenselliği” çağrıştıracak biçimde karşımıza çıkarıldığı anda, söz konusu söylemler tartışmanın seyrini değiştirecek bir noktaya götürür bizi. Bu noktada en azından metodolojik olarak dini söylemler, evrensellik ölçeğinde ifade edilmeye çalışır. Bağnaz ve otoriter söylem bir yana bırakılır. Örneğin Kaf suresi “Biz onların ne dediklerini çok iyi biliyoruz. Sen, onlara karşı bir zorba değilsin. O halde sen, benim uyarımdan korkan kimselere Kur’an ile öğüt ver.” Ayeti ile karşılaştığımız da tüm zamanlar için öngörülebilecek evrensel bir söylem görürüz. Çünkü burada Peygamber’in görevi sadece tebliğ etmek ve zora başvurma-maktır. Açıkça “sen bir zorba” değilsin, ifadesi ile bu durum belirginleştirilmiştir. Pek tabi olarak Kuran’ın farklı surelerinde bu söyleme tezat olarak görülecek söylemlerin olduğunu ifade edenler olacaktır. Ama bizim açımızdan ve dinin evrenselliğini ifade eden görüş açısından bu dil ve perspektif oldukça muteberdir. İnsanlığın “örnek alması” gereken bilgece bir duruştur. Dolayısı ile Kuran’ın bu söylemi dinin çoğulcu ve özgürlükçü söylemi açısından temel bir referans kaynağı oluşturabilecekken, hadis-sünnet merkezli yaklaşım ile birden bire “namaz kılmayanlar” bile öldürülmekte, fotoğrafın bütünü de ise otoriter ve bağnaz din anlayışı inanç dünyasını kuşatmaktadır.

Öte taraftan İşcan’a göre Kuran’ın sünnete göre anlaşılması, bu safhada, onun değişik kültür ve toplumsal yapılar tarafından farklı okuma biçimlerine müsait olan “evrensel

mesaj" bağlamından koparılmasıyla aynı anlama gelmektedir. Kuran'ı sadece belli bir dünya görüşü ile anlama ve bunun dışındaki anlamlandırma biçimlerini reddetme arzusu, sünnet ile gerçekleştirilmektedir. Sünnet, Kuran'ı belli bir çevre kültürünün çerçevelemesi ve hegemonyası altına almasıdır. (İşcan, 77; 206) Bu öyle bir hegemonyadır ki, sünnet tezini güçlü kılmak için, hadis uzmanları tarafından "uydurma" olduğu ifade edilen hadislerle bile başvurulmuş, olmadık zorlama yorumlara yer verilmiştir. Şu hadise bakar mısınız? "Biliniz ki bana Kur'ân ve beraberinde bir misli daha verilmiştir. Haberiniz olsun ki yakın bir gelecekte mal ve mülk (zenginliği) ile mağrûr olan bir kimse çıkıp koltuğuna yaslanarak şöyle diyecek: 'Size düşen Kur'an'a sarılmaktır. Onun helâl dediğini helâl, haram dediğini de haram sayınız.' Bilin ki; ehlî merkeplerin etleri, azı dişli vahşi hayvanların etleri, kendi rızâsıyla bıraktığı dışında zimmînin kaybettiği mal da helâl değildir." (Ebû Dâvud, Sünen, Sünnet, 5) Yorum gerek bırakmayacak biçimde İslam inancının içsel tutarlılığını yerle bir eden bir söylemdir bu.

Benzer biçimde başka bir rivayette şöyledir: " Sizden biriniz süslü koltuğuna yaslanmış adama, benim hadislerimden biri okunur da o kişinin vaziyetini hiç bozmadan 'Bizlerle sizler arasında Allahu Teala'nın kitabı (Kuran-ı Kerim) vardır. Ondandır bulduğumuz helal şeyleri helal sayıyoruz, haram olarak bulduğumuz şeyleri de haram kabul ediyoruz,' deme zamanı yaklaşmıştır. Sizleri de ikaz ediyorum, Kuran-ı Kerim'de bulunan bütün hükümler hak'tır ve Resulullah'ın haram kıldığı şeyler Allah'ın haram kıldığı şeyler gibidir." (Ebu Davud, Süne, 6 hd: 4604; Tirmizi İlim, 10 hd: 2664; İbn Mace Mukaddime, 2 Ah-

med, Müsned, 1(6 IV,21; Tahavi, Şerhu mánia, IV 209; İbn Hibbam, I, 107 Darekutni, Sünen IV, 287)

İşte, “Hadis ve Sünnet İslamı” dediğimiz inanç paradigması tam da bu rivayetle özetlenmek istenmiştir. Fakat bu rivayetler hadis tekniği açısından bile gerek isnad gerekse de metin tenkidi açısından güvenilir bulunmamıştır. Öyle ama gelinen noktada bunların hiçbir önemi yoktur çünkü hadislerin otoriter bir dille, İslami yasa olarak kullanımının tarihi yedi yüzlü yılların ortalarından itibaren başlamış, tarihsel süreç içerisinde de yaygınlaşarak adeta egemenliğini ilan etmiştir. Bu bağlamda “hadis” artık siyasal anlamda önemli bir güçtür; mezhepler, cemaatler ve tarikatların arkasına yaslandığı, politik sahada söz sahibi olabilmek için kullandığı bir güç.

İfade ettiğimiz üzere hadislerin politik bir özne olarak tarih sahnesinde yerini alması 8. yüzyılın ortalarına denk gelir. Prof. Dr. Hüseyin Atay’a göre, İslam Peygamberi döneminde bilgi ve hüküm kaynağı, Kuran ve akıldır; dört halife dönemi için de aynı şey söylenebilir. Bununla birlikte halifeler döneminde eğer Kuran ve sonrasında akıl yürütmeler ile bir sonuca varılmazsa, Peygamber’in sözlerine başvurulmuştur. Dört halife döneminin bitmesi ile birlikte, bu metodolojik yöntem terk edilmiş, Müslümanlar, Kuran’ı da aklı da bilgi ve hüküm kaynağı olarak ilham etmeye başlamışlardır. Devamını Atay’dan dinleyelim: “Kuran’ı ve aklı ölçü almayı bıraktılar. Bu ikisinin yerine hadisi koymaya başladılar. Daha önce hadis Kuran’ı açıklamaya yardımcı iken, bu sefer hadisi esas aldılar. Kuran’ı kenara bıraktılar ve unuttular. İslam’da fırkalaşmalar başladıktan sonra her biri kendini desteklemek için hadis aramaya koyuldular, bulamayın-

ca da hadis uydurdular. Ne kadar da çok uydurdular. Böylece git gide Kuran ölçü bilgi ve hüküm kaynağı olmaktan çıktı. Kuran'a dayanarak akıl yolu ile Kuran'ın gündemde tutulmasına çalışanları susturmak için de akıl da itham edilmeye başlandı." Atay, devam eden satırlarda, hadislerin dinin merkezine iliştigi bu dönem ve sonrasının mezhep taraftarlarınca kullanıldığını ve kendilerini nakilci-lafızcı olarak nitelendiren bu grupların akılcıları, siyasilerin de halkı susturduğunu ifade etmektedir.

Sözü tekrar Atay'a bırakalım: "Hadisçiler Kuran'ı ve akıllı ihmal etmekte başarı kazanınca, ortaya çıkan mezheplerde teşekkül edip kemikleşince, hadisin yerini mezhep imamlarının içtihatları aldı. Hadis doğrusu ile -ki bu çok azdır- uyduruğu ile fıkıhın içine girdi ve bu suretle fıkıh hadisi kendi içinde eritti veya onu bir kenara itti ve İslam dini mezheplerin yaptıkları fıkıhtan ibaret oldu. En azından on bir asır böyle idare edildi. Din deyince fıkıh, şeriat deyince fıkıh anlaşıldı. Ortada din olarak ne Kuran ne de akıl kaldı." (Atay,36; 2013)

Atay'ın sözlerinin bize gösterdiği tek bir gerçeklik vardır o da şu ki; İslam dünyasında akıl ve özgürlükçü din anlayışını savunan sayıları az da olsa, bilgi-birikimi ve inanç yorumu ile dini yaşanabilir kılan Müslüman din bilginleri vardır ama dün olduğu gibi bugün de onların söylemleri, hakim İslam yorumu-anlayışı haline gelememiştir. Aksine tarihsel süreçte ve bugün de egemen olan İslam anlayışı, bağnaz ve totaliter bir inanç yorumudur. Akıllı dışlayan, dini, bilgelik ve tavsiye-öğüt kelamı olarak değil, zorla ve baskıyla da olsa kabul edilmesi gereken yasalar bütünü olarak gören, despot bir İslam yorumu.

Mezheplerin Gösterdiği İslam

Peygamberin ölümünün ardından yaklaşık iki yüz yıl sonra baş gösteren mezhep anlayışı kitabımızın muhtelif kısımlarında da dile getirdiğimiz üzere ağırlıklı olarak hadislerle ve ilk dönem İslami eserlere dayanmaktadır. Mezhep kelime anlamı itibariyle “gidilen yol”, “tavır”, “tutum” gibi anlamlara gelmekte olup, İslam dini noktasında mezhebi “İnancı doğru bir biçimde yaşayabilmek için yazılı kurallar bütünü, mensup olunması gereken fırka,” olarak tanımlayabiliriz. Daha doğrusu mezhep imamları, bunun böyle tanımlanmasını en hafif deyimle algılanmasını istemişlerdir. İstemişlerdir ama bırakın “hakikati” temsil etmeyi kendi içlerinde bile ciddi ayrılıklara düşmüşler, birinin haram gördüğünü diğeri helal görebilmişlerdir. O konulara geleceğiz ama şimdilik biraz daha kuramsal açıdan mezhep anlayışını irdeleyerek devam etmek istiyoruz.

Bir kere İslam inancının tarihsel gelişimi bağlamında mezhep olarak beliren gruplaşmalar farklı biçimde ortaya çıkmıştır. Siyasi, itikadi mezhepler bunlara örnektir. Ama bizim kitabımızın kapsamına giren mezhep konusu “fıkhi mezheplerdir”. Ve bu mezhepler içerisinde de kendilerine “hak mezhep” denen, Hanefi, Maliki, Şafi ve Hanbeli Mezhebi’dir. Daha önce de söyledik, saydığımız dört mezhep kendini “hak mezhep” olarak görüyor ama bunun dini ya da tarihsel bir dayanağının olması mümkün değildir. Dahası ne Peygamber ne de ondan sonraki dört halife döneminde sözü edilen mezheplerin varlığı bile söz konusu olmazken, böyle bir savın inandırıcılığı, ancak iddiayı ortaya sürenler için geçerli olabilir. Tarihsel olarak bu böyledir; dini manada ise birçok

ilahiyatçı “hak” sıfatının yalnızca Allah’a mahsus olduğunu ve bu gerçekliğin Kuran ayetlerinde de görülebileceği belirtilmiştir. Peki “hak” konusu neden tepkileri çekmektedir? Çünkü “hak” denilerek, kendi din yorumunu ve uygulamasını “tek doğru” kabul eden bu yaklaşım, bunun dışında görüş belirlenleri dışlamakta, yok saymakta dahası yer yer düşmanlaştırmakta, kurumsal olarak büyüdüğünde ve güçlendiğinde ise dinin tek geçerli yorumu olarak kendini dayatmaktadır. Yine bu mezhepler siyasi çıkarlar karşılığında, inanç alanını politize etmekte, dinsel söylemi, kamu gücü ile tekleştirmektedir. Diğer taraftan “mezhepler” tarihsel süreç içerisinde, sürekli bir otorite kurmak istemişler, bunu yaparken de öncelikle kendileri “otoriter” ve “buyurgan” din yorumunu kabul etmişler, özgürlükçü İslam anlayışına ise hayat hakkı bile tanımamışlardır. Ebu Hanife bu anlayışın daha dışında bir yerde durmak istese de, özellikle onun ölümü ile birlikte Hanefilik de bu anlayışın içerisine daha güçlü bir biçimde katılmıştır. Dolayısıyla “yorumu” “hakikat” olarak disiplin etmeye çalışanların bir de bunu “hak” sıfatında sunmaları kabul edilecek bir durum değildir.

Devam edelim.

Dedik ya, mezheplerin İslam dini içerisinde bir disiplin ve hele hele “hak mezhep” olarak var olmaları ne tarihsel olarak mümkündür ne de Kuran’ın varlığı ve söylemleri ile bağdaşmaktadır. Ama mezhebin ve devamında cemaat-tarikatlarla, İslamcı örgütlerin vazgeçilmez mühimmat kaynağı olan ve İslam Peygamberi’ne nispedilen “hadisler” bu noktada hemen devreye giriyor ve bir çırpıda sorunu çözüyor, gerçi aynı hadislerde bunun tersi örneklerde var ama mezhep imamları ve hadis ehli için ne gam!

Bakın hadis kitaplarında geçen bir rivayete göre; İslam Peygamberi bir ayet konusunda ihtilafa düşen iki kişiye dönerek "Sizden önceki milletler ancak kitapta ihtilafa düşmeleri sebebiyle helak olmuşlardır." der; görüldüğü üzere, Peygambere nispedilen bu sözle, ihtilafların, yok oluşu doğuracağı dolayısı ile dine içkin tartışmalara girilmemesi gerektiği anlaşılabiliyor. Ama hiç önemli değil, bir başka hadisle hem de isim vererek mezheplerin/ fırkaların gelecek dönemde ortaya çıkacağı da söylenebilir. Nitekim de öyledir. Buna göre, Peygamber Allah'tan "Müslümanları fırkalara ayırmamasını" istemiş ama O'nun bu dileği kabul olmamıştır. (Kadavi, s.56, Nuray pekdemir, 97) İyi güzel de Ali İmran suresi 33. ayette neden o zaman "Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin." diyor. Bu çok açık gerçek ortada iken nasıl olur da, fırkalaşmanın, mezhepleşmenin, teorik, itikadi gerekçeleri aranır dahası savunulur.

Üstelik Kuran'da yer alan ve bölünmeyi, ayrılmayı kabul etmeyen sadece bu ayet de değildir.

"Şu dinlerini parça parça edenler ve kendileri de grup grup ayrılmış olanlar var ya, (senin) onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra (O), yapmakta olduklarını kendilerine haber verecektir." (Enam, 159)

İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir; sana bunları hak olmak üzere okuyoruz. Öyleyse onlar, Allah'tan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze iman edecekler? (Casiye Suresi, 6)

Daha böyle başka ayetlerde var ama mezheplerin dini anlamda bir temelinin olmadığını ve hatta böylesi bir ayrışma ve bölünmenin Kuran'da doğru görülmediği anlamak için bu ayetlerin yeterli olduğunu düşünüyoruz.

İnancın Hükümü ve Mezhepler

Hüseyin Atay'ın ifadeleri ile İslam Peygamberi döneminde hâkim olan inanç hükümlerinin Kuran ve akla dayandırıldığını daha önce belirtmiştik. Bu durum dört halife döneminde de devam etmiş ve bunların yanı sıra Peygamber'in sözleri de başvurulmuş hüküm kaynağı olmuştur. Fakat bu hükme ancak, son kertede başvuruluyordu. İlerleyen yıllarda ise, hadislerin egemenliğinde fırka ve mezheplerin çoğaldığını ve hükümlerle ilgili kararların alınmasında da, hadislerin ve toplamda sünnetin başı çektiğini gördük.

Şimdi size bir ayeti hatırlatmak istiyoruz. "Rabbinin kelimesi (Kur'an) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." Enam suresi 115. ayet çok açık bir biçimde Kuran'da geçerli olan hükümün doğru ve adil olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısı ile Kuran'da var olan hükümlere gölge düşürebilecek bir öneri açıkça dinin iç bütünlüğüne aykırılık teşkil edecektir. Dahası Meryem ve Maide vb. surelerde de bu konu işlenmiştir. Dolayısı ile inancın hükümü bağlamında Kuran hiçbir biçimde göz ardı edilemez, Kuran'da yer alan hüküm, uyarı ve tavsiyeler yok sayılmaz. Hal bu iken, Peygamber'e ait olduğu öne sürülen sözleri bir hüküm olarak insanların karşısına çıkarmak, dahası, kimi yerde bunu açıkça Kuran'a aykırı bir biçimde gerçekleştirmek, dinin iç dinamikleri ve mantığı açısından kabul edilebilecek bir durum değildir.

Bununla ilgili İslam tarihine vuku bulmuş pek çok örnek vardır. Örneğin Kuran'da Maide Suresi'nde hangi hayvanların insanlara haram kılındığı açıkça belirtildiği halde daha

sonra mezhepler kimi "hadislerden" yola çıkarak buna yeni hayvanlar ekleyebilmiştir. Elbet de her Müslüman aklını kullanarak yiyeceği ya da yemeyeceği hayvanı belirleyebilir ve bunu bir mantık temelinde dini bir temele oturtabilir ama bu durumun "kurumsallaşp" herkese dayatılan bir hakikat mertebesine yükseltilmesi ne dinen ne de ahlaki olarak doğrudur. Bir kere inanca göre hükmü veren Allah'tır, kimse bu hükmü geçersiz kılıp, topluma başka bir hüküm dayatamaz. Fakat herkesin "günahı kendine" göre prensibi ile kişiler burada tek tek yönelim ve görüşlerini belirleyebilirler.

Maide Suresi 87. ayet bu konuda oldukça açıktır: "Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez." Bu ve buna benzer daha nice ayet ortada iken Mezhepler din konusunda hüküm çıkarma noktasında en ufak bir tedirginlik duymamışlar, dahası bunu yaparken de birinin haram dediğine ötekisi helal demekten çekinmemiştir. Örneğin Ölü hayvanın derisi için, Hanefi ve Şafi mezhepleri "haram" hükmünü uygun görürken, Maliki ve Hanbelîler "helal" demeyi uygun bulmuşlardır.

Yine erkeğin kırmızı elbise giymesi, Hanefi ve Hanbeli mezhebine göre mekruh, Malikiye göre helal, Şafi'ye göre ise haramdır. Sarı elbise ise Maliki mezhebi hariç diğer üç mezhebe göre haramdır. Liste oldukça uzun; biraz daha devam edelim. Misal, ud, zurna, dümbelek, boru, davul çalmak, Maliki ve Şafi'ye göre helal iken, Hanefi Mekruh, Hanbeli mezhebi ise haram olarak kabul etmiştir. Karga eti yemek, Maliki mezhebi için haramdır. Aynı durum Kartal eti için de geçerlidir.

Peki, sakalımızı kesip kesmememiz ya da tavla veya satranç oynamamızı için de mezheplerin hükmüne mi bakmalıyız? Evet, maalesef böyle ve gelin görün ki, burada da helal-haram ile yapılmış bu durum. Üstelikte kendi aralarında bile mutabakata varamazken. Örneğin sakalı kesmek, Şafi mezhebi hariç diğer üç mezhepçe "haram" sayılmıştır. Hanefi mezhebinin haram görmediği tavla oyununu ise diğer üç mezhep haram saymıştır. Şafi mezhebi dışındakiler de bu kez satranç oyunu için "haram" fetvasını uygun bulmuşlar.

Evet, mezhepler yaşamımızın neredeyse bütün ince noktalarına kadar girerler. Her konuda hüküm verme telaşındadırlar. Bir büyük külliyat olarak hadisler ellerindedir nasıl olsa. Kuran'dan da "hüküm" çıkarmaya çok heveslidirler. Olmadı, halifelerin uygulamalarına, sahabe döneminde geçen olaylara giderler. İslam tarihi kitapları vazgeçilmezleridir. Onlar için bu tarihte, bütün sorunları karşılayacak cevaplar hazırdır; kimi değerlendirmelere göre Şafi her ne kadar içtihat kapısını kapatsa da, bu yola da başvurulabilir. Yeter ki hüküm çıksın, dinin dışına çıkılmasın! Şafi demişken, ona göre bir kişi "kul hakkını" giren bir suç işlemişse daha sonra akıl sağlığını kaybetse bile, cezası düşmez, bu kadar da "hakkaniyetli" hani!

Cezalarla devam edelim.

Dört mezhebe göre de "livata" olarak isimlendirilen ve erkekler arasındaki ilişki olarak ifade edilen homoseksüelliğin cezası evli ya da bekar da olsalar taşlanarak öldürülmedir. Ebu Hanife ise bu görüşte değildir, daha hafif cezalar verilmesi hakkında görüş bildirir. Yine anılan durumla ilgili tarihsel süreç içerisinde, yakılma, evinin başına yıkılması, kılıçla kafasının kesilmesi ya da bir ceza uygulanma-

ması gibi cezalar da öngörülmüştür. Bu durumun kanıtı için Hanefiler iki şahidi yeterli görürken, diğer üç mezhep dört şahit aramışlardır.

Daha önce de belirttiğimizi gibi namaz kılmayanının uğrayacağı acı son Hanefi mezhebi hariç diğer mezheplere göre ölümdür! Ayrıca bu kişi Hanbeli mezhebine göre kafirdir de!

Yine daha önce değindiğimiz gibi Kuran’da yer alan onca “dinde zorlama” yoktur mealindeki ayetlere rağmen, dini ni terk eden kimse mezhep hükümlerine göre öldürülür. Sadece Hanefi mezhebinde, kadınlar hapsedilir. Hırsızlık suçunda ise, çalınan malın değeri mezheplere göre farklılık gösterse de, söz konusu suçu işleyenin eli kesilir. Bu arada sözünü ettiğimiz değerde oldukça düşük tutulmuştur. Ayrıca bu suçu işleyenler için başka farklı cezalarda öngörülmüştür. Tüm mezheplerde içki içmenin cezası ise 40 ila 80 sopa arasında değişmektedir. Benzer biçimde lezbiyenler için de İslam tarihinde 50 ila 100 sopa arasında değişen cezalar öngörülmüştür.

Mezhep liderleri başvurdukları dini kıssalara göre oldukça “ilkel” bir ceza sistemi geliştirmişlerdir ki bunun en tipik örneklerinden biri, “ev gözetleme” cezasıdır. Öyle ki İmam Şafi ve Hanbel’e göre evi gözetlenen kimse, gözetleyen kişinin gözünü kör edebilir. Bu durumda gözü dolayısıyla mağdur olan kimsenin bir hak talebi olamaz. Yine Ebu Hanife’ye göre sihirbaz kimse tövbeye dahi gerek görülmeden öldürülebilir. Ahmed b.Hanbel’de sihirbaz için öldürülür hükmünü veriyor.

Ölüm ya da benzeri cezalar için başvuru en “acımasız” ve “en ilkel” yorumlardan biri de “kisas” hükmünde kendini göstermiştir. Mezhep önderlerinin kisasla hükümleri-

ne bakmadan önce Kuran bu konuda ne diyor ona bakalım:

“Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir. Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve güzellekle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra tecavüzde bulunana elem dolu bir azap vardır.” (Bakara, 178)

“Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz.” (Bakara, 179)

“Onda (Tevrat’ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir.” (Maide, 45)

Gelelim mezheplerde “kısas” konusunda varılan anlayışa. Konu ile oldukça geniş bir yazın söz konusu olmakla birlikte, çalışmamızın sınırları dâhilinde, bu ayrıntılara girmeyi gerekli görmüyoruz. Dileyen bu konuda ayrıca fıkıh kitaplarına başvurabilir. Sadece şunu söyleyelim ki, -kaynaklarda farklılık olmakla beraber- Maliki, Şafi ve Hanbeli mezheplerine göre, maktul nasıl öldürülmüşse, katil de öyle öldürülür. Mesela katil, maktulü taşla öldürmüşse taşla, yakarak öldürmüşse yakarak, kılıçla öldürmüşse kılıçla öldürülür. Ebu Hanife ise kısasın sadece “kılıçla” olabileceğini söyler.

Peki, hiç “insanlarının etinin yenilebileceği” ve “kimlerin yenilebileceği” gibi ucube sorular, din dünyasının konu-

suna girebilir mi? Burada bile “mümkündür”, “değildir” biçiminde fetvalar verilebilir mi? Olmaz demeyin, oluyor...

Şafi mezhebine göre “çaresiz” kalan bir Müslüman İslam dininden dönen bir mürtedi, Müslümanlarla savaş halinde olan bir kafiri, evlenmiş olduğu halde zina ettiği için recm edilmeyi hak eden bir Müslümanı, Müslümanlara karşı isyan eden bir Müslüman eşkıyayı (Şafilere göre namazı terk eden bir Müslümanı da) ve hatta üzerinde kısas etme hakkı bulunan bir Müslümanı bile öldürüp etini yiyebilir. Çünkü bunlar zaten kanı helal kişilerdir. Zaten öldürülecektir. (Aktaran, Pekdemir, 153; 2001)

Görüyor musunuz siz Şafi mezhebinde vuku bulan bu “yamyamlığın teorisini”. Nasıl da böyle uzun uzadıya sıralamışlar; şunun eti yenir, bunun eti yenmez diye.

Benzer biçimde Hanbeli mezhebine göre de, eğer insan açlığından dolayı ölme korkusuna kapıldı ise “kanı helal” olan bir insanı öldürüp yiyebilir. Çünkü böyle bir insanı öldürmek zaten helal olduğuna göre etini yemenin de bir mahzuru yoktur! Böyle insanların masumiyeti kalkmıştır. Ve bunlar adeta yırtıcı hayvanlar hükmündedir; ölü olarak bulunduğu da çaresiz insan tarafından yenebilir. (a.g.e, 154)

Söyleyecek söz bulamıyoruz. Karşısındaki kişiyi sırf kendi gibi inanmadığı, düşünmediği için “kesip yemeyi” düşünen ve bunun için koca koca kitaplar yazan bir “İslam Külliyatı” ile karşı karşıyayız. Ve bu kitaplar hala “fıkıh usulü” olarak Müslümanlara yol göstermekte. Pes diyoruz. Bu arada merak edenler için belirtelim, Hanefi ve Maliki mezhebi için “insan eti yemek” hiçbir biçimde caiz değildir!

Bu liste böyle uzayıp gidiyor; aslolan ise mezhep liderlerinin kimi hadisleri ve Kuran hükümlerini yorumlama an-

layışına göre, inancı bilgelikten uzak, bağınaz ve totaliter öğretiler bütününe soktuğudur. Kuşku yok ki, böylesi bir anlayışın ne Müslümanların itikadi yönelimine ne de bir bütün inanç dünyasına katabileceği bir fayda yoktur. Aksine bu durum İslam dünyasını gittikçe bağınaz bir siyasi ve dini yönelime itecek; geçmişten bugüne sürmekte olan kargaşa ve kaos da, mezheplerin otoriter ve despot dini söylemleriyle daha da çoğalacaktır. Hali hazırda Orta Doğu'da ve Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerde vuku bulan çatışmaların önemli sebeplerinden biri de budur zaten.

Mezhep Yargısından Dinsel Bağnazlığa

Geldiğimiz noktada İslam'ın temel kitabı olan Kuran dışında, yine "dinin hükmü" olarak öne sürülen hadis kitapları, bunun dışında her bir mezhep mensubun bağlı bulunduğu fıkıh kitapları ve tarihsel süreç içerisinde vehhabilik örneğinde olduğu gibi İslami ekollerin / örgütlerin çıkardıkları "eserler" ile piyasada bolca sayıda var olan ilmihal kitaplarıyla Müslümanlar büyük bir yargı / hüküm kuşatmasının etkisi altına girmişlerdir. Üstelik bu kuşatmayı gerçekleştirenler de yine Müslümanlardır.

Dünyada insanların bu derecede "hükümlerle" bağlandığı ne bir din ne de inanç bulunmaktadır. Üstelik bu İslam inancının içsel tutarlılığına da aykırı bir durumdur. Çünkü gerek itikadi açıdan gerekse de temel mantık disiplini üzerinden baktığımızda "hükümün" sahibi yalnızca "yaratıcı" olabilir. Yaratılan, yaratıcı adına hüküm veremez. Böylesi bir durumun yaratacağı, kaos ortadadır. Diğer taraftan, İslam'ın "kutsal kitabı" Kuran'da yer alana ayetlerde, "hükümün sadece Allah'a

ait olduğu ve Kuran’da her şeyin insanlara sunulduğu” da belirtilmektedir. Hal bu iken, nasıl olur da, üstelik “kurumsal ve örgütlü” bir biçimde insanların karşısına Allah adına tanzim edilmiş hüküm ve yasalarla çıkılabilir!

Biz bu kitabı sana, her şeyin ayrıntılı açıklayıcısı, bir doğruyailetici, bir rahmet, Müslümanlara bir müjde olarak indirdik (*Nahl Suresi, 89*)

Hüküm yalnız Allah’ındır. O kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru olan din işte budur. Ama insanların çoğu bilmiyorlar. (*Yusuf Suresi, 40*)

Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. O’nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kudret yoktur. (*Kehf Suresi 26,27*)

Rabbinin sözü hem doğruluk, hem adalet bakımından tamamlanmıştır. O’nun sözlerini değiştirecek hiçbir kuvvet yoktur. (*Enam Suresi 115*)

Allah size kitabı detaylandırılmış bir halde indirmişken Allah’ın dışında bir hakem mi arayayım? (*Enam Suresi 114*)

Kitap’ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. (*Enam Suresi 38*)

Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim. (*Maide, 3*)

Yukarıda aktardığımız ayetlerin manası gayet açıktır. Dahası Kuran’da bu mealde daha birçok ayet vardır. Ama gelin görün ki, hadis ehli olarak İslam dünyasında baş gösteren ekol ve sonrasında ortaya çıkan mezhepler ile dinin öğretileri adeta tarumar edilmiştir. İfade ettiğimiz sözün ağırlığının farkındayız ama olan biten tam manasıyla budur. Kitap boyunca gördüğümüz üzere “namaz kılmayanı” bile öldürülmesi yönünde fetva veren, “hırsızlık yapanı” neredeyse ölene kadar “kesmeye” devam eden, “insan eti yenmesi” yönünde bile cevaz veren bir zihniyettir bu. İşte şimdi bu zih-

niyetin temsilcileri Orta Doğu'da gece gündüz barbarca bir şov eşliğinde, kafa kesen, cariyeye pazarı kuran, kadını sokağa çıkartmayan, dar pantolon giyene bile 80 değnek ceza veren ve isimlerinin önünde "İslam" yazan örgütlerdir. Bu noktada bir gerçeği yüksek sesle ifade etmeliyiz. "Gerçek İslam bu değildir." söylemi hiçbir biçimde doğru bir "politik" noktaya işaret etmemektedir. Sözünü ettiğimiz ilkel, vahşi kanunları hayata geçirmeye alışan "İslami Örgütlerin" sırtını yasladıkları büyük bir "hadis külliyatı" ilmihal ve fıkıh kitapları çokça mevcuttur bu tarihte. Bu tarihle, bu anlayış ve inançla yüzleşmeden, "Gerçek İslam bu değildir." söylemi oldukça naif ve cılız kalacaktır. Gerçek İslam bu değilse, bu sözün muhatabı evet Buhari'dir, Şafi'dir, büyük hadis arşividir ve dahasıdır. Yoksa bugün bir güruh yok olur yarın bir başkası çıkar. Tarih boyunca böyle olmamış mıdır zaten?

Dinin öğretilerine, yaptırım ve nasihatlerine ilişkin görüş beyan etmek; çözümleme yapmak ve bu doğrultuda genel bir inanç felsefesi oluşturmak elbette doğru, haklı ve "ilerici" bir yaklaşımdır. İlericidir çünkü bu durum kişinin dine dair değerlendirme yapma ve buradan bir çıkarıma varma özgürlüğünü geliştirir. Akabinde özgürlükçü inanç anlayışına katkı sağlar. Bu noktada dini, kişisel olmak kaydıyla, öznel bir biçimde değerlendirmek olasıdır; itikadi açıdan da bunun faydası ya da zararı yine kişiyi bağlar. Öte taraftan mezhepler bağlamında gelişen sonrasında tarikat, cemaat ve İslami örgütlerle sürekliliğini sağlayan "kurumsal ve dayatmacı" din yorumu sözünü ettiğimiz, özgürlükçü din anlayışının dışındadır. Ötesinde bu öznel ama nasıl oluyorsa "örgütlü hakikat" biçiminde zuhur eden din unsurları, özgürlükçü inanç anlayışı ile hiçbir biçimde bağdaşmamaktadır.

Diğer taraftan şahsi olarak belirledikleri “fıkıh” (hukuk) kuralları ile mensubu olduğu kitleleri İslami yaşama davet eden, bu kuralların dışına çıkanları “günah” işlemekle itham eden dahası “helal”-“haram” noktasında bile ayrışma yaşayan “fıkıh üstatları” doğruyu yanlış ayırt etmede kendileri bile başarı sağlayamamışken, “İşte İslami hukuk kuralları budur.” deme hakkına nasıl sahip oluyorlar anlamak mümkün değil. Bakın nispeten anlaşılması daha kolay olan, namaz, abdest kuralları gibi daha böyle böyle pek çok temel konuda; giyim kuşam ile ilgili yasak ve izinlerde vb. diğer konularda bile mezhep liderleri anlaşılamamıştır. Birinin helal dediğine, diğer haram diyebilmiştir. Biri abdestin farzına dört derken diğeri altı diyebilmiştir. Kendilerinin bunu dillendirmelerinde bir sorun yok ama onlar birer otorite, müçtehit olarak bunu yapmışlardır. Topluma “hakikatin tek temsilcisi” olarak seslenmişlerdir; bu olacak bir şey değildir.

Bir de şu var ki, örneğin bu mezhep âlimleri “icma” (dini bir konuda, Kuran, Sünnet ya da kıyasın delillerine dayanarak oluşturulan dini hüküm) için müçtehitlerin yani döneminin din bilgisi en yüksek kimselerin ittifakını aramışlardır. Ki, “Bakın bütün otoritelerin dini buyruğudur bu, uyun bu yasaya.” demek için. Peki, başarabilmişler midir bunu, elbette hayır. Dediğimiz gibi en temel konularda bile ayrışma had safhadadır. Hal bu iken bu zatlar daha sonra kalıp “İcmayı, ne yapanlar, ne de onlardan sonra gelenler bozabilir.” (Pekdemir, a.g.e 129) diyerek, topluma karşı daha büyük bir suç işlemişlerdir. Benzer durum hüküm oluştururken kullanılan içtihat, rey, istihsan ve kıyas yöntemleri içinde geçerli olmuştur. Düşünün “müçtehit” olarak bilinen ve

din de “fıkıh” oluşturan bu isimler güya Arapçayı, Kuran’ın bütün ayetlerini, sünneti, üzerinde icma edilen bütün konuları çok iyi biliyorlar; mantıkları çok sağlam ve kişilikleri tartışılmaz, yani bu kadar donanımlılar ama “haccın şartı” konusunda bile anlaşıyorlar; sonra da toplumun karşısına “müçtehit olarak” çıkıyorlar.

Sonra da bu dini grupların yaptıkları otoriter, baskıcı din yorumu ve anlayışı yetmezmiş gibi bir de, bu zatlardan sonra, özetle din de hüküm oluşturma anlamına gelen, “içtihat”ın olamayacağı, içtihat kapısının kapandığı yüksek sesle dillendirilmeye çalışılır.

Kapanan İçtihat Kapısı ve Bağnazlığın Hâkimiyeti

Tekrar etmekte fayda var, İslam inancının temel metni ve toplumsal inanç anlayışının gelişimi açısından, “örgütlü yapıların” topluma “dini hüküm” dayatması kabul edilemez bir durumdur; özgürlükçü inanç anlayışının önündeki en büyük engel de budur kanaatimizce. Maalesef bu anlayışın ilk tohumları henüz 8. yüzyılda iken atılmaya başlanmıştır, dolayısıyla tarihi kökleri oldukça geriye giden bir sorun var karşımızda.

Atay’a göre tam da bu yüzyılın ikinci yarısında Müslümanların hüküm kaynakları arasına Kuran, akıl ve Hadis’in yanı sıra, sahabenin sözleri, ikinci nesil sahabenin sözleri (Tabiin) ve müçtehit imamların sözleri girmiştir. Bundan sonrakı yüzyıldan başlamak üzere günümüze kadar gelen dönem ise Atay’a göre “taklit” dönemidir ki; üçüncü dönemden itibaren imamların içtihatlarının hâkimiyetine giren İslam dünyasında, hadis Kuran’ı, mezheplerde hadisleri geri

plana itmiştir. Bugün yaşanan da budur, hali hazırda Müslümanların bilgi ve hüküm kaynağı olarak da Kuran, hadis ya da sahabelerin sözleri değil, imamların koyduğu fıkha başvurulmaktadır. Atay devam eden satırlarda kendi açısından meselenin geldiği üzücü boyutu şöyle yorumluyor: “Din de-yince elimize fıkıh kitaplarını tutuşturdular. Kuran, anlamadan okunmak ve ahrette sevap alacak şekilde kelimeleri telafuz edilmekten ibaret kaldı. Tarihte ve son iki asrın içinde bazı alimler fıkıh barajını aşip Kuran’a ulaşmak istediler. Ancak, bunların bir kısmı fıkıh barajını aşmış olsa da hadis barajında takıldılar. Onu aşip Kuran’a ulaşamadılar. Son zamanlardaki fıkıhın dışındaki ilim, ahlak gibi konularda Kuran’a ulaşılmaya, Kuran üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Ne var ki fıkıh konusunda hala Kuran’a ulaşmayıp da fıkıhtaki zamana ve mekana bağlı bazı yanlış anlayışların ve hükümlerin değişmesi gerektiği üzerinde pek az kimse durdu ve duruyor. Ama yoğun ve ciddi bir çalışma olmadığı için bunun görüşlere etki etmediğini söylemek mümkündür.” (Atay, 17; 2013)

Din alanında yapılan çalışmalar ve sonrasında müşterek bir biçimde ortaya konulan itikadi düşünceler olarak tanımlayabileceğimiz “içtihat”, İslam tarihinde adı konmamış bir biçimde yasaklanmıştır. Her ne kadar bugün hala İslam dini alanında yapılan çalışmalarda “İçtihat kapısı açıktır!” dense de, gerçekte yaşanan durum hiç de öyle değildir. Zira, üzerinde “icma” olduğu düşünülen dini konularda bir kere “tartışma kapanmıştır” diye düşünülmektedir. Nasıl olsa, “icma” ulemanın hemfikir olduğu dini hükümlerin adı değil midir? O halde “Ulema sözünü söylemiştir, bize söz düşmez.” kavlinde bir yaklaşımla, içtihat kapısı kapatılmakla kalmamış zin-

cirleniştir adeta. Peki gerçek öyle midir? Elbette değildir, daha önce de söylediğimiz üzere, o ulema, imam denilen “din büyükleri” en temel dini konularda bile farklı düşünmekte, “icma” edememektedirler. Zaten icma dediğimiz “hüküm” de dönemin, önde gelen kimi simalarının “düşüncelerinden” başka bir şey değildir. Ama gelin görün ki, bu “fikirler” icma kalıbında neredeyse “kutsallaştırılmış”, dini metodoloji kör bir karanlığa hapsedilmiştir. İşte bunun adı içtihat kapsının kapanmasıdır! Yani din adına bin yıl önce yapılan değerlendirmeler üzerine söz söylenmemesidir; birilerinin fikri tasallutuna teslim olmaktır; bağnazlığın resmi kabulüdür ve özgürlükçü inanç anlayışının yerle bir edilmesidir!

Diğer taraftan bugün hala çok güçlü bir biçimde hakimiyetini sürdüren, mezhep; tarikat ve cemaatlerin otoriter / baskıcı varlığı bile “eskinin” yani “içtihadın” “icmanın” tartışma götürmez bir biçimde kabul edildiğini, bu söylemin aksine söz edenlerin ise dışlandığını, baskı ve saldırılara maruz kaldığını açıkça göstermektedir. İlerleyen sayfalarda göreceğimiz üzere bu bağnaz ve yobaz din anlayışı da yine egemen İslamcılar tarafından “muteber” kabul edilen Müslümanlarca da savunulmakta; bu halin özellikle bilim alanında sergilediği pratikte içler acısı bir görünüm ortaya koymaktadır.

İçtihat kapısı, teorik düzeyde üstü örtük bir biçimde ama pratikte özellikle örgütlü İslami yapılarda açıkça kapatıldı dedik. Evet, İslam tarihe baktığımızda yaşanan durumun tam olarak böyle olduğunu söyleyebiliriz. Ama bu durumunda ötesine geçenler daha açık bir ifadeyle “içtihat kapısının” teorik olarak da kapandığını söyleyenler vardır. Üstelik bu isimler Müslümanlarca “otorite” kabul edilen isimlerdir. Bunlardan sadece bir örnek vermek yeterlidir diye düşünüyoruz.

Bugünün dünyasında bile “sahih” (güvenilir hadis) dendiğinde söylediklerine başvuru, “sahih hadis” de taşıması gereken kriterleri ortaya ve egemen İslam dünyasının da bu kriterlere riayet eden İbnu’s Salah bakın içtihat kapısını “hadis yaklaşımı” ile nasıl kapatıyor:

“Hadis cüzlerinde veya bunların dışında başka bir yerde el-Buharî ve Muslim’de bulunmayan ve meşhur, güvenilir hadis imamlarının musannefatında sıhhatine yönelik herhangi bir hüküm verilmemiş isnadı sahih herhangi bir hadis bulduğumuzda, onun sıhhati konusunda kesin bir hüküm veremeyiz. Zira son asırlarda mücerred isnadların tetkikiyle hadislerin sahih olduğunu tespit etmek zordur. Çünkü bu tür hadislerin içerisinde sahih hadisin ravisinde bulunması şart olan hıfz, zabt ve itkandan ârî olarak rivayetinde kendi kitabına itimad eden kimselerin bulunduğunu görüyoruz. Bu durumda artık sahih ve haseni bilme hususunda hadis imamlarının açıklamalarına, tağyir ve tahriften korundukları meşhur olan eserlerine itimad edilmelidir.” (İbnu’s-Salah, Mukaddime, s. 9.)

Görüyorsunuz ya, eğer bir hadis Buhari ve Müslim de ya da egemen İslamcıların “muteber” saydığı diğer isimlerde yoksa, o hadisin “güvenirliğinden” bahsedilmezmiş. Hal böyle olunca dine içkin “kişisel” bir içtihat getirmek, ya da bir hadise gönderme yaparak, görüş ortaya sunmak mümkün olmayacaktır. Bu zatın andığı ya da muteber saydığı isimlerin güvenilirlik boyutu sanki çok mühimmiş gibi, onları örnek gösteriyor. Kitabımızda “onların” güvenilirliğinin geldiği boyutu yeteri kadar ortaya koyduğumuzu düşünüyoruz.

Mezhep imamları hükümlerini vermiş, onları çevreleyen cemaatler müritleri ile bu hükümleri kabul etmiş ve onların

destekledikleri siyasi iktidarlar bu külliyatı “hak ve hakika-
tin eserleri” diye resmi din düşüncesi olarak topluma sun-
muşsa, içtihat; dine içkin kişisel görüş ya da özgürlükçü inanç
anlayışının savunması mı kalır? Düşünce miadını doldurmuş-
tur artık; sözler söylenmiş, fikirler beyan edilmiştir. Artık ne
icmanın ne içtihatın yenisi olmazmış; böyle buyuruyor
“pek muteber din bilginleri”!

Bir kere bu durum İslam inancının temel metni olan kimi
ayetlerle ve “inancın” bilge ve soylu yorumuyla zerre kadar
uyuşmayan bir durumdur. Diğer taraftan nasıl olur da bi-
rilerinin kişisel görüşü, genel-geçer din anlayışı ve düşün-
cesini temsil eder, bu olacak bir şey midir? Bu “din içerisin-
de din” değil midir?

Bu “otoriter / despot” din aklının hayata / bilime ve “fark-
lı olana” bakışını ilerleyen sayfalarda ele almaya çalışacağız.
Ama ona geçmeden önce sözünü ettiğimiz “icthāt” anlayı-
şının ve bağınaz din yorumunun “kurumsallaşmasında” et-
kili olduğunu düşündüğümüz bir konuyu sizlerle paylaş-
mak istiyoruz.

Sünnetin, Vahye Dönüşmesi

Sünnetin vahye dönüşmesi hususuna daha öncede değin-
dik. Fakat konunun önemi nedeniyle bu kez ayrı bir başlık
altında sünnet, hüküm denkliğini ele almak istiyoruz.

Başlayalım.

Bakın, İslam inancında -ki bu çok yüksek bir kitleyi de tem-
sil etmektedir- hâkim olan bir görüşe göre dinin kaynakla-
rından bir tanesi de Peygamberin “söz, eylem ve davranış-
ları” olarak tanımlanan sünnettir. Bakın o kaynağı anlama-

da izlenen yol demiyoruz, bizatihi kaynağın kendisi olarak "sünnet" kabul edilmiştir. Peki bu nasıl oluyor; daha açık yazalım, İslam inancında hükmün kaynağı yaratıcı olan Allah ise, O'nun tarafından yaratılan bir beşer olan İslam Peygamberi, bu hükmün bizatihi diğer sahibi olarak nasıl kabul edilebiliyor? Dahası İslam Peygamberinin görevi tebliğ ise yani Allah tarafından gönderilen hüküm ve bilgileri insanlarla paylaşmak ise, Peygamber'in insanlara "ayrıca" kendisinin hükümler sunması, bu görevle çelişki oluşturmuyor mu? Diğer taraftan, Peygamber'in "Allah" gibi hüküm sahibi olması, onu ilahlaştırmaz mı? Belki böyle daha onlarca soru sorulabilir. Ama soruları şimdilik burada keselim. Ve konuya biraz daha yakından bakalım.

Dediğimiz gibi Peygamber'in sünnetinin "vahiy" olarak kabul edilmesi istisnai değil genel kaideyi ortaya koyan bir görüştür. Günümüzün "popüler" simalarından Prof. Dr. Hayrettin Karaman da bu konuda "genel kaidenin" içerisinde yer alan isimlerden. O'nun kaleminden okuyalım: Kuran'ı Kerim'de Hz. Peygamber'in söylediklerinin de "vahiy mahsulü" olduğunu bildiren ayet ile ona itaat etmeyi, emrettiklerini yapıp, yasakladıklarından kaçınmayı, onun bir örnek olarak ve Allah'ın vahyettiklerini hem kullarına ulaştırmak hem de açıklamak maksadıyla gönderildiğini ifade eden ayetler sünnetin dini bir kaynak olduğunu ispat etmektedir. Ayrıca Peygamberlik mefhumu ve inancı bunu gerektirdiği gibi sahabeden beri bütün İslam bilginleri ve Müslümanlar da sünnetin dinin ikinci kaynağı olarak benimsemişlerdir. (Karaman, 108; 2011)

"Sünnetin vahiy" olarak kabul edilmesi gerektiği, oldukça açık, net ve şüpheye yer bırakmayacak biçimde ifade edil-

miş. Edilmiş de biz şimdi sormayalım mı, siz hangi sünnet kayıtlarını esas alarak “hüküm vereceksiniz”? Birakalım “sah-te hadisçileri” güvenilir olarak kabul edilen hadis yazarlarının eserlerinde bile “egemen hadis usulüne” göre uydurma kabul edilen binlerce hadis yok mu? Buhari’sinden Müslim’ine, bütün hadis kitapları bu noktada şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde “kusur ve eksik” yanları ile ortaya konulmuştur; İslam külliyatı bu noktada ortadır. Sonra sizin o yere göğe sığdıramadığınız hadis yazarlarının, İslam inancının yarısının mezhep İmamı olarak kabul ettiği Ebu Hanife için söyledikler bile sizler için bir çelişki oluşturmuyor mu? Örneğin Buhari’nin, Ebu Hanife’den tek bir hadis rivayet etmemesi sizi açınızdan bir anlam ifade etmiyor mu? Buhari’nin söyledikleri doğru ise Ebu Hanife’nin yolunda nasıl ilerliyorsunuz yok değilse ona nasıl oluyor da “itaat” edebiliyorsunuz? Hadis yazınının durumu ve güvenilirliği bu derecede kaotik bir durum arz ederken, Karaman ve egemen İslam inancı Peygamber’in “o vahiy benzeri” sözlerine nasıl ulaşacak, dahası bu sözlerin Peygambere ait olduğuna nasıl kanaat getirecek? Bakın hadis uleması ile ilgili İbnul Cevzi ünlü eseri Telbisü İblis’te neler söylüyor: “...Bu hadis uleması içinde Kuran’ı ezberlememiş olanlar, hatta namazın şartlarını bilmeyenler vardır. Bir kısmı da dinledikleri hadis sayısını çoğaltır da çoğaltır; amacı hadisin sağlamlığı filan değildir; hadis tahsili için ne kadar beldeyi gezdiğini neler çektiğini, ne kadar insanlar görüştüğünü abartılı bir biçimde anlatıp dikkat çekmektedir... Bunların içinde Bağdat’taki nehrin kenarında yaptığı konuşmayı bir kelime oyunuyla Şam’da bir nehrin kenarında yapılmış gösterenlerden, torunuyla yaptığı konuşmayı hocasıyla yapılmış gösterenler var-

dır... Tümünün amacı öne geçmek, ünlenmek, itibar toplamaktır." Şimdi biz, "vahiy ürünü" sünneti " bu adamların" eserlerin de mi okuyacağız. Cevzi'nin söyledikleri bunlarla da sınırlı değil; birlikte okuyalım: "Hadis ulemasına bu-laşan iblis kirletmelerinden birisi de şudur: Bunların bazı-ları uydurma bir hadisi, uydurma olduğunu açıklamadan ri-vayet eder. İşte bu, bu insanların dine karşı işledikleri bir ci-nayettir. Bu cinayeti, hadislerini geçerli kılmak, "çok hadis toplamış adam" unvanı kazanmak için yaparlar. Bunlar çoğu kez, "filancadan, falancadan dinledim" şeklinde konuşurlar ama aslında o dediklerinden bir şey dinlemiş değillerdir. Ba-zen de hadis aldıkları güvenilirmez, yalancı kişilerin fark edil-mesini önlemek için o insanların adlarını gizlemek, künye-lerini, nisbelerini değiştirmek yoluna giderler. Bu yaptıkları dine karşı işlenmiş bir cinayettir." (İbnül cevzi, telbis, 133-137, aktarma, Öztürk, 537) Bakın bu sözleri, bir gayri Müs-lim ya da İslam dinine eleştirel yaklaşan biri söylemiyor. Ak-sine bizatihi İslam tarihi içerisinde "otorite" kabul edilen bir isimdir Cevzi. Sonra şu var ki; Peygamberin ölümünden yak-laşık 200 yıl sonra hadis ehli "kendi koydukları" kurallara göre hadisleri "güvenilir ya da değil" diye tasnif etmişler-dir. Buna göre eğer başka kurallar konulsaydı, örneğin, gü-venilir kabul edilen bir hadis, o zaman uydurma ya da za-yıf kabul edilebilecekti. Bu olacak iş midir?

Bunlar bir tarafa "Kuran için" söylenen "kitap değişme-di, onda yalan, uydurma, ekleme yok." iddiası nasıl olacak-ta hadisler için söylenecek. İlk halife döneminde sayısı 500 civarında olan günümüzde ise milyonlarla ifade edilen ha-dis yığınağı, "yalan, uydurma" külliyatının geldiği nokta-yı ortaya koymuyor mu? Diğer taraftan madem, hadisler de

“vahi mahsulü” ise doğrunun içine yalan, sahte, uydurma hadis nasıl karıştı? Hadisler nasıl uydurulabildi? İnancın iç tutarlılığı açısından olacak şey midir bu! Değildir pek tabi ama İslam tarihinde öyle şeyler söylenmiş ve o söylenenler o kadar muteber biçimde anılmıştır ki, sünnet (ki ağırlıklı olarak hadistir bu) için için de bu tür bir yaklaşımın kabul edilmesini, çok görmüyoruz. Daha açık bir ifade ile sünnet ile ilgili söylemin öncülerinden biri “hak mezhep” imamı olarak kabul edilen Şafi, olunca, Karaman da bunu söyleyebiliyor işte!

Sünnetin, vahiyleşmesine dayanak olarak öne sürülen kanıt ise yine Kuran’ın Bakara, Ali İmran, Nisa, Ahzab ve Cuma surelerinin muhtelif ayetlerinde “kitap ile hikmetin” yan yana zikredilmesi ve buradaki “hikmet”in de “sünnet” olarak kabul edilmesidir. Şafi, bu konuda şöyle söylüyor: Bu ayetlerde Allah “Kitab”ı zikretmiştir ki, Kuran demektir; yine Hikmet’i de zikretmiştir ve Kuran konusunda ilim ehli olup benim nazarımda muteber olan birinden ‘Hikmet’ten kasıt Resulullah’ın sünnetidir.’ dediğini duydum. Allah’u a’lem bu da onun söylediğine benzemektedir; zira önce Kuran zikredilmiş, ardından da hikmet zikredilmiştir. Ayrıca Allah insanlara kitap ve hikmeti öğretmek suretiyle onlara lutfu ihsan da bulunduğunu da söylemiştir. Allah en iyi bilir ya, buradaki Hikmet’in Resullah’ın sünnetinden başka bir şey olması mümkün değildir. Çünkü hikmet kitabullah ile yan yana zikredilmiş; Allah ise Resulullah’a itaati farz kılmış, onun emirlerine uymayı insanlar için zorunlu addetmiştir. Dolayısıyla herhangi bir söz için, onun farz olduğunu söylemek ancak Allah’ın kitabına ve Resulullah’ın sünnetine dayanarak mümkündür. Çünkü belirttiğimiz gibi Allah, Resulüne iman

etmeyi kendisine iman etmekle yan yana zikretmiştir. Resulullah'ın sünneti ise -hükümlerin- umumi ve hususi olduğunu göstermek suretiyle Allah'ın neyi murat ettiğini açıklar. Sonra Allah ondaki (sünnetteki) Hikmet'i Kitab'ı ile birlikte zikretmiş ve ona tabi kılmıştır. Resulü hariç hiç kimseye Allah bu statüyü tanımamıştır. (Şafi'den aktaran, kırbaşoğlu er-Risale 78-79,) Biz konu ile ilgili yukarıda söyleyeceklerimizi söyledik. Onun için Şafi'nin bu değerlendirmeleri üzerine yorumu Kırbaşoğlu'na bırakmak istiyoruz. Şöyle diyor yazar: "Şafi'nin bu yorumu da sorgulanmalıydı ve nitekim şayet sorgulansaydı, Şafi öncesinde Hikmet'ten kastın sünnet olduğu iddiasının pek yaygın olmadığı, hatta Mukatil b. Süleyman gibi biri tarafından bu iddianın bilinmediği; yine Kuran'da Kitap ile yan yana zikredilen, ancak sünnet anlamı verilmesi mümkün olmayan yaklaşık on kadar ayetin bulunduğu görülür. Buradan hareketle de Kuran'da kitap ile yan yana zikredilen hikmet'in daima sünnet anlamına gelmediği, bu anlamı vermenin muhtemel görüldüğü ayetlerde bile hikmet'i sadece sünnet ile sınırlandırmanın mümkün olmadığı kolayca görülürdü. Bunun yapılamamış olması bile Şafi'nin popüler hale getirdiği bu yorumun güçlü etkisini göstermeye yetecek niteliktedir." (a.g.e 90) Yine sünnetin vahiyleştirilmesine karşı çıkan isimlerden biri olan Yaşar Nuri Öztürk, konu ile ilgili şu görüşleri paylaşmıştır: "Peygamberler Allah'ın elçileridir, ortakları değil. Bunun zorunlu sonucu, peygamberlerin söz ve davranışlarının dinde ortak bir irade haline getirilmemesi gerektiğidir. Tarih bize göstermektedir ki, bu kapı aralanıp ilahi irade herhangi bir ortakla paylaştırıldı mı iş, peygamberle bitmiyor diğer ortaklar sökün edip geliyor. İslam içinde konuşursak bunun en belirgin örneği ünlü

‘dinsel deliller’ kabulüdür. Bilindiği gibi, Sünni İslamın temel kabullerinden biri de ‘dinsel delillerin dört olduğu’ yolundaki geleneksel kabuldür. Bunlar Kuran, sünnet, icma ve kıyas olarak sıralanıyor. Bazı ekoller bunlara ilave yaparak dinsel delilleri 7, 9, 10, hatta 15’e kadar çıkarabiliyor. Oysa ki bunlar dinin kaynakları değil, dinin kaynağını ve dayanağını anlamada beşeri yollardır. Anlaşılması istenen kaynak ve dayanak tektir o da Kuran’dır.” (Öztürk, 559; 2000)

Konu bağlamında bizim tarafımızdan tartışılacak bir husus yoktur. Dinsel anlamda da yaratıcı kimse hükümde ona ait olmalıdır. Peygamberler ancak bu hükümleri insanlara tebliğ etmekle, o hükümlere karşı gelmeyecek biçimde konuşmakla görevli olabilirler. Ama gelin görün ki, dünden bugüne söz konusu mantık kurgusu bile bir türlü kabul görmemiş.

Şimdi hadisler temelinde başlayıp, mezhep, cemaat ve örgütlü İslami yapılarca günümüze kadar getirilen otoriter ve bağnaz din anlayışının tarihsel sürecinden kimi kesitler aktarmak istiyoruz. Bu bağlamda İslam dünyasının muteber isimlerinden Gazali’nin bağnaz İslam yorumu ile ilişkisini, kimi Müslüman din adamlarının bu yöndeki görüşlerini ve Müslüman ülkelerin “çarpıcı” bilim anlayışını ve Osmanlı döneminde, fetvalar biçiminde kendini gösteren totaliter / bağnaz din anlayışını irdelemeye çalışacağız.

Taassubun İzini Sürerken

Taassup kelime anlamı olarak herhangi bir dini inanca, bir görüşe, düşünceye veya herhangi bir partiye gereğinden fazla, yani aşırı bağlılığını ifade eder. Taassup bir kimsenin bir şeye körü körüne bağlanması, haksız da olsa taraf olması an-

lamına da gelmektedir. Bu noktada taassup, karşıtı gördüğü düşünce ya da olguyu düşmanlaştıran ve kişiyi bağınaz, fanatik birtakım taraftarına dönüştüren fikri bir bataklıktır diyebiliriz. Yukarı da ifade ettiğimiz üzere bu başlık temelinde ele alacağımız ilk isim Gazali olacaktır. Buyurun başlayalım.

Gazali ve Bağınaz Din Anlayışı

1058-1111 yılları arasında yaşayan Gazali, İslam dünyasının pek saygın isimlerinden biri olarak bilinmektedir. Bugün İran'ın topraklarında olan Tus şehrinde doğan Gazali yine aynı şehirde vefat eder. (Kimi kaynaklara göre öldüğü şehir Nişabur'dur.). Yaşadığı devirde döneminin önde gelen isimlerden ders alan Gazali, daha 34 yaşında iken Bağdat'ta Büyük Selçuklu Devleti'ne ait olan ve din, hukuk (fıkıh) ve dil alanında eğitim veren Nizamiye Medresesine müderris olarak atanmıştır. Bu arada bir parantezle hemen belirtelim ki, Gazali'ninde atandığı Bağdat Nizamiye Medreselerinin hakimiyeti Şafilere elindedir. Hatta medreselerdeki müderrislerin bile şafi olması şarttır. Öte yandan bu medreseler, başta o dönem olmak üzere Osmanlı döneminde de, devletin resmi din anlayışının formüle edildiği merkezler olmuştur. Din adamları buralardan yetişmiştir.

Dönelim tekrar Gazali'ye. Gazali medreseye müderris (günümüz öğretim görevlisi) olarak atandıktan sonra derslerine üç yüz civarında sarıklı âlim katılır ki; günümüz ifadeleriyle söylersek Gazali dört yıl boyunca lisans ve lisansüstü seviyesinde bulunan öğrencilere ders verir. Fakat bir süre sonra Gazali bunalıma gider. Sebep mi, gelin onu da bizi tihi "alimin" kaleminden okuyalım: "İnsanlar dinler, mez-

hepler ve şeriatler konusunda o kadar ihtilaf etmişlerdi ki, bu ihtilâflar tıpkı derin bir denize benziyordu; oraya dalan boğuluyor ve pek az kurtulan olabiliyordu. Ben de erginliğe erdikten sonra, doğruyu yanlıştan ayırabilmem için her karanlığa girdim, her zorluğa saldırdım, her tehlikeye atladım, her mezhebin sırrını ve her fırkanın inancını araştırma-ya koyuldum. Ve böylece taklidî bağlantılar çözüldü, gele-neksel inançlar yıkıldı.” (Atay, 4; 2003)

Böylece Gazali bu düşünceler içerisinde altı ay geçirir. Bu arada servete gömülmüş, şöhret ve mevkinin zirvesine tır-manmıştır. Hali vakti oldukça yerindedir ama büyük buh-ran içerisinde olan Gazali, maldan, mevkiden, dostlarından hatta ailesinden bile (üç kız çocuğu vardır) yüz çevirme nok-tasına gelmiştir. Tam bu noktada hekimler kendisine seya-hat etme önerisini getirir. Bunun üzerine Gazali, tam 11 yıl sürecek olan Şam, Kudüs, el-Halil, Kâhire, İskenderiye ve Mekke yolculuğuna çıkar. Yolculuğun sonrasında tekrar Bağ-dat’a dönen Gazali, bu kez Nişabur’daki Nizâmiye Medre-sesine hoca olarak atanır. Fakat onu, Nişabur’daki Nizâmi-ye Medresesine hoca olarak öneren ve aynı zamanda Ni-zâm’ul Mülk’ün oğlu da olan vezir Fahr’ul-Mülk öldürül-mesi üzerine Gazali daha bir yıl geçmeden Tus’taki evine dö-ner ve orada vefat eder.

Gerek yaşadığı dönemde gerekse de bugün İslam camia-sının büyük bir bölümü tarafından “otorite” kabul edilen Ga-zali’nin din anlayışı nasıldır peki? Kitabımızın sınırları dâ-hilinde, Gazali’nin bir bütün olarak din ile ilgili görüşleri-ni aktarmak yerine; biz burada “Özgürlükçü inanç anlayı-şı bağlamında Gazali nerede durur, Bağnazlık ve Gazali ara-sındaki ilişki nedir?” sorularına yanıt aramaya çalışacağız.

Başlayalım.

Gazali'nin İslami düşünce içerisinde dile getirdiği en çarpıcı görüş şüphesiz kelam ve felsefe ile ilgili olanıdır. Çünkü Gazali bu bilimlere karşı düşmanca bir tavır içerisindedir. Tavrını desteklemek içinde bol bol "büyük imamlardan" kanıtlar getirir. Bu noktada İmam Şafi, İmam Malik ve Ahmed b.Hanbel'in "Kelam okumanın günah olduğu" yönündeki görüşlerini nakleder. Ve o görüşleri bir bir sıralar; neler midir o görüşler; birlikte okuyalım: İmam Şafi: "Şirkin dışında insanların Allah'a karşı yapacağı bütün günahlar Kelam ilminden okuyacağı bir şeyden daha hayırlıdır." Ahmed b.Hanbel: "Kelam sahibi asla kurtulamaz; Kelamla uğraşan herhangi bir kimsenin kalbinde bozukluk vardır." Ve yine Hanbel: "Kelam alimleri zındıktırlar; Allah'a ve ahrete inanmazlar." Nihai olarak Ebu Yusuf: "Kelam öğrenen zındık olur".

Gazali bu görüşleri bir bir bizimle paylaşır ki, "Ne de olsa içtihat kapısı da kapandı, onlardan büyük dini bütün zat ya da düşün insanı da yok, biz de elbette kelam okuyana haram işliyor." diyeceğiz, demeye getirir adeta. Niye peki; imanla ilgili konulara akli kanıtlar getirmek neden haram olsun? İslam alanında felsefi çalışma yapılamaz mı, mezhep alimi olan biri üstelik de bu derecede ağır bir suçlama ile insanları yargılama hakkını nasıl kendinde bulabilir? Ama gördüğümüzü üzere Gazali için bütün bu sorular anlamsız ki, karşımıza kanıt diye yukarıda gördüğümüz isimlerin görüşlerini aktarır.

Bizim açımızdan anlaşılması oldukça güç olan husus ise Kuran'da "Yalanlar uydurup dile getirerek Allah'a iftira etmeyin şu helaldir, bu haram diye; şüphe yok ki yalan söyleyip Allah'a iftira edenler, kurtulmazlar, muratlarına ermezler." (Nahl, mealinde bir ayet var iken, kendilerine Müs-

lüman diyen birileri nasıl olur da kalkıp beşeri aklı, "ilahi akla" tercih ederler. İnancın tutarlılığı açısından olacak şey midir bu!

Öte yandan Gazali'nin şu sözlerine ne demeli:

"Allah insanlara işlemedikleri bir günden dolayı da azap eder ve onlara elem verir; çünkü O, mülkünde istediği gibi tasarrufta bulunur. Allah, insanların tümünü hiçbir ibadet ve itaat yapmadan da cennete koyabilir. Kimsenin bir şey deme hakkı yoktur. Allah istediğini yapar." (Atay, 16; 2003).

Gazali, bu görüşlerini zikrederken şüphesiz fikirlerini kimi dini kıssalara dayandırmıştır. Hadis olabilir bu kıssa ya da Kuran ayetini de görüşlerine dayanak olarak öne sürebilir. Bizim açımızdan mesele bu değildir. Görüşlerinin dayanağı var yok bu başka bir tartışma başlığı. Bizim açımızdan konu Gazali'nin "yaratıcının, insanlara suçsuz yere bile olsa ceza verebileceği" görüşüne inanabilmesidir. Veleve ki, Gazali, tüm samimi görüşleri ile İslam inancından bunu çıkarsın. O zaman Gazali'nin bu dine içkin sorular sorması gerekmiyor mu? Nasıl olur da Tanrı, kendi yarattıklarını suçu günahı olmadığı halde cezalandırabilir? Böylesi bir durumun bırakalım tanrıyı beşeri, insani adalet kavramı ile zerre kadar bağdaşır bir yanı var mıdır? Gazali bu noktada sanki söylediği çok mantıklıymış ve dine içkin bütün sorular ve sorunlar onun sözleri ile kapanacakmış gibi, akılla izah edilemeyecek sözleri nasıl sarf edebilir! Bu öncelikle insan aklına hakarettir. Sonrasında bu tür bir değerlendirmeler ile sözüm ona meseleyi teorize etmeye çalışmak, fikir adamına yakışacak bir tutum mudur!

Atay, Gazali'nin bu noktada akılcı yaklaşıma karşı da düşmanlık sergilediğini bildirir ve onun yukarıda aktardığımız

görüşlerinin kabul edilemeyeceğini ifade ettikten sonra görüşlerine dayanak olarak şu ayetleri örnek gösterir:

Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar sorumluluk yükler. (Enbiya 23)

Bir kimseye ancak gücünün yeteceğine göre yükümlülük veririz. (Bakara 286)

Allah kimseye verdiğini aşan bir yük yüklemes. (Enam 152)

Herkes ancak gücü kadar sorumlu tutulur. (Bakara 233)

Atay'a göre Gazali'nin asıl hedefi "akılcı" yaklaşımdır ve o, bu yaklaşıma karşı adeta saldırıya geçmiştir. Atay'ın bu noktadaki görüşleri oldukça çarpıcıdır. Atay'ın kaleminden okuyalım: "Denilebilir ki Gazali'ye kadar akılcılık ile lafızcılık (nass'çılık / vahiy) atbaşı beraber giderken Gazâlî akılcılığı alt etmek ve onu eylem dışı bırakmak için kelâma ve felsefeye saldırmaya ve sahiplerini kafir saydırmaya koyuldu ve felsefeye karşı yani akılcılığa ve düşünceye karşı tam başarı sağladı. Ancak kelâmcıları kafir saymaya sadece bozguncu, karıştırıcı, bozuk havalarına uyan kimseler olarak göstermekle, kelâmı lafzın taraftarlarının kontrolüne vermekle sağladı." (a.g.e 16)

Gazali'nin İslam dünyasında temsil ettiği ve kabulü durumunda yeryüzünün kanla dolacağı fikirlerden biri de "iman" meselesi ile ilgilidir. Çünkü o tıpkı ehli hadisçiler gibi, (İmam Şafi, Ahmed b.Hanbel vb.) iman için kalple tasdik halinin yeterli olmadığını bunun için bedeni eylemler ile de bu halin yaşandığının gösterilmesini istemiştir. Diğer bir ifade ile ameli olmayanın imanını geçerli saymamıştır. Bu durumda eğer kişi farz olan ibadetlerden birini yerine getirmiyorsa, Gazali ve anılan kimselere göre "mürted" yani dinden çıkmış hükmündedir ve öldürülmesi gerekir.

Felsefecilere olan düşmanlığı ile bilinen Gazali, felsefecilerle olan ilişkisini de şöyle açıklamıştır: “Benim onlara (filozoflara) karşı çıkmam, bir şeyi savunmak veya ispat etmek için olmayıp inkâr etmek ve onları dava etmek içindir. Çeşitli suçlamalarla onların inançlarını kesinkes çürütmektir. Bazan Mu’tezile mezhebine göre onları suçlarım, bazen Kerramiye mezhebine göre, bazan Vâkıfiye (Duranlar) mezhebine göre, bütün mezhepleri birden onlara karşı kullanırım. Diğer mezhepler ayrıntıda bize aykırı olsalar da, dinin esaslarına dokunmamaktadırlar. Onlara karşı gösterişte bulunabilirim. Zira musibetler karşısında kinler kalkar, gider.” (a.g.e, 26)

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere hiçbir bilimsel ve ilmi delile gitmeden, sırf düşmanlık ve kin duyguları ile harekete geçen Gazali, felsefe alanında yapılan çalışmalara saldırarak için olmadık yöntemlere başvurabiliyormuş. Ama İbni Sina’ya bile kafir-dinsiz diyen bir zattın bu tür davranışlar sergilemesi de normaldir belki de. Bakın Atay bu noktada neler söylüyor: “Oysa Gazâlî’nin bilmesi gerekirdi ki, İbn Sînâ küçük yaşlarda iken hâfızlık yapmış ölüm hastalığında üç günde bir Kur’ân’ı hatmetmiştir. Böyle bir adamı her cümlede kâfir, dinsiz, Allahsız saymak ayıp değil midir? Müslümana yakışır mı? Hz. Peygamber’in meşhur sözünü bilmiyor muydu: ‘Kalbini yardım mı?’ diyen. Bunca uyduruk sözleri topladığı kitabında bunu görmedi mi? Kaldı ki bilmek ile bildiğine göre davranmak ayrı şeylerdir. Gazâlî de bunlardan biridir.” (a.g.e, 26)

Başta da belirttiğimiz gibi Gazali bugün hala âlimliği ve bilgisi ile övünülen bir İslam düşünürü olarak karşımıza çıkarılmaktadır. Buna karşın onun tasavvur ettiği din ve top-

lum yaşamında, özgürlükçü bir inanç anlayışının kurulması mümkün değildir. Zira o akla, felsefeye ve inancın kişiselliğine düşmandır. Yüzyıllar önce kurulan otoriter ve despot din yorumu onun da paylaştığı bir inanç halini temsil eder. Dahası o bir eğitim kurumunun hocası olarak bunları savunmuş ve hayata geçirmiştir. Bu bağlamda totaliter din anlayışı sadece mezhepler ve hadislerin formüle edildiği dönemde geçerli olmamıştır sadece; dönem dönem din yobazları ve bağnazları gerek inancı gerekse de toplumsal yaşamı adeta zehirlemişlerdir diyebiliriz.

Osmanlı Döneminde Bağnaz/Totaliter Din Anlayışı

Osmanlı İmparatorluğu'nda anılan din anlayışının nasıl hayata geçirildiğini görmek açısından elimizde bulunan en önemli belgeler fetvalardır. Bu anlamda imparatorluğa, fetvaları ile damgasını vuran Ebu Suud'un din anlayışını ve toplumsal yaşamı kuşatan diğer fetvaları bu başlık altında ele alarak, sözünü ettiğimiz din yorumunun Osmanlı dönemindeki izlerini görmeye çalışacağız.

Osmanlı'nın En Kudretli Şeyhülislamlarından Ebu Suud ve Fetvaları

Osmanlı Devletinin kimi dönemlerinde, hâkim Sünni İslam inancının dışında kalan kitlelere imparatorluğun bakış açısı ve Osmanlı ulemasının kendisinden farklı düşünenlere yönelik söylemleri, anılan zamanlarda bağnaz/totaliter bir anlayışın olup olmadığını gösterecek kanıtlar arasında görülebilir. Bu bağlamda bu iki ana başlık üzerinden

kısaca Osmanlı'da böyle bir durumun olup olmadığını sorulayacağız.

İlk madde üzerinden gidersek şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki; Osmanlı İmparatorluğu'nda başta ulema olmak üzere düzenin sahipleri özellikle Batıni / Alevi inanç anlayışına karşı neredeyse her dönemde büyük bir baskı politikası uygulamıştır. Bu bağlamda geçmişten bugüne sürdürülen tekçi, totaliter din ve inanç yorumu, Osmanlı döneminde de bu kitlelere uygulanmıştır. Bu noktada hemen, anılan kitlelerin "devlete isyan ettiği" gerekçesiyle bu baskıya maruz kaldığı ifade edilecektir ki, bu durum kati surette gerçeği yansıtmamaktadır. Başbakanlık Osmanlı defterleri ve dönemin ulemasının konu ile ilgili yayınladığı fetvalar, işte o "yansıtılmayan gerçek" ifadesinin en önemli kanıtıdır.

Şimdi size önemli bir isimden bahsedeceğim. Adı Ebu Suud. 1490-1574 yılları arasında Osmanlı'da yaşamış. Döneminin en büyük dini otoritelerinden. Osmanlı denilince akla gelen en önemli şeyhülislamlardan; zaten bu görevde en uzun süre kalan isim de o. Tam 30 yıl. Bunun öncesinde bir 10 yıllık bir kadılık dönemi de mevcut. Ayrıca müderis ve kazaskerlik (dini davalara bakan askeri hakim) görevlerinde de bulunmuş. Özet olarak Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman ve 2. Selim zamanlarında toplamda 40 yıl gibi uzun bir süre devletin önemli bürokratları arasında yer almış bir isim.

Bu anlamda Ebu Suud Osmanlı din anlayışını temsil etme noktasında önemli bir göstergedir. Dahası bugün hala Ebu Suud egemen din çevrelerince önemle ve kıymetle yad edilmektedir. Bakalım biz bu "ismi" irdelerken konumuz açısından hangi ibretlik görüşlere denk geldik.

İşte Ebu Suud'un çeşitli sorulara verdiği cevaplarla açığa çıkan o görüşleri:

Soru: Bir kişi açıktan açığa ramazan gününde yemek yerse, sorgulaması sırasında, "Özrün yokken neden yemek yiyorsun?" sorusuna da "Ramazan hadistir, düzme koşmadır." diye cevap verirse ve bu sözünde direnirse ne yapmak gerekir?

Cevap: Elbette öldürülmesi gerekir.

Soru: Kızılbaş topluluğunun, dine göre topluca öldürülmesi helal midir? Bunları öldürenler gazi, bu öldürme sırasında ölenler de şehit olur mu?

Cevap: Kızılbaşların topluca öldürülmeleri elbette dinimize göre helaldir. Bu, en büyük kutsal savaştır. Bu yolda ölmek de şehitliğin en ulusudur.

Soru: Kızılbaşların öldürülmesi, İslam Sultanı'na (Osmanlı Padişahı) düşmanlık besledikleri için mi şarttır, yoksa başka nedenleri var mıdır?

Cevap: Bunlar hem sultana isyan ederler, hem de dinsizdirler.

Soru: "Peygamberin kimdir?" denilen birisi "Bilmem!" diye karşılık verirse ne olur?

Cevap: O kişi gerçek de, yalan da söylemiş olsa, kâfir olmuş olur-öldürülmelidir.

Soru: Bu konuda bazı kişiler o kişiye "Peygamber yolundan çıkma.", "Peygamberi tanı, utan." deseler, o da öfkeyle "Ben peygamberi bilmem!" dese, dine göre kendisine ne yapmak gerekir?

Cevap: O kişi kafirdir, öldürülmesi gerekir.

Soru: Müezzin ezan okurken bir kişi, "Bin kere seslensen, bizden sana varan olmaz." dese, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Bunu söyleyen kafirdir, dolayısıyla öldürülmesi şarttır.

Soru: Bir kişi, diğerine, "Bana Tanrı'yı buluver." dese, diğeri de, "Kuran'ı kılavuz alır, peygambere uyarsan Tanrı'yı bulursun." dese, öteki yine, "Onlara ne gerek var? Ben onlarsız da bulurum." ya da "Buldum." deyiverse, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Dinsizdir, öldürülmesi şarttır.

Soru: Bir kişi diğerine selam verirken, "Aşk olsun!" dese diğeri de, "Ya hu" diye karşılık verse bunlara ne yapılır?

Cevap: Yüce Allah'ın saptadığı selamı beğenmeyip o şekilde selamlaşırlarsa kafir olurlar.

Soru: Kafir düğününe "mübarek" olsun diyene ne yapılır?

Cevap: Eğer "mübarek" dediyse kâfirdir. (Zelyut, 1990)

Bakın sıradan bir din adamının fetvaları değil bunlar. 40 yıl bir döneme damga vurmuş bir din otoritesinden bahsediyoruz. Kaldı ki Ebu Suud bugün hala saygınlıkla anılmakta ve yad edilmektedir. Diğer taraftan Ebu Suud'un düşman gördüğü sadece Alevi/Batini kitleler değildir. O dine eleştirel yaklaşan egemen olan din anlayışını sorgulayan herkese düşmandır. Bakın onun şu fetvası bu duruma tipik bir örnektir:

Soru: Ozan olan Müslüman erkeği din bilginlerini ve yararlı insanları kabahatli sözcüklerle eleştirmeyi (hicvetmeyi) adet edinse şeriat açısından ne gerekir?

Cevap: Ta'zir-i şeditten sonra zindana atmak ve tövbe etmedikçe, huyundan açıkça vazgeçmedikçe oradan çıkarmak gerekir. Nitekim Hz. Ömer, Hatice'ye öyle yapmıştır. (Keçeli, Osmanlı Kim şeriat Ne, 1995)

Birkaç örnek ile Ebu Suud'un din dışındaki fetvaları ile örneklerimize devam edelim.

Soru: Raks ve devran etmeyi valilerin ve hakimlerin ya-saklaması dinin bir gereği midir?

Cevap: Gereklidir. Onların görevleri, şariatça doğru ola-nı emretmek ve yanlış olanı engellemektir. Şayet bu görevi yerine getirmezlerse yerlerine, müteşerri-din görevlisi- kim-senin atanması gerekiyor.

Hadislerin yol göstericiliğinde oluşan mezhep buyrukla-rı yüzyıllar sonra Ebu Suud'un fetvasında nasıl yerini bul-muş değil mi; devam edelim.

Soru: Tavla ve satranç oynayanların tanıklığı şariat açısın-dan dinlenilmeye değer ve kabul edilebilir mi?

Cevap: Tavla oynayanın tanıklığı kabul edilemez. Ve bir kişi satrancı intikam amacı ile oynamışsa ya da ölünceye de-ğin satrançla uğraşmış ve yalan yere yemin etmişse, o kişi-nin tanıklığı geçerli olmaz. (Düzdağ, 137; 1972)

Ebu Suud'un dikkat çekici fetvalarından biri de Muavi-ye ile ilgili olanıdır. Ona göre, "Muaviye hayırlı kişi de-ğildir," diyenlere tazir cezası uygulanır. Bu arada hemen be-lirtelim, tazir cezası kesin olarak hukuksal sınırı konulma-yan ve yargıcın uyarıdan idama kadar ceza uygulayabile-ceği bir cezadır.

Ebu Suud'un Hallacı Mansur taraftarları için beslediği kin Muaviye karşıtlarına duyduğu öfkeden daha fazladır. Öyle ki Ebu Suud, "Mansur, ehli kamil bir insandır ve davası hak davasıdır." diyen Zeyd-i İmam için ne gerekir sorusuna, "Mansur'a yapılan ona da yapılmalıdır." şeklinde cevap ver-miştir. Yani elleri ve ayakları çapraz kesilmeli ve öldürüle-ne kadar işkence edilmelidir! Şeyh Bedrettin taraftarlar ile ilgili pespaye bir soruya yine o "öldürülmeleri gerekir" bi-çiminde cevap vermiştir. (Ertuğrul Düzda, 161)

Ebu Suud'un fetvaları ile ilgili son örneği de onun Yunus Emre'nin bir şiirini hedef alan soruya verdiği cevap ile bitirmek istiyoruz.

Soru şöyle: Bir zaviyenin camisinde çeşitli kişilerle şehvetli oğlanlar karışarak müzik eşliğinde Tanrı'nın birliğini bozarak zaman zaman "Ben gönülüm.", zaman zaman da "Ben canım." dedikleri ve "Sen ulu sultansın canlar içinde cansın / çün iyan gördüm seni pinhan kapısı değil.", "Cennet cennet dedikleri bir ev ile birkaç huri / isteyene ver anı bana seni gerek seni." şeklinde çeşitli şiirler okudukları ve göğüslerini dövüp garip haller yaptıklarında; o yörede oturan bazı kişiler adı geçen zaviyede şeyh olan kişiye "Bu garip halleri insanlara niçin yaptırırsın?" dediklerinde, Şeyh, "Kuran'ı Kerim Zariyat Suresi 56. ayetinde, 'Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yaratmışımdır.' denilir, bizim yaptığımız Tanrı'ya kulluktur." diye yanıt verse, şariat gereğince adı geçene ne yapılmalıdır?

El-Cevap: Söz konusu garip eylem ve sözler ahlaka uygunsuz davranışlar olmaktan başka, cennet hakkında söylenen söz çok çirkindir ve açıkça Tanrı'yı inkardır-küfrü sarıhtır. Bu gibilerin öldürülmeleri hoş görülür. Bunların şeyhleri olan dinsiz, aktarılan söz ve fillere izin verirse ne lazım gelir diyorsunuz: Söz konusu şeyh kafir olduktan başka, yaptıkları kabahati ibadet olarak niteleyip Tanrı'nın sözlerini ona delil getirmekte tekrar kafir olur. Bu inançtan dönmelerse öldürülmeleri gerekir. (a.g.e, 87)

Söylemeye gerek var mı bilmiyoruz ama yine de belirtelim ki, Ebu Suud'un küfür olarak nitelediği şiir, Yunus Emre'ye aittir.

Bu arada Ebu Suud, "Zeylu's-Şekayık" isimli eserinde müftülüğe gelişini şu rüya ile açıklar: " Kadiasker olmadan bir hafta evvel rüyamda Fatih Sultan Mehmet Camii'nin mihrabında kendim için bir seccade serilmiş olduğunu gördüm, halka imam oldum ve sekiz rekâtı eda ettim. Sonra kadiasker oldum. Meğer bu rüya sözü edilen memuriyette sekiz yıl kalacağıma işaretmiş." (Aydemir, 15; 1968)

Ebu Suud, Şeyhülislam oluşunu da bir rüya ile açıklar ki, bu rüyasında gördüğü kimselerden biri de İslam Peygamberi'dir. Üstelik Peygamber onu rüyasında bir görev ile taltif eder. Ebu Suud'un mısraları ile devam edelim: " Henüz medrese talebesi iken bir gece rüyamda Zeyrek Camii'ne gittim. Camii halk ile dopdolu idi. Resulü Ekrem Efendimizin, 'Divanı Seadetleri'dir dendi. Hürmetle bir köşede durdum. Önümde devrin müftüsü Kemalpaşazade Ahmed Çelebi bulunuyordu. Peygamber efendimiz mihraba oturmuşlar, sağ ve solunda ashabı kiram efendilerimiz saygı ile ayakta duruyorlardı. Resulullah'ın huzurunda da hal ve kıyafetinden Arabi olduğunu zannettiğim bir zat gördüm. Peygamber Efendimizle diz dize denilebilecek bir vaziyette oturuyor ve konuşuyordu. Ben hayret ettim; 'Acaba bu zat kimdir ki, bütün ashabı kiram ayakta oldukları halde yalnız kendisi Peygamber huzurunda oturmaktadır.' yollu düşüncelere dalmıştım. Dinledim! Peygamberimiz Arapça konuşuyor, o zat Farsça söylüyordu. Peygamberimiz tarafından 'Ya Mevlana Camii, ben Arapça konuşurum, sen de Arapça söyle.' deyince, Arabi zannettiğim bu zatın Mevlana Camii olduğunu anladım. Camii, Peygamberimize cevaben; 'Ya Resulullah, ben aciz sizden özür dilemiştim. Acaba özrüm makbul olmadı mı?' dedi. Peygamber Efendimiz; 'Ne yolda itizar etmiştin?' buyurduklarında, Camii, 'Si-

zin methinizi mütezammin bir kasidemde, <O'nun sırrına eremiyorum. O Arap'tır, Ben ise Acem'im. O'nu nasıl severim diyebilirim ki, O Kureyşli'dir ben ise Habeşliyim.> demiştim.' dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, 'Beis yok; Farsça konuşman daha makbuldür.' buyurdular. Sonra yine Camii'ye hitaben, 'Şu oturanı bilir misin?' diye Kemalpaşazade'ye işaret buyurdular. Mevlana Camii, 'Bilmem ya Resulullah.' dedi. Peygamberimiz, 'Kemalpaşazade'dir ve halen ümmetimin müftisidir.' buyurdu. Tekrar ben acizi göstererek, 'Ya onun ardında bulunan şu kimseyi bilir misin?' dediğinde, 'Hayır ya Resulullah.' dedi. Buyurdular ki; Ebu Suud b. Yavsı'dır. O dahi ümmetime müfti olsa gerektir.

Bu sadık rüyayı gözettim. 30 yıl sonra bu acze fetva işleri ihale kılındı." (Aydemir, a.g.e, 16)

Ve bir gelenek böyle sürüp gitti. Ebu Suud'ar, Müftü Hamza'lar, Kemalpaşazadeler, bağınaz İslam anlayışını dinin merkezine oturtarak, "bağınaz, totaliter İslam" yolunda üstlerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirdiler.

Osmanlı'da Günlük Yaşama İlişkin Diğer Fetvalar

Osmanlı'da din ulemasının sadece inanç ya da din konularına değil, toplumun diğer sorunlarına da "ilkel" bir yorumla yaklaştığını görürüz. Anılan din bilginlerinin sosyolojik ve siyasal egemenliğinden olsa gerek, toplumun da olur olmadık her konuda ulemadan görüş istemesi ve bu görüşlerin fetvalarla ortaya çıkması şaşırtıcı bir diğer konudur.

Konu ile ilgili pek çok çarpıcı örneğe yer vereceğiz. O örneklerle geçmeden önce Osmanlı fetvalarından öğrendiğimiz bir hayli ilginç bir bilgiyi sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Buna göre Cennet'te konuşulacak olan dil Arapça ve farsçaymış. Biz değil fetva bunu söylüyor! Yine o fetvalardan öğrendiğimize göre, bir kimse cemaatle birlikte namaz kılmamışsa eğer, onun Müslümanlığı kabul edilmemektedir. (Kayra, 30-52; 2008)

Fetvalar, döneminin din otoritesinin yaklaşımına göre farklılık gösterse de, bağnaz din anlayışını ortaya koyan ibretlik fetvaların bulunduğunu görebiliyoruz. Bu bağlamda örneğin bir soruya ilişkin verilen cevapta, içki içen ve haram yiyen insanların ibadetlerini tam yaptıkları takdirde bunun sevabını kazanacakların yani bir anlamda günahlarının bağışlanacağı belirtilirken, bir başka soruya ilişkin verilen cevapta ramazan ayında şarap içmenin cezası "ölüm" olarak verilmiştir! Yine erkeklerin birbirleri arasında olan cinsel ilişkinin cezası da ölüm olarak belirlenmiştir. (a.g.e 44-45)

Bir yaptırım olarak karşılığı sunulmasa da, kadınların parmaklarını kibleye dikmemeleri, erkeklerin ise ayak parmaklarını kibleye doğru yönlendirmek zorunda oldukları Osmanlı'nın bütün ilmihal kitaplarında geçmektedir. Yine sorulardan öğreniyoruz ki, en ilkel ve mahrem konularda bile fetva istenmiş, örneğin insanların mahrem yerlerinin nasıl temizleneceği konusunda bile soru sorulmuş ve cevap da ayrıntılı olarak verilmiş! Benzer durum abdest konusu içinde geçerlidir diyebiliriz.

Diğer konu başlıklarında olduğu gibi aile konusu ile ilgili verilen fetvalarda da oldukça tuhaf hükümlere denk geliyoruz. Örneğin, denizde, gemide, karadan uzak bir yerde ölen kadını, kocasının değil, oğlunun yıkaması gerektiği yönündeki fetva bu duruma tipik bir örnektir. Yine aile içi ilkel münasebetlerin, soru biçiminde fetva ile cevaplandırıl-

mak istenmesi bu noktada da karşımıza çıkan tuhaflıklardan-
dır. Bu illikliklerden sadece birini aktarmakla yetineceğiz.
Buna göre bir anne sekiz yaşındaki kızını bir adama satar fa-
kat adam kız ile bir birliktelik yaşayamadığı için onu geri ve-
rir. Tam bu noktada sorulan soru ise, kız alması karşılığına
anneye verdiği paranın (mıhr) ne kadarının geri adama öde-
neceğidir! İnsan hakkı bu kadar çürümüş, düşünce ve ahlak
bu kadar yozlaşmış işte, ne diyebiliriz ki! (a.g.e, 67)

Boşanma ile ilgili konularda ise erkeklere büyük bir “ay-
rıcalık” tanınmıştır. Öyleki pek çok fetvadan öğrendiğimi-
ze göre erkeklerin üç talakla “Boş ol, boş ol, boş ol!” biçimin-
de, kadınları, boşayabildiğini görüyoruz. Üstelik erkeklerin
öne sürdüğü pek çok gerekçe de mantıksız sebeplere dayan-
maktadır. Ve elbette burada da oldukça ilkel ve mahrem so-
ruların bile kadınlara sorularak, fetva istendiğine tanık olu-
yoruz. Fakat her zaman bu durumun geçerli olmadığını ör-
neğin eşini çetrefil bir sebebe dayanarak boşamak isteyen er-
keğe, müftü tarafından onay verilmediğine de denk geliyo-
ruz bu fetvalarda.

Kadınlarla ilgili karşımıza çıkan en ağır fetvalar ise “ca-
riyelerle” ilgili olan fetvalardır. Öyle ki cariyeler zaten erkek
ya da kadının kölesi olduğu için her türlü özgürlükten mah-
rum bırakılmıştır. Yerine göre başkaları tarafından ilişkiye
zorlanmakta, dövülmekte hatta öldürülmektedir. Örneğin bir
erkek başkasının cariyesine tecavüz ederse karşılaşacağı ceza,
cariye sahibine ödemek zorunda olduğu tazminattır. Diğer
taraf tan cariyeye sahibi, cariyesini öldürme hakkına da sahip-
tir. Hemen ifade edelim ki ifade ettiğimiz durumlar fetva-
lar bağlamında karşılaştığımız cevaplara dayanmaktadır. Bu
arada cariyeye, hür kadın statüsünde olmadığı için, dönemin

hür kadınlarının yapmak zorunda olduğu davranışlardan uzak durmakta hatta uzak durmaya zorlanmaktadır. Örneğin cariyeler açık giyinmek, sokağa çıkmak gibi davranışlarda "özgürdür". Hatta, cariyelerin "hür kadınlar" gibi, örtülü ya da kapanık olması suç sayılmaktadır.

Fetvaları incelediğimizde o kadar garip hükümlerle karşılaşırız ki, örneğin bir kadının çocuk doğururken ebe getirme istediği bu fetvaların birinde reddedilebiliyor bir diğer fetva da ise eş, kocasından habersiz ebe getirmişse, koca o ebe'nin ücretini ödememe hakkına sahip olabiliyor. Kadıların (müftülerin), toplumsal-siyasal ve ahlaki ölçekte yer aldıkları pozisyonu görmek açısından, yağmacılar tarafından kaçırılan kadınların paylaşılması sorununun, müftülere havale edilerek çözülmek istenmesinde görüyoruz. Olay buralara kadar düşmüştür hani! Öte yandan bir kadının erkekler içerisinde Kuran okumasının ve konuşmalara katılmasının doğru olmadığına hükmedilmesini yine verilen fetvalardan öğreniyoruz.

Yine bir fetvadadan öğrendiğimize göre yedi yaşında evlendirilen bir "çocuk" cinsel ilişki sırasında ölmekte, bunun karşılığında ise çocuğun ailesine diyet ödenmesi gerektiğine karar verilmektedir. Görüldüğü üzere bir çocuğun evlenmesine izin veren ilkel zihniyet çocuğun ölmesi karşısında da böylesine ucuz ve pespaye bir hükümle yanıt vermiştir.

Çocukların karşılaştıkları mağduriyet sadece bununla da sınırlı değildir. Bir başka fetvadadan öğrendiğimize göre, okulda öğretmenın Kuran öğretirken bir çocuğu dövmesinde herhangi beis görülmemektedir. Diğer taraftan, yine öğretmenin çocuğu sopa ile dövmesi ve atardamarını patlatarak öldürmesi ise sadece "diyet" cezası ile savuşturulmaktadır. (a.g.e 93-99)

Osmanlı'da neredeyse iğneden ipliğe her şey müftülere sorulmaktadır. Bu anlamda günlük yaşam neredeyse fetvaların hükümleri ile yürümektedir. Öyle ki, insanların saat kullanıp kullanmayacakları bile kadırlara sorulmaktadır. Haram-Helal konusu için de aynı şey geçerlidir. Örneklerle devam edelim. Erkeklerin ipek giysi giymeleri ve kumar oynamaları haramdır. Kumarda kazanılan para geri verilir. İstiridye yemek ve bardağa şarap koyup seyretmek mekruhtur. Buna karşın zanaat erbabının imalat sırasında domuz kılını kullanmasında bir beis görülmemiştir. Istakoz haram değildir ama mekruhtur.

Alkollü içki içmek ve hatta şarabın rengini seyretmek haramdır. Dahası ilaç için keçiye içki verilmişse eğer, onun eti de haramdır. Ancak eğer keçi birkaç gün içki almaksızın otlarsa ondan sonra keçinin eti haram olmaktan çıkar.

Müslüman olmayanlarla ilişkiler hakkında da karşılaştığımız pek çok fetva vardır. Örneğin Müslüman bir erkekle evli olan kadın öldüğünde pis bir şey gibi yıkanıp bir çukura atılmaktadır. Yine Ermeni papazın evlere izinsiz girmesi bir fetvada yasaklandığı gibi, Müslüman ve Ermeni kadınların da birbirlerine ve diğer milliyetlere karşı namahrem oldukları vurgulanmıştır. Öte taraftan bir Ermeni'nin evinin Müslüman'ın evinden yüksek olmayacağı da bu fetvalarda açıklanmıştır.

Dinsel bağnazlığa ve taassuba esir olmuş inanç anlayışını gösteren en ibretlik örneklerden biri de gelen bir soru üzerine, "Müslüman bir kadının daha sonra din değiştiremeyeceği eğer bu konuda ısrar ederse, ısrarından dönene kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı," hükmü ile açığa kavuşturulmuş olmaktadır. Fetvalardan öğrendiğimize göre Hıris-

tiyan ve Yahudilerle dostluk edilmemesi emredilmekte fakat bunun cezası ağır şartlara bağlanmamaktadır. Öte yandan bir Hıristiyan'ın bayramını kutlamak Müslüman'a yasaklanmıştır. Öte yandan Müslüman olmayan bir kişinin de İslam büyüklerine ağır ve küçültücü sözler söylemesinin karşılığı, ölüm cezası olarak öngörülmüştür.

Devam edelim.

Kadına tanıklık konusunda erkeğin yarısı kadar hak tanıyan İslam hukuku, Müslüman olmayanlara örneğin arazi anlaşmazlıklarında tanıklık etme hakkını vermemektedir ki; bu konuda da verilmiş bir fetva bulunmaktadır. Buna karşın Müslüman bir babadan Hıristiyan kızına mal kalabilmektedir. Fakat Müslüman erkek çocuk, Müslümanlıktan çıkmışsa, babasının malına varis olamamaktadır. Aynı şekilde Müslüman kimse, Hıristiyan birinin malına mirasçı olamamaktadır. (a.g.e 80-88)

Osmanlı hukuku, kitabımızın çalışma alanı dışında kalmaktadır elbette. Bu bağlamda biz fetvalara, dinsen bağnazlık ve geçmiş hükümlerin sürdürülmesi perspektifi üzerinden yaklaşmakta ve bu kapsama giren örnekleri almaktayız. Bundan sonra aktaracağımız çarpıcı fetvaları da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Ara bir not olarak birkaç bilgiyi de sizlerle paylaşmak istiyoruz. Buna göre fetvalar bize kırbaç cezasının zamanının 15 yıl olduğunu ve bir kere bakılan davaya tekrar bakılamayacağını bildirmektedir.

Zekât ile ilgili bir soruya verilen cevaptan öğrendiğimize göre ise günümüz rayicine göre 1500-2000 TL geliri olan birinin zekât verme yükümlüğü bulunmaktadır. Pek tabi olarak ekonomik yapının durumuna göre bu rakam zaman içerisinde farklılık gösterebilecektir. Dönemin toplumsal yapısı-

na ilişkin bir diğer ilginç fetva örneği ise müezzinlerin durumu ile ilgilidir. Öyle ki, ezanın okunun yörede minareden evlerdeki kadınlar gözükiyorsa, müezzinin minareye çıkmadan ezan okumasına izin verildiği söylenmektedir. (a.g.e 64)

Ezcümle Osmanlı'da fetvaların yol göstericiliğinde bir yaşam hüküm sürmektedir. İnsanların en mahrem alanlarından dini ve siyasal olayların yorumlanışına kadar bu anlayış egemendir. İnsanın kişisel temizliğinin nasıl yapılacağından tutun, hangi elbiseleri giyebileceği, saat kullanıp kullanamayacağı, satranç vb. oyunları oynayıp oynayamayacağına kadar pek çok durum kadının hükmüne bağlanmıştır. İman konusunda olduğu gibi bazı hükümlere uymayanlar ise elinin, ayağının ya da parmağının kesilmesini ile bunun bedelini ödemekte, bazen kişinin gözünün çıkartılması bile karara bağlanmakta; kimi durumlarda ise "katli vaciptir" fetvaları çıkarılmaktadır. (a.g.e 132)

Şüphesiz Osmanlı bir geleneğin devamıdır. O gelenekte İslam dinini totaliter, bağnaz ve gerici bir dille yorumlayan "mezhep/hadis" ehlinin geleneğidir. Kendinden olmayanı "düşman" ilan eden, otoriter ve baskıcı bir inanç anlayışını tüm topluma hatta dünyaya egemen kılmak isteyen, öte taraftan dini olsun olmasın her konuda bir hadise ya da ulemanın görüşüne başvuran, bu bağlamda da hayatı "hadis ağırlıklı din kuralları" ile kuşatmak isteyen bu din aklı, maa-lesef günümüzde de ağırlığını sürdürmektedir.

Bağnazlığın Gölgesinde Bilim ve İslam

İslam dini, Peygamber'den sonra, dinin iç metinlerinden ziyade, onu yorumlayanlarla şekillenen bir inanç halini al-

mıştır. Şüphesiz bu diğer dinler için de pek farklı değildir. Ortaçağ Hristiyanlığı ile günümüz Hristiyanlığının geldiği noktayı göz önüne getirirseniz bu durumu görürsünüz. Bağnazlık dediğimiz hadise ise bütün dinlerde inancı en otoriter, tutucu ve katı yorumu ile benimseyen bir anlayışın gelişmesi için çaba sarf eden iradenin adıdır.

Kitabımız boyunca, İslam dini içerisinde, gerek mezhep, gerekse de cemaat oluşumları ile bağnaz din anlayışının nasıl kurgulandığını, yaşandığını görmeye çalıştık. Kimi hadislerin kılavuzluğunda gerçekleşen bu anlayış, şüphesiz hayatın her yanına sirayet etmiştir. Bu bölümde ise, İslam dünyasında özellikle bilimin gelişimini, bu gelişim süreçlerinde karşılaştığı kimi önemli kırılmaları ve günümüzde İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu, bilimsel göstergeler üzerinden ele almaya çalışacağız.

Her biri başlı başına bir kitap konusu olacak bu konu başlıklarını kitabımızın sınırları dâhilinde ana hatları ile ele alacağız. Yine Müslüman ülkelerin, bilim dünyası içerisindeki yerini, ülkemiz özelinde de bu durumu muhtelif yıllara ait verilerle sizlerle paylaşmaya çalışacağız. İlk olarak İslam-Bilim ilişkisinin tarihine kısaca bir göz atalım.

İslam-Bilim İlişkisi

İslam inancının temel tezlerinin bilimsel çalışmalara karşı çıktığı ya da desteklediği tezi üzerine pek çok değerlendirme yapılmıştır. Taraflar, başta Kuran ayetleri olmak üzere, hadisler ve diğer İslami söylemlerle, bu savlarını “metin” temelli bir çizgiye oturtmaya çalışmışlardır. Biz bu tartışmalara hiç değinmeyeceğiz. Nihai olarak inancın ne olduğu kadar kişi-

nin inancını nasıl yorumladığı ya da gördüğü de önemlidir. Burada postmodern bir okumanın doğruluğunu savunmuyoruz fakat eğer din / inanç sosyolojik bir gerçeklik olarak var olacaksa, bu varoluşun ortak bir yaşamla uyumlu olarak kendini görünür kılması reddedilecek bir durum olmasa gerek. Pek tabi olarak, söz konusu varoluş dilinin samimiyeti ve sınırları bu varoluş dilini anlamlı hale getirecektir.

Başlayalım o halde.

Bilindiği üzere daha İslam Peygamberinin ölümü ile birlikte İslam dünyası içerisinde karışıklıklar baş göstermiştir. Gerek içsel bir faktör olarak iktidar çatışmaları gerek "İslam dininin hükümlerini" kabul etmeyen kitleler bağlamında dışsal faktörler, İslam dünyasını önemli sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Diğer taraftan İslam Peygamber'inin ölümünden yaklaşık bir asır sonra Müslümanlar sınırlarını Kuzey Afrika'dan, Irak'ın tamamına ve Orta Asya'ya, Pencap'a hatta Pirenelerden Fransa sınırına kadar büyütmüşlerdi. Büyüyen sınırlar ise yeni kültürler, yeni yaşam biçimleri ve hatta inançları İslam dünyası ile tanıştırtırken beraberinde doğuracağı özgün sorunların da habercisi olmuştur diyebiliriz. Öyle ki, hali hazırda zaten karışıklık içerisinde bulunan İslam dünyası, yeni tanışmış oldukları toplumların, İslam yorumlarını ve anlayışlarını kabul etmemiş aksine bunları "dine sonradan ilave edilen bidat" olarak görmüşlerdir. Şüphesiz bir bütün olarak bütün Müslümanlar böyle düşünmüyordu ama daha sonra "selefi" olarak adlandırılacak İslamcı yapılar, yeni düşünce ve kültürlere adeta "düşmanca" yaklaşmışlardır.

Dönemin inanç dağılımına baktığımızda oldukça zengin bir tablo ile karşılaşırız. Öyle ki, Irak'ın bir kısmı ve İran'ın tamamı, Manicilik ve Mazdekçilik gibi mezhepleri de kap-

sayan Zerdüşt inancına bağlıdır. Yine Irak'ın diğer kalan kısımları ve Bizans'ın batı bölgeleri Hristiyan'dır. Bölgede pek çok kilise bulunmaktadır. İşte böylesi bir ortamda genişleyen İslam dünyasının "selefi grupları" gerek yeni inanç ve kültürlere, gerek onların, bilim ve düşünsel faaliyetlerine oldukça soğuk hatta hasmane bir tutumla yaklaşmışlardır. Bu yaklaşımlarına gerekçe olarak da "dinin emrettiği bilgilerin yeterli olduğu, başka bir anlayış ve bilgiye ihtiyaç duymadıkları savını ortaya sürmüşler hatta Halife Ömer'e izafe edilen şu sözü delil olarak sunmuşlardır: "Eğer kitaplardaki bilgiler, Kuran'da varsa gereksizdirler; Kuran'da yoksa geçer-sizdirler." (Aydin, 94-95; 2002)

İktidarın korunması, dinsel bağınazlığın tahakkümü ve dinin yorumu biçiminde görünür hale gelen bilim ve kültür / değer düşmanlığı, özellikle hadis külliyatının öne çıkması ile oluşan fıkıh (hukuk) ekolleri ile daha kurumsal bir hale dönüşmüştür. Bu noktada Emeviler dönemi önemlidir. Zira bu dönemde operasyonel hale gelen Arap ırkçılığı, din adına işlenen kitlesel katliamlar ve Emevi devlet mekanizmasının uyguladığı baskıcı ve zora dayalı politikalar, özgür toplum ve inanç anlayışına büyük sekte vurmuştur. Çünkü bu politikalar aynı zamanda "din adamlarının" onayı ve bu politikalara uygun olarak geliştirdikleri "teorilerle" hayat buluyordu. "Cebriyye" diye teorize edilen anlayış bu uygulamalara tipik bir örnektir. İnsan iradesini tamamen yok sayan ve gerçekleşmekte olan ve olacak olan bütün olayların Allah'ın bilgisi ve rızası ile gerçekleştiğini savunan bu anlayışa göre, "İnsan bir şey yapmaya kadir değildir; Allah tarafından yazılmış ve yaratılmış fiilleri yapmaya mecburdur. İnsanın iradesi de, hürriyeti de yoktur."

Cebriyye'nin "insan" tasavvuru bir taraftan insanı edilgen, olaylar karşısında çaresiz ve güçsüz bırakırken diğer taraftan da, siyasal ve toplumsal sorunların varlığını "kader" bağlıyordu. Hal böyle olunca, kişisel ya da toplumsal olarak insanın karşılaştığı bütün sorunlar "ilahi bir emir" neticesinde vuku bulduğu için, çözüm aramak, tepki göstermek vb. eylemlerde bulunmak "dine isyan" gibi nitelendiriliyordu. İşte tam da bu zihniyet, Emeviler ile başlayan saltanat ideolojisini, dini bir kılıfa soktu; Müslüman kimseyi, sorgulama ve eleştiri zihniyetinden uzaklaştırdı, düşünsel "muhalif" kimliğini aklından, zihninden koparıp attı. Şüphesiz bu anlayış bütün bir İslam tarihi boyunca var olmadı. Fakat izini ve etkisini hiçbir zaman kaybetmedi. Bugün bile Müslüman bireyi, büyük bir atalet ve yılgınlığa sokan anlayışın arkasında bu yaklaşımı görmek olasıdır.

Cebriyye'nin insan ve kader anlayışı, tüm zorbalıkları meşrulaştırdığı gibi, insanı da, fiili olarak "hükümsüz" kılmaktadır. Böylesi bir toplumsal yapı içerisinde bilimin, tekniğin, sanatın gelişiminin sağlanması ise elbette mümkün olmayacaktır. Bir taraftan kendinden olmayanı "kafir" gören, dine içkin her yorumu bidat diye eleştiren; kapalı bir saltanat rejimi içerisinde "tapınmacı" bir itikadi yönelimi yeterli gören İslam anlayışına bir de böylesi bir kader düşüncesi eklenince, söz konusu toplumun "gelişim" ve ilerleme göstermesi elbette mümkün olmayacaktır.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi İslam topraklarının genişlemesi ile Müslümanlar farklı kültür ve inançlarla etkileşim içerisine girilmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak özellikle teolojik düzeyde yeni ve eklektik yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Cebriyye ekolüne karşı doğan Kaderiyye

ekolü de bu durumun doğal bir sonucudur diyebiliriz. Büyük ölçüde Hristiyan tanrıbiliminden etkilenen Kaderiyye ekolüne göre, insan fiil ve eylemlerinde tamamen özgürdür. Cebriyye ekolünün kabul edilebilir bir tarafı yoktur. Tanrı insanları seçimlerinde serbest bırakmıştır ve insan tercihleri ile yaşamını belirler; kader diye bir olgu yoktur.

El-Cuhani, ed-Dımeşki ve Ca'd b. Dirhem gibi insanların fikirleri ile gelişen bu ekol kanımızca, Müslüman bireyin düşünsel hareket alanını genişletmiş, özellikle bilimsel çalışmalara eğilim konusunda motivasyonunu yükseltmiştir. Fakat bu durum uzun sürmemiş, anılan kişiler, devlet karşıtı olarak görüldüğü için idam edilmiş, sonrasında ise Kaderiyye karşı baskı politikaları aratarak sürmüştür. Örneğin son Emevi halifesi II. Mervan, bir mektubunda "Kendimi, Kaderiyye'ye karşı güçlendirip onları kılıcımla ezeceğim!" ifadelerini kullanmıştır. (Ay-dın, 5; 2002). Yine "ehli sünnet" geleneği olarak isimlendirilen anlayışın öncü isimlerinden Hasan el-Basri de bu konuda bir risale (dini çalışma) kaleme almış ve bu risalesinde, kaderciliği benimseyen kimseler ile bunu dinsel bir zeminde savunan halifeleri, Tanrı'nın düşmanı ilan etmiştir. (a.g.e, 5)

Abbasiler ve Bilimin İlerleyişi

Coğrafi, ekonomik ve ticari olarak Abbasilerle birlikte büyük bir ivme kazanan İslam dünyası, bilimsel çalışmalar noktasında da bu büyümeden kendine düşen payı almıştır. Öyle ki, İslam tarihine damgasını vuran ve "akılcı ekol" olarak adını duyuran Mutezile ekolü bu dönemde kurulmuştur. Teolojik ve beşeri planda pek çok "ilerici" fikri İslam dünyasına kazandıran bu akım, insanbiçemci Tanrı anlayışını aşma-

ya, soyut bir Tanrı temelinde tutarlı, felsefi içerikli bir Tanrı anlayışı oluşturmaya gayret göstermişlerdir. Tahmin edileceği üzere onların bu çabaları “selefi” anlayış tarafından engellenmeye çalışılsa da, Harun er-Reşid, el-Mansur ve el-Memun gibi halifeler, “akıl, irade özgürlüğü, birlik ve adalete vurgu yapan” Mutezile teolojisi, resmi dinsel ideoloji olarak kabul etmişlerdir.

Yine bu dönemde farklı kültür ve inançlara dair büyük bir çeviri etkinliği başlatılmıştır. Doç. Dr. Hasan Aydın’a göre bu faaliyete sebep olan dinamikler şunlardır:

Gittikçe genişleyen imparatorluğun, pratik gereksinmelerinin artması.

Harun er-Reşid ve el-Memun gibi Helenistik kültürün yaygın olduğu bölgelerde yetişen ve İran asıllı annelerden doğma halifelerin farklı kültürlerle, özellikle bilim ve felsefeye olan ilgileri.

Vezirlerin yabancı kökenli, felsefi-bilimsel kültürü olan Bermeki ailesinden oluşu.

Mevalilerin içerisinde yer alan aydınların kendi kültürel miraslarının kaybolmasını engelleme ve egemenliği gittikçe artan Arapça’da yaşama istekleri.

Harun er-Reşid, el-Mansur ve el-Memun gibi halifelerin desteği ile gerçekleşen çeviri etkinlikleri sonrasında, halife el-Memun’un, Bağdat’ta kurmuş olduğu kütüphane ve çeviri merkezinden oluşan bilim merkezi Beyt el-Hikme, sistemli hale getirilmiş ve orası çeviri bürosu olan İslam düşün ve kültür tarihinde önemli bir işlev yüklenmiştir. Bu arada hemen belirtelim ki, bu merkezde görev yapan insanların çoğu Arap asıllı olmayıp, hatta farklı inançlara mensuptular. Bu insanlar, Hint, İran, Süryani, Eski Yunan kül-

türlerinin temel yapıtlarını, Arapça'ya çevirmişler dahası çevirdikleri eserlerle ilgili açıklayıcı kitaplar kaleme almışlardır. Böylece Arapça bilim ve felsefe kavramlarına sahip bir dil haline gelmiştir. Hipokrat, Öklid, Aristoteles, Platon ve benzeri seçkin eserlerin çevirisi ile "Bağdat şehri, Urfa ve Nusaybin, Cundişapur, Harran, Antakya, İskendeiye ve Atina okullarının" temel düşünsel mirasını bünyesinde toplamış ve seçkin bir bilim ve felsefe merkezi haline gelmiştir. Böylece Tıp, Astronomi, Fizik, Felsefe, Matematik ve Siyaset bilimi vb. alanlarda geçmiş birikimler elde edilmiştir. Bu birikimler Abbasilerin dışında Fatımiler, Tolunoğulları, Karmatiler, Samaniler, Gazneliler, Endülüs Emeviler de ve Selçuklular'da hatta Osmanlı'da yetişen bilim ve düşünce insanların beslendiği temel damar olmuş; Latin düşünürleri bile bu kazanımları, 12.yüzyıl ve sonrasında kendi dillerine aktarmışlardır.

Dönemin "özgür düşünce ortamı" ve çeviri faaliyetlerinin geldiği yüksek aşama İslam dünyasında pek çok düşün insanının yetişmesine vesile olmuştur. Özellikle çeviri çalışmaları ile tanışılan yeni düşünsel birikimin, İslami düşünürlerce özüm-senerek geliştirilmesi, yeni bir sentez ile bu fikirlere İslam'ın genel dünya görüşünün eklemlenmesi, 9.yüzyılla birlikte nitelikli bilim insanlarını İslam dünyasına kazandırmıştır.

Kindi, İbn er-Ravendi, Ebu Bekr Zekeriyya er-Razi, Fara-bi, İbn sina, Ebu Hayyan, et Tevhidi, İbn Rüşt, İbn Haldun; bu seçkin bilim insanlarından sadece birkaçıdır. İlahiyat, hukuk, tıp, astronomi, astroloji, simya, matematik gibi alanlar-da döneminin en nitelikli eserlerini veren bu düşünürler - birkaçı hariç- Arap asıllı olmayıp, 9. ve 14. yüzyıllar arasında yaşamışlardır. Söz konusu yıllarda yaşayan düşünürle-

rin çoğu Türk ve İran asıllı olup, Arap asıllı olmayan milletlere mensuptur.

13. yüzyıldan sonra ise İslam dünyasında bilimsel gelişme ve çalışmalar sonra ermiş, İslam dünyasında bir dönem daha kapanmıştır. "Kuşkusuz, Selçuklularda ve Osmanlılar da kimi düşünürler yetişmiştir. Ancak geçmiş düşünürleri aşan, orijinal eser veren düşünürler neredeyse yok gibidir. Bilim ve felsefe, 14. yüzyıldan sonra, Orta Çağ karanlığını yırtan, İspanya kanalıyla doğu bilim ve felsefe geleneği ve Eski yunan düşün gelenekleri ile ilişki kuran Latin dünyasına geçmiş, Rönesans, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi ile birlikte farklı bir yola girmiştir. (a.g.e, 2002)

İslam Tarihi İçerisinde Bilim Karşıtlığı

İslam dünyası içerisinde bilim karşıtlığı ve hatta yer yer bilim düşmanlığı, düne dair bir konu değildir. Bugün dahi Müslüman ülkeler bilimsel çalışmalar listesinde dünya sıralamasında sonlarda yer almaktadır. Kitabımızın ilerleyen sayfalarında bu konuyla ilgili örnekleri sunmaya çalışacağız. Diğer taraftan kitabımızın sınırları dâhilinde İslam dünyasının bilime olan mesafesini dini/ inançsal boyutu ile açıklamaya çalışacağız. Bu noktada elbette, bu geriliğin sebepleri olarak pek çok başka etken de vardır. Fakat ifade ettiğimiz gibi bizim açımızdan mesele, içsel bir problem olarak "İslamcıların" hangi saiklerle bilime karşı çıktığı ve bilimsel çalışmalara engel olduğunun açıklığa kavuşturulması ve bunun tarihsel geçmişinin özet bir biçimde aralanmasıdır.

Başlayalım.

Cebriyye ekolüne daha önce değinmiştik. İnsanın geleceğini, tabiri caizse kendi elinden alan ve yaşadığı tüm olaylar karşısında, sessiz kalmasını yeğleyen bu öğreti, şüphesiz Emevi saltanat siyasetinin de ihtiyaçlarını karşılıyordu. Çünkü anılan dönemde, Muaviye'nin, Dördüncü Halife Ali'ye savaş ilan etmesi, Peygamberin torununun bizzat Muaviye'nin oğlunun ordusu tarafından katledilmesi, yine bu dönemde Türklerin ve diğer milletlerin sistematik olarak katliama uğraması gibi toplumsal olaylar, siyasal açıdan izahı zor hadislerin açıklanabilmesi "kader" anlayışını zorunlu kılıyordu. Yaşanan tüm olayları, zulümleri, baskı ve katliamları; haksız uygulamaları ve sömürüyü "kader" olarak açıklayan ve böylelikle, kitlelere tepkisiz kalmayı salık veren, adeta uyuşturan bir kader öğretisi bu noktada oldukça elzem bir teori olarak kullanılmıştır da. İşte tarih boyunca din adına iktidarı ele geçiren siyasal yapılar, yine dini kullanarak icraatlarını meşrulaştırmak istemişler ya da uygulamalarından memnun olmadıkları isimleri bu yolla görevlerinden uzaklaştırmışlar, onların düşünce sistemlerini bertaraf etme yöntemlerine başvurmuşlardır.

İslam'ın bilimsel anlamda "altın çağı" olarak ifade edebileceğimiz dönemin bilim insanları da, iktidarlar tarafından böyle ağır baskılara maruz kalmışlardır. Örneğin Farabi ve İhvan es-Safa topluluğu, Şii olduğu gerekçesiyle yer yer kovuşturmalara uğramışlar; Kindi, Mutezile mezhebine yakın durduğu için halife Mütevekkil döneminde baskı altında tutulmuş, dahası Hallacı Mansur ve Suhreverdi gibi düşün insanları, fikirlerinin bedellerini hayatları ile ödemişlerdir. Düşünebiliyor musunuz, hayatını inancına adayan Hallac, önce kafir ilan edildi. Ardından kırbaçlandı; kolları ve

ayakları kesildikten sonra idam edildi. Kimi tarihi kaynaklara göre başı kesilerek Dicle üzerindeki köprüye dikildi; gövdesi yakılıp külleri nehrin sularına savruldu. Üstelik Mansur'un böylesine vahşi bir biçimde katledilmesinin meşru bir dayanağı da vardı. Dönemin veziri Halid, halife Muktedir ve din ulemasına göre o dayanak Maide Suresi 33. ayet idi.

Bugün yeri geldiğinde Müslüman bilim adamları olarak övgüyle bahsedilen, Harezmi, İbnu Heysem, Cahız, İbni Sina, Biruni gibi bilim adamları, dönemin din adamları ve kadı-ları tarafından kafir ilan edilmiştir. Üstelik anılan kimsele-rin kafirliğine sebep olarak da "Mutezile düşüncesine" mensup olmaları gösterilmiştir. Örneğin İbni Sina, uğradı-ğı baskılar nedeniyle yaşamının büyük bir bölümünü sür-günlerde geçirmiş dahası Gazneli Mahmut'un gazabından kurtulmak için birlikte kaçtığı diğer bir bilim adamı olan Ebu Sehl el-Mesihî Harizm çölünde açlıktan ve susuzluktan ha-yatını kaybetmiştir.

Yine Biruni'nin hocası Abdüssamed, dinsizlik suçlaması ve Karmati olduğu gerekçesiyle Gazneli Mahmut tarafından öldürülmüş, Gazneli aynı şekilde Karmati düşünürleri takip ettirerek, kitaplarını yaktırmıştır. Kimi tarihi kaynaklara göre Biruni de "Rafızî ve Karmatî olduğu suçlaması"yla, Gazne-li tarafından hapse atılmıştır. Buna karşın Hasan el-Eşari, Cü-veyni, Gazali gibi nüfuzlu din adamları ise dinsel ideoloji ile yürüyen feodal-merkeziyetçi iktidarları desteklediği için el üstünde tutulmuş ve desteklenmişlerdir. Bununla birlikte dö-nemine göre bağınazlıktan uzak kimi Müslüman düşünürle-rin hükümdarlara bağlılığı da göze çarpıyor, bu durum da bi-limsel çalışmaların sürekliliği ve etkinliği açısından bir zaaf yaratıyordu. Pervez Hoodbooy bu anlamda konu ile ilgili şu

satırları kaleme almıştır: “Yöneticiler, en iyi bilginleri saraylarına çekmek için yarışıyorlardı. Kindi, halife Memun’un, Fahreddin Razi de Sultan Mahmud İbn Tukuş’un sarayındaydı. İbn Sina, çeşitli şehzadelere doktorluk, İbn Heysem danışmanlık yapmıştı. İbn Rüşd ise, el-Mensur’un hizmetindeydi. Hemen hemen Orta Çağ’ın en büyük bilginleri kendilerine mesleki ün, toplumsal saygınlık, kütüphaneler ve rasathaneler sağlayan ve belki de en önemlisi, cömertçe gelirler bahşeden hanedanlık sarayıyla ilişki içindeydiler. Halifenin himayesi, bilginleri, çalışmalarını dini gelenekten sapma olarak gören tutucuların şerrinden uzak tutmada da son derece önemliydi. Öte yandan daha önce belirttiğimiz gibi Hükümdarın himayesine bağlılık, aynı zamanda İslam bilimi açısından yapısal bir zaafı. Haminin kişisel eğilimleri, egemen hanedanın talih, saray hayatının entrikaları, desteklenen öğrenim türünü ve bilginlerin kaderini belirleyen önemli etkenlerdi. Yöneticilerin değişmesi, saray mensupları ve eski saray bilginleri için genellikle felaket demektir. Örneğin, Kindi gibi, Memun’un sarayında yetişen akılcı bilginler, tutucu el-Mütevekkil’in halifeliği devralmasıyla kaçarak hayatlarını zor kurtardılar.. Ama her bilginin saraydan alelacele ayrılışının nedenleri her zaman ideolojik değildi. İbn Sina’nın yaşam öyküsü, bir hekiminin hayatının pamuk ipliğine bağlı olduğunu göstermektedir; özellikle de, sultanın ailesinden birisi tedavi edilemeyecek kadar hastaysa. İbn Sina’nın gece yarısı at üstünde kaçması, bazen bir derviş kılığına girmesi, saraydan saraya kaçarken yaşadığı maceralar, bir gerilim romanı gibi okunabilir. Fakat İbn Sina’nın dönemdaşları, onun kadar şanslı değillerdi. Bu yüzden de, bu dünyadan beklediklerinden erken ayrıldılar. (Aktaran, Aydın; 2002)

İktidara bağımlılığın/bağlılığın her durumda yaratacağı sorunlar ve “aydın” olgusunun, böylesi bir var olma hali ile bağdaşamayacağı aşikârdır. Bu anlamda İslam tarihinde bilimin filiz verdiği ve önünün açıldığı dönemlerde bile merkezîyetçi / feodal ilişkiler ağı, bilimsel gelişmeye sekte vurmuştur. Diğer taraftan Emevilerle birlikte başlayan Halife / Padişah’ın tanrı adına hareket ettiği ve Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi olduğu savı -ki bu sav bizzat iktidarlar tarafından dile getiriliyordu- yıllar içerisinde etkisini arttırarak güçlenmiş ve bu anlayışı hakim kılmak için onca ulema, din adamı devreye sokulmuştur. Geline süreç içerisinde Emeviler başta olmak üzere, Abbasiler, hatta Selçuklu ve Osmanlılarda bile yöneticiler söz konusu anlayışı desteklemişler ve kendilerini adeta kutsal saymışlardır. Bakın 1876 yılında Osmanlı’nın ilk ve son anayasası olarak kabul edilen, Kanun-i Esasî’nin 5. maddesi ne buyuruyor: “Zat-ı hazret-i padişahının nefsi hümayunu mukaddes ve gayr-i mesuldür. ” (Kili, 1982). Bu maddeden de açıkça anlaşılacağı üzere padişahın iradesi, kutsal kabul edilmekte her türlü sorumluluktan uzak addedilmektedir.

Hal böyle olunca ve din adına bir otorite topluma hükmedince, o siyasal yapıdan sağlıklı ve sürekli bilimsel çalışmaların yayınlanması hayal olacaktır. Bu arada şunu da hemen ifade edelim ki, bağnaz din anlayışının dışında kalan Müslüman düşünürler bile İslam dinsel bildirilerini bilim ve felsefeye üstün tutmuş, dahası bilim ve felsefe çalışmalarını dinin destekçisi olarak sunmuşlardır. Aralarında kısmi farklılıklar bulunmak birlikte Kindi, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd’de bile bu anlayış geçerli olmuştur.

Buna rağmen, söz konusu bilim adamları da taassup bataklığına saplanmış iktidarların gazabından kurtulama-

mıştır. Örneğin Felsefe, Matematik, Fizik, Kimya gibi alanlarda çalışmalarıyla ünlü filozof Kindi, 60 yaşında iken fikirlerinden dolayı büyük bir halk yığının önünde kırbaçlanmış, kitapları elinden alınarak yakılmıştır. İbn Rüşd, Farabi, İbn Sina gibi düşünürler de daha önce ifade ettiğimiz gibi benzer akıbetlere maruz kalmıştır.

Felsefe Düşmanlığı ve Dinsizlik Suçlaması

İslam tarihi içerisinde sorgulayan, düşünen, üreten dimağların engellenmesi için başvurulmuş en etkili iki yoldan biri felsefe düşmanlığı diğeri de dinsizlik suçlaması olmuştur. Zaten her iki yöntemde birbiri ile iç içe geçmiş, çoğu zaman felsefeciler dinsizlikle ve oradan da kafirlikle suçlanmış ve haklarında katliam fetvaları yayınlanmıştır.

Bakın İslam hukukçusu İbn Salah felsefe ve mantıkla uğraşanların sonunu, yayınladığı fetva ile, şöyle açıklıyor: “Felsefe öğretileri ile uğraştığına dair kanıt bulunan herkes, aşğıdaki seçeneklerle karşı karşıya kalacaktır. Kılıçla idam ya da İslam’a dönüş; ancak bu şekilde, memlekette yaşama hakkı elde edebilecekler ve böylelikle bilimlerinin kökü kazınabilecektir.” (Aydın, 28; 2002)

Yine Şafî’nin görüşü de şöyledir: “Kelâm (ve felsefe) erbabı hakkında benim hükmüm şudur: Onlara sopa atmalı, develere bindirip aşiretler ve kabileler arasında dolaştırarak, Kitap ve Sünnet’i bir yana bırakıp da Kelâm’a yönelmenin cezası işte budur, diye nida edilmelidir.” (Aydın, a.g.e; 2002) Diğer bir mezhep İmamı olan Ebu Hanife de konu ile ilgili görüşlerini bildirmekten geri durmaz: “Bunlar felsefenin işaretleridir; bunları terk edip, selefin yoluna dönmen

gerekir, onların hepsi sonradan ortaya atılmış şeyler olup, bidattir.”

İmam Malik ise kendisine sorulan bir soru karşısında şu sözlerle andığımız felsefe düşmanlığına desteğini ortaya koymuştur: “Öyle sanıyorum ki, sen Amr b. Ubeyd’in ashabındansın; Tanrı, bu kelâm bidatine bulaştığı için onu lanetlemiştir.” Son olarak benzer ifadeleri Ahmed b. Hanbel’in de kullandığını da belirtelim. (Aydın, a.g.e; 2002) Dolayısıyla bilim düşmanlığı mezhep imamları dönemi ile sınırlı kalmamıştır. İslam dünyası içerisindeki yeri dolayısıyla görüşlerine daha önce de sıklıkla başvurduğumuz Gazali bakın felsefe konusunda neler söylemiş: “Birisi dese ki; (Tehafüt el-Felâsife’de) filozofların görüşlerini ayrıntılı olarak açıkladınız. Şu durumda kesin bir biçimde onların kâfir olduklarına ve onlar gibi inananların öldürülmesi gerektiğine hükmeder misiniz?

“Deriz ki; üç sorunda onların kâfir olduğuna hükmetmek kaçınılmazdır. İlki, evrenin ve bütün cevherlerin öncesiz (kadim) olduğuna dair görüşleri; ikincisi, Tanrı’nın önceli olan (hadis) tekil ve bireyselleri bilgisiyle kuşatamadığı görüşü; üçüncüsü ise, bedenlerin (cesed) diriltilmesi ve haşrini inkâr etmeleridir. Bu üç sorunda filozofların görüşleri hiçbir suretle İslam ile örtüşmez. Filozoflara inana kişi, peygamberlerin yalancı olduğuna inanmış olur. Zira onlara göre peygamberlerin söyledikleri şeyler, maslahat icabı halk kitlelerine sorunları anlatabilmek için gerçekle ilgisi olmayan temsillerden ibarettir. Oysa bu, hiçbir Müslüman grubun inanmadığı açık bir küfürdür. Bu üç sorunun dışında kalan Tanrının sıfatları konusundaki tasarrufları ile bunların birliğine (tevhid) inanmalarına gelince, bu sorunlardaki görüşle-

ri Mutezile'ye yakındır. Tabii nedenlerin zorunluluğu hakkındaki görüşleri de Mu'tezilenin tevellüd (doğuş) görüşüyle aynıdır. Onlardan naklettiğimiz diğer görüşlerinin hepsi de, İslam mezheplerinin birinin ileri sürdüğü görüşe benzer. Yalnız bu üç esas sorun böyle değildir. Bidat ehlini kâfirlikle suçlayan kişi, bu üç sorunun dışında pek çok sorundan dolayı da filozofların kâfir olduğuna hükmeder. Onlara (bidatlerinden dolayı) küfrü nispet etmeyen kişi ise, filozoflara yalnızca bu üç sorunda küfrü nispet eder. Bize gelince, biz kitabın amacının dışına çıkmamak için şu anda bidat sahiplerinin tekfir ve onların doğru olan ve olmayan görüşlerini incelemeye geçmeyeceğiz. Doğruya ancak Tanrı ulaştırır." (Bkz. Gazzali, Tehafüt el-Felâsife, s. 204.)

"Burada felsefenin kötü olan ve olmayan kısımları hangileridir; filozoflar hangi sözlerinde tekfir edilirler, hangilerinde edilmezler, hangi hususlarda bidat ehlinen sayılırlar, hangilerinde sayılmazlar; hakikat ehlinin sözlerinden çalıp batıl iddialarını kabul ettirmek için kendi sözlerinin arasına kattıkları nelerdir; halk onların hakikat diye iddia ettikleri bu sözlerden nasıl nefret etmiştir; hakikat sarrafı olanlar, onların sözlerinden saf hakikati, sahtesinden nasıl ayırt etmişlerdir gibi sorulara yanıt bulmaya çalışacağım. (...) Felsefeyi anladıktan sonra, bir seneye yakın bir zaman, tekrar ederek gaye ve derinliklerini araştırdım, devamlı düşündüm. Nihayet desise, hakikat ve hayallere şüphe bırakmayacak bir şekilde bilimlerine muttali oldum. İşte şimdi, filozofun ve bilimlerinin hikâyesini dinle:

"Onları birkaç sınıf, bilimlerini de, birkaç kısım halinde gördüm. Onlara, çokluklarına ve eskileri ile yenileri arasında hakka yakınlık ve uzaklık farkı gözetmeden küfür ve sap-

kınlık (ilhad) damgası vurmak gerekir. Filozoflar, fırkalarının çokluğuna ve mezheplerinin çeşitliliğine rağmen üç kısma ayrılırlar: Dehirler, Tabiatatçılar ve İlahiyatçılar.

“Dehriiler, en eski filozoflar zümresidir. Evreni idare eden ve her şeye muktedir olan bir yaratıcının varlığını inkâr etmişlerdir. Evrenin bir yaratıcı tarafından değil de, öteden beri kendiliğinden mevcut olduğunu, canlının spermden, spermin de canlıdan meydana geldiğini, böylece ebedi olarak devam ettiğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar zındıktırlar.

“Tabiatçılar, en çok doğal evreni, hayvan ve bitkilerin dikkate değer taraflarını araştıran filozoflardır. Onların en çok uğraştığı konu, hayvan uzuvlarının cerrahisidir. Bu çalışmaları sırasında, canlılarda Tanrının yaratışının, kendilerini yaratan, hakim, hadiselerin gaye ve maksatlarına muttali kadir bir Tanrının varlığını itirafa zorlayan eşsiz hususiyetlerini, hikmetinin yüksekliğini gördüler. Anatomi bilimini ve kısımlarını, faydalarının hikmetlerini tetkik eden her insanda, hayvan ve bilhassa insan vücudunu yaratan Tanrının kemaline dair zaruri bir bilgi meydana gelir. Şu kadar var ki, bu filozoflar, tabiatı pek fazla incelediklerinden, mizaç itidalinin, hayvan kuvvetinin teşekkülü üzerinde büyük bir etkinin olduğunu düşündüler. Sonra insanın akıl yetisinin mizaca bağlı olduğunu, mizacın bozulmasıyla bozulduğunu; yok olursa tekrar var olamayacağını zannettiler. İddia ettikleri tarzda hareketle nefsin öldüğüne ve dönmeyeceğine inandılar ve sonuç olarak ahireti inkar ettiler. Cenneti, cehennem, kıyameti ve hesabı da inkar ettiler. Onlara göre ibadet için sevap, günah için azap yoktur. Nihayet bağlarından çözülp hayvanlar gibi şehvi arzulara daldılar. Bunlar da zındıktır. Çünkü iman esas Tanrıya ve ahret gününe inanma-

dır. Hâlbuki onlar, Tanrıya ve sıfatlarına inanmışlarsa da, ahret gününü inkâr etmişlerdir.

“İlahiyatçılar, filozofların sonraki grubudur. Aralarında Sokrates, Platon ve Aristoteles vardır. Aristoteles, onlara mantığı yazan, bilimleri geliştiren ve istifade edilir kılan kişidir. Böylece bilgileri anlaşılır hale gelmiştir. Bu filozofların hepsi, anılan iki grubun yanı Dehrilerin ve Tabiatçıların görüşlerini reddetmişler ve rezaletlerini başkalarına bırakmayacak şekilde ortaya koymuşlardır. Onları birbiriyle çarpıştırarak Tanrı savaş hususunda müminlere yardım etti mealindeki ayete göre, müminlerin onları reddetmelerine gerek kalmadı. Sonra Aristoteles Platon’u, Sokrates’i ve ondan önceki filozofları, hepsinden uzaklaşınca kadar tam manasıyla reddetti. Ancak onların küfürlerinden ve bidatlerinden kötü taraflar kalmıştı; kendilerinden tamamıyla sıyrılmaya güç yetiremedi. Bu nedenle, onları ve İslam filozoflarından Farabi ve İbn Sina diğerleri gibi onları takip edenleri de tekfir etmek lazımdır. Şu da eklenmeli ki, İslam filozoflarından hiçbirisi Aristoteles’in felsefesini bize Farabi ve İbn Sina gibi doğru nakledememiştir. Bu iki filozofun haricindekilerin naklettikleri şeyler, inceleyenlerin kalplerini rahatsız eden hata ve karışıklıklardan salim değildir. Anlaşılmayan bir şey nasıl ret ya da kabul edilir? Aristoteles’in Farabi ve İbn Sina’nın nakillerine göre bilinen bütün felsefesi üç kısma ayrılır; bir kısmı küfrü gerektirir; bir kısmı bidat içerir; bir kısmı da özde inkârı gerektirmez.” (Bkz. Gazzali el-Munkiz Min ed-Dalal, s. 11-13.)

Gazali sözleri bunlarla da sınırlı değildir. Devam edelim.

“Filozofların kitaplarını okumak, içlerinde bulunan de-sise ve tehlike nedeniyle yasaklanmalıdır. İyi yüzemeyeni ne-hir kıyısında dolaşmaktan menetmek gerektiği gibi, halkı da

bu kitapları okumaktan alıkoymak gerekir. Yine çocukları yı-lanlardan korumak icap ettiği gibi, kulakları da bu sözlerin tehlikelerinden uzak tutmalıdır." (Bkz. Gazzali, el-Munkiz Min ed-Dalal, s. 16).

Peki, tekfir ne anlama gelir, cevabı yine Gazali'den oku-yalım:

"Bunların bu şekilde tekfir edilmeleri, küfrün -mesela köle ve hür olma hali gibi- şer'i bir hüküm oluşundandır. Çün-kü bir kimseyi tekfir etmenin manası, o kimsenin öldürül-mesinin mübah olması ve ahrette cehennemde ebedi kala-cağına hükmedilmesidir. (...) Zira tekfir, tekfir edilenin ma-lının alınması, kanının dökülmesi, cehennemde ebedi kalın-masına hükmedilmesi gibi önemli neticeler doğuran şer'i bir hükümdür." (Gazzali, Faysal et-Tefrika Bey el-İslam ve ez-Zendaka, s. 137).

1263 ve 1328 yılları arasında yaşayan ve İslam dünyası içe-risinde etkili isimlerden biri olan İbn Teymiyye'nin de söy-ledikleri ile Gazali'yi aratmaz. Felsefecilere söylemediğini bı-rakmaz. Neler mi söyler, buyurun:

"Felsefecilere gelince onların durumu, Yahudiler ile Hı-ristiyanların durumundan da kötüdür. Çünkü onlar, beriki-lerin cehalet ve sapıklığı ile ötekilerin facirlik (kafir, münafık vb.) ve zalimliklerini bir araya getirerek cehalet ve zalim-lik alanında Yahudileri ve Hristiyanları geride bıraktılar. Ne-denine gelince onlar, mutluluğu, sadece gerçeği bilmeye bağ-lı saydılar, insanın varlık alemi ve akıl prensipleri ile uyum içinde bilgi sahibi olmasını mutlu olması için yeterli gördü-ler. Arkasından da Tanrı'nın zatı, isimleri, sıfatları, melek-le-ri, kitapları, peygamberleri, yarattıkları ve emirleri hakkın-da çok zayıf bilgilerle yetindiler. Böylece cahillikleri bilgile-

rinden daha büyük ve sapıklıkları hidayetlerinden daha bas-
kın oldu. Başka bir deyişle, basit cehaletle katmerli cehalet
arasında dönüp dolaşır oldular. Çünkü onların tabii bilim-
ler ile Matematik alanında söyledikleri sözler nefsin kema-
lini sağlayamaz, bu konuda yararlı da değildir." (İbn Teymi-
ye, İman Üzerine, Salih Uçan çevirisi, s. 189).

İbn Teymiyye felsefeciler konusunda hızını alamaz ve eleş-
tirilerinin şiddetini arttırarak sürdürür ve kaleminden şu söz-
ler dökülür: "Filozoflar, Müslüman değildirler; onlar Yahu-
di ve Hristiyan da değildirler; aksine müşriklerin durumu
bile onlardan daha iyidir. (...) Kelamcılar, açık sapıklıkları
(ihad) ve islama muhalefetleri nedeniyle, evrenin öncesiz ol-
duğu, tanrının tikellere dönük bilgisini yadsıdıkları ve ah-
reti reddettikleri için onları reddettiler. Bu üç meselede Ebu
Hamid el-Gazzali, Tehafüt el-Felasife'de dinsizlikle suçladı."
(Bkz. İbn Teymiye, er-Redd alâ el-Mantık, s. 244).

13. yüzyılın "büyük" fıkıh, hadis ve tefsir alimlerinden biri
olarak görülen ve hala İslam dünyasında "ehli sünnet bü-
yüğü" olarak görülüp "alim" kimliği ile anılan İbn-i Salah
felsefe, mantık ve bu bağlamda kendisine sorulan sorulara
bakın nasıl yanıtlar verir:

"Soru: (...) İbn Sina'nın eserleriyle uğraşmak, kitapları-
nı incelemek caiz midir? Yine onun ulemadan olup olmadığına
inanmanın hükmü nedir?

"Cevap: Bu caiz değildir. Kim bunu yaparsa, dinini yiti-
rir ve büyük bir fitneye maruz kalır. O ulemadan değildir;
aksine insan şeytanlarından bir şeytandır. (...)

"Soru: Mantık ve Felsefe öğrenimi ve öğretimi ile uğra-
şanlar hakkında ne dersin; mantık biliminin özlü ve ayrıntı-
lı bir biçimde öğrenimi ve öğretimi şeriat açısından mü-

bah mıdır; sahabe, tabiun, selefi salihden müçtehid imamlar felsefe ve Mantık öğrenimi ve öğretimi konusunda neler söylemişlerdir; şer’i hükümlerin ispatında Mantık biliminin terimlerini kullanmak caiz midir; şer’i hükümlerin buna gereksinimi olup olmadığı konusunda ne diyorsun; Mantık ve Felsefenin açıkça öğretimini yapanlar karşısında gerekli olan nedir; bir sultan, kendi döneminde kimi şehirlerde (bilâd) kimi şahısların Felsefe eğitim ve öğretimiyle uğraştıklarını, kitaplar tasnif ettiklerini ve medreselerde ilim öğrettiklerini görürse ne yapmalıdır; sultanın, bu şehirlerdeki felsefecileri azletmesi ve insanları onların şerrinden koruması gerekir mi?

“Cevap: Felsefe aptallığın ve çözülüşün temelidir (üss es-sefeh ve el-inhilal). Tüm sapıklıkların, başkaldırının, zındıklıkların ve yanlışlıkların nedenidir. Felsefeyle uğraşan kişi, şeriatın güzellikleri ve açık kanıtları karşısında kör olur; felsefe öğrenen ve öğreten sapıtır ve haktan uzaklaşıp şeytanı önder edinmiş olur. (...) Mantığa gelince, o da felsefenin girişidir; şerrin girişi de şerdir. Dolayısıyla, onun öğrenim ve öğretimiyle uğraşmak da şer’i olarak caiz değildir. Ne sahabe, ne tabiin ne selefi salihin ne de müçtehit imamlar onu mubah saymışlardır. (...) Şer’i bilimlerdeki araştırmalarda mantık terimlerini kullanmaya gelince, şer’i bilimlerin –Tanrı’ya hamdolsun ki- mantık ve terimlerine gereksinimi yoktur. Mantıkçıların tanım ve kesin kanıtla (burhan) ilgili iddiaları geçerizdir. Şeriat ve şer’i bilimler tamamlanmıştır; şer’i bilimlerin öncüleri, ortada ne mantık ne de felsefe varken, gerekli olan bilimi bütün derinliği ve ayrıntısıyla ortaya koymuşlardır. Bir yararı olduğunu düşünüp felsefe ve mantıkla uğraşanların, onu öğrenen, öğreten ve bu konuda

kitaplar yazarların şerrinden Müslümanları korumak sultana düşer. Sultan bunlarla uğraşanları soruşturup medreseden çıkartmalı, hala aynı şeyle uğraşanlar varsa, onları takip ettirmeli, filozofların inançlarına bağlı olduğunu söyleyenleri ise, İslam ve kılıç arasında tercihe zorlamalıdır.” (Bkz.İbn Salah, Fetavâ İbn Salah, s. 94-97).

Ve son olarak İslam dünyasının en büyük sosyologlarından biri olarak görülen İbn Haldun’un konu ile görüşlerini aktarmak istiyoruz. “Felsefenin boş ve yararsızlığı hakkında: (...) Felsefî bilimler şehirlerde çok yayılmıştır. Bu bilgilerin dine olan zararı büyüktür (...) Bununla beraber, hikmet ve felsefe bilgileri okuyacak olan kimse, ilk önce tefsir (Kur’an yorum bilimi), fıkıh (İslam hukuku) ve diğer dini bilgileri hakkıyla öğrenmeli ve ancak bundan sonra, felsefî bilgileri öğrenmeye başlamalıdır. İslamî bilgileri bilmeyen kimse, bu bilgileri öğrenmeye yanaşmamalıdır. Çünkü dini bilgileri bilmeyenlerden, bu bilimlerin ölüme götüren hallerinden sağlamca kurtulanları azdır.” (Haldun, 112-113).

Kafir, zındık, sapık, aptal, münafık daha onlarca hakaret ve küfrün sebebi insanların felsefe, mantık, kelam gibi ilimlerle uğraşması, teolojik ve bilimsel alanlarda çalışma yapması olunca, böylesi bir karanlık tarihten bilimsel buluş ve icatların çıkmasını beklemek elbette safdillik olur. Bırakın bilme destek vermeyi ve öncü olmayı, bilimle uğraşan kimseleri bile ölümle tehdit edip, sapıklıkla itham eden bir zihniyetin topraklarında boy verecek olan cehalet, bağnazlık ve fanatizm olacaktır. Bundan dolayıdır ki, İslam ülkeleri hali hazırda dünyada bilimsel gelişim safhasında son sıralarda yer almaktadır.

Din adına matematiği bile aforoz etmeye çalışan bir zihniyetten başka ne beklenebilir ki zaten. Bakın büyük alim

Gazali (!) ne buyurmuşlar bu konuda: “Matematik, sayılar, geometri ve astronomi ile ilişkilidir. Bu bilimin, dinsel işlemlerle olumlu ve olumsuz hiçbir ilişkisi yoktur. Aksine bu bilim, anlaşılıp öğrenildikten sonra, inkara olanak bırakmayan kesinliğe sahiptir. Ne var ki, söz konusu bilimin iki sakıncası vardır: İlki, onu araştıran kimsenin, onun inceliklerine ve kesinliği içermesine hayran olmasıdır. Bu hayranlık, onun filozoflara inancını güçlendirir ve onların bütün bilgilerinin açıklık ve kesinlik bakımından bu bilim gibi olduğunu düşünmesine yol açar. Filozofların kafir olduklarını, Tanrı’yı inkar ettiklerini ve şeriata ilişkin olarak dillerde dolaşan bazı konulan küçümsediklerini duyar ve böylece sırf öykünme ile kafir olur. Şöyle düşünür: Din geçerli olsaydı, matematikte araştırma yapan bu insanlar, bunu bilirlerdi. Bu tehlikeden dolayı söz konusu bilimle çok fazla meşgul olanları engellemek gerekir. Çünkü bu bilimin dinle ilgisi yoksa da, felsefeye ait bilimlerin başlangıcı olduğundan, felsefenin kötülüğü ona da geçer. Bu bilimlerle çok fazla meşgul olup da dinden çıkmayan ve takvadan uzaklaşmayan çok azdır.” (Aydın, 15; 2002). Yoruma gerek yok kanaatimizce, Müslüman dünyanın içinde bulunduğu nokta zaten bu söylemlerle hakkında hükmünü vermiş de bulunuyor.

Tasavvuf’da İlim Anlayışı ve Aklın Sefaleti

İslam dünyasının yaşadığı en büyük talihsizliklerden biri; bilimi ve bilimsel çalışmaları yadsıyarak, kendini ilmi otoritenin kaynağı olarak sunan “tasavvufi bilge” anlayışı olmuştur. Kitabımızın başında, tarikatlar konusunda da ele al-

dığımız üzere, özellikle binli yıllardan itibaren sistemleşerek etkinliğini arttıran tarikatlar, İslami Örgüt ve yapılar içerisinde öne çıkarak önemli bir güç haline gelmişlerdir. Bu bağlamda tarikat ve tasavvuf ehlinin önderleri olarak toplumun karşısına çıkan şeyh ve evliyalar ise, ilmi ve bilimsel konuda kendilerini rehber ve ilmin kaynağı olarak tanıtmışlardır.

Öyle ki onlara göre, nasıl ki Peygamberler ilmi doğrudan ilahi kaynaktan almışlarsa, evliyalarda, ilham / sezgi yoluyla yine doğrudan ilahi kaynaktan bilgi edinmişlerdir. Dolayısıyla sonradan edinilen ilmin (kesbi ilim), ilahi ilim karşısında (ledünni / vehbi ilim) hiçbir hükmü yoktur. İlham yoluyla elde edilen bilgi "marifet" bilgisi olup, bu bilgi ile kalp ve gönül aydınlanmaktadır. İnsanlığın kurtuluşa ereceği bilgi bu bilgidir!

Diğer tüm alanlarda olduğu gibi ilahi / sezgisel bilginin dayanakları konusunda da dini dayanak bulma yoluna gidilmiş, bunlarla ilgili kimi ayetler üzerinde durulmuş; özellikle Musa ve Hızır Peygamber arasında geçtiği öne sürülen kıssalar, "marifet" ilminin gerçekliği olarak teorileştirilmiştir. 10. asırdan itibaren Hakimi, Tirmizi, Kuşeyri, Sülle-mi gibi isimler aracılığıyla sistemleştirilen bu "ilim" anlayışı, aklı kötürümleştirmiş, şeyh ve evliyalara ise bu anlayışın kabulü ile adeta kutsallaştırmıştır.

Bakın kendini "evliya" olarak tanıtılan ve 18. yüzyılın hadis, tefsir ve fıkıh uzmanı olarak sunan ve bir dönem kadılık da yapan Dehlevi, ledünni (ilahi / sezgisel) ilmi nasıl tanımlıyor: "Ledünnî ilim, çalışmak ve gayretle ele geçmez. İhsân edilen kimselere mahsûstur. Umûma şâmil değildir. Peygamberlere verilen ilimler ve vahyedilen şeyler ise, umûma şâmilidir ve herkesi ilgilendirir. Yâni peygamberler, bunları, gönderildikleri kavimlere tebliğ etmekle, bildirmekle va-

zîfelidirler. Bu bakımdan peygamberlerin ilmi, ledünnî ilminden üstündür.”

Gördüğünüz üzere ne gayret ne çalışmak; geçiniz bunları. Eğer size ilham yoluyla bir bilgi gelmişse sözünüz, bilginiz kıymetlidir; yok eğer değilse hiç konuşmayınız! Hal böyle olunca bu anlayışının geçerli olduğu topraklarda bilim insanı değil, şeyh ve “evliya” ile bu isimlere sorgusuz sualsiz bağlı, dizinin dibinden ayrılmayan mürit yetişecektir. Tarih boyunca nerede görülmüş bilimsel çalışmaların ilham yoluyla ortaya çıktığı, deneylerin laboratuvar koşullarında değil, evliyaların odalarında sınındığı! Ama bütün bunların hiçbir önemi yok, yeter ki şeyhin / evliyanın öğretilerinin doğruluğuna her durumda ve koşulda inanılsın. Sorulduğunda bu zatların öğretileri ile insanların manevi dünyalarını derinleştirdiği ve kötülüklerden arındırdığı söylenir. Ama ne hikmetse tarih boyunca bilimsel ve teknik çalışmalara, yaşamı kolaylaştıran icatlara da karşı çıkan bunlar olmuştur. Pek tabi olarak tasavvuf ehli içerisinde dinci bağnazlığa karşın sevgiyi, çoğulcu yaşamı, özgürlükçü inanç geleneği savunan isimler de vardır ama bunlar sayısal olarak oldukça düşüktür ve zaten egemen tarikat geleneği de bunlara kafir / zındık gözüyle bakmıştır. Bizim çalışmamız bağlamında da eleştirmeye konu olan tasavvuf geleneği bağnazlığı, otoriter ve tekçi söylemi esas alan, kendini hakikatin kaynağı olarak sunan egemen gelenektir.

Şeyhler ve evliyaların tarih boyunca sürdürdüğü etkinliği görmek bakımından Türkiye Gazetesi yayınlarından çıkan ve tam 12 cilt olarak yayınlanan “Evliyalar Ansiklopedisi”ni görmek bile yeterlidir sanırım. Düşünün aralarında Yunanistan, İsrail, İspanya ve Türkiye’nin de aralarında ol-

duğu 33 ülkeden yüzlerce “evliya”nın kerametlerinin, bilgilerinin, ferasetlerinin anlatıldığı dev bir eser! Ansiklopediyi hazırlayanlar arasında ise onca “alim”in yanı sıra koca koca unvanlı akademisyenler de var. Bu ilim-irfan kapısı eserden (!) birkaç örnek ile devam edelim.

Fas diyarının evliya zatlarından Abdülazîz Debbağ ile ilgili bir anekdot şöyle aktarılıyor meşhur ansiklopedi de: “Efendim! Bizim avluda bulunan diğer kabirleri değil de, neden sadece atın ayaklarının hizasındaki kabir üzerinde durdunuz ve onun ortaya çıkmasını istediniz?” Abdülazîz Debbağ bu suale şöyle cevap vermiş:

“Çünkü bu zât, Allahü teâlânın velî kullarındandır. Rûhu serbest ve hareket hâlinedir. Diğerleri ise berzah âleminde bekliyorlar. Oradaki ölülerin vefatından bu yana üç yüz yıla yakın zaman geçmiş bulunuyor.”

İspanya’da bulunan evliyalardan Fâtıma Binti Müsennâ ile ilgili bir keramet ise Muhyiddîn-i Arabî, Fütûhât-ı Mekkiyye kitabına dayanılarak anlatılmış. Birlikte okuyalım “Evliyalar Ansiklopedisi”nden: Bir gün Fâtıma hazretlerinin yanında oturuyorduk. Bir kadın gelerek; “Ey kardeşim! Benim kocam, Endülüs’te Şerîş (yâhut Şerş) beldesinde bulunuyor. Haber aldım ki, orada birisi ile evlenmiş. Siz bu hâle ne dersiniz?” dedi. Ben de o kadına; “Siz ona kavuşmak (ulaşmak) istiyorsunuz değil mi?” dedim. Kadın; “Evet.” dedi. Bunun üzerine Fâtıma hazretlerine dönerek; “Ey anacığım! Bu kadıncağızın söylediklerini duydunuz. Ne dersiniz?” “Ey evlâdım! Bu kadının arzusu, ihtiyacı nedir?” dedi.” Kocasının gelmesi.” dedim. Fâtiha-i şerîfe ve başka şeyler okudu. Ben de onunla beraber okudum. “Fâtiha-i şerîfeden, bu kadının kocasını getirmesini istedim.” buyurdu. Okuduğu Fâtiha, Al-

lahü teâlânın izniyle insan sûretine (şekline) geldi. Ona; “Ey Fâtiha-ul-kitâb! (Fâtiha sûresi) Şeriş şehrine git! Bu kadının kocasını getir! Gelmek istemezse bile sen bırakma! Mutlaka getir!” dedi.

“Aradaki mesâfe çok uzun olmasına rağmen, Allahü teâlânın izniyle o kadının kocası bir anda evine geldi. Çoluk çocuğu çok sevindiler. Böylece, Fâtıma hazretlerinin bir kerâmetine daha şâhid olduk.”

Son bir örnekte ülkemizden vererek bu faslı burada noktalayalım. Bu arada belirtelim ki, ülkemizde 62 şehirde yaşamış olan ve şehri bilinmeyen evliyalar, ansiklopedi de bizlere büyük bir ilim hizmeti olarak tanıtılmış! Bunun dışında evliyaların ne kadar bilgili, keramet sahibi kimseler olduğunu öğrenmek isteyen kimseler bu dev eserden uzun uzun okuyarak öğrenebilirler. Biz şimdi Şanlıurfa Evliyalarından Hayat b.Kays el-Harrani ile devam edelim. Anılan zat söz konusu ansiklopedi de şöyle tanıtılıyor: “Hayât bin Kays hazretleri büyük himmet sahibi olup, yüksek makamlara kavuşmuştu. Keşf ve kerâmetleri, açık ve meydanda bir zât idi. Allahü telâya yakınlık derecesi bakımından yüksek bir mevkide bulunuyordu. Hakikat ilimlerinde derin bilgisi vardı. Sayısız kerametleri yanında, hikmetlerle dolu, yüksek hakikatleri açıklayan sözleri çoktur. İlimde ve tarîkatta o kadar yükselmişti ki, himmet ve tasarrufları “Yed-i Beyzâ”ya benzetilirdi. Yed-i Beyzâ, Mûsâ aleyhisselâmın mucize olarak gösterdiği beyaz ve parlak olan sağ eli olup, istediği vakit yakasına sokup çıkardıkça, güneş gibi bir ilâhî nur parlamaya başlardı. Düşmanları bu nûr-i ilâhîyi görünce, kaçıp dağılırlardı. Bu tâbir, mecâz olarak, kerâmet ve hârikulâde hâller ve meziyetler hakkında da kullanılırdı. O, her yönden

ilim ve hâl sahiplerine ışık tutmuş ve kendisine ilim, hâl ve zühd yönünden reislik verilmiştir. Bu hususlarda, pek çok velî kendi talebelerinin terbiyesini ona havâle etmişler ve onun sayesinde nice kimse makam ve hâl sahibi olmuştu. Ondan sayısız kimse ders ve feyz almıştı. Yetiştirip mezûn ettiği talebelerinin sayısı da hayli kalabalıktır. Yetiştirmiş olduğu talebeler, karanlık bir gecede parlayan yıldızlar misâlî, seçilmiş ve kerâmet ehli zâtlardır.

"Evliyânın büyüklerinden birçoğu, onun hâllerini beğenip, söylediklerini tekrar etmişler ve birçok âlim de, onun büyüklüğünü her vesîle ile dile getirmiştir. Âlim ve câhil, herkes ondan istifâde etmiş, Harrân halkının başı sıkıştığında ona başvurulmuştur. Meselâ Harrân Ovasında, bâzan günlerce suyun damlası bulunmaz olurdu. Halk, bunun çaresini bulmuştu. Hemen Hayât bin Kays hazretlerine koşar, onun duasını alır, duasının himmet ve bereketiyle yağmur yağar, halk susuzluktan kurtulurdu."

İslam dünyasında bilimsel çalışmaların neden oldukça gerilerde olduğunu sorgularken karşılaştığımız gerçeklerden biridir tasavvufi gelenek ve onların temsilcileri olan şeyh ve evliyalar. Çünkü bu kimseler, etrafında topladığı kitleleri her türlü düşünsel, bilimsel ve felsefi çalışmadan uzak tutarak, yaşamın din dışında kalan tüm yanlarını adeta donuklaştırmışlar ve bu noktada atıl kalan akıl büyük bir sefaletle karşı karşıya kalmıştır. Çünkü bu kimseler edindikleri bilgileri vahiyle eş tuttukları için, sözlerin dinlenmemesini ya da önemsenmemesini bir yerde bu bilgiye güvensizlik, haka-ret olarak nitelendirmişlerdir. Üstelik söz konusu bilgi / ilim anlayışının dinsel dayanakları ortaya konulmuş ve bu bilgi türü kuramsal bir zemine oturtulmak istenmiştir. Öyle ki,

İmam Gazzâlî meşhur eseri îhyâ'da, ilham ile meydana gelen ilmin sebebi, mahalli ve ilim olması bakımından vahiy ile hiç bir farkı olmadığını, aralarındaki tek farkın vahiyde ilmi getiren meleğin görülmesi olduğunu belirtir. Gazzâlî'nin bu görüşü daha sonra gelen önemli mutasavvıflar tarafından da benzer ifâdelerle tekrarlanmıştır. Örneğin Muhyiddin İbnü'l-Arabî (Ö.638(1240) "Sûfîlerin kaynağı peygambere vahiy getiren meleğin kaynağı ile aynıdır; onlar zahirde Peygamber'e uymak suretiyle uyguladıkları ahkâmı sırda, Allah'tan almaktadırlar." derken, Azîzüddin Nesefî (Ö.681 veya 699(1300) bu hususta şöyle bir açıklama yapmaktadır: Ruhunu saf hâle getiren insanın gönlü ne melekler bir şeyler atarlar. Bu uyanıklık hâlinde olursa ilham, uykuda olursa doğru rûyâ adını alır. Eğer melekler gökten yere inip, bir şekle bürünerek Peygamber'e görünürler ve Allah'ın sözünü ona iletirlerse bu da vahiy adını alır. İmâm-ı Rabbânî de seyru sülûkünü* tamamlayıp sıddîklik makamına ulaşanlara gelen bilgi ile peygambere gelen vahyi aynı görür ve aralarında birinin vahiy diğerinin ilham ile elde edilmesinin dışında bir fark olmadığını belirtir." (Öngören, 90; 2002)

Bu satırların hakim olduğu bir toplumsal yapıda, özellikle dinsel dünyanın "muhafazakar" insanları, tarikat liderleri şeyh ve evliyaları kendine model olarak kabul edecek, onların söz ve eylemliliklerine itibar edecektir. Bilgi ağının bu kadar yaygınlaştığı günümüzde bile, söz konusu kimse-lerin hâkimiyeti ortada iken, bu zatların feodal-kapalı toplumlarda kurabilecekleri egemen siyasal/ dinsel yapının va-

* Tasavvufta ulaşılan en yüksek mertebe; kişinin kalben ve manen Allah'a yaklaştığına inanılan son nokta.

rabileceği noktayı düşünün. Bu bağlamda İslam tasavvufi geleneğinin egemenleri, bilgiyi tekelinde bulunduran daha- sı kendilerinde bulunan bilgiyi “ilahi” bilgi olarak kodlayıp, halkın karşısında çıkan kimselerdir. Onlar için, pratikte ka- zanılan, akli yollarla geliştirilen bilginin bir kıymeti yoktur. Ki kendileri, müride ne derse alınması gereken odur. Geri- si bidattır, günahtır, sakıncalıdır. Bakın Osmanlı Tarihi ile il- gili kaleme alınan bir kitapta Yıldırım Bayezit’in Ankara fe- laketi nasıl yorumlanmış: “Onun zamanında Osmanlı bey- leri, Frenkleri taklide koyuldular, sakal kesmeye başladılar. O yüzden başımıza bu felaketler geldi.” (Bitmeyen Kavga: Çağdaşlaşma, 46; 2013) İşte tam da bu örnekte olduğu gibi, bağnaz kimselerin “bilge” olarak kabul edildiği yerde, fela- ketin sebebi de, saça, sakala bağlanacaktır.

İslam Ülkelerinde Bilimin Durumu

Ülkeleri dini yoğunlukları üzerinden ele alıp, yaşadıkları toplumsal sorunları ve muhtelif açılardan gelişme dina- miklerini, söz konusu dinsel inanca göre açıklamak elbette tercih edilecek ve başvurulacak bir yöntem değildir. Bunun- la birlikte aynı dini paylaşan ülkelerin siyasi, sosyal, toplum- sal gelişimleri ve aynı başlıklar altındaki verili durumları pa- ralellik gösteriyorsa, ister istemez, önemli bir toplumsal un- suru oluşturan ve bir üst yapı kurumu olarak karşımıza çı- kan dinin ele alınması da kaçınılmaz olacaktır. Bu anlamda, bir toplumda, hakim ekonomi, bilim, sanat gibi alanların için- de bulundukları durumun geldiği noktayı sağlıklı bir biçim- de analiz etmek için, dini algı ve anlayışın, söz konusu un- surlara etkileri de mutlaka ele alınmalıdır.

Gelelim somut koşulların somut tahliline. Bakın Müslümanlar dünya nüfusunun beşte birini, yani yüzde yirmisini oluşturuyor. Bu Müslümanların dünya nüfusu içerisinde ağırlığını ortaya koyan önemli bir göstergedir. Fakat gelin görün ki, aynı ağırlığı, Müslümanların bilim alanında yaptığı çalışmalarda göremiyoruz. Öyle ki, dünya bilim üretiminin sadece yüzde beşi Müslümanların yoğun olarak yaşadığı ülkelerde üretilmektedir. Durum bu kadar vahimdir hani. Dünya üzerinde yaşayan her beş kişiden biri Müslüman ama dünya bilim üretiminde, Müslümanlar tabiri caizse buhar olup, uçmuşlar, yok olmuşlar!

Veriler elbette bununa sınırlı değil. Makro ölçekte genel durumu göstermek açısından bu verinin yeri ise, şüphesiz hep en önde gelecektir. Devam edelim.

Sadece İsrail’de üretilen patent sayısı toplam Arap ülkelerinin dokuz katı ise durup düşünmek lazım. Arap şeyhleri “krallar” gibi değil “kral” olarak zevki sefa içerisinde yaşıyor iken, bu “gericilik” nasıl son bulacak; İslam yorumu bu haliyle sürdürüldüğü sürece “Müslümanlar” bilime ve teknik gelişmelere nasıl katkı sağlayacak?

Bağnaz bir din yorumunu, hakikat olarak benimseyip, yetmiyormuş gibi bir de bu yorumu tüm topluma dikte ettiğiniz sürece elbet bir katkı sağlanamayacaktır. Özgürlüğü, katılımcı iradeyi, hür düşünceyi yok sayan bir zihniyetin doğal sonucudur bu çünkü. Bu sonucun ortaya çıkardığı diğer bir ibretlik veriye göre 2001-2005 yılları arasında tam 16 Orta Doğu ülkesinin bilimsel indekste yayınlanan biyoloji-tıp makalelerin sayısı 14.374 olmuş. Buna karşın Türkiye’de bu rakam 25.645’dir. Görüldüğü üzere bu karşılaştırmada Türkiye’nin başarısı açıkça ortada. Yine durup düşünmek lazım,

Türkiye’de, Müslüman çoğunluğa sahip olan bir ülke ise, aradaki bu büyük farkın sebebi nedir? Laiklik, özgür düşüncüyü esas alan demokratik unsurların ağırlığı, özgürlükçü inanç anlayışını destekleyen fikri yapılar bu duruma sebep olmuş olabilir mi!

Bu arada hemen belirtelim ki, Türkiye böylesi bir karşılaştırmada öne çıkan bir ülke. İlerleyen sayfalarımızda göreceğimiz gibi, bilimsel gelişim noktasında dünya sıralamasında Türkiye’nin hali de içler acısı. İran ile bir bilgiyi de paylaşalım. İran bilim alanında tüm Arap ülkelerinin önünde yer alıyor. Türkiye, genel olarak bilimsel çalışmaların yayınında İran’ın önüne geçse de, bazı dallarda İran’ın önde olduğunu görüyoruz. İran’ın bu başarısında yine diğer bağnaz İslam yorumlarına göre daha “ilerde” duran “Batını” yorumun bir etkisi yok mudur sizce? (Akyol; 2014)

Bilimsel çalışmalara ilişkin istatistiklerle devam edelim.

Arap dünyasının içinde bulunduğu “boşluğa” dair en çarpıcı verilerden biri sanırım anılan ülkelerde yayınlanan kitap sayısı. Öyle ki, Arap ülkelerinde yayınlanan kitap sayısı yılda sadece beş bin iken bu rakamın ABD’de 160 bin olduğunu görüyoruz. Pek tabi olarak bu ülkeler arasında vuku bulan “gelişim” farklarının sömürgecilik, emperyalizm, egemen güçlerin paylaşım politikaları gibi pek çok başlık ile açıklanması mümkündür fakat bütün bunlar, sadece madalyonun bir yüzünü gösterir, madalyonun diğer yüzünde ise taassup bataklığında çarpınan bağnaz din anlayışı yatmaktadır. Bu duruma örnek olması açısından Pakistanlı Müslüman bilim adamı Dr. Faruk Saleem’in “Neden Müslümanlar Bu Kadar Güçsüz, Ama Yahudiler Güçlü?” makalesine kulak vermek lazım. Oldukça çarpıcı verilerin yer aldığı bu makalede “Müslüman”

ülkelerin ve İsrail'in bilimsel çalışmaları karşılaştırılarak, İsrail'in bu karşılaştırmadaki yeri ortaya konulmuş.

Saleem makalesinde dünyadaki Yahudilerin sayısını "Dünyada yalnızca 14 milyon Yahudi var, Kuzey ve Güney Amerika'da 7 milyon, Asya'da 5 milyon, Avrupa'da 2 milyon ve Afrika'da 100.000 kişi. Tek bir Yahudi'ye 100 tane Müslüman düşmektedir." diye anlatır ve dünyaca ünlü Yahudi bilim adamlarının listesini, uğraşı alanları ve yaşama kattıkları değerler ile bir çırpıda şöyle sıralar: Tüm zamanların en etkin bilim adamı olarak bilinen ve Time dergisi tarafından "Yüzyılın Bilim Adamı" seçilen Albert Einstein bir yahudiydi. Psikanalizin babası Sigmund Freud bir yahudiydi. Karl Marks, Paul Samuelson ve Milton Friedman da öyle... Listeyi şöyle sürdürür Saleem: Benjamin Rubin insanlığa aşı iğnesini verdi. Jonas Salk ilk çocuk felci aşısını geliştirdi. Albert Sabin çocuk felci aşısını daha da geliştirdi. Gertrude Elion lösemiye karşı ilacı verdi. Baruch Blumberg Hepatit B aşısını geliştirdi. Paul Ehrlich frengiye karşı bir tedavi buldu. Elie Metchnikoff bulaşıcı hastalıklarla ilgili çalışmalarıyla Nobel ödülü kazandı. Bernard Katz nöromusküler (kas-sinir sistemi) iletişim alanında Nobel ödülü kazandı. Aynı başarıyı Andrew Schally endokrinoloji alanında gösterdi (metabolik sistem rahatsızlıkları, diyabet, hipertiroid).

Yahudi bilim adamlarının başarıları bunlarla da sınırlı değildir. Devam edelim; "Aaron Beck Cognitive Terapi metodunu (akli bozuklukları depresyon ve fobi tedavilerinde kullanılan psikoterapi yöntemi) geliştirdi. Gregory Pincus ilk doğum kontrol hapını geliştirdi. Gerald Wald insan gözü hakkındaki bilgilerimizi geliştirerek Nobel ödülü kazandı. Stanley Cohen embriyoloji (embriyon ve gelişimi çalışma-

ları) dalında Nobel aldı. Willem Kolff böbrek diyaliz makinesini yarattı. Peter Schultz optik lif kabloyu, Charles Adler trafik ışıklarını, Benno Strauss paslanmaz çeliği, Isador Kisse sesli filmleri, Emile Berliner telefon mikrofونunu ve Charles Ginsburg videotape kayıt makinesini geliştirdi. Stanley Mezor ilk mikro-işlem çipini icat etti. Leo Szilard ilk nükleer zincirleme reaktörünü geliştirdi. Son 105 yılda 14 milyon Yahudi bilim dalında 100'ün üzerinde Nobel ödülü kazanırken, 1.4 milyar Müslüman yalnızca üç Nobel kazandı."

Saleem'in listesinde sadece bilim adamları yoktur. Yahudilerin başarılı olduğu alanlar listesine büyük kapitalistleri, tanınmış oyuncu ve yapımcıları da eklemeyi ihmal etmez. Birlikte okuyalım: Yahudi inancına bağlı ünlü yatırımcılar: Ralph Lauren (Polo), Levi Strauss (Levi's Jeans), Howard Schultz (Starbuck's), Sergei Brin (Google), Michael Dell (Dell Bilgisayar), Larry Ellison (Oracle), Donna Karan (DKNY), Irv Robbins (Baskins & Robbins) ve Bill Rosenberg (Dunkin Doughnuts). Yale Üniversitesi'nin Başkanı Richard Levin bir Yahudidir.

Sadece onlar mı; Harrison Ford, George Burns, Tony Curtis, Charles Bronson, Sandra Bullock, Billy Crystal, Woody Allen, Paul Newman, Peter Sellers, Dustin Hoffman, Michael Douglas, Goldie Hawn, Cary Grant, William Shatner, Jerry Lewis ve Peter Falk'ın da Yahudi olduklarını biliyor muydunuz?

Gelelim yönetmenler ve yapımcı listesindeki bazı Yahudilere: Steven Spielberg, Mel Brooks, Oliver Stone, Aaron Spelling (Beverly Hills 90210), Neil Simon (The Odd Couple), Andrew Vaina (Rambo 1, 2, 3), Michael Mann (Starzky and Hutch), Milos Forman (One Flew Over The Cuckoo's

Nest, Amadeus), Douglas Fairbanks (The Thief of Baghdad), Ivan Reitman (Ghostbusters), Kohen Kardesler, William Wyler. William James Sidis, 250-300'lük IQ derecesiyle dünyanın gördüğü en parlak insandır. Bilin bakalım hangisine mensuptur?

Saleem'in listesi burada sona erer. Yazar, Yahudiler ve Müslümanlar arasındaki bilim ve sanat alanında ortaya çıkan gelişme farkını ise Yahudilerin araştırma ve eğitim çalışmalarına verdiği öneme bağlar ve Müslüman ülkelerin bilimsel standartlardan uzak eğitim anlayışını eleştirerek, onların içinde bulunduğu "çöküşün" sebeplerini anlatır. Her ne kadar, Yahudilerin "gelişim" dinamiklerine başka sebepler de neden olsa ve Müslüman ülkelerin "az gelişmişliğine" kimi siyasi-ekonomik güç dengeleri de etki etse, yazarın söyledikleri baktığı pencere açısından büyük oranda doğrudur. Şu açık bir gerçek ki, ağırlıklı olarak Müslüman ülkelerde bilimsel araştırmalar hala önemli bir çalışma faaliyeti olarak görülüyor; bu ülkelerde hala çok yoğun bir baskın "cemaatçi-itaatkar" din anlayışı hakim ve bu kitleler, egemen oldukları çevre ve insan kitlesini de, yorumuna inandıkları dinin çeperinde tutmaya, o yorumu geliştirmeye "dindar insanları da" o yoruma yönlendirmeye gayret ediyorlar. Böylesi bir durumda bilimsel ölçüde, eğitim, araştırma; estetik ölçüde sanatsal çalışmalar nasıl gelişecektir, durup düşünmek lazım!

Durup düşünmek lazım; İslam Konferansı Örgütü'ne üye 57 ülkenin tamamında 500 adet üniversite var iken ve bu üniversite başına üç milyon Müslüman düşerken bu ülkelerde bilim nasıl gelişecektir? Bu verilerin son yıllarda arttığını mı düşünüyorsunuz? Eğer yol kenarına ya da sokak arasına aç-

lan ve yüksek lise işlevinde faaliyet gösteren tabela üniversitelerini söylüyorsanız evet artmıştır ama lakin bilimin geldiği bu noktada bir üniversite için tabeladan çok daha fazlası aranıyor artık!

Bakın 2004 yılında Shanghai Jiao Tong Üniversitesi tarafından hazırlanan "Dünya Üniversitelerinin Akademik Değer Listesi" ne göre Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerin hiçbiri bırakın ilk sıralarda yer almayı ilk 500'e bile girememiştir. Ama bize hala iş hanından bozma yapılarda ya da taşrada merkez kampüse bağlı yerlerden koparılarak açılan binalarda verilen eğitim faaliyetine "üniversite" demeye ve artan üniversite sayısı ile övünmeye devam ediyoruz.

Olgular gerçekleri önemi oranda işaret eden, gerçeğe ulaşmada sarsıcı bir kılavuzluk işlevi gören öğelerdir. Olgulara gözümüzü kapayamayız. Dün olduğu gibi bugün de İslam dünyasının içinde bulunduğu bilimsel çöküş gün gibi ortadadır. Bu veriler bize söz konusu çöküşün içsel ve dışsal dinamiklerini sorgulamaya itmelidir. Sadece dışsal nedenlerle ilgilenip, Müslüman dünyanın din yorumuna gözümüzü kapatarak, bu geriliğin süresini uzatabiliriz sadece. Kitap boyunca yer verdiğimiz üzere bağnazlığın derinliğinde debelenen bir din yorumu, yüzyıllar boyunca ve hali hazırda bugün, Müslüman kitlelerin inanç anlayışını şekillendirmiştir. Bilime, felsefeye, araştırmaya uzak hatta düşman bu anlayışın kodları ile yüzleşmeden de, İslam dünyasının "kaderi" değişmeyecektir.

UNDP verilerine göre Hristiyan dünyasında okuma yazma oranı yüzde doksan ve bu veri İslam dünyasında yüzde kırka tekabül ediyorsa, aradaki bu farkın, din yorumunda yatan yanına durup bakmak gerekiyor. Üstelik bugün hala %100 okur-yazar oranına sahip bir Müslüman ülke yoktur. Okur-

yazarlarında sadece yüzde ikisi üniversite mezunudur. Hristiyan dünyasında bu oran %40'lar seviyesindedir! Eğitim durumuna ilişkin Hristiyan ve Müslüman ülkeler arasındaki bu gelişim farklılığı, sorgulanmadan Müslümanlar mesafe kat edebilir mi? Tıpkı Yahudiler örneğinde olduğu gibi.

Diğer taraftan Hristiyan ülkelerin, Müslüman ülkelerden fersah fersah ileri olması sadece dışsal sebeplerle açıklanabilir mi? Anılan ülkelerde de büyük savaşlar hatta dünya savaşları yaşandı, aynı şekilde Yahudiler tarihin gördüğü en büyük soykırımlara maruz kaldı, ama sonuç ortada!

Evet sonuç ortada. Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerdeki toplam bilim adamı sayısı 230 olup her bilim adamına düşen Müslüman sayısı 1 milyon kişidir. Oysa ABD'de her 1 milyon Amerikalıya yaklaşık 4000 bilim adamı, Japonya'da ise 5000 bilim adamı düşmektedir. Atom bombası ile yerle bir edilen Japonya'dan bahsediyoruz!

Gayri Safi Milli Hasılasının yalnızca %0,2'sini araştırma-geliştirme faaliyetine ayıran ve Tüm Arap dünyasında sadece -tam zamanlı çalışan- 35.000 araştırmacı gerçeğini göz önünde bulundurursak Japonya ve Müslüman dünya arasındaki bu gelişim farkını daha sağlıklı okuyabiliriz. Çünkü Hristiyan dünya araştırma-geliştirme farkına Araplardan kat be kat fazla bir bütçe ile yani % 5 gibi büyük bir bütçe ile katılıyor; dolayısıyla sonucun böyle olmasından daha doğan ne olabilir.

Dünyada bilginin toplum içine yayılıp yayılmadığının iki önemli göstergesi vardır; bunlardan biri 1000 kişiye düşen günlük gazete sayısı ve bir diğeri de bir milyon kişiye düşen kitap çeşididir. Gelin şimdi de bu göstergeler üzerinden Müslüman dünyanın durumu görmeye çalışalım. Bakın Pa-

kistan'da 1000 kişiye 23 günlük gazete düşerken bu sayı Singapur'da 360'dır. İngiltere'de her 1000 stant için 2000 çeşit kitap bulunurken, Mısır'da kitap çeşidi 20'dir. Birkaç veri bile bu konuda yeteri kadar aydınlatıcı olacaktır diye düşünüyoruz. Onun için bir başka gösterge ile "teknoloji ihracatının toplam ihracat içindeki oranı" ile devam etmek istiyoruz. Çünkü bu gösterge de bilginin yayılımını göstermektedir. Birlikte okuyalım: Pakistan'ın ileri teknoloji ihracatının toplam ihracatın içindeki oran % 1, Suudi Arabistan'ın % 0.3, Kuveyt, Fas, ve Cezayir'in aynı şekilde % 0.3'tür. Singapur'da bu oran % 58'dir. Yorumu gerek var mı!

Mal ve hizmet üretimi verileri ile devam edelim.

OIC üyesi 57 ülkenin gayrı safi milli hâsıllarının toplamı 2 trilyon doların altındadır. ABD, tek başına 12 trilyon dolar değerinde mal ve hizmet üretmekte, Çin 8 trilyon dolar, Japonya 3.8 trilyon dolar ve Almanya 2.4 trilyon dolarlık üretim yapmaktadır. Petrol zengini Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar hep birlikte 500 milyar dolarlık mal ve hizmet üretmektedirler ve bunların çoğu petroldür.

Mal ve hizmet üretimi İspanya'da 1 trilyon doların üzerindedir. Katolik Polonya 489 milyar dolarlık mal ve hizmet üretimi gerçekleştirmektedir. Budist Tayland 545 trilyon dolar değerinde mal ve hizmet üretimi yapmaktadır.

İslam dünyasının gayrı safi milli hasılasının tüm dünya gayrı safi milli hasılası içindeki oranı hızla azalmaktadır.

Gördüğümüz üzere bilim, ekonomi ve teknik gelişim alanında "gelişim" gösteren bu ülkelerin önemli bir kısmı da çeşitli dinlere mensuptur. Fakat söz konusu alanlarda en geri ülkeler Müslüman ülkelerdir. Bu durum yeterince çarpıcı değil mi? Dinin toplum içindeki konumunu ya da din anlayı-

şının etkilerini görmek bakımından yeterince öğretici değil mi? Ya da şöyle soralım, Hristiyan dünyası hala engizisyon çağında kalmış olsa, hala toplumsal sorunların ve hastalıkların sebebini büyücülerde aramış olsa bu seviyede olabilirler miydi!

Elbette olamazlardı. Teknik, sağlık ve genel olarak insan yaşamını kolaylaştıran bütün çalışmaların kaynağında, bilimsel araştırmalar ve bu yönde yapılan çalışmalar yatmaktadır. Sırf dinsel iktidarını korumak için insanları katletmeyi göze alan ya da dini metni, despot ve otoriter bir dille yorumlayan bakış açısı nasıl olur da, bilimin ışığında hayatına yön verebilir? Tarih boyunca bunun gerçekleşmediği açık bir vakadır. Diğer bir vaka ise dünya çapında yankı yaratan büyük buluşların çok genç yaşlarda olan bilim insanları tarafından ortaya çıkarıldığıdır. Bu durum ise insanı özgürleştiren, özgürleşmesine yol açan, siyasal ve toplumsal koşulların bir ürünü olarak okunabilir şüphesiz. Düşünsenize Örneğin Einstein engizisyon baskısı altında olsaydı 24 yaşında yaptığı çalışması ile Nobel ödülü alabilir miydi? Yine Fransız matematikçi ve astronom Alexis-Clod Clereo (18. yy) anılan baskının altında kalsaydı yine Paris akademisinde yaptığı gibi ilk bildirisini 12 yaşında sunabilir miydi? Benzer biçimde Maxwell ve Hamilton gibi büyük bilim insanları 13-14 yaşlarında bilimsel makale sunabilirler miydi?

Daha böyle anacağımız çok bilim insanı vardır. İsmini Matematik tarihine yazdıran ve 21 yaşında düelloda öldürülen Evariste Galoise bunlardan biridir. Yine bir başka isim iki yaşında okumaya başlayan ve aralarında Türkçe ve Arapça'nın da olduğu on dil bilen Thomas Young'dır. 23 yaşında tıpta

doktora yapan Thomas Young. Ve son olarak genç dehalardan Dirac Paul ve Heisenberg Werner'i sayabiliriz. Şimdi durup düşünelim bu isimlerin hangi biri dinsel bağınazlığın hü-küm sürdüğü bir yerde bu başarılarla imza atabilirdi; hangi eğitim ve hangi özgürlükçü yapı onlara bu koşulları hazırlayabilirdi? Pek tabi olarak bu isimlerin genç yaşta elde ettikleri başarıların arkasında, siyasal ve toplumsal koşullar etkili olmuştur. Öyle olmasa, bu isimlerin yanına önemli bilimsel keşiflere imza atmış ve "teokratik" rejimle yönetilen ülkelerde yaşayan isimleri de eklememiz gerekirdi, ama elimizde böyle bir veri yok!* Daha önce de belirttiğimiz gibi İslam dünyası büyük bilim insanları kuşağını binlerce yıl öncesinde bırakmıştır. Ve o bilim insanlarının neredeyse hemen hepsi de "Mutezile" olarak bilinen "akılcı" felsefi-itikadi din görüşüne sahiptir.

Bilimsel Gelişimin Bir Göstergesi Olarak Türkiye'de Okuma Eğilimi ve Eğitimin Durumu

❖ Okuma Eğilimi

Türkiye, gerek tarihsel ve sosyolojik gelişim dinamikleri gerek seküler ve laikliğe dönük siyasal yüzü ile Arap-Ortadoğu ülkeleri arasında, bilim, sanat ve teknik çalışmalar başlıklarında farklılığını hep koruyan bir ülke olmuştur. İran'ı bir tarafta tutarsak, anılan başlıklarda diğer ülkeler arasında ilk sırayı yine Türkiye alır. Örneğin 2013 yılında The World Universty Rankings tarafından hazırlanan ve 17

* Konu ile ilgili daha fazla eriye ulaşmak isteyenler Prof. Dr. Oktay Hüseyin'in "Bilimde Neden Geriyiz?" isimli makalesine başvurabilir.

bin akademisyenin çalışmalarını kapsayan bir araştırmada İslam dünyasının en iyi üniversitesi Türkiye'den ODTÜ olmuştur. Yine bu listenin ilk elli sırasına Türkiye'den üç üniversite daha katılmıştır. Sadece bu veri bile Türkiye'nin söz konusu ülkeler arasındaki ayrıcalıklı konumunu ortaya koymaya yeter sanırız.

Bu arada söz konusu araştırma kapsamında birkaç veriyi daha sizlerle paylaşmak istiyoruz. Buna göre bahse konu listenin ilk sırasında Tokyo Üniversitesi yer almaktadır. Listenin ilk sıralarında yer alan diğer üniversitelerin bağlı olduğu ülkeler ise Singapur, Çin, Güney Kore, Hong Kong ve Tayvan olarak sıralanıyor. İsrail, ilk yirmi içinde üç üniversitesi ile bu listeye dâhil olmuş. Türkiye dışında ilk elli listesine Arap dünyasından sadece bir ülkenin üniversitesi girebilmiş, o da 49.sıradan. Yoruma yer bırakmayacak biçimde listenin gerek ilk sıraları gerekse de geneli özgürlükçü din anlayışının hâkim olduğu ülkelere doldurulmuş; dediğimiz gibi olgular yeterince açık bu noktada.

Şimdi gelelim, konu başlığımıza yani Türkiye'deki eğitimin genel durumuna. İfade ettiğimiz gibi Türkiye Ortadoğu ve Arap dünyası listesinde ilk sırada yer alabilir ama diğer Dünya ülkeleri ile kıyaslandığında başarısızlığı gün gibi ortada olan bir ülkedir. Bunun dışında ülkemiz, okuma alışkanlığı, basılan kitap sayısı vd veriler açısından da çok kötü bir sınav vermektedir.

İşte o verilerden bazıları:

Bir yılda basılan kitapların çeşidi ülkelere göre şöyledir:

ABD 85.121

Japonya 42.217

İngiltere 64.761

Almanya 64.761

Türkiye 6.151

Gazete okuyanların nüfusa oranları şöyledir:

Japonya % 62

Almanya % 48

Türkiye % 5

Türkiye'deki kahvehane ve kütüphane sayılarının kıyaslaması ise şöyledir:

Kütüphane sayısı 1412

Kahvehane sayısı 570.000

Buna göre: 49.500 kişiye bir kütüphane düşerken, 122 kişiye bir kahvehane düşmektedir.

Gallup firmasının yaptığı bir araştırmaya göre bazı ülkelerdeki kitap okuyanların nüfusa oranları şöyledir:

Japonya % 14

ABD % 12

Almanya % 11

İngiltere % 11

Türkiye % 0,01

Görüldüğü üzere ülkemizin hali içler acısı bir durum arz etmektedir. Bakın AB ülkelerinde kitap okuma oranı yüzde 21 iken bu oran Türkiye'de 0,01'dir. Ki bu kitapların niteliğini ve okunan kitap türünün ağırlıklı dağılımını göz önünde bulundurursak geline noktanın vahametini daha iyi anlayabiliriz.

Öyle ki Demokratik Eğitimciler Sendikası Araştırma Merkezi (DESAM) tarafından hazırlanan bir rapor Türkiye'nin içinde bulunduğu bu çarpıcı duruma dair önemli verileri ortaya çıkarmıştır. Bu rapora göre Türkiye kitap okuma oranında dünya ülkeleri arasında 86. sırada bulunuyor. Yine bu rapora göre ülkemizde en çok okunan kitaplar arasında (on binde bir kişinin okuduğu) fıkra kitapları, dini içerikli yayınlar ve aşk romanları ilk sıralarda yer alıyor.

Söz konusu rapora göre dört kişilik bir yurdum ailesi, cep telefonu ve iletişim harcamalarına ayda 213 TL harcarken, kitaba yılda sadece 6,5 TL harcama ayırıyor. Kütüphane ve okuyucu sayısı yine bu raporunun ortaya çıkardığı bir başka çarpıcı veriyi ortaya koymuş. Buna göre Türkiye'de 1118 kütüphaneye yılda 18 milyon kişi giriş yaparken, ABD'de 16 bin kütüphaneye, 1 milyar 400 milyon kişi giriş yapmış.

Konu ile ilgili yapılan ve dijital medyada çok daha fazlasına ulaşabileceğiniz son araştırmaları ise şöyle sıralayabiliriz.

❖ Türkiye'deki kütüphanelerde 13 milyon kitap olmasına karşılık, Bulgaristan'da 46 milyon, Rusya'da 739 milyon, Almanya'daki kütüphanelerde 104 milyon kitap mevcuttur.

❖ Türkiye'de kütüphanelere kayıtlı üye sayısı 493 bin 500 iken, İran'da 7 milyon, Fransa'da 16 milyon, İngiltere'de 35 milyon kütüphane üyesi bulunuyor.

❖ Almanya'da 7 bin 500 kişiye 1 kütüphane düşerken, Türkiye'de 68 bin 500 kişiye 1 halk kütüphanesi düşmektedir.

❖ Almanya'da halk kütüphanelerinde çalışan kütüphaneci sayısı 8 bin 337, Fransa'da 7 bin 88, İngiltere'de 6 bin 978, İspanya'da 3 bin 794, Türkiye'de sadece 333 kişidir.

❖ Japonya'da toplumun yüzde 14'ü, Amerika'da yüzde 12'si, İngiltere ve Fransa'da yüzde 21'i düzenli kitap okurken, Türkiye'de yalnızca binde 1 kişi düzenli kitap okumaktadır.

❖ Bir Japon yılda ortalama 25, bir İsviçreli yılda ortalama 10, bir Fransız yılda ortalama 7, bir Türk ise 10 yılda ancak 1 kitap okuyor.

❖ Türkiye kitap okuma konusunda çoğu Afrika ülkelerinin gerisinde kalmış durumda. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporu'na göre Türkiye'nin okuma alışkanlığında Uganda, Tanzanya gibi ülkelerin de bulunduğu 173 ülke arasında 86'ncı sırada yer alıyor.

❖ Bir yılda, ders kitapları hariç Amerika'da 72 bin, Almanya'da 65 bin, Brezilya'da 13 bin, Türkiye'de ise 6 bin 31 kitap yayımlanıyor. AB ülkelerinde yıllık kitap harcaması 500 dolarken Türkiye'de 2 dolar.

Yapılan bir araştırmanın sonucuna göre;

❖ Kitap Türkiye'de ihtiyaç maddeleri sıralamasında 235'inci sırada yer alıyor.

❖ Japonya'da toplumun yüzde 14'ü, ABD'de yüzde 12'si, İngiltere ve Fransa'da yüzde 21'i düzenli kitap okurken, bizim ülkemizde sadece on binde bir kişi düzenli kitap okuyor.

❖ Türkiye'de günde ortalama beş saat televizyon seyredilirken, kitap okumaya yılda sadece altı saat ayrılıyor.

❖ Türkiye'de okunan kitaplar genellikle siyaset, aşk, cinsellik üzerinedir.

❖ 8 milyon Azerbaycan'da kitaplar ortalama 100 bin tirajla basılırken, 75 milyona yakın Türkiye'de bu rakam ortalama 2-4 bin dolayında. Çünkü Türkiye'de okuma alışkanlığına sahip kişilerin sayısı 70 bin dolayında.

❖ Japon yılda ortalama 25, İsviçreli 10, Fransız 7 kitap okurken, Türkiye’de bir kişi on yılda bir kitap okuyor.

❖ Birleşmiş Milletler araştırmasına göre kitap için Norveçli 137, Alman 122, Belçikalı ve Avustralyalı 100, Güney Koreli 39 dolar ayırıyor yılda. Dünya ortalaması da 1,3 dolar. Ülkemizde ise bir kişi kitaba yılda ancak 0,45 dolar yani 45 sent ayırabiliyor.

❖ Türkiye’de dergi okuma oranı yüzde 4, gazete okuma oranı yüzde 22, radyo dinleme oranı yüzde 24, televizyon izleme oranı yüzde 95.

❖ Biz Türklerin kitap okumaya ayırdığı zamanı, Norveçli 300’e, ABD’li 210’a, İngiliz 87’ye, Japon 97’ye katlıyor.

❖ Birleşmiş Milletler’in insani gelişim raporunda ülkeler kitap okuma oranına göre sıraya dizilmiş. Türkiye, Malezya, Libya ve Ermenistan gibi ülkelerin bulunduğu 173 ülke arasında 86’ıncı sırada.

❖ Japonya’da yılda 4 milyar 200 milyon kitap basılıyor. Türkiye’de sadece 23 milyon.

❖ Japonya’da kişi başına düşen kitap sayısı yılda 25, Fransa’da 7. Türkiye’de ise yılda 12 bin 89 kişiye 1 kitap düşüyor.

❖ Türkiye’de yüksek öğrenim görenlerin oranı 1965’e göre 14 kat arttı. Ama Yüksek Öğrenim mezunlarının kitap okuma oranı 1965’in de altında kaldı.

❖ Kitapçılar da, dağıtımda rol oynayamaması nedeniyle kapanmak durumunda kalıyor. Tam da bu nedenle şu ana kadar Anadolu’da son beş yılda 10 binin üzerinde kitapçı kapandı.

Ve bir notla bu başlığı da sonlandıralım... Türkiye’de okuma eğiliminden uzak duranlar sadece öğrenci, ev hanımı gibi insanlar değil, Üniversite öğretim üyeleri de okumuyor. Öyle ki; Prof. Dr. Çağatay Özdemir’in “Türkiye’de Öğretim Ele-

manları” çalışmasına göre, üniversitelerin %16’sı hiç kitap okumazken, %72’si 1-2 kitap, %11’i 3-5 kitap, % 1.4’ü de, beş kitaptan fazla okuyabilmektedir. Dünya standartlarına göre iyi kitap okuru olarak sayılmak için, yılda minimum 10-20 kitap arasında kitap okumak gerekiyor. Bu veriler ise bize öğretim üyelerinin de çok az kitap okuduğu gerçeğini göstermektedir. (Ortaş, Kitap Okuru Bir Toplum muyuz? 1)

Türkiye’de Eğitimin Niteliği ve Bilime Verilen Önem

Başlığın işaret ettiği olguyu tam olarak analiz etmek istersek, belki de konu hakkında ayrıca bir çalışma kaleme almamız gerekir. Bu anlamda biz, Türkiye’de eğitiminin niteliğini (örneğin araç-materyal miktarı, öğretmenlerin yeterliliği ve aldıkları eğitimin kalitesi, fiziki ve mali şartların düzeyi vb.) uluslararası listelerde gösterdiği başarı üzerinden sorgulamaya çalışacağız. Bu sorgulamada yine pek tabi olarak, ayrıntıya ve kronolojik gelişim seyrine girmeyeceğiz. Konu ile ilgilenenler bu başlıklar altında kaleme alınan çalışmalara ise ayrıca göz atabilirler.*

Bir ülkede eğitimin dünya ölçeğinde geldiği yeri sorgulamak bakımından kimi önemli araştırmalara bakılmaktadır. İşte bu araştırmalardan bir tanesi BM’ye bağlı Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) gerçekleştirdiği

* http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/tkrd_2013-14-print.pdf,

http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/TUSIAD-pisa-rapor-BASKI.pdf

[http://tr.urapcenter.org/2014/143_Turk_Universitesinin_durumu_\(15.07.2012\).pdf](http://tr.urapcenter.org/2014/143_Turk_Universitesinin_durumu_(15.07.2012).pdf)

Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı'dır. (PISA) Türkiye'nin eğitim sıralamasındaki yerini görmek bakımından bu araştırma oldukça önemlidir. Buna göre 2013 yılında PISA tarafından açıklanan verilere göre ortaöğretim kalitesinde Türkiye matematik, metin anlama, fen bilimleri kategorilerinde 65 ülke arasında ancak 44. olabilmiş. Yine bu araştırmaya göre ülkemiz okuma alanında 475 puanla OECD ortalamasının altında kalarak 40. sırada yer alabilmiş.

Adı geçen rapor tek rek çalışma başlıkları ile de Türkiye'nin başarı grafiğini ortaya koymuş. Bu noktada Türkiye, Fen bilimleri kategorisinde 42. sırada, formel matematikte 25 ve uygulamalı matematikte 30. sırada yer alırken, matematik formüllerini anlamada 65 ülke arasında 62. sırada yer almış bulunmaktadır.

Bu arada belirtelim ki, Türkiye geçmiş yıllara göre sıralamada basamak atlasa da ve son yapılan çalışmalarla başarı grafiğinde bir üst sıralara taşısas da, genel durum olarak eğitim başarısında yeri hiç de parlak değil. Üstelik bu sadece PISA raporları ile açığa çıkan bir durum da değil. Uluslararası Eğitim Başarılarını Değerlendirme Kuruluşu (TIMMS) ve Uluslararası Okuma Becerilerinde Gelişim Projesi (PIRLS) raporları da bu durumu teyid eden bir nitelik taşımaktadır.

Böylesi bir durumun elbette sorgulanması ve hangi ülke olursa olsun o ülkenin yatırım alanlarının gözden geçirilmesi gerekir. Dahası o ülke içinde bu duruma yol açan başta siyasal anlayış olmak üzere, din yorumunun yeniden ele alınması, söz konusu ülkede başka hangi faktörlerin bu duruma yol açabileceğinin analiz edilmesi gerekir. İstatistikî veriler sanırım bu analizi kolaylaştırıcı bilgileri önümüze koymaktadır. Bu bilgilere göre Türkiye'de 86.101 cami ve 16.958 Kuran Kur-

su var iken bu rakam 2013 yılı itibariyle hastane düzeyinde ancak 1517, okul düzeyinde ise 75.324 olarak kalmış. Yine diyanet verilerine göre 2014 yılında çalışan din görevlisi sayısı 119.473 iken, bu rakam hekim düzeyinde (Sağlık Bakanlığına bağlı) ancak 78.149 olarak belirtilmiş. Bu rakamları vermemizin elbette bir sebebi var, eğer bir ülkede örneğin kişi başına düşen din görevlisi sayısı, sağlık personeli ve öğretmen ya da öğretim görevlisinden fazla ise o ülkede, artık din kurumu değil, sağlık ya da eğitim kurumlarının öncelikleri göz önünde bulundurulur. Ya da kişisel bir mesele olan inanç hali, toplumsal bir gereksinim ya da zorunlulukların önünde bulundurulur, o alana "yatırım" yapılmaz. Her şeyden önce bu durum adalet ilkesine, bireysel ve toplumsal gelişim dinamiklerine aykırıdır. Çünkü bütçe dediğimiz olgu, halkın vergileri ile oluşturulur ve bir bütün olarak yaşanan toprakların emeğinin, çeşitli alanlarına aktarılan payı ifade eder. Bu payın siyasi hesaplarla ve fütursuzca dağıtımı ise elbette kabul edilemez.

Bakın, aktif deprem kuşaklarından biri olan Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer alan ülkemizin neredeyse yarısı (%42) birinci deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır. Böylesi bir ülkede Afet ve Acil durumlar için ayrılan bütçenin ne olmasını beklersiniz? En azından Diyanet İşleri Başkanlığı'na ayrılan bütçeden fazla olmasını beklersiniz değil mi? Gelin görün ki tablo hiç de öyle değil. Hatta bırakın böyle olmasını Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na ayrılan bütçe (993.414,000) Diyanet'in bütçesinin ancak beşte birine ulaşabiliyor. Diğer bir ifade ile Diyanet'e ayrılan pay (2015 bütçe rakamları ile 5.743.383,000), Afet ve Acil İşlere ayrılan payın tam beş katı düzeyinde. Bu arada Diyanet'in bütçesi İçişleri, Dış İşleri, Çevre ve Şehircilik, Kültür ve Turizm, Enerji ve Ta-

bii Kaynaklar, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (666.206.000), Ekonomi Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığının bütçesinden daha fazla.

Bilim ve Teknolojiye ayırdığı payın tam 8 katını Din kurumlarına ayıran bir ülkede, eğitim başta olmak üzere, bilimsel keşif ve çalışmaların yükselmesini nasıl bekleyebilirsiniz şimdi? Yine Bilim ve Sanayi Bakanlığı, Diyanet'in yanında neredeyse yok farz edilmiş ise bir ülkede verilen eğitimin niteliğinin ne olmasını beklersiniz! İşte küresel çapta hazırlanan eğitim-bilim endekslerinde ülkemizin çok gerilerde yer almasının önemli bir nedeni de budur. Evet, bu durumda olmamızın sebebi bilime ve eğitime önem vermeyen, toplumun değil, siyasi hesapların ihtiyaçları için gayret güden, iktidarın çıkarları için bilim başta olmak üzere elzem olan her değeri tarumar eden zihniyettir. Böylesi bir zihniyetin yol açtığı sonuçlar, hazırlanan bir raporda şöyle ortaya konulmuş.* Bu rapora göre Türkiye 36 OECD ülkesi içinde Yaşam Kalitesi / Barınma, Destek ve İş / Yaşam ve Çalışma sıralamasında sonuncu, Yaşam Kalitesi-Çevre'de sondan birinci, Eğitim'de sondan ikinci, Mutluluk'ta sondan üçüncü, Maddi Durum'da sondan dördüncü, Sağlık'ta sondan altıncı, Güvenlik'te 29.ve Siyaset'te 11.sırada yer almış.

* MEF Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Erhan Erkut tarafından hazırlanan OECD sıralamasında Türkiye'nin yerini gösteren rapor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSLAM İNANCININ GÜNCEL DURUMU VE GENEL DEĞERLENDİRME

İtaat eken, isyan biçer.

Anadolu deyişi

“Şu özlü sözü yürekten kabul ediyorum:

“En iyi hükümet, en az hükmedendir.”

Bu özlü sözü uygulayacak olursak, benim de inandığım gibi, eninde sonunda şuna varırız:

“Hükümetlerin en iyisi hiç hükmetmeyendir.”

Henry David Thoreau

Dinlerin Yaşanabilirliği ve İslam

Kitabımız boyunca irdelediğimiz üzere İslam inancını, kimi temel “fıkhiönergeler” üzerinden ele alan ve bu “hükümleri” uygulamayan kimseleri “kafirlik” suçlaması ile ölüme mahkum eden olmadı başka cezai müeyyidelerle cezalandıran inancın “mezhepçi” dili kendini bir yerde hakikatin tek ve totaliter dili olarak sunmaktadır. Dahası bu anlayışa karşı çıkan ve özgürlükçü / akılcı İslam ve inanç anlayışını savunanları ise adeta düşman ilan eden bu anlayışın görmek istemediği, inancın bu hali ile bırakın “din” olarak var olabilme hakkını, politik bir aktör olarak var olabilme hakkını bile tehlikeye soktuğudur. Çünkü böy-

lesi totaliter / despot bir din yorumu sadece inananları değil, inanmayanların yaşam hakkını da tehlikeye sokmaktır. Nihai olarak cemaat, örgüt, tarikat biçiminde örgütlenerek iktidarı hedefleyen ya da politik hareketleri siyasi amaçlarının yerine getirilmesi karşılığında destekleyen bu yapılar, egemenliklerini ilan ettiklerinde “başkasına” yaşam hakkı tanımayacak, tanısa bile “faşizan” din ve politik yorumunu halka dikte ettirerek kabul ettirecektir. Tarih bu elim olaylarla dolu olduğu gibi günümüzde de IŞİD örneği bu “Faşizan” din yorumunun neler yapabileceğini açıkça ortaya koymaktadır ki, ilerleyen sayfalarımızda da bu konuya değinmeye çalışacağız.

İslam inancının diğer dinlere göre, yazılı metinlerinin gelişmiş olması, Peygamber önderliğinde 23 yıl gibi uzun bir süre toplumun önünde somut bir biçimde gelişmesi, “hadis” denilen Peygamber sözleri ile günlük yaşamın en ince ayrıntılarına girerek yaşamı adeta kuşatması, bu inanca ilişkin onlarca mezhebin, akabinde cemaat ve tarikatın oluşmasına sebep olmuştur. İş bununla da kalmamış, bu mezhep vb yapılar, “insan” aklını ve katılımcı politik düzeni hiçbir biçimde tanımayarak, kendi “bağnaz” din yorumlarını iktidara taşımışlar, bu yönde kanlı savaşlar vermişlerdir. Maalesef İslam dünyası bugün itibarıyla de genel hatları ile bu perspektife sahiptir.

Burada önemli bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Bugün Müslüman dünyası böylesi bir din eğilimine hala sahip olsa da, diğer dinler de geçmişte böylesi bir “inanç yorumuna” sahip olmuşlar, benzer biçimde onlar da dinlerini totaliter bir yorumla, iktidar odaklı olarak ele almışlardır. Bu bağlamda Hristiyan tarihinde vuku bulan kimi ibretlik hadis-

leri sizlerle paylaşmak ve nereden nereye geldiğimizi göstermek istiyoruz.

Hıristiyan Tarihinden İbretlik Örnekler

Bugün IŞİD, El Kaide, El Nusra gibi örneklerle karşımıza çıkan, işlediği tüyler ürpertici cinayetlerle de kan donduran vahşet sahnelerine, Hıristiyan tarihi de tanık olmuştur. Üstelikte öyle "örgüt" yapılar eliyle değil bizzat devlet "kilise" eliyle işlenmiştir bu cinayetler ve dahası bu cinayetlere dayanak olarak gösterilen kıssalar da hep hazır bulundu-rulmuştur. Bakın öyle istisnai bir dönemden bahsetmiyoruz; neredeyse bin yıl devam eden bir diktatörlüğe ve "Faşizan" bir din yorumuna teslim olmuş Hıristiyan tarihinden söz ediyoruz. Şimdi kısaca o tarihi aralamaya çalışacağız.

O tarihin ibretlik örneklerine geçmeden önce, korkunç katliamlara dayanak teşkil etmek üzere örnek gösterilen İncil hükümlerini görelim isterseniz. Yalnız şunu hemen belirtmek gerekiyor ki, kanlı İslamcı örgütler, mezhep ve cemaatler nasıl ki İslam inancının "Sen insanlar üzerinde bir zorba değilsin.", "Senin dinin sana benim dini bana." hükümleri yerine savaş dönemlerinde vuku bulan hükümleri baz almışlarsa dönemin kilisesi de "Düşmanlarınızı sevin sizden nefret edenlere iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, bu size ne özgü kazandırır? Günahkârlar bile kendilerini sevenleri severler. Size iyilik yapanlara iyilik yaparsanız, bu size ne özgü kazandırır? Günahkârlar bile öyle yaparlar." (Luka 6:27-34) hükmü ya da "Kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbürünü de çevirin. Size karşı davacı olup gömleğinizi al-

mak isteyene, abanızı da verin. Sizi bin adım yolda yürümeye zorlayana iki bin adım yürüyün." (Matta, 5; 39-41) gibi hükümler yerine, "Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın! Ben barış değil kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben oğullarla babasının, kızla annesinin, gelinle kaynanasının arasına ayrılık koymaya geldim. İnsanları düşmanları kendi ev ve halkı olacaktır." (Matta 10; 34-36) ya da " Ben dünyaya ateş atmaya geldim. Eğer şimdiden tutuşmuş ise daha ne isterim. Fakat benim vaftizleneceğim bir vaftizim var. Dünyaya barış ve selamet getirmeye geldim mi sanıyorsunuz? Hayır, size ancak şunu söylerim; ben sizlere ayrılık getirmeye geldim." (Matta, 12; 49-51) türünden hükümleri kendilerine referans alarak kanlı bir Hristiyan tarihini ellerli ile yazmışlar ve dinci bir diktatörlük kurmuşlardır.

Engizisyon ve Bağnaz Dönem

Kilisenin hükümlerine karşı gelenlerin "sapıklıkla suçlanarak" ateşte yakıldığı, bilimin yasaklandığı ve bilim adamlarının katliamlarla öldürüldüğü, salgın hastalıkların bile büyücülerle açıklandığı bir dönemin ürünüdür Engizisyon mahkemeleri. Kilisenin iktidar ortağı olduğu dönemde hakim din yorumu da o ortaklığın "anayasal" gücünü oluşturmuştur. Bu güce karşı gelenler ise "sapık" olarak nitelendirilmiştir, tıpkı kimi Müslüman örgütlerin birilerini "kafir" ilan ettiği gibi. Örneğin Kilise, Avrupa'nın hukukuna şu hükmü sokabilmiştir: "Bir hükümdar ancak ülkesinde sapıklığı kökünden silmek koşuluyla tacını koruyabilir." (Burry'den aktarma, Tonga; 2015, 36). Böylesi dini bir anlayış bir defa kendine yaşam alanı bulunca katliam emirleri veren kilise emir-

leri peş peşe gelmiştir. Onlardan en ibretlik olanı aktarmak yetineceğiz. İmparator II.Friedrich "dinden sapmalarla" ilgili şu hükmü verebilmiştir: "Bütün sapıklar kanun dışı sayılacaktır; bunlardan tövbe etmeyenler ateşte yakılacaktır; gene sapıklığa dönenler idam edilecektir. Bunların mallarına el konulacak, evleri yakılacak, ikinci göbeğe kadar çocukları maaşlı hizmetlere alınmayacaktır; ancak babalarının sapıklığını haber verenler ile diğer sapıklığı bildirenler, hükmün dışında bırakılacaktır." (a.g.e, s, 37)

Görüldüğü üzere din anlayışının diktatörlüğe dönüştüğü bu toplumda engizisyon mahkemeleri de doğal olarak ortaya çıkacaktır. Zaten bu mahkemelerin görevi de ağırlıkla yargılamak değil cezalandırmaktır. Yargılamalar çoğunlukla göstermelikti, örneğin İspanya'da mahkemeye düşen herkes suçlu sayılıyordu. Hakim bile yargıladığı sanıktan şikayetçi olabiliyordu, aleyhte olan her tanıklık, iftira niteliği taşısa bile söylenenler, kabul ediliyordu. Nazilerin toplama kamplarını andıran bu mahkemeler için halk da zorunlu hafiye olarak görevlendirilmiş, "İman Fermanı" adı verilen bir kanunla insanlara "dinden sapanları" ihbar etme görevi verilmişti. Bu mahkemelerin verdiği en kanlı idam cezası olan "ateşte yakma" cezası 1676 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Örneğin Hristiyan filozof ve bilim insanı Bruno ve Vanini bu mahkemelerce "dinsizlik" suçlamasıyla yakılmıştır. Örneğin Vanini ateşte yakılmadan önce dili koparılmış sonrasında bu vahşet uygulanmıştır, yıl 1619'dur. Ünlü bilim insanı Galileo Galilei ise yakılmaktan "düşüncelerini inkar" ederek kurtulmuş ama buna rağmen kitapları yasaklanmış ve ölene kadar ev hapsinde tutulmuştur.

Bu dönem sadece kanlı mahkemelerin verdiği katliam örnekleri ile ibretlik değildir. Çünkü bu dönemde bilim yoktur; araştırma, çalışma yoktur. Bütün sorunlar ve yapılması gerekenler “ilahi hükümlere” bakılarak açıklanmaya çalışılır. Örneğin bu dönemde hastalıkların sebebi “şeytanın şerri ve tanrının gazabına” bağlanmıştır. Bu hastalıklara reçete olarak da azizlerden kalan ve “mucizevi özellikleri” olduğuna inanılan yadigarlar salık verilmiştir. Yine bu dönemde ölenlerin ahrette dirileceği inancıyla anatomi yasaklamıştır. Yine şeytani bir sanat sayıldığı için, 1317’de papa tarafından kimya mahkûm edilmiştir. Çiçek aşısı da dönemin yasaklanan ilaçları arasındadır.

Dönemin en çok hedef alınan kimseleri ise, “şeytanın dünyadaki ortağı olarak görülen” büyücüler olmuştur. Hristiyan teolog John Wesley onlar için şöyle demiştir: “Büyüclüğe inanmak kutsal kitaba inanmamaktır.” (a.g.e; 39; 2015). Salgın hastalıkların, kıtlık ve doğal afetlerin kaynağı olarak, şeytanla birlikte suç ortağı olarak gösterilen büyücüler için, 14. yüzyıldan itibaren büyük bir “imha operasyonu” başlatılmıştır.

Çünkü o dönemin Hristiyan din yorumu başta dini söylemler olmak üzere, her şeye kilisenin tezleri ve onların doğruluğu üzerinden bakıyordu. Öyle ki dünyanın yuvarlak olduğu tezine dönemin Hristiyan teologları şöyle karşı çıkmışlardır; “Dünyanın öteki tarafında ağaçlar aşağı doğru büyüyecek ve yağmurlar yukarı doğru mu yağacak? Buna inacak kadar akılsız insanlar olabilir mi?” (Karaçay, 7; 2011)

Konu bağlamında aşağıda aktardığımız örneklerle bakmakta fayda olduğunu düşünüyoruz.

Aziz Paul: Bütün hastalıkları iblisler yaratır.

Origen: Açlığa, kısırlığa, havanın bozulmasına, salgın hastalıkların yayılmasına yol açanlar cinlerdir. Cinler, alt atmosferin bulutları arasına gizlenerek dolaşır ve kendilerini tanrı olarak gören kafirlerin sunduğu kan ve tütsülerle gelirler.

Aziz Augustin: Hristiyanların bütün hastalıkları cinlere atfedilmelidir; en çok da yeni vaftiz olmuş Hristiyanlara ve hatta yeni doğmuş masum bebeklere eziyet çektirmektedirler.

Aziz Augustin: Fırtınalar şeytanın işidir.

Karanlık dönemin uygulamaları ve hükümleri ile devam edelim.

Papa XIII.Gregory: Şeytan kovmak için fırtınalı günlerde çan çaldırdı.

Papa VIII. Innocent:1484 yılında büyücü kadınlara kasırga, don, dolu, sel gibi afetlerin oluşmasında rol oynadıkları gerekçesiyle cadı avı başlattı. Binlerce kadın işkenceye tabi tutuldu.

Papa V.Plus: "Vücut zayıflıkları günahtan kaynaklanır. Günahtan arınmak için bir maneviyat tedavisi gerekir." emri ni verdi. Bunun üzerine şifalı kutsal nesnelere sahip olduğu bildirilen kilise ve manastırlara muazzam paralar aktı.

Kilise: Çiçek ve kolera gibi bulaşıcı hastalıklar İlahi Takdir'indir. O hastalıklara karşı aşılınmak, hastalığı savuşturmaya kalkışmak Tanrıyı daha çok kızdırır.

Kilise: Kuyruklu yıldızlar, adalet mahkemesinde Tanrının günahkar dünyaya salladığı infaz kılıcı yerine geçen ateş toplarıdır. 17.yüzyılın sonlarına kadar astronomlar içtikleri ant yüzünden, kuyruklu yıldızların bilinen fiziksel yasalarla hareket eden gök cisimleri olduğu gerçeğini söyleyemediler.

Son örneği de kiliselerin binalarına çarpan yıldırım hadisesi üzerinden verelim. Öyle ki ortaçağda kilise binalarına yıldırım çarpması, pişman olmamak, şüphecilik, kiliselerin onarımını ihmal etmek, din adamlarına ödenen aşar vergisinde hile yapmak gibi sebeplere bağlanmıştır. Böylesi bir dönemdir o çağ.

Şeytanın (iblisin) kadınlarla birlikte olduğuna ve onlardan doğan çocukların da cadı olduğuna inanılan bir çağdır bu çağ. 1484'te Papa VIII. Innocentius tarafından yayınlanan fermanla da "cadıların" sistematik olarak suçlanmasına, işkence görmesine ve idam edilmesine karar verilmiştir. Suçları ise, "görünmez dünya" ile işbirliği yapmaları ve kötülüklerin kaynağı olarak görülmeleri idi. 1765 yılında yazılan "İngiltere Yasaları Üzerine Yorumlar" isimli eserde, cadılar ve büyücülerle ilgili şu satırlar kaleme alınmıştır: "Cadılık ve Büyücülüğün bırakınız gerçekten var olduğunu reddetmeyi, olabilirliğini tartışmaya kalkışmak, Tanrı'nın hem eski hem de Yeni Ahid'in çeşitli bölümlerinde tekrarlanan sözüyle düpedüz çelişmek anlamına gelir biçiminde değerlendirilmiştir." (Sagan, 120; 1995).

Böylelikle kısa sürede bütün Avrupa'da büyük bir 'cadı' avı başlatılmıştır. Çünkü İncil'e göre, "Bir cadının yaşamı için uğraş verilmemeliydi. Bundan dolayı sayısız kadın yakılarak öldürüldü". (Sagan, a.g.e, 121) Örneğin İngiltere'de "iğneci" denen cadı avcıları, Engizisyona teslim ettikleri her kız ya da kadın için yüklüce bir ödül alıyorlardı. 17.yüzyıla gelindiğinde iğnecilerden birinin cadı başı yirmi şilin için İngiltere ve İskoçya'da 220'den fazla kadının ölümüne neden olduğunu itiraf etmesi, yaşanan vahşeti açıkça gözler önüne sermektedir.

Kadınların şeytanla birlikte olduklarına dair kararların akıl almaz yöntemlerle belirlendiği bu karanlık çağın infaz tutanakları tüyler ürperticidir. İşte o tutanaklardan biri ve yıl 1598. Birlikte okuyalım: “Senatonun Gering isimli katibi; yaşlı bayan Kanzle; terzinin şişman karısı; BayMengerdorf’un kadın aşçısı; garip bir kadın; Würzburg’un en şişman sakini senato üyesi Baunach; yaşlı bir nalbant; yaşlı bir kadın; dokuz-on yaşlarında küçük bir kız kardeşi; bu iki kızın annesi; Liebler’in kızı, Goebel’in, Würzburg’un en güzeli olan kızı; çok dil bilen bir öğrenci; ikisi de on iki yaşında, Minster’li iki erkek çocuk; Stepper’in küçük kızı; köprü girişine bakan kadın; yaşlı bir kadın; kasaba konseyi idare memurunun küçük oğlu; kaap Knertz’in karısı; Dr.Schultz’un kız bebeği; kör bir kız; Hach’li rahip Schwartz...(Sagan, 123; 1995) Ve daha böyle yüzlerce, binlerce insan cadılık suçlaması ile diri diri yakılmıştır. Ve bu yakma cezası, siyasi istisnalar dışında, 16.yüzyıla kadar sürmüştür. Örneğin Hollanda’da son “cadı” yakılması, 1610’da, Amerika’da, 1692’de, Fransa’da 1745’de, Almanya’da 1775’de Polonya’da 1793’de ve İngiltere’de bir anne ve dokuz yaşandaki kız çocuğunun yakılması ile 1684’de son bulmuştur. Diğer taraftan işkence ve kazıkta yakılmayı hak eden tek suç (!) “cadılık” değildi, gerek Protestan gerekse de Katololiklere göre, “dinsizlikte” bu cezaları hak eden bir suçtu.! Bu karanlık döneme ilişkin liste uzayıp gidiyor; son olarak cadılara uygulanan korkunç işkence yöntemini aktarmak istiyoruz. Bakın “Cadılık ve İblis bilim Ansiklopedi’sinde neler yazılmış o döneme dair: “Bamberg’deki özel işkenceler arasında sanığa zorla tuzlu ringa balığı yedirilip ardından susuz bırakılması ve aynı anda içine kireç katılmış kaynar suya batırılması gibi gelişmiş yön-

temler yer alıyor. Cadılara uygulanan diğer işkencelerde kullanılanlar arasında tahta at, sıcak demir iskemle, bacak men-geneleri, çeşitli işkence aletleri ve sanığın ayağına giydirilip içine kaynar su ya da erimiş kurşun dökülen geniş deri ya da metal potinler de sayılabilir. Su işkencesinde sanığın gırtlaklarından içeri, boğulmasını sağlamak için yumuşak bir bez parçasıyla birlikte su dökülür. Hemen ardından bez hızla çekilerek yutağın yırtılması sağlanır. Parmak vidaları el ya da ayak başparmaklarını kökünden sıkıştırıp parmağın yarılmasıyla sanığa dayanılmaz acı vermek üzere tasarlanmış mengenelerdir.” (Sagan, 416; 1995)

Hristiyan tarihinin yaşamış olduğu bu kara leke sonrasında geldiği nokta ise oldukça önemli ve kıymetlidir. Öyle ki, bilimden ve araştırmalardan fersah fersah uzak, hatta ona düşman bir toplumdan bugün bilimin öncülüğünü üstlenen bir Hristiyan toplumu ile karşılaşmak elbette üzerinde önemle durulması gereken bir hadisedir. Önemli bir hadisedir, zira İncil aynı incildir; ama Hristiyan toplumu aynı inanç yorumu ile İncili ele alan bir toplum değildir artık. En azından ağırlıklı olarak Hristiyan nüfusunun geldiği aşama budur. Bu aşamanın bize gösterdiği yol ise, din ve inanç anlayışının özgürlükçü, çoğulcu, ve eşitlikçi bir yaklaşımla “anamlı” hale bürünebileceği ve toplumsal gelişim dinamikleri önünde bir engel teşkil etmeyeceği gerçeğidir. Hristiyan tarihi bu gerçekliğin en yalın ve açık gerçeğini gösterir bize. Kadınları cadı olarak yakan, hastalıkları büyücülerin şeytanın işi olarak gören bir kilise yorumundan, bugünlere gelinmişse ortada örnek alınacak bir durum vardır. Dahası Hristiyan inancı ortaçağda kalmış olsa, sizce Avrupa ve Hristiyanlar sanat, edebiyat, sinema, bilim, tekno-

loji ekonomi vb. dallarda şu an içinde bulundukları aşamaya gelebilirler miydi sizce?

Nihai olarak şunu ifade edelim ki; "Zorba" bir hükümdar gibi toplumun karşısında çıkıp, kendi yorum ve değerlendirmelerini dinin tek hakikati olarak sunan, geride kalanları, dışlayan, ötekileştiren hatta yok etmek isteyen bir anlayışın sonunu görmek için beklemek gerekmiyor, tarih bu sonucu çoktan göstermiştir zaten.

Türkiye Ölçeğinde Bağnaz İslam Yorumu

Yüzlerce yıllık bir yerleşim yeri olarak, onlarca uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu topraklarında felsefi ve itikadi olarak büyük bir inanç zenginliği oluşmuştur. Bu zenginlik, zaman içerisinde inançlar arasında bir etkileşimi de beraberinde getirmiş ve örneğin tarihsel olarak eklektik inanç grupları ortaya çıkmıştır. Bu üzerinde yaşadığımız coğrafyanın bizlere sunduğu bir özelliktir. Tekçi yapıdan uzak, kültür ve inanç formları ile insanların ufuklarında yeni ve engin fikirlerin oluşmasına sebebiyet veren bu çoğulcu inanç hali, geline nokta itibarıyla zayıflasa da, bu topraklarda çoğulcu inanç geleneği hala varlığını sürdürmektedir. Daha önceki satırlarda da ifade ettiğimiz üzere, özellikle Osmanlı döneminde en üst perdeden katliam fermanları yayınlanmış, egemen olan İslam yorumuna karşı çıkanlar darağaçları ile sınanmıştır; ama bir yandan da "insan merkezli" inanç yorumu yürüyüşünü sürdürmeye devam etmiştir. Geline aşamada karşı karşıya kaldığımız bu görece özgürlükçü inanç ortamı, işte bu yürüyüşün bir sonucudur. Öte taraftan, dayatmacı, totaliter, insanı bilgeliği, erdemi, felsefi derinliği dış-

layan/önemsizleştiren, kendi dilini hakikatin tek temsilcisi olarak gören Müslüman din yorumu da, yürüyüşünü emin adımlarla sürdürmektedir. Özellikle tarikatlar, cemaatler, örgütler aracılığıyla kendini var eden ve etrafında bulunan kitlelere de bu totaliter İslam yorumuyla seslenen, onları böylesi bir inanç formunda disipline etmeye çalışan söz konusu yapılar, sadece Müslüman olmayan kitlelere karşı değil, birbirlerine karşı da düşmanca söylemlere başvurabilmektedir. Her ne kadar bu yapılar ellerine silah almamış olsa da, kimi cemaat ve tarikatlar silahlı İslamcı örgütlerden, örneğin İŞİD'den çok farklı tezler ileri sürmezler. O yapıların ışid'e karşı duruşları ise, İŞİD'in esas olarak itikadi yönden tarikat ve cemaatlere getirdikleri eleştirilere dayanmaktadır. Daha açık bir ifade ile, İŞİD'in itikadi yorumuna göre şeyh ve hocalar zaten "şirk" suçu işlemektedirler, dolayısıyla İŞİD'in dünyasında onlara yer yoktur. Bu anlamda kimi tarikat ve cemaatlerin İŞİD'i eleştirilmesi de kaçınılmazdır zaten.

Tekrar konumuza geri dönersek bağnaz din anlayışı, Anadolu topraklarında tüm gücüyle vardır hala. Bu güç hala birilerini kafir görmekte, onlara karşı adeta savaş ilan etmekte ve savundukları din yorumu ile ortaçağ karanlığını hatırlatmaktadırlar. Bu ifadelerimiz öyle "irtica yaygarası" meailinden dile getirilen ve politize edilen söylemler değil, biza-tihi olgusal gerçeklerdir. Çok özet de olsa birazdan bu olguları örnekleri ile gözler önüne sermeye çalışacağız. Ona geçmeden önce şunu ifade etmek gerekiyor ki, "örgütlü bağnaz İslami yapılar" başta hadisler olmak üzere, İslami metin olduğu öne sürülen metinlere hassasiyetle ve eleştirel yaklaşan kesimlere, hiçbir biçimde müsamaha göstermemekte dahası onları "mezhepsiz" "sünnet düşmanı" vb. sözlerle yaf-

talamaktadırlar. Bu noktada başvurdukları yöntem ise, her zaman olduğu gibi, kendilerinin saf ve en temiz Müslüman olduğu, eleştirel yaklaşanların ise, bu sıfatlardan yoksun olduğu savıdır.

O zihniyete sahip bir cemaat olan “Seadeti Ebediye”nin önde gelen ismi Hüseyin Hilmi Işık’a göre, evliya ve ulemanın kitap ve fetvalarını eleştirmek bile bir küfürdür. Dolayısı ile de küfür işleyen kafirdir! Durum işte bu kadar vahim, anılan cemaatin inanç dünyası bu kadar korkunçtur! Söz konusu yazar, “İslam Ahlakı” kitabında küfrün zararlarını da açıklamış. Bakın neler söylüyor: “Dini ve nikahı gider. O Kimsenin boğazladığı yenmez. Helali ile zina olur. O kimseyi öldürmek vacip olur. Cennet ondan uzaklaşır. Cehennem ona yakındır. O halinde ölürse namaz kılınmaz.” (Işık, 199; 2015) Görüyorsunuz ya, taassup bataklığına saplanmış, dahası etrafındakileri de o bataklığa çekmek üzere çalışan; olmadı bunu öldürmekle gerçekleştirmeye gayret eden bir yapı vardır karşımızda. Şimdi sormalı bu yapının silahlı bir dini yapı ile “özde” aralarında ne fark vardır? Fetva ise fetva, öldürmek üzere emir ise emir! Müslümanların bu anlayışla yüzleşmesi için illa ki, söz konusu zihniyetin silahlanmasını mı beklemek lazım!

Anılan eserde ayrıca, “kafir ya da Yahudi olayım” mealindeki yeminlerle, “zina, faiz, yalan helal olsaydı da ben dahi işleseydim” mealindeki sözler de küfür olarak gösterilmiş. Yine “Adem, Peygamber midir, bilmiyorum” diyen kimse, ile namaz kılma davetini geri çeviren kimse kafir olarak ilan edilmiş. Dahası anılan kitapta, “Bir kimseye, sakalını bir tutamdan kısa yapma veya bir tutamdan fazlasını kes ve tırnaklarını kes, zira, Resulullah’ın “sallallahü Teala aleyhi ve

sellem" sünnetidir deseler, o da kesmem dese, kafir olur." şeklinde bir ifade geçer ki, söyleyecek tek kelime bile, bulamıyoruz bu yargıya. Sakal, tırnak kesip kesmememe bile "kafirlikle" açıklanıyorsa, sözün bittiği yer burası olsa gerek. (a.g.e 200) Ama şunu da belirtmekte fayda var, söz konusu cemaat İslam dünyasında ne iltir ne de son olacaktır. Çünkü bu anlayışının kaynağı, büyük bir İslam külliyesi olarak genel kabul gören hadislerde yatmaktadır. Dolayısı ile bu cemaat sadece bir sonuçtur. Bizim bu satırlarda ona yer vermemizin nedeni ise, güncelliğini hala koruyan bir sonuç olmasıdır. Andığımız cemaatin Müslüman dünyasına dair daha pek çok ürkütücü katkılar var; ama diğer örneklerle de yer ayırmak için onların söz konusu "katkılarını" burada not ediyoruz.

Şimdi İslam dünyasına Türkiye'den büyük (!) katkılar sağlayan ve kimilerince "üstad" diye anılan bir isim ile, Necip Fazıl Kısakürek ile "katkılar" konusuna kaldığımız yerden devam etmek istiyoruz. Necip Fazıl, İslam dünyası içerisinde "yenilikçi" olarak anılan isimlere bakın nasıl seslenmiş: "Maddeye tahakküm dehasının timsali Avrupa karşısında, bozgunun sırlarını çözmek ve İslami kâinat çapında yeni hayata tatbik etmek fikriyatından mahrum bu tip-ler, daima olduğu gibi, ne Batıyı ne de Doğuyu muhasebe edebilmiş, palyoçalar olarak, güya İslam'a yenilik getirmek sevdasıyla, kalplerinin görünmez bir köşesinde, onu budamak, desteklemek, ufalamak ve düşman dünya anlayışına tabi kılmak küfrünü beslediler. Bu çöplük fikircilerin başında, Cemalaettin Efgani ve Mısırlı Muhammed Abduh vardır. Efgani, Türkiye'de Tanzimat ilanı sıralarında Efgan il-lerinde doğdu. Felsefe okuyarak yetişti ve rivayete göre

memleketinde Ruslar hesabına casusluk yaparak efendilerinden hayli paralar aldı. 30-31 yaşlarındayken Mısır'a gitti, orada Mısır Müftüsü Şeyh Muhammed Abduh ile tanıştı, onunla sımsıkı kenetlendi. Daha doğrusu, İslam'a yeni bir şevk vermek temayülünden bu çürük adamı büyüledi ve peşine taktı." (Aktaran, Öztürk, 13; 2009)

"Yenilikçi" diye isimlendirdiği kimselere söylemedik söz bırakmayan Necip Fazıl'ın; 650 bin kişi gözaltına alındığı, 1 milyon 683 bin kişinin fişlendiği, 50 kişinin idam edildiği ve 171 kişinin 'işkenceden öldüğü' ve nihai olarak 630 bin kişiye müebbet hapis cezasının istendiği kanlı 12 Eylül darbesi için "bu hareket olmasaydı devlet olmayacak, millet yerinde kalmayacaktı" (Duran, 134; 2004) sözleri ise anılan zatın zihin dünyasının nasıl çalıştığının tipik bir dışavurumudur. 12 Eylül Darbesi ile ilgili Necip Fazıl'ın sözlerine biraz daha ayrıntılı yaklaştığımızda ne demek istediğimizi daha iyi anlatmış oluruz kanaatimizce: Şöyle diyor Kısakürek darbe ile ilgili: "12 Eylül 1980 müdahalesi ancak 'millet için' formülüyle ifade edilebilir. Hedefi de bölücülük, komünizm ve din nikabı altında dolayısıyla gayet tabii olarak 'devlet ve cumhuriyeti koruma ve kollama' atılışı... Bir iç darbe değil, iç şahlanıştır. İsyan değil, ıslah..." "Ben olsaydım orduya 'gel bu işi sen yap!', hatta 'beni de yakala!' teklifinde bulunmayı en akıllı tedbir sayardım." "'Diyarbakır'da 'şeriatin kestiği parmak acımaz' diyen Devlet Başkanı şeriatı hak ve hakikat manası dışında kullanmış olmayacağına ve ayrıca 'anarşiyi kökünden temizlemedikçe gitmeyeceğiz' dediğine göre gerçek Müslüman'a düşen vazife ona şöyle cevap vermektir: Dediklerinizi yapın da, başımızdan hiçbir an eksik olmayın!..." (Aktaran, Hür; Radikal, 2013)

Aynı zâtın toplumun tüm kesimlerini kontrol edecek bir istihbarat kurumu olarak "komünistlerle mücadele polisi" kurulması önerisi ise hala kayıtlarda durmaktadır. Necip Fazıl'a göre polis istediği kimseyi durdurup, "Komünist olmadığını ispat et!" diyebilme salahiyetine sahip olabilmelidir." (Duran, a.g.e, 133-141) Yazarın "Sosyalist" fikirlere karşı duruşu o kadar ileri boyutlardadır ki, 1959 yılında Büyük Doğu Dergisi'nde yayınlanan yazısında komünist fikirlere ve Sovyetlere karşı, "Amerikan politikasını korumakla mükellef olunması gerektiğini ileri sürer." Yazar makale süresince Amerikan kültürünün ülkemizde yaygınlaşması üzerine rahatsızlığını ifade etse de, anılan makalenin sonlarına doğru şu cümleleri ifade etmekten kendini alamaz: "Bize düşen, kendi kendimize sahip olarak, Amerika'nın ebedî müttefiki, Amerikalının da "Sen sensin, ben de ben" tarzında dostu olmaktır. Amerikalıyı da böylece kendimiz için bir saadet unsuru kılmak... Yoksa belâ haline getirmek değil...(Kısakürek, Büyük Doğu, 1959)

Yazarın, milli mücadele ve II.Meşruiyet ile ilgili fikirleri de, diğer söylemlerinden aşağıda kalmaz ve gerek milli mücadelenin, gerekse de II.Meşruiyetin kaynağında "Yahudileri" görür. Ona göre "II. Meşrutiyet Yahudi ve mason uşağı olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce yapılmıştı. II. Meşruiyet ile ilgili şöyle konuşur Necip Fazıl: "Meşrutiyet devri, (...) fuhuş ağacının ilk turfanda meyvalarını devşirir ve bu işin maddi ve manevi bütün unsurlarını kadrolaştırır." Milli Mücadele ise Necip Fazıl'a göre bir Yahudi komplosudur. Laiklik konusunda da söyleyecekleri vardır Necip Fazıl'ın; birlikte okuyalım: "Biz ne lâikiz diyoruz, ne lâik değiliz diyoruz. Birinden biri, ama söylemiyoruz. Lâiklik, ne iyidir, ne kötüdür diyoruz. Dikkat edin onu da söylemiyoruz. Ama di-

yoruz ki, lâiklik dünya hükmü olan bir din hakkında kabil-i tatbik değildir. Evet, sevgili gençler, daima benim gibi konuşmaya çalışın. Çünkü davamız çeşm-i bülbül kadar naziktir, yere düşürüp kırmayalım.” (a.g.e,2013)

Necip Fazıl'ın "engin fikirlerinden" son örneği de, 15 Haziran 1951 tarihli Büyük Doğu Dergisi'nde kamuoyuna duyurduğu "Başyücelik Devleti" bağlamında aktarmak istiyoruz. Yazar'a göre kurulacak Başyücelik Devleti CHP altı okuna karşın Ruhçuluk, Ahlakçılık, Milliyetçilik, Şahsiyetçilik, Cemiyetçilik, Keyfiyetçilik Nizamcılık, Müdahalecilik, Sermayede Tahdit olmak üzere dokuz ilkeye dayanacaktı. Yine CHP'nin ebedi ve milli şefinin karşılığı olarak, anılan devlette İslami bir ulu olan "Başyüce" bulunacak, Yüceler kurtlayında da "hakimiyet hakkındır" yazacaktı. Anılan devlette cezalar İslam hukukunda olduğu öne sürülen "kisas" yöntemine göre oluşturulacak, buna göre cinayetin karşılığı şehir meydanlarında idam olacaktı. Diğer taraftan faiz, dans, heykel, zina, fuhuş, kumar, içki, uyuşturucu ile her türlü keyif verici maddenin yasak olacağı bu devlette, sinema da devletin kontrolünde olacak, kahvehaneler kapanacaktı. Söz konusu devletin güvenlik politikalarının nasıl sağlanacağı ve nasıl bir yapı üzerine inşa edileceğini ise, yine anılan yazarın 1968 yılında yayınlanan "İdeolocya Örgüsü" adlı kitabından öğreniyoruz. Necip Fazıl o kitabında konuyla ilgili şunları aktarıyor: "Türk vatanının yalnız Müslüman ve Türklerle meskûn, yalnız Türkler ve Müslümanlardan ibaret hale gelmesi, hain ve muzlim unsurlardan baştan başa temizlenmesi için her türlü tedbir alınacaktır." "İslam inkılâbı ordudur" ve "özenle yetiştirilecek subaylar, "orducu Büyük Doğu idealinin icrada mihrak şahsiye-

tidir" ve "Büyük Doğu militarizması, bütün insanlığa icabında tam bir vicdan hürriyeti, icabında da operatör bıçağı gibi cebir ve zorla tatbik edilecek bir ideal manivelasıdır." (Aktaran, Hür, Radikal, 2013)

"Üstad"ın din dünyasının İŞİD'in kuracağı dünyadan farkı nedir; üç beden daha az sert oluşu mu örneğin. Olsa olsa bu kadar olur daha fazlası değil? Peki buna nasıl rıza gösterilir nasıl izin verilir? İşte tam bu noktada önemli bir uyarıya kulak vermek gerekiyor.

O uyarı ile devam edelim.

Türkiye'nin içinde bulunduğu "kurumsal din" anlayışı ile ilgili çıplak bir gerçekliği ortaya koymak bakımından, din ve bilim felsefesi alanında yaptığı çalışmalarla bilinen Prof. Dr. Caner Taslaman'a sözü bırakalım şimdi. Genel olarak İslam dünyasını ve özel olarak da Türkiye'nin hakim din anlayışını, "İŞİD'i lanetleyenler içinde İŞİD'ci kafada olan çok" isimli yazısında şöyle uyarıyor Taslaman:

"Hepimiz son terör eylemini kınıyoruz. Ne güzel! Peki iş burada bitiyor mu? İŞİD'e yol açan zihniyeti buna sebebiyet veren anlayışı samimi olarak masaya yatırmaya hazır mıyız? Bundan önce birçok programda bu zihniyeti sebepleriyle, neden yanlış olduğunun gösterilmesiyle masaya yatırdım. Bunlardan birisi geçtiğimiz günkü Mehmet Okuyan hocayla programımızdı. Yanlış cihat, cariyelik, zorlama uygulamalarını eleştirdiğimiz o program İŞİD ve İŞİD'i lanetlerken İŞİD zihniyetinde olanlara cevaptı. Mehmet hoca da bende İŞİD'in ve İŞİD'i lanetlerken aynı kafanın savunuculuğunu yapanların cemaatlerinin, fanlarının tepki ve tehditlerine rağmen bu açıklamaları yapıyoruz ve yapmaya devam edeceğiz İnşallah. Burada önemli olan bu zihniyeti mantıksal kökenle-

riyle teşhis edip eleştirmek. Bu zihniyeti savunup İŞİD'e mevcut konjonktürden dolayı sövenler sadece samimiyetsiz bir yaklaşım sergilemekle kalmıyorlar, yarın içimizde yeşerecek (hatta şu anda yeşeren) İŞİD'in tohumlarını atıyorlar. Emin olun bunların bir kısmı Türkiye'de bir gün iktidara sahip olsalar İŞİD'i bile ararız!

"İŞİD'i eleştirenler içinde bu zihniyetin tortularından kurtulamayan çok var. İŞİD'e yol açan sorunların, Kuran'a aykırı izahların, fıkıh literatürüne girmesi olduğunu anlamıyorlar veya anlamazlıktan geliyorlar. İŞİD'i sözde eleştiriyorlar ama aynı fıkıh kaynaklarını kutsuyorlar! İŞİD'e katılanlar ve içindekiler uzaylı veya beyinsiz değil! Onlara bu samimiyetsiz yaklaşımlar zerre tesir etmiyor. "Bu adam bizi eleştiriyor ama bizim atıf yaptığımız kaynağı işine gelen izahta baş tacı yapıyor" diyerek, tutarsızlıklarını görmüyorlar mı zannediyorsunuz? Sadece günü kurtarmaya çalışan İŞİD'e söverken aynı zihniyeti (kısmen veya tamamen) savunanlardan bu konuda hiçbir hayır gelmeyeceğini bilin.

"Bakın size İŞİD'in uygulamalarından (televizyon programlarımda bunları defalarca eleştirdim) birkaç örnek aktarayım. Bunları ve benzeri birçok uygulamayı savunanlar İŞİD'e istedikleri kadar sövsünler, onların yanlış ideolojisinin en azından bir kısmını temsil ediyorlar demektir.

1- Dini uygulamaları yapmayanlara (namaz kılmayanlara, oruç tutmayanlara) dünyada ceza uygulamak.

2- Başka dinden olanları (Yezidi, Hırtiyan, vb) öldürmeyi meşru kabul etmek.

3- Başka dindenler diye bir toplulunun kadınlarını seks kölesi (cariye diyorlar) yapmayı meşru görmek.

4- Müslümanken inancını bırakanı (mürted) öldürmeyi savunma.

5- Kendisine savaş açmayanlara savaş açılmasını meşru görme.

6- Başka mezhepten olanları kafir ilan edip, onları öldürmeyi meşru görmek.

7- Zina yapanı taşlayarak öldürme (recm).

8- Homoseksüelleri, büyücüleri öldürmek (İslam bu eylemlere karşıdır ama öldürülmeleri İslami değildir)

9- Kadınları sünnet etmek.

10- Erkeklerle zorla sakal bıraktırıp, berberlerine tıraşı yasaklamak

11- Kadınların seyahatten siyasete her türlü hakkını gasp etmek." (Taslaman, 2015)

Hemen belirtelim ki, kitap boyunca gördüğümüz üzere yukarıda maddeler halinde sayılan "suçlar" ve "cezaların" İslami fıkıh kitaplarında ve onların da kaynak olarak gösterdiği "hadislerde" yeri vardır; dolayısı ile bir temele dayanmaktadır. Bu noktada sorunun asıl odak noktası, bu büyük külliyyat ve beraberinde gelişen din yorumudur. Öte taraftan Taslaman'ın ifade ettiği gibi, hakim "kurumsallaşmış İslami yapıların" büyük kısmı da, aynı fıkıh ve ilmihal kitaplarını kendilerine örnek almakta; öngörülen cezaları da benimsemektedirler. Dahası bu zihniyet, muhtelif konularda eleştiri getirdiği kimse ve örgütlere ilişkin tezlerini hadislerle, fıkıh kitaplarına dayandırmakta, tıpkı onlar gibi, ağır ithamlarda bulunmaktadırlar. Bu "kurumsal din" anlayışına örnek teşkil etmesi bakımından, Cübbeli Ahmet'in kimi konularda dile getirdiği söylemleri sizlerle paylaşmak istiyoruz. Kamuoyunda bu adla bilinen ve asıl adı Ahmet Mahmut

Ünlü olan, Nakşibendiliğe bağlı İsmailağa Cemaatinin önemli isimlerinden Cübbeli Ahmet'in görüşleri, anılan cemaati temsil etme noktasında oldukça etkilidir diyebiliriz. Bakın Cübbeli Ahmet İŞİD'i kınamak için bile hangi tezlerle, nasıl başvuruyor, hep birlikte okuyalım ve devam edelim: "Zındıklar! Allah kahreylesin onları. Allah helak eylesin onları. Onların hiç tutar tarafı yok. İnsanlara zulmeden zalimler bunlar. Birçoğu da kâfir bunların. Ne Müslümanı, ne dini, ne imanı?! Camiyi bombalıyorlar yahu! "Kâbe'yi yıkaçağım" diyor. Medine ellerine geçse yeşil kubbeyi indirirler Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in başına. Samimi söylüyorum. Zerre kadar acımayın. Bunlar Hariciler (Bugünkü İŞİD). Bunlar Hazreti Ali'yi kâfir oldu diye öldüren zihniyettir. Bunlar cehennem köpekleridir. Bunların en büyük düşmanları bizim gibi kişilerdir. Ehl-i Sünnet insanları sevmezler. Kâinatın Efendisi 'Onlara rastlarsanız Ad ve İrem kavmi ile savaşırçasına onları katledin. Onları öldürüne ecir, onların öldürdüklerine de şehitlik vardır' buyurmuştur. Kesin hadisler bunlar kesin."

Bunlarla da sınırlı değil anılan kimsenin sözleri. Bakın her kelimedede şiddeti artarak devam eden sözlerde, İŞİD'in en vahşi öldürme biçimi olarak nitelendirilen "kafa kesme" eylemi bu kez savunulmuş; üstelikte öyle sayıca az bir durumdan bahsetmiyor Cübbeli; 5 bin 10 bin kafadan bahsediyor. Dahası bu kez anılan tüyler ürpertici manzarayı büyük bir rahatlıkla, hikaye anlatır gibi işliyor. Birlikte okuyalım: "Sahabe Şam'da Haricilerin kafalarını dizmişti. Hazreti Ali Efendimiz bunlardan 6 bin mi, 10 bin mi ne kesti. Kafalarını üst üste dizmişlerdi. Sahabe-i kiramdan biri geçiyordu '1, 2,3 değil, defaatle işitmediysem kulaklarım sağır olsun. Kâi-

natın Efendisi bu haricilerin cehennem köpekleri olduğunu bildirdi' dedi. İşte yine uzantıları çıktı. Allah şerlerinden muhafaza eylesin. Onun için bizim dediğimiz cihat o değil. Ama Allah yolunda cihat gerekir. İcap edebilir. Vatan tehlikeye girer, canın gider, malın, namusun, dinin, imanın tehlike altında olabilir. Böyle sıkıntılar var. Ne yapacaksın? O zaman Allah yolunda cihat farz olur. O zaman herkese farz olur. Seferberlik denir ona." (Cübbeli Ahmet, Vahdet, 2015)

Yukarıdaki satırlarda ortaya çıkan açık hakikat şudur ki; Cübbeli Ahmet'te IŞİD'i eleştirirken tıpkı onların yaptığı gibi "katli vaciptir" yoluna başvuruyor, üstelik bunu yaparken de "hadis" gösteriyor bizlere. "Bakın, söylediğim ne kadar doğru, "dini emir gereği bu kimselerin öldürülmesi" gerektiği yönündeki hadis tanıklığı, özü itibariyle IŞİD ile aynı itikadi ve "metodolojik" yöntemi kullanmaktır. Zira burada da hadisle insanların katline cevaz verilmekte, ötesi dördüncü halife Ali'nin, Cübbeli'nin ifadesiyle döneminin IŞİD'çileri olan haricilerden 6-10 bin kişi arasında bir kitleyi, üstelikte kafa keserek, katlettiği iddiası ile bu emir ete kemiğe büründürülmektedir. Şimdi söyleyin dini anlama ve yorumlama açısından, bahsi geçen zatın söyledikleri kabul edilebilir mi? Neymiş vatan tehlikeye girdiğinde, din, iman tehlike olduğunda seferberlik ilan edilebilirmiş. Öyle mi! Din, iman bayrağının tehlikeye girmesinden kasıt nedir peki? Örneğin, "Ermeni Tehciri" öncesinde bu durum söz konusu olmuş olabilir mi ya da Cübbeli Ahmet'e göre Ermeniler tehcir esnasında yaşadıklarını hak etmiş midir? El cevap, hak etmişlerdir, öldürülmeleri meşru ve İslam'a uygundur! Anılan zatın kaleminden okuyalım: "Tehcir sürgün etmek demektir. Sürgün İslam'da vardır. Ayette var. "Allah'a ve peygambe-

rine karşı savaşımaya kalkışan ve yeryüzünde bozgunculuğa çalışanların cezası, öldürülmelerinden veya asılmalarından veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesinden veya bulundukları yerden sürülmelerinden başka bir şey olmaz. Bu, onların dünyada çekecekleri bir zillettir. Ahirette ise kendilerine büyük bir azap vardır.” (Maide Suresi, 33) buyruluyor. Ermeniler İslam ve Kur'an ile savaştı. Yeryüzünde fesat çıkarttı. Gidin Erzurum tarafına bir bakın.... Kur'an yeryüzünde fesat çıkaranların cezasını söylüyor. “Kıtır, kıtır öldürülecekler, asılacaklar ya da elleri ayakları çaprazlama kesilecek” buyruluyor. Üç şıkkı yapmadığınız takdirde “Sürgüne gönderilecekler” buyruluyor. Osmanlı yine de ilk üç şıkkı yapmamış, dördüncü şıkkı yapmış. Yani sürgüne göndermiş. Ne var bunda?! Sen kesilmeyi bile hak etmişsin!” (Cübbeli Ahmet, Vahdet, 2015)

Görüyorsunuz ya bırakın güncel bir durumu, tarihsel bir konuda bile Cübbeli Ahmet, hiçbir çekince ve imtina göstermeden, üstelikte din adına konuşma ve fetva verme yetkisini kendinde bulabiliyor. Dahası fetvasında öldürülen Ermeniler için “siz bırakın sürgünü kesilmeyi hak etmişsiniz” mealinde sözler sarf edebiliyor. Ne diyelim, söz konusu zâtın, yeri geldiğinde hangi konuda nasıl fetva vereceği bu sözleri ile açığa çıkmış olmuyor mu? Bırakın yaşanan acıları ve ölümleri din üzerinden sorgulamayı ve meşrulaştırmayı da, sadece dönemin kimi üst düzey bürokratlarına kulak verilmiş olsa bile, Ermeni Tehciri sürecinde yaşanan acılara ortak olunabilirdi. Öyle ki anılan dönemde Ankara Valisi Mazhar Bey, Kütahya Mutasarrıfı Faik Ali (Ozansoy), Kastamonu Valisi Reşat Bey, Yozgat Mutasarrıfı Cemal Bey, Erzurum Valisi Tahsin Bey ve Konya Valisi Celal Bey söz konusu Teh-

cir kanuna karşı çıkan ve yasaya direnç gösteren isimler arasında yer almışlardır. Örneğin Konya Valisi Celal Bey, Ermeni Tehciri bağlamında kendisine milli mefkûre'den bahseden ittihatçı liderlere 'Hangi milli mefkûre?' diye haykırmış ve yaşatılan acılara karşı, isyanını şu sözlerle dile getirmiştir: "Türkler ve Müslümanlar, bu cinayetlerden dolayı kan ağlıyor, fakat engellemek için çare bulamıyorlardı. Böyle zulümlere milli mefkûre demek, millet için en büyük iftira ve hakarettir." (Aktaran, Timur, Birgün, 2015)

Evet, hadise bu kadar tartışmaya götürmeyecek biçimde "acılarla" dolu iken, Cübbeli Ahmet kalkıp, bu kimselere yapılanı, dine göre az bile bulabilmektedir. İşte bu bağnaz ve taassup zihniyetinin tipik bir göstergesidir. Yukarıda aktardığımız örnekler, Cübbeli nezdinde kristalize olan Müslüman inanç yorumunun geldiği noktayı açıkça ortaya koymaktadır. Daha fazla yorum yapmayı gerekli görmüyoruz. Devam edelim.

Cübbeli Ahmet örneği oldukça önemlidir. Zira söz konusu şahıs, özellikle son dönemde bilinirliği ve görünürlüğü ile dikkatleri üzerine çeken, dahası görüşlerine başvurmak üzere konuk olarak tv ve radyo programlarına davet edilen "popüler" bir isimdir. Dolayısıyla şunu sormadan edemiyoruz "makbul" olanın görüşleri bu ise, "radikal" olanın görüşleri ne olabilirdi ki! "Türkiye Ölçeğinde Bağnaz İslam Yorumu" konusunu da, tam da bu sebepten bitirmeyi uygun görüyoruz.

Dini gruplar olarak karşımıza çıkan cemaat ve tarikatlar "kurumsallaşmış" din anlayışının en tipik örgütlenme biçimini oluşturur. Bu yapıların şeyh, cemaat ve tarikat liderlerinin, müritlerine ya da seslendikleri kitlelere aktardıkları

“dini bilgiler” ise onları sade inanç sahibinden ayırır. Öyle ki söz konusu yapılara göre helali, haramı birbirinden ayıran ve takva sahibi olan “tarikat/cemaat” mensubudur. Burada karşımıza çıkan belirleyici öge ise “aidiyet” duygusudur. Bir kimse dini bir guruba dahil olduktan sonra artık inanca/dine, o gurubun bakış açısı ve söylemleri ile yaklaşacaktır. Bu söylemleri geliştiren “otorite” din alimi/bilgini olarak hayranlıkla ve saygıyla takip edilecek, din başta olmak üzere siyaset, tarih ve bilim artık o “otoritenin” gözüyle görünecek ve okunacaktır. Bu nokta oldukça hassastır çünkü cemaat vb yapılar içe kapandıkça ve kendilerini hakikatin dili olarak gördükçe, kişi, toplumdan, teolojik ve bilimsel gelişmelerden uzaklaşacak, ait olduğu yapı dışındaki tüm söylemleri yanlış/batıl/eksik olarak değerlendirecektir. Daha sı otorite olarak görülen “bu kişiler vefatlarından sonra da eserleriyle otoritelerini sürdürürler. “Dinî gruplarda bilgi, gelenegin taşıdığı bilgiden farklılaşır ve bilinçli olarak otantiklik iddiasındadır. Burada önemli olan söz konusu bilginin neden ve nasıl üretildiği değil, grup mensupları tarafından nasıl anlaşıldığıdır. Dışarıya kapalı, kendini koruma mekanizmalarına sahip ve yavaş değişen bu bilgi, grup mensupları tarafından en doğru bilgi olarak telakki edilir ve itirazsız kabul görür. Dinî grupların dinî bilgi açısından birbirleriyle yoğun ilişkileri görülmez, dolayısıyla bilgi çatışması azdır. Gruplar, diğerlerinin bilgi yanlışlıklarını düzeltmek yerine, henüz bir gruba mensup olmayanlara bilgi aktarmayı tercih ederler.” (Bilgin, 196; 2003)

Diğer taraftan söz konusu dini gruplar, onlara bağlı olan kitlelerin, kendilerine aktarılan dini/siyasi düşüncenin dışında görüş ve fikir belirtmelerini bırakın, böylesi görüşle-

re yönelmelerini ve öğrenmelerini bile hoş görmez. Çünkü bu durum dini grubun öğreti ve görüşlerinin sorgulanmasına ve belki de sonrasında söz konusu yapının terk edilmesine olanak tanıyacaktır. Tam da bu nedenle “pek çok dinî grup, mensuplarının temel dinî bilgileri almasını yeterli görür. Bunun ötesinde, çok sayıda dinî otoritenin ortaya çıkması arzu edilmez. Grubun dinî bilgilerini karşılamak üzere yetişenler de, cemaat bilgisi dışına çıkacak bağımsız düşünme ve araştırma zihniyetinden çoğunlukla uzaktırlar. Dinî grupların ortaya çıkış ve çoğalmaları çoğunlukla bilgi farklılığına dayanmaz. Yani dinî gruplar arasındaki bilgi farklılaşması yüzeyseldir. Bu yüzden yaygın bir şekilde ortak bilgi ve davranış biçimleri gözlenir.” (Bilgin.a.g.e, 197)

Dini gruplar, kendilerini diğer gruplardan ve herhangi bir dini oluşuma mensup olmayan kimselerden ayırmak için de, başta giyim-kuşam olmak üzere, çeşitli sembol ve simgelerle toplum karşısına çıkarlar. Burada da belirleyici olgu “aidiyet” duygusunun öne çıkarılması ve bir kimlik olarak “dindar” karakterinin vurgulanmasıdır. Görünüşleri, söylemleri ve hatta namaz kılma şekilleri ile “dindarlığın” sembolü onlardır artık. Böylesi bir noktada da “Dindar artık, dindarlığın temel göstergesi olan ibadetleriyle değil, aynı zamanda dindarlığını tamamlayan gündelik davranış biçimleriyle de farklılaşmış oluyordu. Onun ailesi, aile içi ilişkileri, giyimi, eğlenme biçimi vs. farklıydı. Örneğin 1970’lerden 1990’lı yıllara kadar değişen kimi zaman uzun saçlı, kimi zaman favorili erkek profiline, dindar erkeklerin sürekli, nispeten kısa saçlı, favorisiz ve mümkünse bıyık ya da sakalla değişmeyen bir yapıda karşı durdukları gözlenmekteydi. Dindar, hâkim olanı değil, kendi çevresinin gerektirdiği biçimleri uy-

guluyordu.” (a.g.e, 199) Çünkü onlara göre “Müslüman, adım atışından konuşmasına, giyinişinden yemek yiyişine, su içişine kadar apayrı bir özellik arz eden bir yapıya sahiptir. Karışık tiplerden meydana geldiğini kabul ettiğimiz birkaç kişilik toplumda, hatta binlerce kişinin içinde bir müslüman varsa, dışarıdan bakıldığında tanınmalıdır (Yetki, 180; 1996).

Bir ordunun askerleri gibi eğitilen “kurumsal din” yapılarının üyeleri için artık ne bir din öğretimine ne de bu yönlü bağımsız çalışmalara ihtiyaç kalmıştır. Kişi, genel yaşamı itibariyle tam bir belirlenmişlik içerisindedir artık. Ve diğer bütün alanlarda olduğu gibi “Eğitim alanında da benzer kısıtlamaları hemen bütün tarikat ve cemaatlerde gözlemlemek mümkündür. Bazı gruplarda sadece kendi liderlerinin verdiği bilgiyle yetinmenin yeterliliğine bağlı olarak eğitimin gereksizliği telkin edilir; bazılarında sohbet toplantıları düzenlenir, üyenin feyz alması istenir veya üyeye soru sorma hakkı verilir; bazılarında liderin izni kadar eğitim söz konusudur. Grup üyelerinin mensubiyet şuurunun zedelenmesi için, medyatik unsurlar kontrol edilir, okunacak dergiler, kitaplar belirlenir” (Sarıkaya, 54; 2001)

Bu aşamadan sonra herhangi bir dini gruba mensup kimse, şeyhi ya da liderinin kendisine mücade ettiği kadar öğrenir, düşünür ve dini görüşlerini ortaya koyar. Mensubu olduğu grubun dışındaki dünya ile karşılaştığında ise farklı açmazlarla karşı karşıya kalır. Bu açmazlardan ilki takiyyedir. Söz konusu grup mensubu, ya bağlı bulunduğu yapının ilişkiler ağını ve din yorumu ortaya koymamak için ya da kendisine farklı kaygılarla dikte edilen “gizlilik” ögesini hayat geçirmek için, olduğundan farklı davranır, farklı pratikler ortaya koyar ve “zamanla birey sosyal hayatına ve dün-

ya görüşüne etki edecek şahsiyet zaafiyetleri gösterir; ikiyüzlülük ahlaksızlık olmaktan çıkarılıp meşrû hâle getirilir ve gençler kolayca yalan söyleyebilir hâle gelirler. Böylece insanların arasında güven, karşılıklı kabul, hoşgörü gibi duygular ortadan kalkmakta ve durum giderek insanları birbiri hakkında şüpheye götüren müzmin bir hastalığa dönüşmektedir.” (a.g.e, 56)

Diğer taraftan, “cemaat / tarikat” öğretileri ve eğitimi ile bir noktaya geldiğini düşünen kimse, “kendisini yeni fikir- lere, düşüncelere, eleştiri zihniyetine kapatır. İlişkiye girdi- ği kişileri önceden şartlandığı kıstaslarla değerlendirir ve dav- ranışlarını ona göre belirler. Hareketlerinde samimi ve inandırıcı olmadığı gibi, yapmacık tavırları da hemen ön pla- na çıkar.” (Sarıkaya, a.g.e, 55)

Dini grubun üyeleri öyle davranır zira, mürşidine, şeyhi- ne biat etmiştir bir kere, öğrenilecek ne varsa da ondan öğ- renmelidir. Bunun dışında kalarını dinlemeye bile değer gör- mez. Çünkü yoluna baş koyduğu dini cemaat / tarikatın lide- ri öylesine bilgilidir ki, onun üstüne kimse konuşamaz. Bu noktada Saidi Nursi örneği oldukça çarpıcıdır. Öyle ki Risalei Nurlara göre Said Nursî, “yirmi senede öğrenilmesi gereken ilim ve fenlerin özünü üç ayda kavrayarak öğrenimini ta- mamlamıştır. Hangi ilimden olursa olsun, sorulan her soru- ya, tereddütsüz ve derhal cevap vermiştir. Çünkü “rüyasın- da Peygamberimizden ilim istemiş, o da, ümmetine soru sor- mamak şartıyla ona Kur’ân ilminin öğretilceğini müjdele- miş, bu sebeple daha çocukken asrın bilgini olarak tanınmış ve kimseye soru sormamış ama sorulan bütün sorulara mutlaka cevap vermiştir (Aktaran, Bayındır, 86; 2006) Saidi Nursi bir başka yerde yine ne kadar ilim, bilgi sahibi oldu-

ğunu şöyle zikreder: “Ondört yaşında idim. O zaman diploma sahibi olmanın göstergesi olarak hoca tarafından bana sarık sarılması ve cübbe giydirilmesinin önüne engeller çıkmıştı. Yaşım küçük olduğu için büyük hocalara özel olan giysisi bana yakıştırılmamıştı. Diğer yandan büyük âlimler bana hoca değil, ya rakip oluyor, ya da karşımda konuşamıyorlardı. Kendini benim yanımda hoca görecekti biri çıkmamıştı. Ben bu hakkı elli altı sene sonra kullanabildim. Bundan yüz sene önce ölmüş Mevlâna Zülcenaheyn Hâlid Ziyaeddin bana, kendi cübbesi ile birlikte bir sarık gönderdi, şimdi o cübbeyi giyiniyorum. Bu mübarek emaneti, Risalei Nur talebelerinden ve âhîret kardeşlerimizden Âsiye adında bir muhterem hanımın eliyle aldım” (a.g.e, 89).

Anılan kitabının ne kadar değerli ve önemli olduğunu da yine kendi sözleri ile şöyle ifade eder Saidi Nursi: “Risalei Nur denilen otuz üç adet söz, otuz üç adet mektub, otuz bir adet Lem’alar, bu zamanda, Kur’ân’daki âyetlerin âyetleridir. Yani onun gerçeklerinin göstergeleridir. Onun hak ve hakikat olduğunun kesin delilidir.

Kur’ân âyetlerinde yer alan inançla ilgili gerçeklerin gayet kuvvetli belgeleridir”. Saidi Nursi, kitabı ile ilgili bu övgü yüklü sözleri kaleme aldıktan sonra, Halife Ali ile ilgili oldukça düşündürücü bir aktarımda bulunur. Birlikte okuyalım:

“Hazreti Cebrail, Sekine adıyla bir sayfada yazılı İsmi Âzam’ı, Peygamberimizin yanında Hz. Ali’nin (r.a.) kucağına düşürdü. Hz. Ali diyor ki: “Ben Cebrail’in şahsını yalnız gök kuşağı şeklinde gördüm. Sesini işittim, sayfayı aldım, bu isimleri içinde buldum”. İsmi Âzam’dan bahsederek bazı olayları anlattıktan sonra diyor ki: “Dünyanın ba-

şından kıyamete kadar ilimler ve önemli sırlar bize, tanıklık derecesinde açıldı. Kim ne isterse sorsun, sözümüzden şüpheyi düşenler zelil olurlar (a.g.e, 94-95). Haliyle bizim bu aktarımdan anlamamız gereken bazı kimselere "büyük ilimlerin" verileceği ve bunun o kişiye bahşedilen bir lütuf olduğu gerçektir. Risalei Nur 'da Saidi Nursi'ye yazdırılan bir kitap değil midir zaten! Evet, Said'i Nursi, söz konusu kitabını "kutsallaştırma" noktasında "kitabın yazdırıldığı iddiası" dahil pek çok sav ileri sürmüştür. Örneğin Risalei Nur'un yazdırıldığı görüşünü "Şualar, Yedinci Şua" da şöyle dile getirir: "Bu risalenin girişinin bu derece uzun olması istemeden olmuştur. Demek ihtiyaç var ki, öyle yazdırıldı". Yine, bir başka yerde Risale'ye adını veren kimsenin Halife Ali olduğu şöyle belirtilir: Bu risalenin öyle bir ehemmiyeti var ki; İmamı Ali (R.A.) gaipden gösterdiği ke-rametlerle bu risaleye, "Âyeti Kübra" ve "Asâyı Musa" adlarını vermiştir. Saidi Nursi'ye göre Halife Ali ayrıca, Risale'nin bölümlerinden biri olan "Ayet'ül Kübrâ"yı kendine şefa- atçı yapmıştır.* Ayrıca söz konusu kitabın "lâ ilâhe illallah'ın delili olduğu", "kurtarıcı kitap olduğu" ve somut olarak da "bir mağazayı yangından koruduğu" iddiası bizzat kitabın yazarı tarafından dile getirilmiştir. (Aktaran, Bayındır, 169-170;2006)

Nereden nerelere geldik. Bütün bu olguların ve hadiselerin bize gösterdiği gerçeklik şudur ki, dini grupların birçoğu, mezhep temelli görüşleri ile günümüz ölçeğinde "bağnaz" din anlayışını en üst perdeden ve "kurumsal" ola-

* Şefa- at: Bir kimsenin bağışlanması için onun adına af dileme, maddî veya mânevî bir imkânı elde etmesi için yetkilisi nezdinde aracılık yapma.

arak sürdüren dini örgütlenmelerdir. Öyle ki, söz konusu yapıların etrafında kümelenen kitleler, içe kapandıkça, bir taraftan, ilahiyat alanında yapılan çalışmalar başta olmak üzere bütün çalışmalara sırt çevirmekte diğer taraftan da, kişisel ve düşünsel gelişimlerini sekteye uğratacak bir “disiplin” içerisinde, yaşamla bağıını sınırlı tutmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki, İslam dünyası büyük oranda, sanatsal, kültürel ve bilimsel ürünler ve eserler ortaya koyamamaktadır. Çünkü baştan beri söylediğimiz üzere bu “kurumsal din örgütlenmeleri” bilim, sanat ve kültür faaliyetlerini gereksiz ve yersiz uğraşı alanları olarak görmekte, dahası “müridlerinin” bu alanlara eğilimlerini de hoş karşılamamaktadırlar. Felsefi, bilimsel ve düşünsel üretimin adeta yok olduğu bu gruplar da, maalesef bilgece ve fikri derinliği yüksek olan evrensel çalışmalara da rastlanmamaktadır. Dahası en azından insanın yetkinleşmesi ve gelişmesi bağlamında, faydalana-bileceği bir inanç felsefesinin de bu gruplarda yer almadığını görmekteyiz. Ezcümle, özgürlükçü inanç anlayışından uzak, bağnaz bir yaklaşım eşliğinde dini ve inancı yorumlayan, gelinen nokta itibariyle de her biri finansal anlamda devleşmiş bu dini grupların, İslam inancı etrafında cereyan eden sorunların derinleşmesinde büyük pay sahibi olduğunu düşünmekteyiz.

Dinsel Metinlere Yaslanarak Hayat Bulmaya Çalışan Kötülük: İŞİD

Şimdilerde kendilerine “İslam Devleti” diyen bu örgütün “kurumsal” tarihi çok yeni olsa da, kendilerine referans aldıkları tarihin geçmişi oldukça eskilere dayanıyor. Bu baş-

lık altında biz söz konusu tarihi kısaca aralamak, IŞİD'in yayınladığı fetva ve cezaların "İslami metinlerdeki" yerini görmek ve özellikle bu metinler eşliğinde "yaşatılmaya" çalışılan "İslam anlayışını" ele almak istiyoruz.

Başlayalım.

Örgüt ilk olarak ABD'nin Irak işgali ile başlayan süreçte, El-Kaide'ye bağlı bir yapılanma olarak ortaya çıkmıştır. Irak savaşının ilk yıllarında Ebu Musab Zerkâvî tarafından kurulan ve 2004 yılında el-Kaide'ye bağlılığını ilan eden örgütün, o dönemdeki ismi "Irak el-Kaide'sidir." Örgütün o dönemde de amacı Irak ve çevresinde bir "İslam devleti" kurmaktır. Diğer taraftan örgütün 2005 yılından itibaren Şiiilere karşı savaş ilan etmesi ve Şiiilerin yoğun olduğu bölgelerde saldırılarını arttırması da, karşımıza çıkan bir başka tarihi gerçektir. 2006-2007 yılları arasında Irak'ta bulunan Dora'nın kontrolünü ele geçiren örgütün, anılan yılda sadece Irak'ta 2000 sivil katlettiği öne sürülmektedir. Örgütün saldırıları ise yıllar içerisinde artarak katlanmış ve daha binlerce insan bu saldırılarda yaşamını kaybetmiştir. 2013 yılında gelindiğinde, daha sonra el-Nusra cephesi bu bilgiyi yalanlasa da, adı geçen örgütle birleştiğini ve akabinde adını Irak Şam İslam Devleti olarak değiştirdiğini ilan eden örgütün amacı ise değişmemiştir. Amaç açıktır: Bölgede bir İslam Devleti kurmak! 2014 yılına gelindiğinde örgütün adı bir kez daha değişecektir. Bu kez karşımıza, "İslam Devleti" adıyla çıkan örgüt, devletin halifesi olarak da "Ebu Bekir el-Bağdadi"yi kabul etmiştir. Bu arada hemen belirtelim ki, örgütün daha önceki liderleri olan Ebu Musab Zerkâvî, 2006'da Ebu Ayyub el-Masrî 2010'da ve Ebu Abdullah el-Rashid Bağdâdî 2010 yılında öldürülmüşlerdir. Diğer taraftan, IŞİD bölgedeki

gücünü perçinlemek amacıyla yer yer diğer "işgalci" örgütlerle de çatışma içerisine girmiş ve sadece 2010-2014 yılları arasında, anılan örgütler arasında çıkan çatışmalarda 6000'e yakın insanın öldüğü belirtilmiştir. Egemen güçlerin "Suriye İşgali" ile, yönünü bu ülkeye çeviren örgüt, 2013 yılından itibaren de bu ülkede çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.

Gelinen noktada, özellikle "hadislere" dayandırdığı pek çok katliam emri ile adını öne çıkaran IŞİD'in militan sayısının Suriye'de 50 bin, Irak'ta ise 30 bin olduğu ifade edilmektedir. Bu rakamların kaynağı ise Suriye İnsan Hakları Gözleme Örgütü'dür. Öte taraftan yine CIA'ya göre ise, örgütün militan sayısı 20 bin ile 30 bin arasındadır. Örgütün hali hazırda varlığını Irak ve Suriye'de sürdürdüğü ve anılan ülkelerde pek çok yerleşim yerine hakim olduğu da, bir başka gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

Şimdi gelelim IŞİD'in temel düşünce yapısına ve rehber edindiği görüşlere. Çok genel olarak örgütün amaçlarını ve kabul ettiği öğretileri maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz.

"Şirkin" her türlü; şirke ileten yol ve araçların hepsini ortadan kaldırılacaktır.

Şiiler / Rafiziler, şirk ve ridde taifesindendir.

Aşırılığa giden Haricilik ile dine lakayt Mürcie, bizim hedefimizdir.

Kelime-i Şehadeti söyleyen ve İslam'ın nevakızlarından birisini işlemeyene karşı duruşta değiliz. (Nevakız: İslam'ı bozan şeyler, Bid'at)

Küfür; söz, eylem ve itikad olarak, büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılır.

Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler, kâfirlerin ta kendileridir.

Hizb-i İslami, Hizbü'l-Mutlak, Düleymi, Haşimi, Allavi, Caferi ve diğerleri gibi siyasi faaliyet içerisinde bulunanlar, mürted ve kâfirdirler.

Rafiziler, ridde küfrüne girmişlerdir.

Batı ile işbirliğine girenler, müşriktirler.

Hükümette görev alan yetkili ile, şube müdürü arasında fark yoktur.

Endülüs'ün yıkılmasından itibaren, İslam ülkelerinin kurtarılması için cihad, farz-ı ayndır.

Mevcut İslam ülkelerinin yönetim ve ordusu mürted ve kâfirdir. Ancak halkı kâfir değildir.

Mevcut İslam ülkelerinin yönetim ve ordusuyla savaşmak, Haçlılarla savaşmaktan 'daha vacip'tir.

İslam Devleti'nde bulunan Kitap Ehli ve Sabii gibi zim-miler, zimmetleri olmayan harp ehlidirler. Çünkü onlar el-Umeyriyye'deki sözlerini tutmamışlardır

Diğer İslami gruplar, tek bayrak altında toplanmadıkları için, isyancıdır.

Faal ve sadık âlimlere saygı gösterilir. Tağut yolunda giden ve ona yalakalık edenler ise tecrit edilir.

Ahlaksızlığa davet eden ve buna yardımcı olan uydu alıcıları gibi aletler haramdır.

Kadının, yüzünü kapatması farz, sosyal hayatta erkeklerle karışması haramdır. (Aktaran, Biçer, 10; 2015)

Çok açık bir biçimde görüldüğü üzere, adı geçen örgütün hedefi, kendi dünyalarında oluşturdukları "İslam İnancı" doğrultusunda bir devlet kurmaktır. Peki bu hedef birdenbire ve aniden IŞİD örgütünde mi ortaya çıkmıştır? Kanaatimizce burada esas önemli olan soru bu? Öyle ki bu soruya verilecek yanıt olumsuz ise ya da "İslam inancını kan-

la ve diktayla" yaymayı hedef edinen bir anlayış, tarihsel olarak İslam külliyyatında ve geçmişinde var ise, burada asıl hesaplaşılması gereken o itikadi anlayış ve inanç yorumu ile, o yorumdan çok farklı olmayan bağnaz İslamcı düşün ve Mezhep geleneğidir.

Çok özet olmakla birlikte, açık bir biçimde ifade edelim ki, İslam tarihinde yukarıda maddeler halinde ifade edilen görüşleri genel hatlarıyla savunan, İslam inancını "zorla ve baskı" yoluya kabul ettirmek isteyen, Müslüman olmasına rağmen, kendi gibi düşünmeyi kafir ilan eden ve kendisi dışındaki İslam inancını makbul saymayan bir gelenek vardır ve o geleneğin adı Selefiliktir. Peki selefilik nedir ve bunun tarihsel geçmişi ile temel görüşleri nerelere kadar uzanmaktadır? Gelin bu soruların cevabını İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanı Mehmet Ali Büyükkara'dan dinleyelim. Şöyle diyor Büyükkara: "Selefilik yeni bir isim, aslında bunun öncesi Ehl-i Hadis geleneğidir. Sünnilik içinde bildiğiniz gibi iki tane ana damar var: Ehl-i Rey dediğimiz Hanefiliğin baskın olduğu damar, akli, kelam metodunu kullanan bir zihniyet yapısı; diğeri de Ehl-i Hadis. Ehl-i Hadis, nakilciliği merkeze alan, akli kullanmayı hoş görmeyen, caiz saymayan bir bakış açısını bize hatırlatıyor. Ehl-i Hadis, Kur'an öncelikli ama hadis merkezli bir din anlayışı. Hadisin de metnini ön plana çıkartan, metin üzerinden fazla akli yorumlara gitmeden çıkarımlar yapan bir anlayış. Ahmet bin Hanbel, İbn-i Teymiye onun öğrencisi İbn-i Kayyim el Cevziyye, İslam düşüncesinde bu akımı temsil eden önemli isimlerdir. Şimdi bu Selefilik dediğimiz bu Ehl-i Hadis'dir. Selefilik denmesinin sebebi, ilk nesillere referansla İslam'ı anlama amacını ön plana çıkartması." (Büyükkara, 7-8; 2014)

İşte meselenin bâm teli tam da burada kopuyor kanaatimizce. Öyle ki, kitabımız boyunca vurgulaya geldiğimiz üzere, ehli-hadis geleneği, akla, özgürlükçü inanç anlayışına, felsefe ve düşünsel gelişime karşı duran perspektifi ile tarih boyunca İŞİD benzeri yapıları karşımıza çıkarmıştır hep. Bu yeri geldiğinde İbn Teymiyye olmuştur, yeri geldiğinde Vehhabilik olmuştur, yeri geldiğinde Osmanlı'da ortaya çıkan Kadızadeliler hareketi olmuştur. Dolayısıyla burada öncelikle, İŞİD'in de referans aldığı bu inanç yorumu ile yüzleşmelidir. Açıkça söylemek gerekirse, hadislerle yapılan aşırı vurgu ve dahası hadisi vahiyle eş tutma perspektifi, İslam anlayışının en problemli ve kanaatimizce de, çatışmacı tarafını oluşturmuştur. Pek tabi olarak kimi zaman, "Kuran" merkezli okuma anlayışında olduğunu ifade edenler de, söylediğimiz İslam inancına katkı sunmuşlardır; ama selefilik bağlamında temel problem "hadis okuma" ve değerlendirme anlayışında yatmaktadır.

Pek tabi olarak selefi gruplar da kendi içinde, katı, pasif vb. gruplar olarak ayrılmaktadırlar; ama temel çıkış noktaları "hadis vurgusu" ve akıl/irade karşıtlığı hatta düşmanlığıdır. Suûdi Arabistan'lı meşhur Şeyh Abdu'l-Aziz b. Baz'ın "Gezegenerlere Çıkmanın İmkânına; Güneşle Ayın Hareketli ve Dünyanın Hareketsiz Olduğuna Dair Aklî ve Tecrübî Deliller" isimli risalesinde geçen şu satırlar bile, anılan anlayışını geldiği noktayı görmeye yeter sanırım. Birlikte okuyalım: "...Kim dünya dönüyor derse küfür ve dalâlete düşmüş olur. Çünkü bu iddia, hem Allah'ın, hem Kur'ân'ın, hem de Peygamber'in (s) tekzîbidir (...) (Bunu iddia eden kişi) kâfir, sapıtan ve sapıttırandır; tevbeyle davet edilir. Ederse ne âlâ; aksi takdirde, kâfir ve mürted olarak öldürülür ve malı

tevakkufl edip dinde tartışmaya girmemektir. Artık bu konuda araştırmaya, düşünmeye ve bireysel içtihadı yer yoktur" (Sönmez, 178; 2010). Düşünme ve konuşmaya gerek yoksa neye başvurulacak o zaman Kuran'a ve Hadis'e. Kuran'da özellikle hüküm bildiren ayetler sınırlı olduğuna göre, söz konusu anlayışın temel kaynağı Hadis olacaktır o zaman. Zaten bu anlayışa göre, hadisler de vahiy hükmünde olduğu için, akıl, irade, düşünce gibi fonksiyonlar doğrudan bertaraf edilmektedir. Hal bu olunca da ortada ne bilimsel çalışma olabiliyor, ne bilgece bir felsefi / tasavvufi düşünce ne de özgürlükçü inanç hali.

Bakın Suudi Arabistan 200 yıldır bir selefi ideoloji olan Vehhâbilik ile yönetilmektedir. Kâfir olmak için namaz kılmanın, oruç tutmamanın yeterli olduğu bir "inanç yorumu" sizce IŞİD'den ne kadar farklı bir inancı temsil edebilir? Cemaatle namaz kılmanın zorunlu olduğu, üstelik de bu namazları camide kılmanın şart olduğu bir inançtan bahsediyoruz. Sigara ve nargile içmenin bile kırk değnek cezası ile cezalandırıldığı bir inançtan bahsediyoruz. 1800'lerin başında Kerbela'ya girip hem de bir inanç grubu tarafından yas kabul edilen bir günde binlerce (5 bin civarında) insanı öldüren bir "İslam ekolünden" bahsediyoruz. Özetle IŞİD kötü de, Vehhâbilik, İbn Teymiyye ve ezcümle ehli-hadis geleneği çok muteber, akla ve bilime çok önem veren, özgürlükçü inanç anlayışını savunan bir anlayışı mı temsil ediyor? Hasılı, IŞİD, ehli hadis geleneği, Vehhâbilik, İbn teymiyye ve ezcümle tekfirci selefi ekollerin izinden yürüyen bir örgüttür. Ve hatta hâkim mezhep, cemaat ve tarikatların da benimsediği itikadi görüşlerin bir çoğunu IŞİD'de kabul etmektedir. İslam'da uygulanacak cezalardan tutun, itikadi konular-

da kabul edilecek görüşlere değin, ıııid ile pek çok örgüt ve tarikat/cemaat ortaklaşmaktadır. İşte tam bu noktada, yaranın kanayan yerine değil, tamamına bakılmalıdır.

İŞİD'in Uyguladığı Cezalara Dayanak Gösterdiği Dini Metinler

Estirdiğı terör ve acımasız cezalarla bir anda dünya gündemine de giren İŞİD, uyguladığı her bir cezaya "dini" dayanak da sunmaktadır. Öyle ki anılan örgüt bu dayanaklarda ağırlıklı olarak hadisleri referans göstermekte kimi zamanda Kuran ayetlerine de başvurmaktadır. İŞİD'in kimi "suçlara" öngördüğü cezalar ise şunlardır:

- Dine hakaret - İdam
- Hazreti Muhammed'e hakaret - İdam (Tövbe etse bile)
- Zina - 100 kırbaç ve sürgün (Bekar ise)
- Zina - Recm diğeri bir ifade ile taşıyarak öldürme. (Evli ise)
- Eşcinsellik - İdam
- Yabancılar adına casusluk - İdam
- Cinayet ve hırsızlık - İdam, cesedin çarmıha gerilmesi
- Ufak çaplı hırsızlık - El kesme
- Alkol almak - 80 kırbaç
- İftira atmak - 80 kırbaç
- Soygunculuk - Sağ el ve sol bacağı kesilmesi. Çocuk, kadın fark etmiyor.

Şimdi çok soğukkanlı bir şekilde şunu ifade etmeliyiz ki, söz konusu suçlar için öngörülen cezalar "hadis kaynaklarında" da yer almaktadır. Burada bu hadislerin uydurma olduğu yönündeki savın ise, çoğu kez geçerliliğine bile bakılmamaktadır. Zira, bu hadislerin birçoğu "güvenilir" oldu-

ğu öne sürülen hadis kitaplarında da yer almaktadır. Dahası bırakın hadis kitaplarını, bugün "hak mezhep" olarak sunulan ve Müslümanların neredeyse tamamının tabi olduğu bu mezhepler bile söz konusu cezaları öngörmektedir. Kitabımız boyunca bahse konu mezheplerin "hüküm" buyurduğu bu cezalarla ilgili yeteri kadar örnek verildiği için, tekrar bu örneklerle başvurmak istemiyoruz. Fakat şunu da belirtelim ki, bu cezalarla ilgili bırakın hadislerin olup olmadığını, halifeler döneminde bile bu cezaların yürürlükte olduğu İslam tarihi kitaplarında dile getirilmektedir. Dahası, hadislere göre, halife Ömer'in, recm cezasının ilk olarak Kuran'da yer aldığını bile ifade etmektedir. Yine bu cezanın Yahudiler için bile uygulandığı nakledilen konular arasındadır. Zina ile ilgili bu durum yeterince açıktır. Diğer taraftan alkol, iftira, soygun vb. suçlarla ilgili İslam Peygamberi'nin şöyle buyurduğu yine hadis kitaplarında yer almaktadır: "Her kimi Lut kavminin işlediği fiili yapar görürseniz her ikisini de öldürün." (Ebû Dâvûd, Hudûd: 28; İbn Mâce, Hudûd: 12) İslam dininden dönenlerle, yani artık İslam inancına mensup olmadığını ifade edenlerle ilgili uygulanacak cezanın ölüm olduğu da anılan kaynaklarda yazmaktadır. Dahası Şafiye göre: "Sihirbaz kimse küfre götürcek şekilde bir iş yaparsa öldürülür. Küfre götürmeyen bir iş yaparsa öldürülmez". Bu bağlamda esas sorgulanması gereken İŞİD'den ziyade, onun kendine dayanak aldığı İslam yorumu, geleneği ve külliyyatıdır. Zira İŞİD, bir nedenden ziyade sonuçtur. Ve onlar hunharca işledikleri katliamları tarihinin bir emri olarak görmekte, bu emre uygun yaşadıkları için de, kendilerini "sahih" Müslümanlar olarak görmektedirler. Öyle ki, İŞİD'in çıkardığı bir dergi olan Konstanti-

niyye isimli dergide bu görüş şöyle ifade edilmektedir.: “İçkiyi İslam yasak kabul ediyor ve bu cürme bulaşanlara belli bir kırbaç cezası uyguluyor ama demokrasi buna o şekilde yaklaşmıyor. Ya adam öldürmenin cezası, hırsızın, faizcinin, mürtedin, sihirbazın cezası veyahut zina edenlere yapılan muamele, bu ve bunun gibi binlerce yerde demokrasi, İslam’la örtüşmemektedir. Ama ısrarla bir Müslüman’ın demokrat olabileceğinin iddiasından da vazgeçemediler.”

Pek tabi olarak eli kanlı bu örgüt, işlediği her cinayete, uyguladığı her vandallığa dini bir gerekçe bulmak isteyecektir. Uyguladıkları vahşet ancak böylesi bir söylemle kendine “İslami alan” bulabilir, kimi Müslümanları etrafında toplayabilir ve “kâfir dünyaya” karşı “İslam Devleti’nin inşasında onları din temelli bir noktaya taşıyabilir. Fakat işte mesele sadece bu zeminde ilerlemiyor. Böylesi bir doktrin kolaylıkla çürütülüp yok edilebilirdi; fakat İslam metinleri olarak önümüze konulan bazı metinlerde, anılan örgütün söylemlerini haklı kılacak yüzlerce ifade yer almaktadır. Tam da bundan dolayıdır ki, geçen yüzlerce yılda böylesi örgüt, yapı ve çevreler kendilerine yaşam alanı bulabilmişlerdir.

Öte yandan IŞİD’in uyguladığı cezaların dayanaksız olmadığı, ama usul olarak yanlış uygulandığı kimi büyük cemaat liderlerince dile getirilmektedir. Bunlardan birisi yine önceki sayfalarda kendisine yer verdiğimiz İsmailağa Cemaati’nin önde gelen isimlerinden Cübbeli Ahmet’tir. Öyle ki Cübbeli katıldığı bir tv programında, IŞİD’in seçtiği halifenin, halife kabul edilemeyeceği; çünkü ona yönelik bir kabulün söz konusu olmadığını ifade ederek, anılan cezaları uygulayamayacağını belirtip, arkasında da, “orası önce bir İslam ülkesi olmalı ardından cezalara geçilmeli” gibi bir ifa-

de kullanmaktadır. Yine Cübbeli bu programda, cezalara geçilmeden, halka genel bir öğretim/bilgilendirme sürecine gidilmesi gerektiğini, sonra cezaların uygulanabileceğini salık vermektedir. Görüldüğü üzere anılan zat, IŞİD ile İslami hukuk konusunda, esas da değil, usulde ayrılmaktadır. Zihniyet aynıdır. Farklılaştıkları noktalar ise bahse konu örgütün tekke, türbe gibi yerlere karşı çıkması, keramet, hikmet konularını kabul etmemesi vb. ayrıntılarda yatmaktadır. Çünkü Cübbeli'nin mensubu olduğu gelenek, bu noktada IŞİD'in tam tersi bir yerde durmaktadır. Dolayısıyla IŞİD'in varlığı onlar için tehlikelidir. Öyle ki, IŞİD bugün Irak vb. yerlerde türbeleri yıkıp tarumar ediyorsa, örneğin İstanbul'u ele geçirdiğinde de ilk yıkacağı yerlerden birisi bu cemaatin ziyaretgâh olarak belirlediği ve kabul ettiği yerler olacak, hatta kendi cemaatlerinin yeri bile benzer bir akıbete uğrayabilecektir. Bu başlığı noktalarken yinelemekte fayda var; esas olan söze, hükme, kaynaklık eden metin ve anlayışının mahkum edilmesi ve o anlayışla yüzleşmek olmalıdır. IŞİD benzeri bağnaz yapılarla mücadelenin öncelikli şartı budur. Yoksa ölümü gösterip sıtmaya razı olmak değil.

Bitirirken..

Kitabı daha kaleme almadan yola çıkış gayemiz, İslam dininin "temel metinlerinin" yargılanması değil, esas olarak andığımız dine mensup olmayanlarla, o dine mensup olanları bile yargılayan İslam yorumunun faş edilmesi idi. Bugünlerde gündemde kapladığı yer itibari ile IŞİD örneğinde vuku bulan, "gerçek İslam bu değil" söylemi bize "peki geçmişten bugüne gerçek İslam nasıl uygulandı" sorusunu

yöneltti. Zira söz konusu söylem, sadece bugün değil yüz-yıllardır dile getiriliyordu.

Başta Ortadoğu olmak üzere, dünyanın herhangi bir köşesinde vahşetle sonuçlanan bir dini ceza ya da katliam sonrası öne sunulan argüman hep hazır olmuştu: "Gerçek İslam bu değil." Oysa bu oldukça yavan ve günü geçiştirici bir açıklama idi. Siz birilerini "sahtelikle" suçladığınız sürece, onlar asilliklerinden dem vuracak, dahası asıl takva sahibi Müslümanların kendileri olduğunu zikredecektir. Bugün hangi silahlı İslami örgüte giderseniz gidin, aynı bu argümanla karşılaşacaksınız. Asıl Müslüman biziz!

İşte tam bu noktada taşları yerli yerine oturtabilmek için, tarihsel süreç içerisinde İslam hukuk ve anlayışının nasıl şekillendiği, İslami düşün ekollerinin bu süreç içerisinde hangi söylemlerle halkın karşısına çıktığının bir kez daha gözler önüne serilmesi gerekiyordu. Gerçek İslam bu değildi. O halde kim uygulamıştı bu gerçek İslam'ı? Mezhepler mi, tarikatlar mı, cemaat vd. örgütlenmeler mi? Yola çıkmadan önce rotamız hazırды. Tüm bu yapıları ve bu yapıların insana, inanca, özgürlüğe dair söylediklerini mercek altına alacak ve burada gerçek İslam diye söyleme bürünen inanç halini ortaya çıkaracaktık. Ama kitabımız boyunca sizlerin de gördüğü üzere, tarihin tozlu sayfalarında özgürlükçü inanç anlayışını savunan, insana insan olduğundan değer veren, dini, insani gelişimin gıdası olarak sunan "egemen" bir anlayış ve yaklaşımla karşılaşmadık. Bırakın böyle bir karşılaşmayı "hak mezhep" denen mezheplerde bile, namaz kılmayanın öldürüldüğü gerçeği ile kendimize geldik. Kendini Peygamber gibi sunan tasavvuf liderlerini gördük. İlmi, bilimsel gelişmeyi "boş uğraş" ve bu faaliyetlerle uğraşan kimseleri "din-

sizlikle" suçlayan "muteber" İslam düşünürlerini gördük. Diyeceğimiz karşımızda dikensiz bir gül bahçesi yerine, dikenlerinden gülleri gözükmeyen bir bahçe gördük. En küçük dini eleştiriye şiddetle karşılayan, kendine muhalif düşünceleri itibarsızlaştırmak için insanları karalayan, dinsizlikle itham eden, dahası dinsiz olmayı öldürülmek için yeterli sebep gören bir zihniyetti gördüğümüz.

Peki tüm bu bağınazlığa, insan ve özgürlükçü inanç düşmanlığına sebep olan dini dayanak ve ölçüt neydi? Ya da bu karanlık dünyanın beslendiği bir dini gerekçe var mıydı? Varsa nasıl sunuluyordu insanların önüne? Bu ve benzeri sorularla yolumuzu aydınlatmayı düşündük ve sanırım bu yolda biraz mesafe aldık. Ve şunu gördük ki, Peygamberin ölümünden 200-250 yıl sonra tasnif edilerek önümüze, "Peygamber sözleri" olarak çıkarılan hadis metinleri, ağırlıklı olarak bu bağınaz din anlayışının gerekçesini oluşturmaktaydı. Temel mantık ilkeleri ile doğa yasaları ve akıl ile dahası birbirleri ile çelişse bile herhangi bir mezhep / öğreti "hadislerden" yola çıkarak her biri kendi içinde tabiri caizse kendi dinlerini oluşturmuşlardı. Günlük yaşam ilişkilerinden, çok temel sorunlara kadar uygulanacak emir ve yasaklar, mezhep alimleri ve tarikat liderlerince belirlenmişti. Ve kendilerince çok haklı bir dayanakları vardı: "Hadisler bunu söylüyordu." Peki o hadisler ne derecede sağlıklı ve metodolojik olarak dinsel bir yasanın oluşturulmasında uygulanabilir bir yönetime sahipti? Hadisleri konusunda da işlediğimiz üzere, bu temel metinlerin doğruluk derecesini, o metinlere doğrudur payesini veren kimseler oluşturmuştu. Diğer bir ifade ile o hadis, kullanılan hadis metodolojisine göre "doğru" idi. Yanlış hadisinin doğruluğunun tanığı ona uygulanan metodolojik yön-

teme cevap vermesinde yatıyordu. Peki, o yöntem yerine başka yöntem uygulandığında söz konusu hadis bu kez doğru olmazsa ne olacak? Bu sorunun cevabı elbette yok. Hadis yöntemi bir kere uygulanmıştı. Hadis zinciri sağlamısa ve hadisi rivayet eden kimseler kişiliği ve kimliği itibari ile doğru kimselerse, o hadisin doğruluğundan şüphe olmazdı. Fakat gelin görün ki, bu temel önermeye bile daha başından uyulmamış, tarihte yer aldığı siyasi ittifaklar gereği tartışmalı hale gelen kimseden en çok hadis nakledilir olmuştu. İlerleyen süreçte hadisçiler bile kendi aralarında kavgaya tutuşmuşlar, hadis ehli saymadıkları kimseleri ise, adeta aforoz ederek kafirlikle suçlamışlardır. Bu isimlerin başında hiç şüphesiz bir mezhep önderi olan Ebu Hanife yer almaktadır.

Bu noktada şunu ifade etmeliyiz ki, İslam inancının doğuşu, gelişimi ve tarihsel bir incelemeye konu olabilmesi açısından, hadis diye nitelendirilen metinlerden elbette istifade edilebilmelidir. Zira bu metinler kimi olayların gelişim ve değişim süreçlerini açıkça ortaya koymaktadır. Burada kritik olan husus, bu sözlere tam bir doğrulukla inanmaktan ziyade, dinsel bir metnin anlaşılabilmesi için, bu ögelere yer verilmesidir. Bilimsel bir analiz için bu yöntemin kullanılması da kanaatimizce gereklidir. Diğer taraftan bir hadisten yola çıkarak dinsel bir hüküm oluşturmak ve bu hükümlerden ayrı ayrı ekoller kurmak son derece yanlış ve sonuçları itibariyle de tehlikelidir. Bu tehlikede sadece Müslüman olmayan kimseler için geçerli değildir. Bizatihi Müslümanların kendileri için bu oldukça tehlikeli ve neticeleri itibariyle ölümcül bir durumdur. Sözlerimizin keskinliğinin farkındayız; fakat tarih bu sözlerin doğruluk derecesinin bizatihi tanığıdır. İslami mezhepler içinde vuku bulan çatışma ve karşıtlıklar bu

sözümüzün tanığıdır. Birbirlerini kâfirlikle / dinsizlikle itham eden mezhepçilerin söyledikleri bu sözlerimizin tanığıdır. Hal-lacı Mansur'u hem de Kuran ayetine dayanarak katleden, İslam ulemeasının yaptıkları sözlerimizin tanığıdır.

Bırakın geçmişi daha 1979 yılında Kâbe'nin "Allahu Ekber" nidaları ile kuşatılıp işgal edilmesi ve akabinde günlerce süren işgalin ardından, resmi rakamlara göre 244 kişinin öldürülmesi yaşanan vehametın geldiğı noktayı göstermektedir. Suud yönetimini "kukla" olduğı iddiası ile devirmeye çalışan ve kendilerine "mehdici" diyen bu topluluktan geriye kalanların durumu ise en az ölümler kadar acıdır. Zira kabenin işgalinin ardından geriye kalan ve sayıları 62 ile 170 arasında değıştiğı söylenen kimseler için 8 ayrı şehirde idam sehpaları kurulmuş, bu kimselerin önce kolları, sonra bacakları kesilmiş, hayatta kalanlarsa başları kesilerek infaz edilmiştir.

Evet bu söylediklerimiz yüzlerce yıl önce yaşanmadı. Daha 34 yıl önce İslam dünyası en kutsal mabedinde bunlara şahit oldu. Bugün İŞİD vb. yapılar ile bağınaz cemaat ve örgütler aynı anlayışının farklı tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendini tek ve mutlak doğru olarak gören, kendinden başkasının din anlayışını kabul etmeyen, ötesinde bu yorumları kafirlikle itham eden ve ölümüne fetva çıkaran bir anlayıştır bu. Dolayısıyla bu anlayışlarla yüzleşmek ve onların din yorumu ile hesaplaşmak için, söz konusu yapıların eline silah almasını beklememek gerekiyor. Zaten silah alınca da neler yaptığını hep birlikte ibretle gördük ve yaşadık.

Gelelim bu noktada yapılması ve alınması gereken bilimsel ve itikadi duruşla ilgili şahsi kanaatimize. Kayıtlarla sabittir ki, bir sav ancak karşı bir savla çürütülebilir ve geçerliliğı ortadan kaldırılabilir. Bu noktada tüm bu bağınaz, gerici ve yo-

baz din yorumuna karşı özgürlükçü inanç anlayışını savunan, öne çıkaran, dinsel kimlik dayatmasında bulunmayan yorumların sahiplenilmesi ve bu yorumlarla ilgili çalışmaların desteklenerek gün yüzüne çıkartılması öncelikli ve esas görev olmalıdır. Pek tabii olarak bu yorumu destekleyen, savunan ve bu anlayışa sahip çıkan dini metinler yeteri kadar çoktur. Burada yapılması gereken bu metinlerin sistemli bir disiplinle ortaya konulması ve özgürlükçü inanç anlayışını esas alan bir din analizine dahil edilmesidir. Açıkça görüleceği üzere, gerek Müslümanların gerekse de Müslüman olmayan ya da herhangi bir din/inanç grubuna bağlı olmayan kesimler için, bu sadece bir tercih değil aynı zamanda zorunluluktur. Yüzlerce yıldır büyük bir kaos içerisinde ilerlemeye çalışan ve yüz binlerce insanını bu süreçte kaybeden bir din için, başka bir var olma seçeneği de yoktur. Bu seçeneğin dışında kalan dayatmacı/zorba din yorumları kandan başka bir dünya sunmamaktadır insanlığa. Müziği bile günah sayan, ilmi, bilimsel çalışmaları, felsefeyi düşmanlık olarak lanse den, kadını aşağılayan, insanları "kaderci" bir mantıkla itaatkar kölelere dönüştüren bu din yorumunun, Müslümanlığa ve genel olarak insanlığa sunacağı hiçbir şey yoktur. Bu yorumun ortaya çıkardığı verilerle ilgili yeteri kadar istatistikî bilgiyi sizlerle paylaştık. Ve gördük ki, yüzlerce yıldır karanlığa mahkûm edilmiş bir İslam dünyası var karşımızda. İşte bu kör karanlıktan çıkılabilmesi için taassup bataklığına saplanmış "kurumsal din" anlayışından uzaklaşılması ve insanları tercih ve seçeneklerinde özgür bırakan, kimseyi dışlamayan ve kişinin kendini yetiştiren bir birey olma sürecinde, inancı/dini tavsiye/öğüt olarak öne çıkaran, özgürlükçü inanç anlayışının desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulaziz bin Şah Veliyyullah Dehlevi, Büstanu'l-Muhaddisin, çev. Ali Osman Koçkuzu, 1986, Ankara.
- Abdülkadir Şener, İslamda Mezhepler ve Hukuk Ekolleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 26 Sayı: 1, 1983, Ankara.
- Adnan Demircan, Ehl-i Sünnet Alimlerinin Kerbela Olayına Yaklaşımları, Çeşitli Yönleriyle Kerbela, Tarih Bilimleri 1. Cilt. 2010, Sivas.
- Adnan Koşum, Akıl (Re'y)-Nakil (Eser/Hadis) Ayrışmasının Fikhî Boyutları, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, s. 12, 2008 Konya.
- Ahmet Keleş, Sünnet yaşayan Hz.Muhammed, İnsan Yay. 2003, İstanbul.
- Ahmet Keleş, Sünnet-Vahiy İlişkisi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.1 1999, Diyarbakır.
- Ali Akın, Hurafeler ve Gerçekler, 2009, İstanbul.
- Arif Tekin, Kuran'da Kadın, Kaynak Yayınları, 2013.
- Aysel Ekşi, Din Devletleri, Ümit Yayınları, 1995, Ankara.
- Ayşe Hür, Necip Fazıl Kısakürek'in 'öteki' portresi, Radikal, 2009.
- Aysegül Komsuoğlu, Gül M. Kurtoglu Eskişar, Siyasal İslam'ın Farklı Yüzleri, Profil Yayınları, 2009, İstanbul.
- Burhaneddin Duran, "Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık, (6. Cilt, Editör: Yasin Aktay), 2004, İstanbul.
- Cahit Kayra, Osmanlı'da Fetvalar ve Günlük Yaşam, Boyut Yayınları, 2008, İstanbul.
- Cübbeli Ahmet, Tehcir Allahın Emridir, Vahdet Gazetesi, 26 Nisan 2015.
- Cübbeli Ahmet, Hala Bırakmayacak mısınız, Vahdet Gazetesi, 23 Temmuz 2015.
- Doç. Dr. Mehmet Azimli, İslamın Özgürlükçü Yorumunun (Mutezile) İktidarlar İmtihanı, İslami Yorum Dergisi, s. 6 2011.
- Doç. Dr. Reşat ÖNGÖREN, Bir Bilgi Kaynağı Olarak Tasavvufta Keşfin Değeri, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, V, 85-96 (2002).

- Doç. Dr. Selahattin Polat, Buhari'nin Sahih'ine Yapılan Bazı Tenkitlerin Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 4.
- Dr. Abdullah Aydemir. Büyük Türk Bilgini Ebusud Efendi ve Tefsirdeki Metodu, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, 1968.
- Erbil Tuşalp, İslam Faşizmi, Doğan Kitap, 1999, İstanbul.
- Erdoğan Aydın, İslamiyet Gerçeği, Tüm Zamanlar Yay., 1995, İstanbul.
- Erhan Yetik, Tarikatlar ve Dini Hayat, Samsun, 1996.
- Faik Bulut, Allah Devletinden Demokrasi, Tüm Zamanlar Yay., 1993, İstanbul.
- Felicien Challaye, Dinler Tarihi, Varlık Yayınları, 2007, İstanbul.
- Ferit Aydın, Rabita ve Nakşibendilik, Süleymaniye Vakfı Yay., 2010, İstanbul.
- H.Musa Bağcı, Hadis Tarihi Metodolojisi, Ankara Okulu Yay., 2013 Ankara.
- Habil Nazlıgül, Buhari ve Müslim'in Sahihleri Arasında Bir Mukayese, Buhari Uluslararası Sempozyumu, 1987, Kayseri.
- Hadislerde Yaratılış Problemi, SDÜ İlahiyat Fakültesi IV. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, 20 Nisan 2001, Isparta, 2002, Bildiriler Kitabı, 193-207.
- Halil Altuntaş, Mehmet Bayraktar, M. Emin Özafşar vd. Ebu Hanife Üzerine Bir Sohbet, İslami Araştırmalar Dergisi, 2002.
- Halit Bülbül, Tarihin Süzgecinde Çağlar Boyu Din Kavgaaları, Doğu Kitabevi, 2014, İstanbul.
- Hamilton A.R.Gibb, İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar, Endülüs Yayınları, 1991, İstanbul.
- Hasan Aydın, İslam Dünyasında Bilim ve Felsefe: Yükseliş ve Duraklama, Bilim ve Ütopya Dergisi, S. 58, 2002.
- Hasan Aydın, İslam Kültürü ve Felsefe Karşıtlığı, Eğitim Dergisi, Yıl 12, Sayı 47, Temmuz 2015.
- Hasan Aydın, Klasik İslam Düşüncesinde Bilgi ve Bilim Karşısı Bir Düşünür: Gazzali, Türkoloji Dergisi.
- Hayreddin Karaman, Ana Hatlarıyla İslam Hukuku, Ensar Yayınları, 2011, İstanbul.
- Hayreddin Karaman, Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar, İz Yayınları, 2012, İstanbul.
- Hayreddin Karaman, İctihad, Taklîd ve Telfîk Üzerine Dört Risâle İbn Teymiyye - Abdullah b. Abdulazim - Şah Veliyyullah - Senhûrî, İz Yayıncılık, 2000, İstanbul.

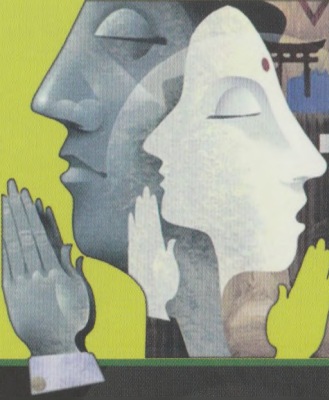
- Hayreddin Karaman, İslamın Işığında Günün Meseleleri, İz Yayıncılık, 2003, İstanbul.
- Huriye Martı, Kadın Konusunda Uydurma Hadisler, Mehir Dergisi, 1998.
- Hüseyin Atay, İslam'ı Anlama ve Anlatma Metodu Akıl/İlim Kaynağı, I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Hüseyin Atay, İslamı Yeniden Anlama, Atay Yayınları, 2013, Ankara.
- Hüseyin Atay, Tanrı'nın Dini İslam ve Kitabı Kuran, İstikamet Dergisi, 2013.
- Hüseyin Kahraman, Hadis Şerhinde Mezhep Faktörü, Usul Dergisi S: 7, Ocak-Haziran 2007.
- Hüseyin Kahraman, Hadis Usulünü Nassa Dayandırma Çabası, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak.Dergisi, C. 10, S: 2 2001.
- İbn Haldun, Mukaddime, C. 3, çev. Z. K. Ugan, Meb. Yayınları.
- İhsan Eliaçık, Adalet Devleti, İnşa Yayınları, 2012, İstanbul.
- İhsan Eliaçık, Yaşayan Kuran, İnşa Yayınları, İstanbul.
- İlhami Güler, Direniş Teolojisi, Başbuğ ve Başbakan'ın Eleştiriye Kükreysilerinin 'Siyasi İlahiyat' Açısından Değerlendirilmesi, Ankara, 2011.
- İlhan Akbulut, İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 2003 Cilt 52 Sayı 1.
- İlyas Canikli, İtaat Kültürünün Oluşmasında Hadislerin Rolü, İslami İlimler Dergisi, S. 1-2, 2009.
- İsmail Mutlu, Mezhepler Nasıl Ortaya Çıktı, Mutlu Yay., 1994, İstanbul.
- Joseph Schacht, Hadislerin Yeniden Değerlendirilmesi, Hadis Tetkikleri Dergisi, 2007.
- Kadir Paksoy, Sahabe'nin Sayısı, Hadislerin Sayısı ve Hadis Hafızlarının Dehaları Hakkında Bazı Tespitler, Harran Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, III, Şanlıurfa, 1997.
- Kamil Çakın, Hadisin Kuran'a Arzı Meselesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1993, Ankara.
- Kemal Özcan, Buhari ve Müslim'in Sahihleri Hakkında Farklı Görüşler, 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 40, 2014/2.
- M. Hayri Kırbasoğlu, Hz.Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigmadan Paragona'a, paragondan Kozmik İlke'ye, IV. Kutlu Doğum sempozyumu, 19-20 Nisan, 2001.
- M. Hayri Kırbasoğlu, Sunnî Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü, Kitabiyat Yayınları, 2013.

- M. Saffet SARIKAYA, Dinî Zihniyetimizin Oluşumunda Dînî Tarikat Ve Cemaatlerin Olumsuz İz Düşümleri , Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları- Yıl: 3, S. 5-6, 2001.
- M.Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları Işığında 16.Asır Türk Hayatı, Enderun Kitabevi, 1972
- M.Hayri Kırbaşoğlu, İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi, Ankara Okulu, 2006, Ankara.
- Mahmoud Mohamed Taha, İslam'ın İkinci Mesajı, Kalkedon Yayınları, 2008, İstanbul.
- Mahmut Ay, Sufi Teolojinin Peygamberlik Algısı, AÜYFD XLIX (2008), S. I, s. 17-47.
- Mehmet Emin Özaşar, Hadis Tarihinde Kadın Gerçeği Üzerine, İslami Araştırmalar Dergisi, C. 13, S. 2, 2000.
- Mehmet Emin Özaşar, Hadisçilerin Peygamber Tasavvuru / Anlayışı, Diyanet İlmi Dergi, 2003, Ankara.
- Mehmet Emin Özaşar, Kültür Tarihimizde Rey-Eser Çatışması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 41, S. 1, 2000
- Mehmet Emin Özaşar, Rivayet İlimlerinde Eser Karizması ve Müslim'in El-Camiu's-Sahih'i, Güncel Dini Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004, Ankara.
- Mehmet Emin Özaşar, Sahih Hadis Kavramı Üzerine Bir Çözümleme, İslami Araştırmalar Dergisi, C. 19, S. 1, 2006.
- Mehmet Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisleri Nasıl Tanıyabiliriz.
- Mehmet Zeki İşcan, Selefilik İslami Köktencililiğin Tarihi Temelleri, Kitap Yayınları, 2006, İstanbul.
- Mevzu Hadis, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 493-496.
- Muammer Sencer, Sosyolojik Açından İslam Felsefesi, Erk Yayınları, 1974
- Muhamed Rıza Şalguni, İslam ve Modernizm, Sorun Yayınları, 2005, İstanbul.
- Muhammed Salih el-Useymin, Hadis Usulüne Giriş, (çev. M.Beşir Eryarsoy), Guraba Yayınları.
- Muhammed Abid el-Cabiri, Arap-İslam Aklının Oluşumu, Kitabevi Yayınları, 2001, İstanbul.
- Muhammed b.Abdülkerim, Dinler ve Mezhepler Tarihi, Akademi Yayınları, 2006, İstanbul.
- Muhammed İkbâl, İslam'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü, Kırkambar Kitaplığı, 1999.

- Muhiddin Düzenli, Hadise Yönelik Rasyonelist Yaklaşımlar: Ehl-i Kuran Örneği, 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, 2012, Samsun.
- Murteza Bedir, İslam Düşünce Geleneğinde Nakli İlim Kavramı ve İbn Hal-dun, İsam, 2006, İstanbul.
- Mustafa Karataş, Hadis Rivayeti Karşısında Sahabenin Tutumu, (Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, Yıl: 1999, S. 13,14,15, s. 184-194).
- Mustafa Öztürk, Dini Hükümlerin Kaynağını Kuran ile Sınırlandırma eği-limin Kaynakları ve Tutarlılığı, Dini Hükümlerin Kaynağı ve Dini Me-tinlerin Anlaşılması Konusundaki Çağdaş Yaklaşımlar Çalıştayı (18 - 19 Aralık 2009).
- Mustafa Öztürk, Yenilikçilik ve Yenilikçilik Karşıtlığının Zihniyet Kodla-rı, Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 1, Ocak-Haziran.
- Mücteba Uğur, Cerh ve Ta'dil Yönünden Buhari Ravileri, Buhari Uluslar-arası Sempozyumu, 1987, Kayseri.
- Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu Dergisi, S. 20, 17 Temmuz 1959.
- Neden Geri Kaldık, Bitmeyen Kavga; Çağdaşlaşma, Kaynak Yayınları, 2013, İstanbul.
- Nuray Pekdemir, Geleneksel İslamda Aykırı Teoriler, Su Yayınları, Anka-ra, 2001.
- Osman b. Said ed-Dârimî, Reddü'l-İmâmed-Dârimî Osman b. Said alâ-Bişr el-Merisî el-Anîd, Tashih: Muhammed Hamid el-Fekî, Dâru'l-Kü-tübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Osman Keskiöğlu, İslam Dünyası Dün ve Bugün, Ankara Üniversitesi İla-hiyat Fakültesi Yayınları, No: LVII, 1964.
- Osmanlı Medreselerinin Gerilemesi Meselesi: Eleştirel Bir Değerlendir-me Denemesi, İsam, 1999, İstanbul.
- Prof. Dr. Abdullah Aydınli, Hadis Kitaplarının Güvenirliği, Sorunlar-Çö-zümler, Usul Dergisi, S. 1, 2004.
- Prof. Dr. Hüseyin ATAY, Gazâlî ve İbn Rüşd Felsefesinin Karşılaştırılma-sı, Kelam Araştırmaları 1:2, 2003, s. 3-48.
- Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ, Kitap Okuru Bir Toplum Muyuz , Türkolo-ji Dergisi.
- Prof. Dr. Taha Cabir Alvani, İhtilaf Farkın Farkındalığı, Mahya Yayın-ları.
- Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükân, Vehhabilik.
- Prof. A. Aziz Duri, İlk Dönem İslam Tarihi, Endülüs Yay., 1991, İstanbul.

- Prof. Dr. Bünyamin Erul, Sahabe Döneminde Tezkib ve Tezkibin Mahiyeti, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 39 s. 1.
- Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün, Kuran'a Dönüştürücü Öncü Bir İsim, Hüseyin Atay, Demokrasi Platformu Yıl: 2, S. 8, 2006.
- Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün, Din ve Şiddet, Terörizmin Din İstismarına Direnç, NATO Toplantısında Sunulan Tebliğ, Kiev, Ukrayna 23-27 Mayıs 2011.
- Prof. Dr. Abdulhakim Yüce, Din Maskeli Terörün Din Tahripçiliği, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, C. 1 (2).
- Prof. Dr. Bünyamin Erul, Hadislerin Anlaşılması Meselesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 624, 2004.
- Prof. Dr. Celal Yeniçeri, Hz. Muhammed'in Yaşadığı ve Yön Verdiği Hayat, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2007, İstanbul.
- Prof. Dr. Celal Yeniçeri, Hz. Muhammed - Yaşadığı ve Yön Verdiği Hayat Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2007.
- Prof. Dr. H.Ezber Bodur, Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003.
- Prof. Dr. İbrahim Agah Çubukçu, İslam Düşünürleri, AÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989, Ankara.
- Prof. Dr. İbrahim Agah Çubukçu, Türk-İslam Düşüncesi Hakkında Araştırmalar, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, Ankara.
- Prof. Dr. M.Said Hatiboğlu, Müslüman Alimlerin Buhari ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri.
- Prof. Dr. Muhammed Ebu Zehra, İslam Hukuku Okulları ve Sekiz Büyük İmam, Alternatif Düşünce Yayınları, 2006, İstanbul.
- Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörük, Vahhabilik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 2, s. 1.
- Prof. Dr. Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Rıza Zelyut, Öz Kaynaklarına Göre Alevilik, Anadolu Kültürü Yayınları, 1990, İstanbul.
- Sinan ERDİM, Buhârî'nin El-Câmi'Us-Sahîh'inde Rivâyeti Bulunan Kadın Sahâbiler, Turkish Studies Dergisi, 2014.
- Sönmez Kutlu, Ehli Sünnet Siyaset anlayışının Dini Temellerinin Sorgulanması, e-Makalat Mezhep Araştırmaları, 2008.
- Suna Kili, Türk Anayasaları, Tekin Yayınları, 1982, İstanbul.

- Süleyman Uludağ, İslam Düşüncesinin Özellikleri, Dergah Yayınları, 1979, İstanbul.
- Şakir Keçeli, Osmanlı Kim Şeriat Ne, Ardıç Yayınları, 1995, Ankara.
- Taha Akyol, Hürriyet, 25 Temmuz 2014.
- Taner Timur, 1915 Tehciri'ni Ona Direnenlerle Birlikte Anmak, Birgün Gazetesi, 26 Nisan 2015.
- Timur Karaçay, İslam Ülkelerinde Bilimin Gerileyişi, 2011.
- Uğur Sacır, Hadis Külliyyatının Oluşumu ve Ahad Hadislerinin Eleştirisi, İkinci Adam Yayınları, 2014, İstanbul.
- Vecihi Sönmez, Selef Düşüncesinin Tarihi Arkaplanı ve Selefilik, Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmi Dergisi, s. 9-10, 2010, Bişkek.
- Vejdi, BİLGİN Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü Vejdi Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi C. 12, S. 1, 2003.
- Yaşar Nuri Öztürk, İslam Nasıl Yozlaştırıldı, Yeni Boyut Yayınları, 2000, İstanbul.
- Yaşar Nuri Öztürk, İmamı Azam Ebu Hanife, Yeni Boyut Yayınları, 2009, İstanbul.
- Yaşar Nuri Öztürk, Tasavvuf ve Tarikatlar 1-2, Yeni Boyut Yayınları, 2014, İstanbul.
- Yavuz Ünal, Modern Dönemde Kullanılan Hadis Tenkit Terimlerinin Tarihsel Kökenleriyle Yüzleştirilmesi C. 1, S. 1, 2006.
- Yrd. Doç. Dr. Cemal Ağırman, Hadis Edebiyatının İntikal Safhaları ve Kitabet Meselesi, "Hadis Edebiyatının İntikal Safhaları Ve Kitabet Meselesi", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1, Sivas, 2001, s. 155-167.
- Yrd. Doç. Dr. Kamil Çakın, Kadınlar ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi, Dini Araştırmalar Dergisi, C. 1, S. 1, 1998, Ankara.
- Zafer Cihirlioğlu, Erol Bulut, Terör, Din ve Siyaset, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010, Elazığ.
- Zişan Türcan, Hadis Rivayet Geleneği ve Tefsir, Sahihu'l-Buhari'nin Kitabu't Tefsir-i Örneği, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 249-282, 2010.

AYDIN TONGA

DERİN İSLAM

MEZHEPLER VE HADİSLER İŞİĞINDA ÖTEKİ DİN

Aydın Tonga ilgi gören Muaviye ve Emeviler kitabından sonra, İslam tarihinde mezhep ve tarihatların yerini ve birbirleriyle ilişkilerini masaya yatırmaktadır. Ortadoğu'da ve ülkemizde din adına yaşananları anlamak için bu kitap bir rehber niteliğinde.

"Din ve inanç alanı geçmişten bugüne toplumların yaşamında yer edinen sosyolojik bir gerçektir. Kimi zaman hayatın içinde bilgece bir öğüt ve kimi zaman ise iktidarı hedefleyen öğretiler bütünü olarak işlev gören bu gerçeklik, tarihsel süreç içerisinde eş zamanlı olarak önemli roller üstlenmiştir. Bu bağlamda inancın misyonu, o inancın yorumu ile şekillenip, farklı biçimler alabilmiştir.

"Kitabımız tam bu noktada 'kurumsal din anlayışının' kökenlerini sorgulama ve bu anlayışın din/inanç dinamiklerini ele alma; gelişim ve ilerleme çizgilerini ortaya çıkarma iradesinin bir tezahürü biçiminde kaleme alınmıştır. Hali hazırda, bir buçuk milyara yaklaşan İslam dünyasında inanç ve politik görüş ayrılıklarının açığa kavuşturulması için, söz konusu ayrılıklara temel teşkil eden sebeplerin tarihsel ve yapısal bir analizle ortaya konması gerekmektedir. Kitabımız boyunca ifade edegeldiğimiz perspektif üzerinden, bu ayrılıkların nedenlerini ve temel yapı taşlarını ortaya koymaya çalıştık."

9 786059 093521

